

*Eminescu — sculptura
lui Gh. D. ANGHEL în
fața Ateneului Român.
(Dispozitiv color de Vasile
BLENDEA)*

**Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK**

...larga și atotcuprinzătoarea unitate spirituală a poporului, conștient de propriu-i destin, avea să se desfășoare, profund și spectaculos, după Congresul al IX-lea al Partidului, când comuniștii din România l-au ales în frunte pe tovarășul *Nicolae Ceaușescu*. Încă de atunci avea să încolțească ideea societății socialiste multilateral dezvoltate, care este ea însăși o frumoasă unitate socială. Cum și dezvoltarea armonioasă a tuturor zonelor patriei. Dar pentru materializarea unor asemenea idei fecunde, patriotismul — coagulant unic și pasionant — trebuia scos din înțelegerea lui incertă, ambiguă și așezat pe clare tipare naționale. Nu e de mirare că, printre primele măsuri în suprastructură, printre primele documente de partid ideate de Secretarul General a fost repunerea în drept a etnografiei, a sociologiei, a filosofiei culturii, discipline pe care artii dogmatismului le scosese din circuit. Și, tot de atunci, o nouă citire a istoriei, în spiritul și litera adevărului, corectându-se erorile fundamentale existente de-a lungul veacurilor, de la formarea și rolul statului dac centralizat pînă, să zicem, la drama lui Lucrețiu Pătrășcanu. Epoci, mișcări sociale, domnitori, tribuni erau judecați în buna și adevărata lumină a materialismului istoric, reasezați în dreptul lor de adevăr și mit, de unde îi detronaseră istoricii...

Iată, poate, exemplul cel mai sugestiv este însuși actul de la 1 Decembrie 1918, nesărbătorit la dimensiunile lui istorice pînă la Congresul al IX-lea al Partidului.

AL. ANDRIȚOIU

859.0.09

M30

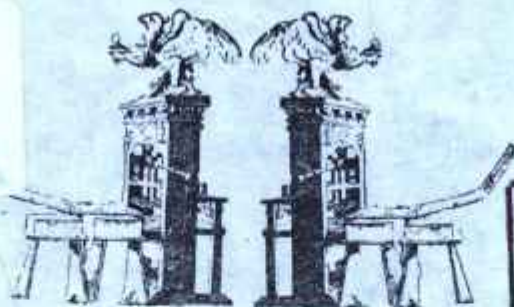
MANUSCRIPTUM

1/1988 (70) ANUL XIX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

282619

Biblioteca-Județeană
Hunedoara-Deva

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96, cod 71116

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12-201, telex 10376
prsfir București, Calea Griviței nr. 64-66, Sectorul Export-Import

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul - Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

SUMAR

- 6-9 **Dimensiuni ale istoriei poporului român în opera tovarășului Nicolae CEAUȘESCU**
— editorial de Ion ARDELEANU
- 10-11 **70 — tabletă de AL. ANDRIȚOIU**

« ...eternii noștri păzitori ai solului veșnic... »

M. EMINESCU

- I. *Fragmentarium*
- 12-13 O variantă a poemului *Gemenii* (Oxana BUSUIOCEANU)
- II. *Pagini germane*
- 14-16 *S-a dus amorul și în fereastră despre mare* în versiunea germană a poetului.
- 17-25 [Despre filosofia kantiană] — eseu de Eduard von HARTMANN
(Comentarii, transliterare și traduceri de G. PLUTEA)
- III. *Corrigenda*
- 26-28 Prima scrisoare a lui Eminescu (Precizări de Mihai DRĂGAN)

Literatura și revoluția

August Treboniu LAURIAN

- 29-32 Un poem de la 1848 (Ioan CHINDRIȘ)
- 32-37 *Pentru Emancipare!* — Versuri în limba germană (Traducere de Ulvina și Ioan ALEXANDRU)

Poeta faber

Tudor ARGHEZI

- 38-39 *Poem; [Fiara cu ochii reci mă urmărește]; [Tu vei păstra și taina mea, firește]*
— versuri (Notă editorială de Mitzura ARGHEZI)

Tudor VIANU

PERPESSICIUS

- 40-41 *Tudor Arghezi* — referat pentru acordarea Premiului de Stat (Prezentare de Virgiliu ENE)

Grădina lui Akademos

- 42-54 *Universalitatea lui Caragiale* — Simpozion la Muzeul Literaturii Române.
Participă: Alexandru GEORGE, Ștefan CAZIMIR, Ileana BERLOGEA, Alexa VISARION, Nicolae CIOBANU

Centenar

Cella DELAVRANCEA

- 55-59 Un « fenomen » explicabil (Itinerar biografic de Emilia Șt. MILICESCU)
- 60-61 Arta de a trăi un veac (Precizări de Viorel COSMA)

SUMAR

- 62—64 *...un loc neclintit Patriei sale...* — pseudoeseu despre Chopin
65—68 O prietenie... muzicală (Prefață de Fănuș BĂILEȘTEANU)
67—68 Scrisori către Veturia GHIBU (Texte îngrijite de Octavian O. GHIBU)

Mihail CRUCEANU

- 69—75 Laudă vieții (Repere istorico-literare de Constantin MOHANU)
76—80 Țigara lui Cazimir — schiță; [Matache Cristu] — fragment de povestire

Idei, oameni, fapte

Gherontie COTOREA, Grigore MAIOR, Ignatie DARABANT, Samuil MICU, Aron BUDAI

- 81—96 *...într-un gând și într-o lucrare cu neamul* — corespondență (Prefață transliterare, traducere și note de Ioan CHINDRIȘ)

Arhivă contemporană

Nicolae LABIȘ

- 97—99 Intilnire; Dans; Cîmpii — poezii (Cuvînt înainte de Gheorghe TOMOZEI; text stabilit de Nicolae CĂRLIAN)

Zaharia STANCU

- 100—101 Confesiune și literatură (Dianna CRISTEV)
102—108 Lingura — roman, capitoul I

Dragoș VICOL

- 109—111 *...sufletul mîlbagului natal...* — pagini memorialistice (Preambul de Rodu VAIDA)

File de album

- 112 Portrete de scriitori în viziunea elevilor de la Școala generală nr. 1 din Petrița
hori textu (Prezentare de Tudor OCTAVIAN)

Caiete de creație

Panaît ISTRATI

- 113—117 Continuitatea povestirii (Constadina BREZU)
118—121 O noapte în bîlți — fragment epic

Restituiri

B. P. HASDEU

- 122—132 la Arhivele Statului — corespondență (Prefață și note de Lidia MIHĂILESCU-BRÂNCEANU)

Pasiunea eseului

Eugeniu SPERANȚIA

133—141 *Contemplație și creație estetică* (Cuvânt introductiv de Gheorghe IANCOVICI)

Epistolar

Lucian BLAGA

142—154 și diplomația culturală românească (Adnotări de Stelian MÂDRUȚ și Emil PĂUNESCU)

Grigore C. MOISIL

155—166 Scrisori din Turcia — III (Text îngrijit de Viorica MOISIL)

Scriitori români în arhive străine

C. DOBROGEANU-GHEREA

167—173 în dialog cu V. G. KOROLENKO, II (Prefață și note de Z. ORNEA; traducere de Bucur CHIRIAC)

Scriitori străini în arhive românești

Liudmila MAIAKOVSKAIA

174—176 «*Fratele meu — Vladimir Vladimirovici Maiakovski*» — precizări biografice (Traducere și notă de Nicolae STOIAN)

Curier

T. MAIORESCU

177—181 și debutul editorial al poetei Alice CĂLUGĂRU (Pavel ȚUGUI)

G. IBRĂILEANU

182—193 Note critice despre Al. A. PHILIPPIDE și Ion PILLAT (Adnotări de Lenuța DRĂGAN)

M. BLECHER

183 și condiția aforismului (Prefață de Ecaterina VAUM)

184 *Limite — aforisme*

185—187

Fișier bibliografic

187

Iconografie

188—191

Sumar (în limbile engleză, franceză, germană, rusă)

70

« Pentru înfăptuirea în cele mai bune condiții a perspectivelor mărețe de dezvoltare a patriei noastre, este necesar să întărim tot mai puternic partidul, rolul său conducător în toate domeniile, unitatea și forța sa revoluționară invincibilă de acțiune, să intensificăm permanent activitatea politico-educativă de formare a omului nou, constructor conștient al socialismului și comunismului. »

NICOLAE CEAUȘESCU

Din Cuvântarea rostită la Adunarea omagială consacrată celei de-a 70-a aniversări a zilei de naștere și sărbătoririi a peste 55 de ani de activitate revoluționară.

(București, 25 Ianuarie 1988)

DIMENSIUNI ALE ISTORIEI POPORULUI ROMÂN

Gîndirea Secretarului General al Partidului, de înaltă ținută științifică, adică creatoare, generatoare a mării epopei a muncii, a făcut ca în componența activității ideologice a Partidului o pondere însemnată să ocupe știința istoriei. În întreaga operă teoretică a Secretarului General al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, istoria constituie o coordonată ce poartă amprenta pasiunii, competenței, cutezanței și crezului său revoluționar.

În concepția Partidului Comunist Român, reflectată în mod pregnant în gîndirea tovarășului Nicolae Ceaușescu, studierea istoriei ocupă un loc major în activitatea ideologică, ea fiind considerată nu numai ca un act de cunoaștere a trecutului omenirii, ci, dincolo de aceasta — și, mai ales — ca puternic mijloc de educare politică, de formare și dezvoltare a conștiinței de sine, în spirit patriotic și revoluționar, a maselor, cu deosebire a tineretului.

Subliniind acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că, studiind istoria glorioasă a poporului nostru, luptele și sacrificiile înaintașilor noștri, strădaniile lor în perfecționarea creației materiale și spirituale, învățăm să prețuim și să iubim mai mult, mai profund, cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului și comunismului.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a indicat istoricilor români să abordeze problemele de istorie de pe pozițiile materialismului dialectic, pornind de la adevărul că istoria omenirii, a popoarelor, din cele mai îndepărtate timpuri, este strîns legată de condițiile de muncă, de viață, de dezvoltare treptată a forțelor de producție. Realitatea arată că, în procesul muncii, oamenii s-au constituit în comunități mai mici sau mai mari, că, în procesul muncii și al perfecționării mijloacelor de producție, în lupta cu natura, ei au învățat să lucreze împreună, să conlucreze și să gîndească la ceea ce trebuie să facă pentru a rezista tuturor vitregiilor, pentru a-și asigura o viață civilizată. Niciodată istoria nu s-a ridicat la adevăratele ei valențe de știință a studierii societății, niciodată momentele fundamentale, definitorii ale devenirii noastre nu au fost evocate, nu au căpătat asemenea dimensiuni, niciodată istoria nu a slujit mai bine ca mijloc de cunoaștere și de apropiere între popoare și națiuni ca în perioada ce a trecut din 1965, începînd cu Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, cînd prin gîndirea și opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu ea a pătruns în patrimoniul național al marilor realizări ale științei românești.

Nu există moment de seamă al istoriei naționale din timpuri imemorabile și pînă în prezent asupra căruia Secretarul General al Partidului să nu-și fi spus cuvîntul realist, cugetat și autorizat. Cu cutezanța gîndirii sale științifice, profund revoluționare, asupra evoluției societății omeniești și cu spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme ale devenirii noastre istorice, a viziunii sale asupra cursului legității istorice, fundamentat pe baza materialismului dialectic, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a aplecat asupra istoriei naționale, i-a deslușit permanențele și i-a studiat drepturile, i-a detașat și i-a valorificat marile sensuri, dînd noi dimensiuni relației dialectice de nedespărțit: trecut — prezent — viitor.

Conceperea istoriei în spiritul profund creator conferă, de aceea, sensul cel mai deplin și mai rodnic direcționării științifice a prezentului și a viitorului, ținînd seama de antecedentele istorice, de tradiție ca forță menită a sluji contemporaneității.

« Nimic nu se poate construi ignorînd trecutul — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu.

ÎN OPERA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU

Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul. »

Pornind de la adevărul istoric conform căruia contemporaneitatea unei națiuni reprezintă sinteza majoră a trecutului său, iar viitorul ei își are rădăcinile puternice numai în realizările prezentului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat științei istorice perspectiva dialectică, revoluționară a interdependenței și conexiunii evenimentelor.

Pentru știința noastră istorică, exemplul tovarășului Nicolae Ceaușescu și îndemnul său de a scrie istoria — așa cum a fost ea, nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice, de moment — au constituit o călăuză și un îndreptar care au făcut și vor face din știința istoriei o știință a adevărului și respectului față de toate popoarele, o oglindă a recunoașterii de sine a fiecărui popor.

În opera magistrală a tovarășului Nicolae Ceaușescu n-au fost omise umbrele, eșecurile, limitele, privind unele evenimente sau personalități istorice, dar în același timp au fost înălțate la cotele lor reale trăsăturile definitorii, momentele fundamentale care au durat temelia trainică a istoriei naționale, începind cu originea și vechimea poporului român, în vatra străbună a Daciei, și până la bătăliile de clasă conduse de partidul comunistilor pentru înlăturarea revoluției și construcției socialiste, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Cu atașamentul său neîarmurit față de istoria poporului nostru, Secretarul General al Partidului a pus în evidență continuitatea neîntreruptă a poporului român pe aceste plaiuri, lupta lui pentru unitate și independență, afirmind că: *« De la formarea statului dac centralizat, de la epoca înfloritoare a societății dacice a lui Decebal și apoi de-a lungul a două milenii de existență pînă în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-și construi și apăra ființa proprie, entitatea națională »*. Cu gîndul la aceste realități, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: *« Prin esența sa, istoria este o știință revoluționară. De aceea și istoricii trebuie să militeze de pe poziții revoluționare și să dea o ripostă fermă, științifică, materialist-dialectică acelor încercări ale unor istorici de peste hotare care se străduiesc — în neputința și, nu vreau să-i jignesc, dar poate unii în neștiința lor — de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid. Vidul nu pe aceste meleaguri a fost, ci, poate, în conștiința acestor istorici, care, servind interesele străine de națiunile și popoarele lor, lucrînd în interesul politicii imperia- liste de dominație, încercă în continuare, ca și în trecut, să invenineze și să dezbine oa- menii muncii »*.

Cu o deosebită forță de evocare este reflectată în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu ideea privind admirabila capacitate a poporului nostru de a se opune ferm și eficace năvălitorilor prădători și cîmpitori, de a depăși momentele de vitregie și de cum- pănă pe care istoria le-a consemnat în această parte a Europei. Vicesitudinile, suferințele — remarcă tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu au ingenuncheat poporul român, dimpotrivă, l-au oțelit, i-au călit voința și dirzenia, i-au sporit dragostea de țară, i-au întărit hotărîrea de a nu ceda în fața nici unei greutăți, de a nu progela în fața nici unei jertfe pentru apărarea gliei. Stau mărturie rezistența opusă de neînfricării Dromichaites, Burebista și Decebal în fața cîmpitorilor, de vitejii voievozi precum Gelu, Glad, Menumorut, Litovoi în fața expansiunii unor puternice forțe ale tim- pului, marile bătălii purtate de renumiți domnitori ca Mircea cel Mare, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Vitea-

zul, în timpul cărora țările române s-au apărut pe sine, constituind, în același timp, pavăza înaintată a continentului în fața puhoiului otoman și salvagărdind astfel atât propria independență, cât și cuceririle civilizației europene grav amenințate. Această rezistență a permis țărilor române să-și păstreze autonomia statală. Tratatelor de alianțe politice, legăturile economice și culturale stabilite cu statele vecine sau mai îndepărtate, cu imperiile otoman, habsburgic și țarist au reconfirmat de-a lungul vremurilor puterea suverană a domnitorilor români, dreptul țărilor române de a se circumscrie după propriile legi și întocmiri.

Ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber și independent în vatra strămoșească, poporul român a reușit să înfăptuiască sub domnia lui Mihai Viteazul actul cel mai strălucit al Evului Mediu românesc, unirea politică a țărilor române în hotarele ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii. După realizarea acestui act politic, Mihai Viteazul se intitula în hrisoavele sale cu îndreptățită demnitate: «...domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei». Deși realizarea unirii țărilor române de sub domnia lui Mihai Viteazul a fost de scurtă durată, ea a rămas o prezență vie în cugetarea și simțirea atât a contemporanilor, cât și a urmașilor săi. «...*Ideea unirii țărilor românești — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu —, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlinite în însuși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor*».

Puternice lumini se proiectează asupra cronicii continuității neîntinse a poporului român și a fondului sănătos, popular al istoriei noastre, de la ideea de excepțională însemnatate reliefată de tovarășul Nicolae Ceaușescu privind rolul țărănimii în evoluția noastră pe treptele timpului. Într-o anumită perioadă, după cum se cunoaște, masele țărănești erau etichetate, și nu întîmplător, drept un element fără forță istorică, chiar retrograd. Se ținea, prin aceasta, să se pună în cauză însăși ființa poporului român, continuitatea sa de viață pe pămîntul străbun, conținutul și sensul istoriei românești pe parcursul multor veacuri, să se rupă istoria noastră modernă și contemporană de întreg contextul ei anterior, de rădăcinile sale adînci și perene. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a restituit trecutului nostru substanța sa reală, relevînd că țărănimea a reprezentat timp de secole seva istoriei românești, neconținut ascendent, istorie care s-a identificat cu însăși viața, fărîrile, luptele și aspirațiile maselor țărănești, în acele vremuri expresia poporului român. «*Țărănimea — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a jucat rolul esențial, alt în luptele pentru dreptate națională și socială, pentru independența și producerea bunurilor materiale ale societății, cît și în conservarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești*».

Luptele seculare purtate de poporul nostru și-au găsit materializarea în punerea bazelor statului național modern în 1859 și desăvîrșirea acestuia în 1918, în cucerirea independenței și a suveranității naționale în 1877. Astfel, în concepția Secretarului General al Partidului, marile mișcări pentru dreptate socială și națională din veacul al XIX-lea — Revoluția din 1821, Revoluția română de la 1848, Unirea Principatelor, cucerirea independenței de stat depline — reprezintă tot atîtea coloane puternice de susținere a edificiului național al poporului român împlinit în memorabilul an 1918. Ele au marcat, după cum se relevă în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, intrarea țării pe făgașul dezvoltării moderne, precum și apariția pe scena istoriei, odată cu burghezia, a clasei muncitoare, forța cea mai avansată, mai revoluționară a societății românești, port-drapelul marilor idealuri al celor ce muncesc, al luptei pentru eliberarea socială și națională, pentru consolidarea națiunii române, pentru înfăptuirea societății lipsite de exploatare.

Îmbinînd viziunea materialist-dialectică și istorică asupra marilor evenimente ale trecutului nostru, gîndirea revoluționară și spiritul creator, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat adevărul de necontestat că «*întreaga istorie a țării demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit toate marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății noastre. Toate momen-*

tele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României».

Pentru știința noastră istorică, reprezintă un model strălucit concluziile desprinse de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în ceea ce privește judecata critică și pătrunderea adevăratelor dimensiuni ale istoriei mișcării muncitorești revoluționare, democratice, a Partidului Comunist Român, integrarea ei în viața economică și social-politică a țării, analiza evenimentelor și personalităților politice prin prisma clasei căreia i-au aparținut și pe care au slujit-o.

Îndemnul tovarășului Nicolae Ceaușescu de a concepe procesul istoric ca o rezultantă complexă, firească a evoluției societății românești în ansamblul său conferă adevăratele fundamente ale înțelegerii apariției clasei muncitoare, a partidului său, ca o expresie obiectivă a realităților și cerințelor evoluției ascendente a poporului nostru. *«Istoria mișcării muncitorești, a partidului comunist — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — este nemijlocit legată de stadiile dezvoltării economice, politice, științifice și culturale ale țării, de progresul forțelor de producție, de acțiunea legilor sociale obiective, desemnîndu-se ca parte intrinsecă a istoriei naționale. Telurile de acțiune ale partidului revoluționar sînt astfel marile țeluri sociale și naționale ale întregului popor. Acesta este suportul teoretic trainic pe baza căruia putem aprecia în mod just drumul lung și greu străbătut de forțele revoluționare și progresiste ale poporului, evoluția clasei muncitoare de la naștere și pînă la transformarea ei în clasă conducătoare a societății, în principală forță a națiunii socialiste, glorioasa istorie a Partidului Comunist Român.»*

Gîndirea teoretică a Secretarului General, expresie a cuceririlor cercetării științifice, s-a materializat în analiza și orientările date cu privire la scrierea istoriei unitare a poporului român, care să redea, corespunzător, fiecare etapă de dezvoltare economico-socială, fiecare perioadă istorică și luptele sociale, activitatea politică în lumina adevărului hazat pe fapte și documente, atît rolul claselor sociale, al poporului, cît și al diferiților conducători ai statului și personalități politice, științifice, culturale. În același timp, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată necesitatea relevării din faptele istoriei a acelor aspecte care au contribuit și contribuie la apropierea între popoare, pentru că știința istoriei are un rol important în stimularea acelor valori ale trecutului care contribuie la dezvoltarea prieteniei și colaborării dintre popoare. Totodată, Istoria constituie o importantă sursă de inspirație pentru creatori, ea slujind nu numai coordonatele dezvoltării sentimentelor profunde ale patriotismului, dar și determinării prezentului, a liniilor fundamentale ale dezvoltării viitoare a societății.

În opera și personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu se proiectează valorile unei tumultuoase istorii multimilenare a poporului român. De gîndirea sa chibzuită și de activitatea sa clocotitoare se leagă realizările, înnoirile fundamentale ale țării, prestigiul fără precedent de care se bucură azi România pe toate meridianele planetei.

Ion ARDELEANU

Faptul că în luna ianuarie a anului acestuia am sărbătorit ziua de naștere a tovarășului *Nicolae Ceaușescu* și, în decembrie, vom aniversa Unirea cea mare, — stă sub însemnul unui simbol. Îngemănarea acestor două date dă relief tutelar istoriei noastre contemporane și are o rezonanță complementară în conștiința națională a neamului românesc.

Secretarul general al Partidului nostru și Președintele României Socialiste moderne, tovarășul *Nicolae Ceaușescu*, și-a întemeiat drept principiu călăuzitor unitatea spirituală a întregii suflări românești pe temeinicia marilor principii naționale și comuniste. Unitatea, armonia, simetria, echilibrul națiunii noastre socialiste în jurul partidului, realizate în această etapă istorică, au, în plan material, dezvoltarea paralelă a tuturor zonelor patriei. În planul culturii și artelor, democrația stilurilor se constelează în jurul unității ideologice, în planul științelor, în unitatea dintre gândirea științifică și producția bunurilor materiale.

Încă din primii ani ai activității revoluționare, ideea de unitate polariza forța creatoare a foarte tinărului luptător, devenit legendar printre luptătorii vremii. Căci a luptat pentru restabilirea unității tineretului comunist, și a izbutit, stindui în frunte, cu curaj exemplar, în anii celei mai crunte ilegalități. A luptat, alături de cei mai străluciți cărturari și savanți ai vremii, pentru unitatea în cuget și simțire, a frontului antifascist. A revenit, apoi, după Eliberare, în fruntea tineretului, în anii hotărâtori ai luptelor de clasă, în numele aceleiași unități de gândire și simțire, pe drumul proaspăt deschis spre construirea socialismului.

Dar larga și atotcuprinzătoarea unitate spirituală a poporului conștient de propriu-i destin avea să se desfășoare, profund și spectaculos, după Congresul al IX-lea al Partidului, când comuniștii din România l-au ales în frunte pe tovarășul *Nicolae Ceaușescu*. Încă de atunci avea să incolțească ideea societății socialiste multilateral dezvoltate, care este ea însăși o frumoasă unitate socială. Cum și de dezvoltarea armonioasă a tuturor zonelor patriei.

Dar pentru materializarea unor asemenea idei fecunde, patriotismul — coagulant unic și pasionant — trebuia scos din înțelegerea lui incertă, ambiguă și așezat pe clare tipare naționale. Nu e de mirare că, printre primele măsuri în suprastructură, printre primele documente de partid ideate de Secretarul General a fost repunerea în drept a etnografiei, a sociologiei, a filosofiei culturii, discipline pe care anii dogmatismului le scosese din circuit. Și, tot atunci, o nouă citire a istoriei, în spiritul și litera adevărului, corectându-se erorile fundamentale existente de-a lungul veacurilor, de la formarea și rolul statului dac centralizat pînă, să zicem, la drama lui *Lucrețiu Pătrășcanu*. Epoci, mișcări sociale, domnitori, tribuni erau judecați în buna și adevărata lumină a materialismului istoric, reasezați în dreptul lor de adevăr și mit, de unde li detronaseră istoricii tocmiți cu anasina. Iată, poate, exemplul cel mai sugestiv este însuși actul de la 1 Decembrie 1918, nesărbătorit la dimensiunile lui istorice pînă la Congresul al IX-lea al Partidului.

Cînd spunem de o nouă citire a istoriei spunem, prin cuprindere, și a istoriei culturii. Toți marii creatori de literatură și artă, toți creatorii și ctitorii de cultură au fost, la rîndul lor, reasezați acolo unde le e valoarea, în tezaurul nostru spiritual, înclt iubitorii de frumos să le aibă opera la îndemînă, iar cercetătorii să dispună de întregul aparat științific necesar în investigarea trecutului cultural.

Se poate vorbi de o geografie spirituală a României socialiste, cu o mare densitate a operelor de artă și așezămintelor culturale pe harta ei de transfigurare. Căci unei dezvoltări armonioase în lumea bunurilor materiale îi corespunde una din lumea bunurilor spirituale. Fiecare zonă își are revistele și ziarele ei de limbă română sau de limba naționalităților conlocuitoare. Și teatrele ei, de asemenea, diversificate. Și muzeele. Orașele, localitățile cu aură istorică își au belșugul de statui, de obeliscuri, de fresce. Cine visă statuia unui Blaga sau Iorga sau Titulescu sau Goga în anii dogmatismului uzurpator?

Or, toate aceste realizări de primă mărime sînt opera partidului nostru comunist și poartă amprenta de lumină și aur a Secretarului său General, tovarășul *Nicolae Ceaușescu*. Urmărind volumele operelor tovarășului *Nicolae Ceaușescu* vom constata numai decît că în fiecare discurs ținut cu prilejul vizitelor de lucru de-a lungul patriei, sînt evocați eroii și tribunii locului, cărturarii care i-au dat mărime și sens, oamenii de literă și artă de pe vatra respectivă, — pentru ca apoi, toate aceste spirite vectoriale să dovedească ele însele unitatea noastră națională.

Coordonatele acestei unități patriotice sînt independența și suveranitatea, victuți naționale fără de care nu puteam, nu putem și nu vom putea crea. Tovarășul *Nicolae Ceaușescu* subliniază mereu acest adevăr superb și îi circumscrie sfera largă la înseși dimensiunile noastre existențiale. Marile figuri ale epocilor sînt chemate, prin opera și activitatea lor civică, la demonstrarea, fără drept de apel, a acestui adevăr.

Iată, așadar, florilegiul de gînduri cu care venim la sărbătorirea a șapte decenii de viață și peste cinci decenii de luptă a Secretarului General al Partidului și Șeful statului român, tovarășul *Nicolae Ceaușescu*. Sărbătorim, printr-un mare om, o mare operă. Printr-o personalitate fundamentală pentru istoria neamului, o operă care distinge o epocă. Așa că, nu numai o fericită coincidență calendaristică, ci, mai ales, o coincidență de destîn istoric face ca în Ianuarie să ne sărbătorim eroul național odată cu sărbătoarea unității noastre naționale.

Și, iată că pe frontispiciul revistei „*Manuscriptum*” — ea însăși o etitorie a *Epocii Ceaușescu* — citindu-se numărul 70, sînt bucurii că aceste rînduri intră în triada lui 70, la un început de an deschis frumos spre idealurile noastre înalte, cărora unitatea, armonia, simetria și echilibrul le dau dreapta și adevărata măsură.

AL. ANDRIȚOIU

Mihai Viteazul (detaliu) — proiect de artă monumentală de Eugen TĂUTU.

«ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI

M. EMINESCU

Prim Redactor al ziarului "Timpul,"

I. FRAGMENTARIUM

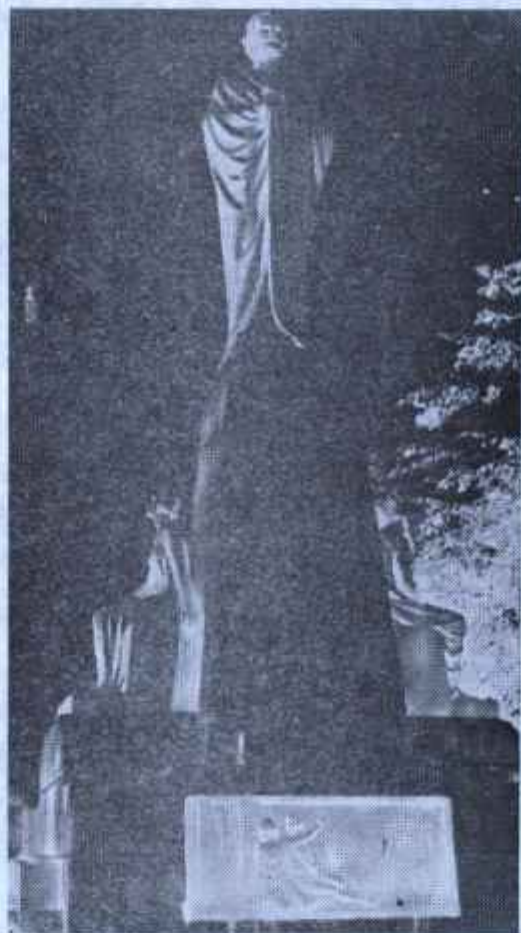
O variantă a poemului GEMENII

SEGMENTUL POETIC CARE VEDE ACUM lumina tiparului nu pune probleme de datore și afiliere. Conținutul, cernea violet-cafenie și grafia îi stabilesc certe coordonate. Dataabil circa 1877, el face parte din familia versiunii C a poemului *Gemenii*, mai exact corespunde versurilor 21–36 ale acesteia. În schema variantelor de redactare a versiunii C (vezi ediția Perpessicius, *Opere*, V, p. 435) ar putea ocupa locul vacant c⁹. Aplicațiile și marginaliile la versiunea B (vezi ediția citată, pp. 458–459) conduc, unele către textul editat de noi, altele către secvența respectivă din versiunea C. Astfel cele vizând versurile 25–26:

*Și miinile de ceară pe piept o mână string
Cu fața înclinată spre umărul tău stîng*
și versul 35, în care Perpessicius optează pentru completarea [zis]:

*Pentru nimic în lume eu n-aș fi [vrut] să
steie*
creionează trăsături ale viitorului text pe care-l desemnăm prin sigla c⁹ pentru a-i restitui locul în structurarea către desăvîrșire a unuia dintre cele mai ample și interesante poeme eminesciene.

La o primă lectură textul va părea deja cunoscut prin textura comună cu cea a secvențelor corespunzătoare din patru versiuni: A, B, C, D și două variante sau subversiuni: a 1(2°) și a 1(3°) (vezi ediția citată, V, pp. 438, 449, 458–

M. Eminescu — statuia de la Constanța, de O. IAN.

459, IV, p. 410, V, pp. 439, 440). Dar o confruntare atentă a tuturor acestor fragmente paralele îi va marca specificul. Accentuarea caracterului evocativ al textului și implicit marcarea distanței între personaje prin trecerea tulburătoare a apariții feminine de la persoana a II-a la persoana a III-a, ce-i drept înconsecventă în această fază a textului, precum și poetic desăvîrșita formulare din ultimele două versuri a probabilității și totodată improbabilității relației, a voinței sau/și putinței personajului masculin sau sorții, vor singulariza acest text, făcînd posibilă și eventuala intenție a poetului de a-l autonomiza.

Oxana BUSUIOCEANU

SOLULUI VEȘNIC...»

F. 180 r

2259

Cînd îmi aduc aminte... Atîta de frumoasă,
Cu ochii mari albaștri în bolți întunecoasă
Ca marmura de albă iar minile de ceară.¹
Uneau pe piept blamida cea lungă și ușoară.²
Cu fața abia-ntoarsă spre umărul ei stîng.³
Iar apele-n iubire frumsețea [i-o] răsfrîng
Și-n părul tău cel moale, blăni și dulce caier,
Văzut-am flori albastre sălbatec cum se-ncăier,
Iar⁴ tu zîmbeai cu blîndul, cu trist⁵ surisul tău
Nu te văzuse nimeni, astfel cum vedeam eu.
De ce zîmbeai tu oare? V-un cîntec trist și moale,
Au însoțit în taină glasul gîndirii tale?
Era o arătare, armonic, lin e pasul
Că în acea privire m-a fost cuprins estazul,
Pentru nimic în lume eu n-aș fi vrut să steie
Căci era prea mult inger și prea puțin femeie.

M. Eminescu — desen de Camil RENSU

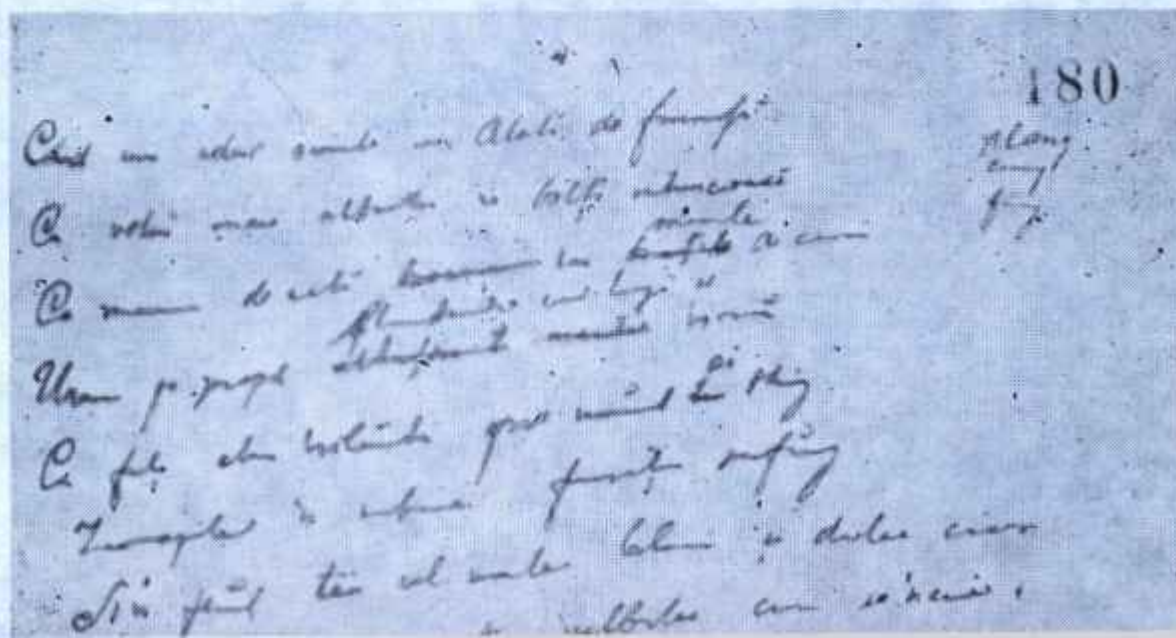
¹ Inițial: Ca marmura de albă treceai. Apoi: Cu marmura de albă iar brațele de ceară.

² Inițial: Uneau pe piept albastru la manta ușoară.

³ Inițial: Cu fața abia-ntoarsă spre umărul său stîng.

⁴ Deasupra lui «Și» sters.

⁵ Inițial: tristul.

II. PAGINI
Traducător al

GERMANE
propriilor poezii

CITEVA MANUSCRISE EMINESCIENE ÎN limba germană, păstrate în caietele de la Biblioteca Academiei, conțin încercări ale poetului de a-și transpune unele poezii în această limbă cu care era perfect familiarizat. În revista „Manuscriptum”, an. XV, 4 (57), nr. 1984, p. 29 și urm., am prezentat modul cum a elaborat poetul traducerea în germană a versurilor sale *Mai am un singur dor*, oferind în cele din urmă o nouă versiune a lor. Fotocopia filei 170 v din caietul de manuscrise 2276 A pune în lumină chiar «operația de atelier» a artistului.

Caietul de manuscrise nr. 2262 conține alte două încercări de acest fel, și anume traducerea unei versiuni a poeziei sale *S-a dus amorul* (f. 99 r) și *În fereastră despre mare* (f. 144 v). Ca de regulă, poetul nu le menționează titlul.

S-a dus amorul a fost publicată mai întâi în „Familia” (IX, nr. 17, din 24 aprilie 1883), dar în manuscrise ea are mai multe versiuni (vezi Perpessicius: Eminescu, *Opere*, III, p. 24 și urm.). În același caiet nr. 2262, f. 97 r și 104 r, există două texte ale acestei poezii cu aproximativ același conținut. Primul are cinci strofe, al doilea șase; versiunea reapare în caietul nr. 2283, f. 97 v, dar cu o strofă în plus. Strofele în plus dau amploare sentimentului exprimat de poet. Textul german de la fila 99 e mai aproape de cel românesc de pe fila 97 r din același caiet 2262, dar e redus la patru strofe, conținutul este deci mai condensat, finalul fiind ușor modificat, mai filosofic, poetul rezervându-și «pentru bătrînețe», cînd «va vorbi ca bătrînii», concluzia că «existența mea fu un vis, viața mea vînt», — ceea ce lasă impresia că textul german a fost scris la distanță în timp,

cînd «focul trăirii» se potolise, lăsînd loc meditației. Traducerea textuală ce urmează relevă diferențele față de textele românești cele mai apropiate.

Poetul pare a fi redactat textul german fără dificultăți, adică dintr-o trăsătură de condei, ceea ce explică lipsa prea multor ștersături; de fapt modifică doar versul al doilea din strofa a III-a, conținutul lui revenind, de altfel, în versul al doilea din strofa finală. Primele versuri ale strofei a doua sînt notate și în caietul de manuscrise 2280 cu o ușoară modificare: *Vergessen und verstaubt im schwarzen Schrein/ Ich gehe fort u[nd] singe sie nie wieder Mein Leben*.

La transpunerea în germană a poeziei *În fereastră despre mare* poetul întîmpină greutăți în redarea primelor versuri ale strofei I. De aceea, el încearcă o nouă formulare a ei pe care o notează alăturat, procedînd la o contrapunere a celor două texte, așa cum o face uneori și în încercarea de traducere a poeziei *Mai am un singur dor*, unde a mers pînă la a reface, confruntat astfel, întreg textul, oferind o nouă versiune. În a doua formulare de aci e refăcut și versul ultim, schimbîndu-i sensul.

În continuare, Eminescu a mai modificat versul final al strofei a doua, ștergînd printr-o linie pe cel eliminat: *Zeigt das Bild des* (două cuvinte ilizibile) (*Chipul arată...*), care subliniază sensul ideii. În ultima strofă el a reformulat versul al doilea, scriînd noua formă adoptată deasupra, uitînd însă să șteargă pe cea eliminată: *Nie das Auge, der Thronen schwanger* (*Niciodată ochiul greu de lacrimi*). E ușor modificat și versul ultim. În genere schimbările

*O Lebensglück wie bist du hingeschwunden
 Vergilbte Blätte[r] — die Gedanken fallen
 Ich sage lebewohl den trauten Stunden
 Und meinen süßen Liedern allen allen
 Vergessen u[nd] ver[ri]gelt im schwarzen Kasten
 Ich gehe fort u[nd] singe nie sie wieder
 Mein Leben fliehen wird ohne Raste
 Vergessenheit vertrocknet meine Lieder
 Todt seid ihr nun, ich muß von hinnen scheiden
 Von nun an kann mein Auge auch [ilizibil]
 Von nun, nicht die Asche von uns beiden
 Wird ja sich auf dieser Erde finden
 Und dich hab ich auch in Arm gehalten
 Du blondgelocktes, süßes, trautes Kind[.]
 Werde ich ja alt, so denke ich wie die Alten[:]
 Mein Dasein war ein Traum, mein Leben Wind.*

O, noroc al vieții, cum ai dispărut tu!
 Ca frunzele îngălbenite cad gladurile.
 Eu spun bun rămas orelor tandre
 Și dulcelor mele cinturi, tuturor, tuturor.

Uitate și închise în scrinul negru.
 Eu plec departe și nu le voi mai cînta niciodată.
 Viața-mi va zbura fără răgaz.
 Uitarea va vesteji cîntecele mele.

Moarte sînteți de acum, eu trebuie să mă îndepărtez de aci.
 De-acum înainte și ochiul meu poate [ilizibil]
 De-acum nici cenușa noastră a amîndurora
 Nu se va mai întîlni pe-acest pămînt.

Și ținutu-te-am și pe tine în brațe
 Tu, dulce, tandră copilă cu bucle blonde.
 Cînd voi fi bătrîn, voi gîndi ca bătrîni:
 Existența mea fu un vis, viața mea vînt.

operate contribuie la orientarea consecventă a traiectoriei ideii concretizate în poezie.

E probabil că poetul n-a fost, în general, satisfăcut de aceste încercări, căci nu se văd urme că ar fi stăruit prea mult asupra lor. Ele rămîn deci încercări ce redau conținutul celor două texte, dar nu și excepționala frumusețe poetică a originalului românesc. Ca și

acestea, încercările germane par a fi din aceeași perioadă ieșană a activității lui Eminescu, probabil din anul 1876.

Urmează transliterarea versiunilor germane cu traducerea lor textuală pentru stabilirea unor diferențe.

G. PINTEA

La fereastra, intinsul apei
 Sta copila cea de crai, atit de blindă
 Fundul mării, fundul mării
 I-am văzut chipul palid in adinc.

 La spre apă indreptata
 Fereastră stă copila cea de crai
 Fundul mării, fundul mării,
 Copila visează castelul din adinc.

 Iar pescarul trage in barcă
 In valuri privind indelungat
 Fundul mării, fundul mării,
 Ce minunată vrajă.

 Ah, aici stau castele frumoase
 Nu ridie niciodată ochii
 Fundul mării, fundul mării
 M-atrage atit de visător spre sine.

An dem Fenster, Wasserfläche
 Steht das Königskind so mild
 Meerestiefe, Meerestiefe
 Träumt ich im Grund ihr bleiches Bild

An dem Wasser zugekehrten
 Fenster steht das Königskind
 Meerestiefe, Meerestiefe
 Träumt im Grund den Schloß das Kind

Und der Fischer zieht im Kahne
 In die Wellen steht er lang
 Meerestiefe, Meerestiefe
 Welch ein wunderbarer Reiz

Ach hier schöne Schlößer stehen
 Nie das Aug' erhebe ich
 Meerestiefe, Meerestiefe
 Zieht so träum[er]fisch zu Sich

La fereastra, intinsul apei
 Stă copila cea de crai, atit de blindă
 Fundul mării, fundul mării
 I-am văzut chipul palid in adinc.

La spre apă indreptata
 Fereastră stă copila cea de crai
 Fundul mării, fundul mării,
 Copila visează castelul din adinc.

Iar pescarul trage in barcă
 In valuri privind indelungat
 Fundul mării, fundul mării,
 Ce minunată vrajă.

Ah, aici stau castele frumoase
 Nu ridie niciodată ochii
 Fundul mării, fundul mării
 M-atrage atit de visător spre sine.

La fereastra, intinsul apei
 Stă copila cea de crai, atit de blindă
 Fundul mării, fundul mării
 I-am văzut chipul palid in adinc.

 La spre apă indreptata
 Fereastră stă copila cea de crai
 Fundul mării, fundul mării,
 Copila visează castelul din adinc.

 Iar pescarul trage in barcă
 In valuri privind indelungat
 Fundul mării, fundul mării,
 Ce minunată vrajă.

 Ah, aici stau castele frumoase
 Nu ridie niciodată ochii
 Fundul mării, fundul mării
 M-atrage atit de visător spre sine.

Conspecte filosofice

PRINTRE NUMEROASELE TEXTE GER-
mane din caietul de manuscrise eminesciene
nr. 2285 (163—168) din Biblioteca Academiei
figurează și copia unui studiu filosofic de Eduard
von Hartmann.

Ed. v. Hartmann (1842-1906), după o scurtă carieră militară de ofițer prusac, a trăit retras într-o mică localitate, Grosslichterfelde, dedicându-se studiilor filosofice ca Privatgelehrter. Printre numeroasele sale studii, cartea care a produs senzație în mediile intelectuale din țările de limbă germană de atunci, *Philosophie des Unbewussten*, care proclama inconștientul ca « ultim temel al lumii », a apărut în 1869, în perioada în care sosea Eminescu la studii în străinătate. Ambiția lui Hartmann era de a stabili, cu ajutorul gândirii evoluționiste, o unitate între principiile fundamentale ale filosofilor germani din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Schelling, Hegel, Schopenhauer.

Textul care a reținut atenția lui Eminescu face critica «realismului mai nou» în filosofie, căruia i se lăcășă «toți inculții care nu se îndoiesc că masa pe care o văd e masa însăși» și, în discutarea problemei, își propune să mijlocească între Berkeley și Kant, pentru lichidarea unor «prejudecăți comune realismului naiv și lui Berkeley» de care însă «nu se eliberase complet» nici filosoful de la Königsberg, în legătură cu problema dacă «imaginilor percepute le revine realitatea care le e proprie numai lucrurilor la sine».

Eminescu a copiat textul, găsiindu-l, probabil, relevant și eventual util în cadrul studiilor sale.

În manuscris, sub numele lui Hartmann sînt notate și numele lui Kuno Fischer și Tredeleburg v. Bruhnschalk în revista lui Bergmann „*Philosophische Monatshefte*”, fără alte indicații dacă studiul e copiat după această revistă.

Gheorghe PÎNTEA

163 v

Der neuere Realismus, dem instinctiv noch heute jeder Ungebildete huldigt, zweifelt nicht daran, daß der gesehene Tisch der Tisch selber sei. Mag eine kindliche Wissenschaft die hier angenommene unmittelbare Berührung des Bewußtseins mit der Realität durch das Bild umgestreckter geistiger Fühlfäden sich verdeutlichen, welche den Tisch erreichen, oder durch Anstrahlungen des Tisches erklären, welche in das Wahrnehmende hereinströmen, od[er] durch eine Combination beider Bilder — immer bleibt das bestehen, daß der Bewußtseinsinhalt mit den jenseitigen Dingen bis zu einem gewissen Grade identifiziert wird. Erst Berkeley räumte am Anfang des vorigen Jahrhunderts die Reste dieser kritiklosen Auffassung gründlich auf, indem er zeigte, daß alles Gesehene, Gefühlte, Gehörte u.s.w. nur Affectionen der Wahrnehmenden ähnlich wie Lust und Schmerz also ein durchaus subjectiver und idealer Inhalt der Function und Wahrnehmungsvermögen seien. Durch diese richtige Einsicht würde nun offenbar die frühere, naive Voraussetzung hinfällig, daß die Wahrnehmungsbilder zugleich die wirklichen Bilder seien; aber diese Consequenz entging Berkeley, und durch das irrthümliche Festhalten an diesen, von ihm selbst widerlegten Sätzen kam er zu einem völlig verkehrten System. Er schließt nämlich so: Die Gesamtheit des Gesehenen, Gefühlten, Gehörten u.s.w. ist subjectiv - ideeler Vorstellungsinhalt. Die Gesamtheit des Gesehenen, Gefühlten, Gehörten u.s.w. ist die Gesamtheit des Wirklichen, folglich ist der subjective - ideelle Vorstellungsinhalt. Die Gesamtheit des Wirklichen d.h. mit andern Worten es gibt nichts als die vorstellenden Subjecte mit ihren Vorstellungswelten und keinesfalls gibt es Dinge außerhalb od[er] jenseits der menschlichen Vorstellung.

164 r

Hiermit war dem einseitigen Realismus eine Abart einseitigen subjectiven Idealismus entgegengestellt, und Kant fand die Aufgabe vor zwischen beiden die rechte Vermittlung zu finden. Er löste dieselbe indem er die coördonirte Berechtigung des Wahrnehmungsbildes und des jenseits der Wahrnehmung liegenden Dinges an sich aussprach, aber er traf nicht die rechte Mitte, sondern neigte, besonder[s] in der ersten Auflage seiner „Vernunftskritik“ || so sehr nach der Seite des Idealismus hinüber, daß Fichte das Recht hätte, als die wahre Consequenz die Kantsche Vertiefung des reinen Idealismus in eine Berkeley noch übertreffendere Einseitigkeit zu entwickeln.

Der Grund für dieses Verfehlen der rechten Mitte war der, daß auch Kant noch nicht ganz von dem gemeinsamen Vorurtheil, daß wer als eine dem naiven Realismus und dem Berkeleyschen Idealismus gemeinsamen erkannten, losgesagt hatte, daß nämlich das Gesehene, Gefühlte u.s.w. das Wirkliche sei, daß den Wahrnehmungsbildern Realität zukomme welche doch bloß den Dingen selber eignet. Freilich haben die Wahrnehmungsbilder ein reales Dasein als Inhalt der realexistirenden Vorstellungen eines realexistirenden Subjects, aber nach dieser Realität fragt hier Niemand, sondern danach, ob ihnen eine von der Vorstellung des Subjects unabhängige Realität innewohnt, als ob wenn außer dem doch vereint werden muß, ihnen wenigstens eine mittelbare, inhaltliche Realität zugeschrieben werden kann, daß sie treue und wahre Abbilder oder subjective Repräsentanten von wirklichen Dingen sind, die jenseits und unabhängig von den Vorstellungen eines Subjects real existiren.

Sind die Wahrnehmungsbilder vollkommen treue Abbilder der Dinge an sich, so sind sie wahrhafte subjective Repräsentanten der jenseitigen (objectiven) Realität und entspricht ihnen hingegen, wie bei Berkeley, gar kein Ding an sich, so sind sie schlechthin unwahre Illusionen und trügerischer Schein, sind sie nä[m]lich zum Theil wahre, zum

Noul realism — căruia îi e devotat instinctiv și astăzi încă orice om lipsit de cultură — nu se îndoiște de faptul că masa ce se vede e masa însăși. O știință puerilă ar putea lămuri contactul presupus aci al conștiinței cu realitatea prin imaginea firelor de contact spiritual întinse de jur împrejur care ating masa, sau să le explice prin iradierile masei ce pătrund în cel ce percepe, sau prin combinația ambelor imagini — dar rămâne totdeauna faptul că conținutul conștiinței se identifică pînă la un anumit grad cu lucrurile transcendente. Abia Berkeley a lichidat temeinic, la începutul secolului precedent, resturile acestei concepții necritice, arătînd că tot ce se întîmplă, ce se simte, ce se aude etc. aparține numai afecțiunilor celui ce percepe, asemănător cu plăcerea, durerea, sint deci un conținut absolut subiectiv al funcțiunii și capacității percepționale. În mod evident, prin această înțelegere justă, ar deveni caducă anticiparea naivă de mai înainte, că imaginile percepute sînt totodată imagini reale; dar lui Berkeley îi scăpă această consecință și, prin persistența eronată în aceste concepții combătute de el însuși, ajunsese la un sistem complet greșit. Anume, el încheie așa: ansamblul celor văzute, simțite, auzite etc. este conținutul subiectiv-ideatic al reprezentării. Ansamblul celor văzute, simțite, auzite etc. e ansamblul realului; ca urmare, e conținutul reprezentării subiectiv-ideatice. Ansamblul realului, adică, cu alte cuvinte, nu există nimic altceva decît subiecții ce-și reprezintă, cu lumile reprezentate deci, și în nici un caz nu există lucruri în afara sau dincolo de reprezentarea umană.

Prin aceasta realismului unilateral i s-a opus o variantă a idealismului subiectiv și Kant se trezi în fața sarcinii de a găsi o justă mijlocire între cele două. El o soluționează proclamînd îndreptățirea coordonată a imaginii percepute și a lucrului în sine ce se găsește dincolo de percepțiune, dar nu găsi mijlocul just, ci a înclinat, îndeosebi în prima ediție a lucrării sale *Critica rațiunii*, atît de mult spre idealism, încît Fichte avea dreptate să dezvolte ca o adevărată consecință adîncirea kantiană a idealismului pur, într-un sens mai unilateral ce-l depășea și pe al lui Berkeley.

Motivul pentru această scăpare a mijlocului just era acela că Im. Kant nu se dezișese încă total de prejudecata comună ce recunoscuse că e comună realismului naiv și idealismului lui Berkeley, și anume că cele văzute, simțite etc. constituie realitatea, că imaginilor percepute li se cuvine realitate, ce este proprie numai lucrurilor însele. Desigur, imaginile percepute au o existență reală ca conținut al reprezentărilor existente în realitate ale unui subiect realmente existent, dar nimeni nu întreabă aici de această realitate, ci de faptul dacă le e inerentă o realitate independentă de reprezentarea subiectului, ca și cum, pe lângă aceasta, ar trebui constatat dacă li se poate atribui cel puțin o realitate indirectă, de conținut, înct sînt copii fidele și adevărate sau reprezentante subiective ale lucrurilor reale, care există realmente transcendentale și independent de reprezentările unui subiect.

Dacă imaginile percepute sînt reproduceri deplin fidele ale lucrurilor în sine, atunci ele sînt reprezentante cu adevărat subiective ale realității transcendente (obiective) și în schimb nu le corespunde, ca la Berkeley, nici un lucru în sine, atunci sînt pur și simplu iluzii false și aparență înșelătoare; și anume sînt copii în parte adevărate, în parte imaginile [*idizibil*] și colorate ale lucrurilor în sine, așa încît li se atribuie ca atare o realitate mijlocită, în măsura în care conțin adevăr, iar în ce privește partea înșelătoare a imaginilor percepute necesită o corectură prin idei abstracte,

164 v Theil [ilizibil] gefarbte Abbilder der Dinge an sich, so schreibt man ihnen soweit mittelbare Realität zu, als sie Wahrheit enthalten, und ist in Bezug auf den trügerischen Theil der Wahrnehmungsbilder zu einer Correctur durch den abstracten Gedanken genöthigt, an welcher die Naturwissenschaft unablässig arbeitet. Nur nach dieser Realität seine[r] Wahrnehmungsbilder und nach keiner anderen fragte der Mensch. Kant, aber verleugnet diese Thatsache || und schreibt den Wahrnehmungsbildern in demselben Athem und in derselben Beziehung objective (empirische) Realität zu, wo er sie für falsche und trügerische Abbilder der wirklichen Dinge erklärt und geht in dieser Verdrehung so weit, daß er sogar ganz wie Berkeley, die Bezeichnung „Ding“ für die Wahrnehmungsbilder in Anspruch nimmt, was ganz und durchaus unzulässig ist, während er das wirkliche Ding nun durch den andernfalls überflüssigen Zusatz „an sich“ kenntlich machen muß. Der Mensch redet aber, wenn er von dem Ding redet immer nur und ausschließlich von dem Ding an sich, welches vom wahrnehmenden Subject unabhängiges, sich selbst gleich, dauernd und numerisch einzig für alle es wahrnehmenden Subjecte ist, niemals von dem Wahrnehmungsbilde, welches durch das wahrnehmende Subject bedingt, veränderlich intermittirend und für jeden der wahrnehmenden Subjecte numerisch und inhaltlich verschieden ist. Insoweit meine Vorstellung von dem Ding an sich von dem wirklichen Ding an sich inhaltlich verschieden ist, insofern ist sie unwahr, illusorisch d.h. unreal.

165 r Dies ist aber nach Kant in jeder Hinsicht der Fall; aller Inhalt meiner Vorstellung von dem Ding kommt nach Kant dem wirklichen Ding an sich nicht zu, also ist meine Vorstellung von dem Dinge (die er das Ding nennt) schlechthin unreal, und kann in keiner Weise irgendwelche objective od[er] empirische Realität beanspruchen, da der Umstand daß die Veränderungen meiner illusorischen Wahrnehmungsbilder einer gewissen unvermeidlichen und [ilizibil] Regelmäßigkeit unterworfen sind, mit der Frage der Realität derselben gar nichts zu thun hat. Der (wirkliche aus dieser Regelmäßigkeit der vielmehr Veränderung entsprechende) instinctive Glauben an eine || objective Realität wäre als eine Täuschung enthüllt, und die subjective Erscheinung als falscher Schein erkannt, dem das Sein in keiner Beziehung entspricht.

Indem sich so herausstellt, daß Kant mit Unrecht den Ausdruck objective Realität auf die Wahrnehmungsbilder anwendet und falsche Vorurtheile durch diesen unberechtigten Ausdruck erweckt, bleibt doch an dem vorher besagten die Frage unberührt, ob seine sachlichen Ansichten richtig seien, welche sich dahin zusammenfassen lassen daß dem wirklichen Ding oder dem Ding an sich, keine von allen den Bestimmungen zukommen können, welche wir an unsere Vorstellung von dem Dinge finden, insbesondere aber daß ihm nicht die Formen der Räumlichkeit und Zeitlichkeit und nicht die Categorien zukommen können.

Was die Categorien betrifft, so kann man nach Kant von dem Dinge an sich weder behaupten, daß es eines, noch daß es ihrer viele seien, weder daß es möglich, noch daß es unmöglich sei, weder daß es Realität, noch daß es Dasein habe weder daß es subjective noch, daß es Einwirkungen ausübe oder empfangt (Causalität). Es liegt aber auf der Hand, daß ein grammaticalischer Subject, dem alle diese Prädicate abgesprochen werden, nicht nur ein nonsens, eine absolute Null, sondern ein nonsens ist. Ich kann nicht nur niemals etwas von einem solchen Dinge wissen, da es nie mit mir in causaler Berührung treten und mich affectiren kann, sondern ich kann auch nicht mehr vo[s]n ihm sprechen, da ich ihm Realität, Dasein, und Substanz abgesprochen habe. Man sieht hier wie Kants Prämissen das Ding an sich vernichten und zum Idealismus hintreiben.

165 v Nun ist aber || ein Ding an sich ein Existirendes unabhängiges von allem bewußten Vorgestellt werden, eine schlechthin unentbehrliche Annahme für jeden vernünftigen Erklärungsversuch der Welt, und zwar ein solches, welches im Stande ist, die wahrnehmenden Subjecte vermittelt „wirklicher Eindrücke“ zu „officiren“ (Kant W. III 37 II 31). Auf welche Weise allein uns die Materie der Anschauung a posteriori gegeben sein kann (II 32). Ohne diese Annahme bleibe es unerklärlich wie viele wahrnehmende Subjecte gleichzeitig Anschauungen oder Wahrnehmungsbilder von übereinstimmendem Inhalt, z.B. ein Pferd als gegeben vorfinden könnten, während ein analoges official wer-

la care lucrează neîncetat științele naturii. Omul a întrebat numai de această realitate a imaginilor percepției sale și de nimic altceva. Dar Kant neagă acest fapt // și atribuie imaginilor percepute în aceeași respirație și în aceeași relație o realitate obiectivă (empirică), acolo unde le declară copii false și înșelătoare ale lucrurilor reale, mergând în această întortochiere altă de departe, încât folosește, la fel ca Berkeley, denumirea de «lucru» pentru imaginile percepute, ceea ce este cu totul și absolut inadmisibil, în timp ce, pe de altă parte, lucrul real e nevoit să-l facă cunoscut prin adaosul de prisos «în sine». Omul vorbește însă, când vorbește de lucru, totdeauna și numai exclusiv de lucrul în sine care este, independent de subiectul care percepe, egal cu sine însuși, permanent și numeric unic pentru toți subiecții care-l percep, niciodată condiționat de imaginea percepției, ea condiționată de subiectul care percepe, modificabil mijlocit și este diferit numeric și prin conținut pentru fiecare dintre subiecții care-l percep. În măsura în care reprezentarea mea despre lucrul în sine e diferită ca conținut, în aceeași măsură ea e falsă, iluzorie, adică nereală.

După Kant însă acesta este cazul în toate privințele; întreg conținutul reprezentării mele despre lucru nu revine, după Kant, lucrului în sine, deci reprezentarea mea despre lucru (pe care el o numește lucru) e pur și simplu nereală și în nici un fel nu poate pretinde la o realitate obiectivă sau empirică oarecare, deoarece împrejurarea că modificările imaginilor percepției mele iluzorii sînt supuse unei anumite regularități inevitabile și *filizibil* // n-are absolut nimic de a face cu chestiunea realității ei. Credința instinctivă (corespunzătoare realmente acestei regularități a modificării) într-o // realitate obiectivă ar fi mai degrabă dezvăluită ca o iluzie, iar apariția subiectivă s-ar constata a fi mai degrabă o falsă aparență, căreia ființa nu-i corespunde în nici o privință.

Rezultind astfel că Im. Kant aplică pe nedrept expresia de *realitate obiectivă* la imaginile percepute și trezește prin această expresie neîndreptățită prejudecăți false, rămîne totuși, la cele spuse mai înainte, neabordată chestiunea dacă sînt corecte părerile sale obiective ce pot fi rezumate în sensul că lucrului real sau lucrului în sine nu-i poate reveni nici una din determinările pe care le găsim în reprezentarea noastră despre lucru, îndeosebi însă că nu-i pot reveni formele de spațialitate și temporalitate și nici categoriile.

Cît privește categoriile, după Kant nu se poate afirma despre lucrul în sine că ar fi *unul*, nici că ar fi *mai multe*, nici că e posibil, nici că e imposibil, nici că e realitate, nici că are existență, nici că e subiectiv, nici că exercită sau suferă loriuri (cauzalitate). Este însă limpede că un subiect gramatical căruia i se refuză toate aceste atribute e doar un nonsens, un zero absolut, ci e un nonsens. Eu nu numai că nu pot să știu niciodată ceva despre un astfel de lucru, deoarece el nu poate veni niciodată în contact causal cu mine și să mă afecteze, dar nici nu mai pot vorbi de el, deoarece eu i-am contestat realitatea, existența și substanța.

Se vede aci felul cum premisele lui Kant distrug lucrul în sine și tind spre idealism. Acum însă lucrul în sine este unul existind independent de tot ce e în curs de reprezentare conștientă, o accepțiune pur și simplu indispensabilă pentru orice încercare rezonabilă de explicare a lumii, și anume una în stare să afecteze subiecții care percep prin mijlocirea «impreziilor reale» (Kant W. III 37 II 31); numai în acest mod ne poate fi dată a posteriori materia intuiției (II 32). Fără această accepțiune rămîne de neexplicat cîtii subiecți care percep pot găsi concomitent intuiții sau imagini ale percepției cu conținut concordant, de exemplu despre un cal, în timp ce o devenire oficială analogă o explică foarte simplu printr-un lucru în sine existent independent (calul în sine) (cf. Kant III 58). E la fel de limpede, și o admite și Schopenhauer, că imaginile percepției noastre despre un cal și un trandafir sînt diferite, fiindcă lucrul în sine al calului și lucrul în sine al trandafirului sînt două lucruri diferite. Devenirea oficială a capacității de a avea percepții prin lucrul în sine, datorită căreia ea este umplută cu un anumit conținut dat al intuiției, trebuie însă în mod evident să officieze o influențare causală în capacitate, iar în exercitarea acelei capacități lucrul

den durch ein unabhängiges existirendes Ding an sich (Pferd an sich) dies sehr einfach erklärt (vgl. Kant III 58). Ebenso sehr liegt auf der Hand, und auch Schopenhauer räumt dies ein, daß unsere Wahrnehmungsbilder von einem Pferde und einer Rose deshalb verschieden sind, weil das Ding an sich des Pferdes und das Ding an sich der Rose zwei verschiedene Dinge sind. Das Officialwerden des Wahrnehmungsvermögens durch das Ding an sich, in Folge dessen es mit einem bestimmten gegebenen Anschauungsinhalt erfüllt wird, ist nun aber offenbar eine causale Beeinflussung; in der Fähigkeit zu officiren und in der Ausübung dieser Fähigkeit entfaltet das Ding an sich Causalität. Damit es aber causal officiren kann, muß es zunächst da sein, als reale Existenz da sein, da es ohne Realität d.h. Wirklichkeit nicht wirken kann. So haben wir bereits Vielheit, Causalität, Dasein und Realität als unerläßliche Prädicate gefunden. Man sieht, daß das Ding an sich die ihm von Kant abgesprochenen Kategorien energisch für sich zurückfordert.

166 r Warum nicht? || Kant hat gezeigt, daß ehe wir uns dieser reinen Verstandsbegriffe bewußt werden, sie schon als constitutive Gedanken-elemente in den Erzeugungsprocesse unserer Vorstellungen eingehen, denen sie gleichnam, wie ein für alle mal aufgepflanzte Marksteine eine bestimmte Directive geben.

Wenn nun in dem Menschen, der doch an ein Ding an sich sein will, von der ewigen, göttlich gebenden Vernunft solche Regeln und Merkzeichen eingegraben sind, warum nicht auch in den andern Dingen an sich, auch dann, wann sie nicht im Stande sind, diesen „diamanten Satz“ der reinen Verstandsbegriffe nachträglich durch Abstraction sich zum Bewußtsein zu bringen, wann man ihr Dasein und ihr Wirken denselben Gesetzen des einen über all gleichen Logos folgt! Ist doch der bewußte Vorstellungsinhalt und die bewußte Denkfunktion ganz ebenso wie das unbewußt bleibende Dasein und Wirken nur ein Resultat von zu Grunde liegenden unbewußten Wesen und unbewußten logischen Processen, wie konnte es da sein, als daß im Denken wie in den Dingen die selben logischen Formen als bestimmende Normen sichtbar werden! Wie wunderbar wäre es im Gegentheil, wenn die Grundformen auf verschiedenen hohen Stufen der Schöpfung verschiedenen wären.

Ganz ebenso verhält es sich aber den andern Formen der Räumlichkeit und Zeitlichkeit.

Der naive Realismus hatte dieselben als wesenseigenthümliche ursprüngliche Formen

166 v des Daseins und Wirkens der wirklichen Dinge angesehen, aber es war || ihm nie der Gedanke eingefallen, daß sie gleichzeitig auch ursprüngliche Formen der Anschauung sein könnten, sondern er hatte es als selbstverständlich betrachtet, daß die Anschauung diese Formen von den ursprünglichen Formen empfängt und entlehnt. Kant stellte nur die Behauptung auf, daß Räumlichkeit und Zeitlichkeit nicht hindennach (a posteriori) von den Dingen her in unserer Wahrnehmung hineinzubringen können sondern daß sie von vorneherein (a priori) und vor aller Bethätigung als wesenseigentliche und ursprüngliche Formen in unserem Anschauungsvermögen gelegen sein müßten. Nie fiel ihm aber wiederum der Gedanke nicht ein, daß, unbeschadet, ihres apriorischen und subjectiven Ursprungs für die Anschauung, sie gleichzeitig auch wesenseigentliche Formen des Daseins und Wirkens der Dinge an sich sein könnten (vgl. W. II 713). Diese Annahme war ihr vielmehr das naive Realismus so eng und unmittelbar mit den aposteriorischen, empirischen Aufnahmen dieser Formen von Außen her verknüpft, daß ihre Anschließung durch die Annahme der Apriorität dieser Formen ihm selbstverständlich erschien. Halten wir aber als die größte Errungenschaft Kants das heißt, daß Räumlichkeit und Zeitlichkeit nicht receptiv [von] den Dingen aus in ein passives Anschauungsvermögen hineinspazieren, sondern als ursprüngliche und wesenseigenthümliche Formen in demselben liegen, und in denselben selbstthätig in die bewußte Anschauung hineingelegt werden, so liegt doch fern nicht der allermindeste Grund, um zu bestreiten, daß diese Formen ebenso wohl Formen des Daseins und Wirkens der Dinge an sich seien.

167 r Kant ist in seinem Vorurtheil so fest gewachsen, daß [er] nirgends auch nicht den leisesten Versuch macht, das zu begründen was ihm als selbstverständliche Kehrseite des von ihm bewiesenen gilt, während er in Wahrheit gar nichts damit zu thun hat. Der Mangel dieser Begründung ist es was Trendelenburg ausführlich nachgewiesen hat.

în sine produce cauzalitate. Pentru a putea însă afecta cauzal, trebuie mai întâi să existe, să fie prezentă ca existență reală, deoarece fără realitate, adică fără a exista în fapt, nu poate acționa. Astfel am găsit noi deja pluralitate, cauzalitate, existență și realitate ca atribute inevitabile. Se vede că lucrul în sine reclamă energie restituirii pentru sine a categoriilor ce-i contestase Kant. Și de ce n-ar face-o? // Kant a arătat că înainte ca noi să devenim conștienți de aceste concepte ale rațiunii, ele se includ deja ca elemente constitutive ale gândirii în procesul de producere a reprezentărilor noastre, cărora ele le dau, asemeni unor pietre de hotar fixate o dată pentru totdeauna, o anumită directivă.

Dacă deci în omul care vrea totuși să fie un lucru în sine sînt îngropate de rațiunea divină eternă astfel de reguli și caracteristici, de ce să nu fie și în celelalte lucruri în sine, chiar și atunci cînd nu sînt în stare să devină conștiente de acest principiu diamantin al conceptelor pur raționale, ulterior prin abstracție, dacă își duc existența și acțiunea lor după aceleași legi ale unuia și peste tot același logos! Căci conștientul conștient al reprezentării și funcțiunea conștientă a gândirii sînt absolut la fel și existența și acțiunea rămase inconștiente, doar un rezultat al esenței inconștiente și al proceselor logice inconștiente ce stau la bază; cum ar putea fi altfel decît că în gândire ca în și lucruri aceleași forme logice să devină vizibile ca norme determinante! Dimpotrivă, ar fi de mirare dacă formele fundamentale ar fi diferite pe treptele diferite ale creației.

Cu totul la fel este situația și cu celelalte forme ale spațiului și timpului.

Realismul naiv a considerat acestea ca forme esențial caracteristice, inițiale ale existenței și acțiunii lucrurilor reale, dar nu i-a venit niciodată ideea că ele ar putea fi în același timp și forme inițiale ale intuiției, ci a considerat de la sine înțeles că intuiția primește și împrumută aceste forme de la formele originare. Kant a făcut numai afirmația că noțiunile de spațialitate și de temporalitate nu pot fi introduse a posteriori dinspre lucruri în percepția noastră, ci trebuie să fi existat a priori și înaintea oricărei acționări ca forme esențial caracteristice și originare în capacitatea noastră de intuire (contemplare, concepție). De asemenea, nu-i veni însă niciodată ideea că, indiferent de originea lor apriorică și subiectivă pentru intuiție, ele puteau fi în același timp și forme esențial caracteristice ale existenței și activării lucrurilor în sine (cf. W. II 713). Dimpotrivă, în această accepție realismul naiv a fost atît de strîns și direct legat de receptarea a posteriori, empirică din afară a acestor forme, încît îi păru de la sine înțeleasă conexarea lor prin acceptarea apriorității acestor forme. Dacă socotim drept cea mai mare realizare a lui Kant, anume că spațialitatea și temporalitatea nu pătrund, plimbîndu-se, receptiv, pornind de la lucruri într-o capacitate intuitivă pasivă, ci zac în ea ca forme originare și esențial caracteristice, iar în ele se situează automat în intuiția conștientă, încît nu există nici cel mai neînsemnat motiv pentru a contesta că aceste forme sînt la fel de bine formele existenței și acționării lucrurilor în sine.

Kant s-a închistat atît de tare în prejudecata lui, încît n-a făcut nicăieri nici cea mai mică încercare de a fundamenta ceea ce pentru el conta ca reversul de la sine înțeles a ceea ce dovedise, în timp ce în realitate n-avea absolut nimic de a face cu aceasta. Lipsa acestei fundamentări e ceea ce a dovedit ulterior pe larg Trendelenburg.

Firește, nu trebuie să nesocotim faptul că noi putem afla în mod direct mai pe larg dacă formele intuiției noastre sînt și formele lucrurilor reale; în cazul cînd vrem să afirmăm aceasta pozitiv nu ne revine sarcina de a dovedi un punct pe care Trendelenburg și adepții săi nu l-au exprimat niciodată. Am văzut însă mai sus că lucrului în sine trebuie să-i revină cauzalitate, iar cauzalitatea e imposibilă fără timp. Lucrul în sine al calului mă preocupă acum, de aceea am acum imaginile percepute ale unui cal; aceea a trandafirului mai întâi, ca *ființare* ulterior. Deci lucrurile în sine sînt și acționează în anumite momente de timp. Acțiunea lor însă e de asemenea și în timp, adică ea umple o anumită durată de timp; căci numai prin aceasta e posibilă cauzalitatea, drept cauza priorității în timp a acțiunii, iar aceasta la rîndul ei ca o cauză

167 v

Freilich ist nicht zu verkennen, daß wir unmittelbar mehr davon wissen können ab die Formen unserer Anschauung auch Formen der wirklichen Dinge sind; falls wir dies positiv behaupten wollen, liegt uns die Beweislast ob — ein Punkt den Tr. und seine Anhänger nirgends direct ausgesprochen haben. Nun sahen wir aber oben, daß dem Ding an sich Causalität zukommen muß, und die Causalität ist unmöglich ohne Zeit. Das Ding an sich des Pferdes officiert mich jetzt, darum habe ich die Wahrnehmungsbilder eines Pferdes jetzt; das der Rose erst als Seiende nachher. Somit sind und wirken die Dinge an sich zu bestimmten Zeitpunkten. Aber ihr Wirken ist auch zeitlich d.h. es füllt eine gewisse Zeitdauer; denn nur dadurch ist Causalität möglich, daß die Ursache des zeitlichen Prius der Wirkung, und diese als neue Ursache wiederum der zeitliche Prius ihre Wirkung ist, und sofort in ununterbrochener Zeitreihe und Causalreihe, den Dingen an sich kommt also notwendig die Form der Zeitlichkeit zu, die Zeitlichkeit und Räumlichkeit immer parrallel||als coördinierte Formen behandelt werden, so ist schon davon zu schließen, daß den zeitlichen Dingen an sich wohl auch die Form der Räumlichkeit zukommen wird.

168 r

Es ist letztlich aber auch noch deutlicher zu zeigen. Wir sahen nämlich, daß es viele Dinge an sich geben müsse d.h. daß die Welt der Dinge an sich in realer Individuation sich befindet, daß also gleichzeitig in demselben Moment reale Dinge nebeneinander existieren und nebeneinander oder zusammenwirken können. Will man dieses Nebeneinander nicht räumlich fassen, so ist ersichtlich, daß man anstatt der Räumlichkeit notwendig eine andere Form für das Auseinanderhalten und doch Aufeinanderwirkenkönnen das vielen braucht; denn irgent eine zweite Form neben der Zeitlichkeit verlangt der vielen Begriff der realen Individuation, um die gleichzeitige Vielheit möglich zu machen. Man versetzt sich also dadurch in die Lage, ein bekanntes und ausreichendes Erklärungsprincip (die Räumlichkeit) beiseite zu werfen und ein unbekanntes und unerkennbares, also auch nichtklärendes dafür zu substituieren, und dabei auch zu Gunsten dieser wunderlichen Substitution die Harmonien der Schöpfung im Allgemeinen und die Analogien mit Zeitlichkeit und Kategorie im besonderen außer Acht zu lassen und zu zerstören. Nach wunderlicher wird diese Substitution, wenn man bedenkt, daß die Gravitation in sonstigen empirischen Gesetzen der Mechanik der Notwendigkeit folgt, daß die die Form der Räumlichkeit in der Welt der Dinge an sich vertretende Form nicht mehr und nicht || weniger als drei Dimensionen haben müsse.

Das Bedürfnis die Erfahrung zu erklären, aus welcher ja auch Kant alle seine Behauptungen demonstriert, findet hierauf gebieterisch die Annahme, daß Räumlichkeit, Zeitlichkeit und Kategorie ebensowohl wesenseigentliche und ursprüngliche Formen der Dinge an sich als der subjectiven Anschauung sind. Der naive Realismus hat mit dem ersteren, Kant mit dem letzteren Recht; nur die Vereinigung beider Seiten gibt die Wahrheit. Aber der naive Realismus hatte nur deshalb Recht, weil er seinem intellectuellen Instinct folgte, und es blieb die Aufgabe der Wissenschaft, diesen vorläufig unbegründeten Instinctglauben in wissenschaftliche Erkenntnis zu verwandeln. Dies aber konnte nur auf dem Wege geschehen, daß man sich zunächst die wissenschaftliche Grundlosigkeit dieses unmittelbaren Glaubens bewußt wurde und der über raschenden Enthüllung dieser Durchgangsstufe liegt es nahe, die mittelbare Berechtigung die instinctiv angenommenen Dogmen zu verkennen und deshalb sogar die Wahrheit derselben zu bestreiten.

Ed. v. HARTMANN

K *** Fischer und *** delemberg o. Braius *
in Bergmanns Philos[osophischen] Monatsheften

nouă, e prioritatea în timp a acțiunii ei, și așa mai departe, într-o neîntreruptă serie de timp și serie cauzală, lucrurilor în sine le revine deci în mod necesar forma temporalității, temporalitatea și spațialitatea se tratează totdeauna paralele cu forme coordonate, încît se poate trage concluzia din aceasta că lucrurilor în sine temporale le va reveni desigur și forma spațialității.

Trebuie să se arate, în sfîrșit, și mai lămurit. Noi văzurăm anume că trebuie să existe multe lucruri în sine, adică lumea lucrurilor în sine se găsește într-o individure reală, că deci concomitent există în același moment lucruri reale unu lingă altul și pot acționa alăturate sau împreună. Dacă nu vrem să concepem spațial această alăturare, se poate vedea că în locul spațialității e nevoie în mod necesar de o altă formă pentru menținerea lor separată, putîndu-se totuși influența reciproc; căci conceptul individuării reale pretinde o oarecare a doua formă alături de temporalitate, pentru a face posibilă pluralitatea/varietatea concomitentă. Prin aceasta te transpui în situația de a da la o parte un principiu lămuritor (spațialității) cunoscut și suficient și să-i substitui unul necunoscut și inexplicabil, deci și nelămuritor, iar în favoarea acestei substituiri minunate să nezocotească și să distrugă armoniile creației în general și analogiile cu temporalitatea și categoriile. Și mai de mirare devine această substituire dacă te gîndești că gravitația, supunîndu-se altfel legilor empirice ale mecanicii, respectă necesitatea ca forma ce reprezintă în sine forma spațialității în lumea lucrurilor în sine, trebuie să aibă nici mai mult nici, mai puțin decît trei dimensiuni.

Nevoia de a explica experiența pe baza căreia își demonstrează și Kant toate afirmațiile sale găsește aci în mod imperativ accepțiunea că spațialitatea, temporalitatea și categoria sînt în aceeași măsură forme esențial caracteristice și originare ale lucrurilor în sine ca și ale intuiției subiective. Realismul naiv are dreptate cu prima, Kant cu cea din urmă; numai din reunirea ambelor laturi rezultă adevărul. Dar realismul naiv avea dreptate numai fiindcă și-a urmat instinctul său intelectual și a rămas în sarcina științei să transforme această credință instinctuală, deocamdată nefundamentată, în adevăr științific. Aceasta nu se putea întîmpla însă decît devenind mai întîi conștient de lipsa de temel științific a acestei credințe directe, iar dezvăluirii surprinzătoare a acestei trepte tranzitorii îi e ușor să nu recunoască îndreptățirea mijlocită a dogmelor acceptate instinctiv și de aceea să conteste chiar și adevărul lor.

Ed. v. HARTMANN

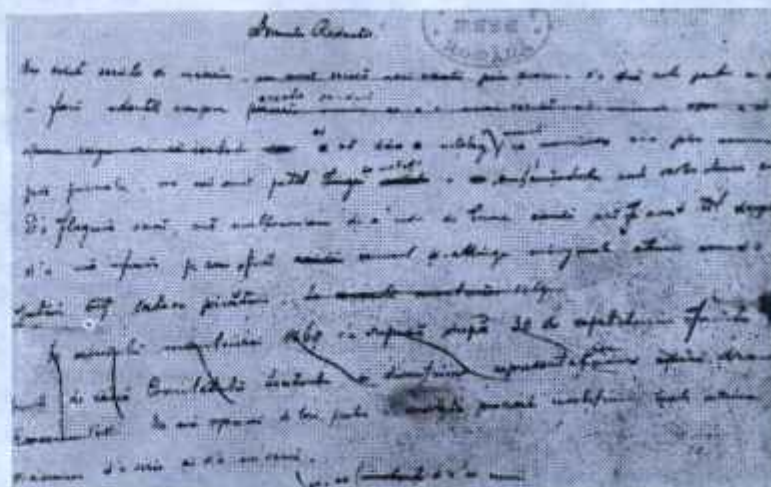
Kuno Fischer și Trendelenburg v. Bruhnschalk
în „*Philosophische Monatshefte*” a lui Bergmann

(Transliterare și traducere de G. PINTEA)

III. CORRIGENDA

Prima scrisoare a lui Eminescu

Domnule redactor,

1. Nu sunt scriitor de meserie, (nu am scris niciodată prin ziare), n-o zic asta pentru ca să vă fac atenți asupra acestor rinduri, ci vă dau a înțelege numai că, nescriind încă pân' acum prin jurnale, nu mi-am putut netezi simțimentul sub vorbe linse și lucii.

2. D-o flegmă rară, mă mulțumeam de a ride de lume, când aș fi avut tot dreptul d-a mă-nfuria pe ea, însă (cînd) veninul și-atinge marginile, atunci esundă cel puțin cîteva picături.

(În anul mîntuirii 1869 s-a supus, după 30 repetițiuni făcute, s-a pus de cătră Comitetul teatrului în discuțiune reprezentarea dramei *Răzvan-Vodă*.)

Nu mă opresc de loc pentru a constata procesul revoluțiunei mele interne între deciziunea d-a scrie și d-a nu scrie.

Cestiunea mea e ciudată — ea e ce are d-a se numi a teatrului național.

Teatrul național! Nume frumos, dar care sună a batjocură acolo unde nici nu există. Teatrul național împrumută de la alții, ci [deși] are materiale din modul d-a cugeta și poezia națională.

Al doilea — cel mai adevărat, cel mai salutaru e să ne-ntoarcem de unde am plecat și apoi să reîncepem clădirea pe baze românești solide — vechi. Poezia română — proză vinează la alde Neculce-Cronicarul, la alde Ureche-Vornicul, — (romantică ca la) C. Negruzzi. Modul d-a judeca, d-a raționa românesc prin urmare, o filosofie românească care să primească între pietrele ei unghiulare două cestiuni nepuse în filosofie și nestudiate de nimeni. — Cestiunea națiunei și a religiunei, singurile lumini cari ne-au scăpat — și a făcut de mai trăim astăzi.

[M. Eminescu]

CARE SĂ FI FOST CEA DINTÂI SCRISOARE emisă de Eminescu? Nu se știe cu exactitate, dar se poate crede, fără dubiu, că este aceea care a însoțit primele sale versuri expediate în 1866 redactorului revistei „Familia”, Iosif Vulcan. Într-un articol, nesemnăt, dedicat poetului („Familia”, XXI, nr. 2, 13/25 ian. 1885, p. 14), acesta mărturisea că „înainte de douăzeci de ani în o dimineață de februarie a anu-

lui 1866, redacțiunea noastră primi o epistolă din Bucovina în care un tînăr [...] îmi trimitea niște încercări literare ».

Știm apoi, din *Posta redacțiunei*, că directorul „Familiei” s-a pus în corespondență particulară cu tînărul poet care-l „surprinsese plăcut” „cu primele încercări poetice trimise”. Cîteva indicii sigure asupra acestui schimb epistolar: „Cernuți. M.E. Ți-am trimis epistolă privată »

(„Familia”, II, nr. 10, 23 martie/5 aprilie 1866, p. 120); „*Lanțul de aur* [traducerea făcută de Eminescu după Onkel Adam — n.n.] așisdere va ieși. N-ai primit epistola noastră?” (Ibidem, II, nr. 17, 15/27 iunie 1866, p. 204); „Blaj, M.E. Nu e încă gata novela despre care mi-ai scris? Dacă e gata, trimite-mi-o pe loc, căci acum s-ar putea publica”. (Ibidem, II, nr. 34, 16/28 oct. 1866, p. 408). După părerea, destul de plauzibilă, a lui D. Vatamaniuc, această „novelă” nu este altceva decât jurnalul lui Toma Nour, o parte din romanul *Geniu pustiu* (Cf. *Note și comentarii* la M. Eminescu, *Opere*, VII, *Proză literară*, ediție critică îngrijită de un colectiv, coordonator Petru Creția, Ed. Academiei R.S.R., 1977, p. 359).

Putem bănuși că Eminescu i-a scris „nașului său literar” anunțându-l că a plecat din Cernăuți (al doilea răspuns de la *Postu redacțiunii* e fără indicarea localității) sau că se află la Blaj. Unde vor fi toate aceste epistole juvenile?

Ciudat este faptul că nici singura scrisoare cunoscută, adresată lui Iosif Vulcan în 1883, și publicată chiar de acesta, nu s-a păstrat integral datorită, desigur, unor neglijențe, inexplicabile, din partea destinatarului.

Cea dintâi scrisoare eminesciană, cunoscută doar dintr-o ciornă existentă în fondul de manuscrise de la Biblioteca Academiei R. S. România (în continuare folosim abrevierea B.A.R.), în Ms. 2257, ff. 185 r — 185 v, este adresată, probabil, lui Iosif Vulcan, „proprietariu, redactor răspunzător și editoriu” al revistei „Familia”. Primul care a crezut că această epistolă, „cea mai veche pe care am găsit-o pînă acum”, putea fi destinată redacției „Familiei”, a fost I. E. Torouțiu (*Introducere la Studii și documente literare*, IV, București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1933, p. XVII). Acesta datează scrisoarea 1869—1870, folosind, ca argumente, afirmațiile din cuprinsul ei, precum și ortografia textului.

Mai înainte, G. Bogdan-Duică, primul care a publicat scrisoarea, opina că textul, socotit nu o epistolă, ci un articol, „primul său articol de ziar, [al lui Eminescu], despre teatru”, este din anul 1869 (*Critic teatral*, în *Buletinul „Mihai Eminescu”*, V, fasc. 12, 1934, p. 16). Credința meticolosului istoric literar se sprijinea pe o seamă de relații din presa bucureșteană privitoare la situația precară a teatrului național asupra căreia Eminescu însuși, ca om al teatrului, încerca, desigur, să se pronunțe.

Este de crezut că Eminescu a urmărit cu interes susținut discuțiile din presa anului 1869, dar ceea ce l-a determinat în mod sigur să iasă din expectativă a fost inițiativa revistei „Familia”, al cărei colaborator era, de a susține o campanie în favoarea înființării unei *Societăți pentru fond de teatru român în Transilvania*. Iosif Vulcan publică în „Familia” (nr.-ele 29 și 30, iulie—august 1869) articolul manifest *Să fondăm teatru național!* în care spunea că teatrul trebuie să fie nu „numai un loc de petrecere și distracțiune, ci un institut pentru cultivarea limbei noastre și pentru înălțarea ei”, adică un institut „pentru deșteptarea, dezvoltarea și cultivarea simțului și spiritului național”.

Acestui apel patriotic îi răspunde de îndată I. A. Lapedatu, un tânăr de serioasă ținută intelectuală, vechi cunoscut al lui Eminescu de la Sibiu, care fusese coleg la Liceul german de aici cu fratele său Ilie Eminovici. Aflat la studii în capitala Franței, I. A. Lapedatu publică în „Familia” două importante articole, *Reuniunile literare și cestiunea teatrală* (nr. 35, 31 august/12 sept. 1869) și *Publicațiuni literare și cestiunea teatrală* (nr. 42, 19/30 oct. 1869) în care pledează, deopotrivă, pentru „ridicarea edificiului teatral” și pentru înființarea unui „repertoriu național”.

Este de bănuși că Eminescu a conceput această scrisoare către Iosif Vulcan imediat după ce revista „Familia” a inițiat discuția despre necesitatea imperioasă a fondării teatrului românesc în Transilvania și, implicit, realizarea unui repertoriu național. Înclinăm să credem că scrisoarea, (evident, neterminată) ar putea fi datată august—septembrie 1869, cînd Eminescu făcea ultimul său turneu, în calitate de suflor, cu trupa lui Mihail Pascaly și poposea la Ipotești. Din cauza unor evenimente neașteptate în viața sa personală (ruperea legăturilor cu trupa datorită intervenției energice, desigur, a tatălui său și plecarea, precipitată, spre sfîrșitul lui septembrie, la Universitatea din Viena), această scrisoare n-a mai fost, probabil, expediată, poetul neavînd gata un articol pe tema teatrului pe care să-l poată trimite revistei lui Iosif Vulcan.

Preocupat, mai ales în anii 1868—1869, de realizarea unor vaste proiecte de drame istorice, Eminescu rămîne, în continuare, atașat „cestiunii” „teatrului național” și de la Viena trimite „Familiei” un excepțional articol, *Repertoriul nostru teatral*, care apare, cu semnătura

sa, în nr. 3; 18/30 ian. 1870, pp. 25—28, la aproape un an de la ultima lui colaborare la această revistă, cu poezia *Amicului F.I.* (nr. 13, 30 martie/11 aprilie 1869).

Ideile cuprinse în acest articol, al doilea publicat de Eminescu în presa vremii, după *O scriere critică* (în „*Albina*”, nr. 3—4, 7/19 ianuarie — 9/21 ianuarie 1870), au ca punct de plecare câteva din opiniile anunțate în scrisoarea ce era să fie trimisă lui Iosif Vulcan într-un moment când poetul nu avea însă un text scris cu care să susțină inițiativa „*Familiei*”. Corespondența cu redactorul revistei a urmat și în anul 1870, dovadă și această informație de la *Poeta redacției*: «*Viena. D-lui M.E. Primit-ai scrisoarea noastră? Așteptăm cu nerăbdare răspunsul cerut*» (nr. 49, 6/18 dec. 1870, p. 588).

Privitor la datarea și la destinatarul acestei scrisori s-a emis, acum în urmă, părerea, de către D. Valamianuc (*Publicistica lui Eminescu*, colecția „*Eminesciana*”, nr. 39, Iași, Ed. „Junimea”, 1985, p. 26), că ea poate fi datată după sosirea poetului la Viena, deci după sfârșitul lunii septembrie 1869, și este adresată redactorului unui ziar, «probabil» „*Albina*” sau „*Federațiunea*”. Ipoteza esto plauzibilă numai în cazul în care interpretăm *scripto sensu* precizarea lui Eminescu, de altfel suprimată în ciorna scrisorii, «*nu am scris niciodată prin ziare*», și nu luăm în considerație că poetul a fost puternic stimulat, în realizarea unui articol asupra teatrului, de campania începută de revista „*Familia*”, unde avea de gând să-și trimită intervenția.

Scrisoarea în discuție a fost publicată prima dată de G. Bogdan-Duică (*loc. cit.*, pp. 15—16), dar cu greșeli de lecțiune: «*ci a vă da a înțelege*», în loc de «*ci să dau a înțelege*», și omisiuni: «*mă mulțumeam de a ride când*», în loc de «*mă mulțumeam de a ride de lume, când*»; «*cestiunea mea e ciudată — ea o a teatrului național*», în loc de «*cestiunea mea e ciudată — ea e ce are d-a se numi a teatrului național*». În textul reprodus de I. E. Torouțiu (*Op. cit.*, p. 78) se corectează aceste greșeli, dar, chip ciudat, și fără nici un fel de mențiune, se suprimă ultima parte a scrisorii de la paragraful: «*Al doilea — cel mai adevărat ...*».

Ioan Massoff publică un facsimil al primei părți din epistolă și transcrie din ea un scurt fragment, spunând că «*nu știe ca scrisoarea să fi apărut*» (*Eminescu și teatrul*, E.P.L., 1964,

p. 205), deși un istoric atât de informat ar fi trebuit să știe că s-a publicat.

Scrisoarea a mai fost reprodusă în M. Eminescu, *Despre cultură și artă*, ediție îngrijită de D. Irimia, Ed. „Junimea”, 1970, pp. 241—242. Greșeli de lecțiune: «*două cestiuni nepuse în filosofii și nestudiate*», în loc de «*... în filosofie ...*».

O reproducere după manuscris se află în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, ediție critică de Aurelia Rusu, *Introducere* de Aurel Martin, București, Editura „Minerva”, 1974, pp. 561—562, dar cu câteva lecțiuni surprinzătoare, între care cităm una singură: «*modul d-a juca*», în loc de «*modul d-a judeca*». Probabil că aici este o greșeală de tipar, deoarece, reproducând scrisoarea, în M. Eminescu, *Opere*, IV, (ediție critică, note și variante, București, Ed. „Minerva”, 1978, pp. 420—421), Aurelia Rusu corectează această inadvertență, dar lasă altele, minore, după cum urmează: «*vă fac atenți*», în loc de «*vă fac atenți*»; «*asundă*» în loc de «*esundă*»; «*teatru național*», în loc de «*teatrul național*». Fraza «*Nu mă opresc ... și d-a nu serie*» trebuie integrată în corpul scrisorii de vreme ce, în manuscris, ea nu este suprimată.

Aici publicăm textul după Ms. 2257, ff. 185 r—185v de la B.A.R., în speranța restituirii fidele a originalului. Păstrăm în corpul scrisorii, dar între paranteze unghiulare < > câteva expresii, inclusiv o frază suprimată de Eminescu, importantă pentru datarea însăși a textului (la fel a procedat și G. Bogdan-Duică).

Ortografia și grafia cuprind particularități specifice perioadei de început a scrisului eminescian. Cea mai caracteristică grafie este «*poezie*» pe care o transcriem «*poete*».

Mihai DRĂGAN

LITERATURA ȘI REVOLUȚIA

August Treboniu LAURIAN

Un poem de la 1848

PROGRAMUL REVOLUȚIEI ARDELENE de la 1848 este una dintre marile construcții ideologice demne de atenția exegezei trecutului românesc.¹ În el s-au contopit, ca într-un crez al istoriei, revelațiile pozitiviste ale corifeilor Școlii Ardelene și acele iluminări în dram latent și anevoios, care definesc romanica transilvană până la pragul anului 1848. Geografia mentalității romantice definește aici, concomitent, o propensiune accentuată spre marea ideologie a romantismului, culminând prin a recepționa un neoiacolin de talia lui Felicité Lamennais², alături de cea mai evidentă limiditate în inspirația beletristică pertinentă noului suflu.³ Atavisme ce țin de ereditatea raționalistă și erudită a corifeilor de la cumpăna celor două veacuri au favorizat o

¹ Simion Băncuțiu, *Raporturile românilor cu ungurii și principiile libertății naționale*, Viena, 1852; Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, Viena, 1852; George Bariț, *Păreți alene din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, II, Sibiu, 1890; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania 1848-1849*, I, Cluj, 1945; Victor Chereșeleșu, *Adunarea Națională de la Blaj, (15-17) mai 1848*, București, 1966; Ioan Chindriș, *Ideologia revoluționară a lui Alexandru Papiu Ilarian*, București, 1983.

² Despre rolul lui Lamennais în ideologia epocii, vezi Jacques Poisson, *Le romantisme social de Lamennais*, Paris, 1932. Recepționarea ideilor sale la românii din Ardeal: „*Încălzitorul poporului*”, I, 1848, nr. IV, p. 14; nr. XVIII, p. 72 sqq; *Căntecul unui credincios de F. de Lamennais*, tradusă din franceză, dată la lumină și închinată poporului român, 8° mic, București, 1848 (ediții: Iași, 1859; Craiova, 1869); Ion Breazu, *Lamennais la românii din Transilvania, în 1848*, în vol. *Studii de literatură română și comparată*, II, Cluj, 1973, p. 118-141.

³ Mircea Angheliescu, *Preromantismul românesc*, București, 1971; Ioan Chindriș, *Ioan Rușu (1811-1813)*,

predilecție pentru condeiul savant. Generația care urma să poarte torța revoluției are filiație directă în opera istoriografică a lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* a celui din urmă constituindu-se în carte de căpătâi.⁴ Beletristica, ilustrată de un baroc popular, genial în cazul lui Ioan Budai-Deleanu, rutinier la Vasile Aron și Ioan Barac, rămâne în anonimat în primul caz, iar în al celor doi în afara noțiunii de literatură, care continuă să fie definită de cărți și scrieri cu caracter compozit-științific.

în vol. *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, pp. 249-403; *Idem*, *Preromantismul Nicolae Pauleti*, în ed. Nicolae Pauleti, *Scrieri*, București, 1980, pp. V-LXIII.

⁴ Ioan Pervaia, *Petru Maior în conștiința transilvănenilor din generația de la 1848*, în „*Trîmbura*”, XV, 1971, nr. 10.

Cei zece ani care despart apariția „Gazetei de Transilvania” și a „Poi pentru minte, inimă și literatură”, instituții providențiale pentru romantismul literar, dar și ideologic, de revoluția de la 1848 creează în Ardeal o constelație prevestitoare, din care nu lipsește personajul marelui mentor (George Bariț), al ideologului de structură națională (Simion Bărnuțiu), al ravanului marcat de semnalul herderian (Timotei Cipariu), și desigur nu lipsesc poezii și literaturii unor orizonturi noi, dacă ar fi să-i amințim doar pe Ioan Rusu, Andrei Mureșanu, Iosif Many, Nicolae Pauleti, Pavel Vasici și Constantin Alpiu. Un personaj aparte, cu bătaie lungă în viitor, este acela al latinistului fanatic, ce reține din lăsămîntul Școlii Ardelene doar consecințele dure, fundamentaliste ale latinității românilor. Acest personaj îl intruchipează August Treboniu Laurian², autorul marelui catolicism latinizant tipărit la Viena în 1842, *Tentamen Criticum in originem, derivationem et formam linguae Romanae in utraque Dacia vigenis vulgo Valachicae*. Împreună cu întreaga clasă a intelighenței ardeleni, sateliți ai celor de mai sus, fie că erau ei avocați, clerici sau dascăli, cendeierii români sînt surprinși la 1848 într-o clipă a istoriei cînd maturizarea ideologică era scadentă. Faptul s-a petrecut sub forma unei fixări a conștiințelor pe crezul romantismului militant, faza matură a curentului. Șovăitoare pînă acum, literatura își găsește brusc destinul în slujirea unei cauze mari, urmînd pilde etalonare ca Victor Hugo și Lamartine sau proxime ca ale ungarilor Tancsics Mihály și Petőfi Sándor sau a croatului Ljudevit Gay. *Răsunetul* lui Andrei Mureșanu din iunie 1848 este piatra de unghi a acestei literaturi angajate în revoluție.

¹ Despre el, în principal: George Bariț, *Un monument pus lui August Treboniu Laurian*, în „Observatorul”, IV, 1881, nr. 33—34; Ioan Bianu, Laurian, în „Revista nouă”, II, 1889, nr. 2, pp. 41—45; G. Ibrăileanu, A. T. Laurian, în „Epoca”, 1903, 3 iulie; Nicolae Iorga, *August Treboniu Laurian*, în *Oameni care au fost*, Vălenii de Munte, 1911, pp. 9—13; Dimitrie Macrea, *Studii de lingvistică română*, București, 1970, pp. 67—94; Ilie Popescu Teiușan și Vasile Netea, *August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa*, București 1970; Heinz Stănescu, *Poezia pașoptistă germană a lui August Treboniu Laurian*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, XIX, 1970, nr. 4; Ioan Chindriș, *August Treboniu Laurian*, în col. *George Bariț și contemporanii săi*, I. București, 1973, pp. 69—201; Idem, *Publicistica științifică a lui August Treboniu Laurian*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj—Napoca”, XXII, 1979, pp. 179—201.

Dar pentru a înțelege mai exact esența fenomenului, se impune o extindere de analiză asupra întregii sfere dominate de condei. Operația, firește foarte grea, dă la lumină un întreg univers de structuri literar-mentale în *întregime noi*, de la manifeste revoluționare, la proiecte de programe, de la rapoarte, la corespondență, de la delegări politice, la forme de jurîmint, de la meditație, la poezie. Am mai subliniat rostul ales al poeziei ca manifest și locină revoluționară la pașoptiștii ardeleni³, calitatea ei de sinteză perfectă și de maximă inteligibilitate a comandamentelor revoluției. Revenim azi cu un exemplu nou, dacă nu mai semnificativ, cel puțin mai dificil de analizat și mai adînc implicat în subsidiarul politic al lui 1848. Anul în sine este unul de glorie a manifestelor tipărite, foilor volante, broșurilor revoluționare sau adversare, an al publicității de extindere. După normele internaționale, toate aceste publicații mărunte au regimul documentelor manuscrise, decît care sînt frecvent mai rare, mai greu de scos la lumină. Este și cazul unei broșuri apărute în 1848 în limba germană, cu titlul: *Emanicipation! Landtägliche. Bepräsentation! Eigenes Wohngebiet unsern walachischen Mitbrüdern! Und nicht blindlings Union!* Autorul de pe foaia de titlu se pretinde a fi «Dr. Justus Trebonianus» și are drept carte de vizită două frumoase versuri din Friedrich Schiller, marea dragoste a romanticilor români din Ardeal: *Wollt Ihr in die Ferne schweifen? Seht! das Gute liegt so nah!* (Vreți să cutreierați depărtările! Priviți! Ce-i bun se află pe aproape!) Este o tipăritură de 8 file format 8°, prin îndoierea unei singure foi de tipar. Cele două caiete, intercalate unul în celălalt, nu sînt legate sau lipite între ele. Paginile nu sînt numerotate. După foaia de titlu, tipărită separat, urmează o poezie de 19 strofe în germană, cu tipar gotic elegant.⁴ Întregul discurs al lungului poem este cu strictețe tribut ardelenei mai sensibile probleme ale revoluției românești din Ardeal, pe care încearcă să le explicitizeze și să le penetreze în conștiința cititorilor.

² Ioan Chindriș, *Revoluția documentului. Al. Papia Iarion. Un om de la 1848*, în „Manuscriptum”, XVII, 1986, nr. 4, pp. 13—21.

³ Cunoaștem un singur exemplar al prețiosului document, acela din fondul general al Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca. Broșura este tipărită cu certitudine la Sibiu, purtînd amprentele tipografiei lui Samuel Filtach.

Poemul reflectă situația creată în Ardeal în preajma adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848, când partida liberală ungurească desfășura o campanie furibundă în favoarea uniunii cu Ungaria. Această eventualitate puna în primăjdie realitatea programului național al românilor, care debutase cu proclamația lui Simion Bărnuțiu din 25 martie. În acest context își găsește un loc definit și problematica sașilor din sudul principatului, cu atât mai loviți de intenția anihilatoare a ungarilor, cu cât erau extrem de puțini, izolați, insule mici în mijlocul unei mări românești. Acum, pe baza unor premise cu origine mai veche, încă din 1842, se cimentează o alianță româno-săsească, apoi o rezistență comună, până la insurecție. Lozincile acestei alianțe, indeobște cunoscute, sînt elocvente și generoase. Mai puțin evidente sînt interesele istorice care au alimentat-o în subsidiar. Pentru sași, posesori ai unui vechi și rutinat aparat politic, dar puțini și slabi pînă la debilitate, era vital să-i vadă pe români alături de ei. Retorica săsească de după 1842 este una măgulitoare, lingușitoare la adresa românilor, în care vedeau limpede forța viitorului. Români, covârșitori ca număr, dar lipsiți de structuri constituțional-politice prin chiar legislația țării, au optat pentru alianța cu sașii din rațiuni cumulate. Primul interes era subrezirea vechii cîrdășii maghiaro-săsești simbolizate de *Unio Trium Nationum*, care dura din 1437. Mai apoi, alianța unui element cu prestigiu politic incontestabil trebuia să fie un factor de îmbărbătare a masei românilor pe calea revoluției. În fine, sașii erau element german asemeni împărăției de la Viena, în care românii ardeleni și-au căutat reazem. Liderii cei mai prestigioși ai revoluției: Simion Bărnuțiu, Axente Sever, Constantin Romanu-Vivu, Alexandru Papiu Harian, August Treboniu Laurian, Nicolae Nifon Bălășescu și Florian Micaș și-au avut statul major la Sibiu, în mijlocul sașilor, de unde au condus destinele revoluției. Documentul prezentat aici nu face decît să explicitizeze în forma ideală a poeziei această reciprocitate de interese. Poemul este scris ca din partea unui fiu al națiunii săsești, autodenumit Justus Trebonianus, care ține să transmită «puternicului neam românesc» (*kräftiger Walachentum*) un mesaj simplu: românii, ca neam puternic, trebuie să se opună uniunii preconizate de unguri; ei nu trebuie să accepte un act istoric ce îi privește atât de adînc, dar care se face fără voia lor; ei trebuie să-și dobîndească

statutul de națiune constituțional-politică, iar sașii sînt frații românilor, ei au fost de acord cu acest lucru, căci «românii demn să aibă țara lui»; împreună, românii și sașii, trebuie să înlăture primejdia uniunii, care este o «calpă cîrpire de state»; cu puteri unite, românii și sașii să impună o uniune cu alt înțeles, «așa cum cere bunătatea sfîntă», adică o uniune democratică între neamurile ardeleni «din țara cu șapte cetăți»: românii, ungurii, secuii și sașii. Și astfel, conchide poetul, «În țara noastră cată să găsim/A-nțelepciunii piatră nestemată». Este imaginea clasică a programului național românesc, așa cum fusese stabilit pînă la adunarea de la 3/15 mai; recunoașterea constituțională a națiunii române și reprezentarea ei proporțională în viața politică. Un text bine gîndit, excelent adaptat scopului, un discurs «săsesc» din care se relevă măreția națiunii române.

Dar cine este acest «Dr. Justus Trebonianus» care semnează poemul? Literatura săsească nu cunoaște un astfel de nume și nu îngăduie identificarea lui cu nici un condeier sas al vremii. Autorul este un român, el este August Treboniu Laurian, revoluționar tenace și viitor membru al Comitetului Național. Dealtfel pseudonimul este mai mult decît transparent, prin acel «Trebonianus», dar și prin «Justus», care e consecința aceleiași apetențe pentru latinitate (însuși numele scriitorului este un pseudonim latinizant, căci în realitate se numea Augustin Trifan)⁶. Și calitatea de doctor este reală, A.T. Laurian fiind doctor la Viena în matematică și filosofie și desăvîrșit cunoscător al limbii germane. Inedite sînt doar cele două incidențe: muza poetică și retorica din perspectivă săsească. Prima o explică nevoia argumentului revoluționar percutant și acesla, ca și în cazul *Răsunetului* lui Andrei Mureșanu, s-a dovedit redutabil prin poezie. Lira e luată acum de asprele mîini care tentaseră străvechi particule de latinitate, așa cum aceeași liră va îmblinzi mina de magistrat aprig a lui Alexandru Papiu Harian sau aceea purtătoare de spade cumpite

⁶ Prima semnalară a poeziei o face Carol Gölner în 1893; iar pe urmele acestei semnalară se operează în 1970 o scurtă analiză a conținutului, cu câteva fragmente în germană și cu o valoroasă comparație cu poezia efectiv săsească din același an (vezi H. Stănescu, *Poezia pasoptistă germană a lui August Treboniu Laurian*, în „*Revista de istorie și teorie literară*”, tom 19, 1970, nr. 4, p. 633-635). Ambii autori înțeleg corect paternitatea lui Laurian.

Emancipation!

Landtägliche Repräsentation!

Eigenes Wohngebiet

unsern walachischen Mitbrüdern!

und

nicht blindlings Union!! —

Von

Dr. Justus Trebonianus.

Motto:

Wollt Ihr in die Felsen schmeißen?
Seht! das Gute liegt so nah!

Schiller.

a lui Ioan Axente Sever. Traveștiul săsească ține de nevoile propagandistice ale liderilor români, din inițiativa cărora s-a scris și tipărit desigur și acest manifest: trebuia dovada palpabilă a adeziunii săsești la cauza românilor. Această adeziune este bogat reprezentată în publicațiile germane din Sibiu și Brașov, iar Laurian n-a făcut decît sinteza ideală a poziției săsești. Dar, la o citire atentă, textul este străbătut în întregime de problemele românești ale zilei: emanciparea națională, înnoirea și democratizarea vieții sociale («Progresu-i țel de aur pentru nații»).

În rîndul textelor de poezie revoluționară de la 1848, *Pentru Emancipare!* de August Treboniu Laurian își găsește un loc de cinste, prin convingerea, dovedită de ereditul revoluționar și în faptă, că «Din trupul țării înfloresc spre noi / Blagoslovita, fericirea, pacea».

Ioan CHINDRIȘ

Emancipation!

Landtägliche Repräsentation!

Eigenes Wohngebiet

unsern Walachischen Mitbrüdern!

und

nicht blindlings Union!!

Von

Dr. Justus Trebonianus.

MOTTO:

Wollt Ihr in die Felsen schmeißen?

Seht! das Gute liegt so nah!

Schiller.

1848

Kennst Du, o! kräftiger Walachenstamm!
Kennst du des Wortes donnerähnlich Rollen,
Das jetzt wie eines Felsen Riesendamm
Beschwört die Fluthen, die uns schwarz umgrollen?
Kennst Du das Wortes hehren Donnerton?
Und glaubst Du wohl, erheße Union?

Er heiße Union in jenen Sinn
Wie sie kein treuer Ungarbruder fordert?
Die wirr und wüst nach allen Seiten hin
Als grimmen Aufzugs Brandesfackel lodert?
Ein Sachse kündigt Dir mit Wehmuthston
«Kein Segen ruht auf solcher Union!»

Noch bist Du sklavisch an die Ruderbank
Des großen Staatenschiffes ungekettet!
Noch hast Du Deinen Geist, so bleich und krank,
Ins Sonnenmeer der Freiheit nicht gerettet!
Dum liegt im Modeworte Union
Für Deinen Stamm nur Schmach, nur bitterer Hohn!

Noch leuchtet Dir in unserm Landestag
Ein volksvertretend Auge nicht entgegen!
Noch schleppst Du feigen Druckes Fessel nach!
Noch kannst als Landstand Du Dich nicht bewegen!
Dum liegt im Modeworte Union
Für deinen Stamm nur Schmach, nur bitterer Hohn!

Pentru Emancipare !

Pentru reprezentare în Dietă!

Tărim de sălășluire proprie

confraților noștri valahi!

Și nu

Uniune oarbă!!

de

Dr. Justus TREBONIANUS

Popas la Piatra Libertății din Blaj.

MOTTO:

*«Proși să cuteciorași depărtările?
Priviți! Ce-i bun se află pe aproape!»*

SCHILLER

1848

Cunoști tu tenacea valaha semănție,
Cunoști tu bubuitul de tunet al Cuvintului,
Care, precum un zid de silinci, în semetie
Valurilor negre sfarmă creștele avântului?
Cunoști tu trăznetul cuvint conglăsuire
Și mai crezi că-n miez e vorba de unire?

Inseamnă, da, Unire, într-un sens anume
Precum maghiarul poate nu o vrea.
Hătăcitor pustie răspindită-n lume
Facă urmind știrbit înfățișarea sa.
Un saxon cunoscător cu nostalgie-o spune;
Nu-i harul peste o așa uniune!

Esti încă rob la visele pe osindila navă
A statului enorm înălțuit
Încă îți este duhu-n' paloarea sa bolnavă
În înșorita libertate, încă neizbăvit,
De-accea cuvintul la modă — unire,
Gintei tale i-aduce numai înjosire.

Încă-n dieta noastră nu scâltaie
Un ochi văzind ce vine din popor,
Încă tirăște lanțuri laze pasul din coprșee
Nu-ți este în sinea ta izbinditor.
De aceea, cuvintul la modă, Unire
Gintei tale i-aduce numai înjosire.

Und wie! Es bliebe feig und stumm Dein Mund
Bei der Verschmelzung mit dem Ungarreiche?
Du willstest in diesen Staatenbund?
In Deines und in unsres Volkes Leiche??
Es klänge nicht wie Grabsang Dir der Ton:
«Walachen! Sachsen! kommt zur Unionn!!»??

O! faßt der Selbsterhaltung Machtgebot!
Schaart brüderlich Euch jetzt mit uns zusammen!
Jetzt, jetzt gilt es ja Leben oder Tod!
Laßt Euch nicht listig ohne Euch verdammen!
Es ist ja Beiden Grabsang uns der Ton:
«Walachen! Sachsen! kommt zur Union!»

Ia, kommt zur Union! — Und was soll dann
Der Wlachen — und der Sachsenstamm beginnen?
Die Maygaromanie wird Mann für Mann
Ihn bald mit Jesuitengarn umspinnen!
Die zugeschnürte Kehle ächzt den Ton:
«Mein Leichenrabe ist die Union!!»

Faßt drum der Selbsterhaltung Machtgebot!
Schaart mit den Sachsen freundlich Euch zusammen!
Jetzt gilt uns Beiden Leben, oder Tod!
Laßt Euch nicht listig ohne Euch verdammen!
Stimmt kühn ihn an des Wortes Donnerton:
«Der Wlache will Emancipation!»

Er will mit Recht als vierter Landesstand
Des Vaterlandes Heil und Wohl berathen!
Der Sachse bot dazu ihm schon die Hand!
Der Sachse kennt die Zeit und ihre Saaten!
Er sprach zuerst des Wortes Donnerton:
«Dem Wlachen gebt Repräsentation!»

Gebt ihm ein eignes, freies Wohngebiet
Als seinen abgeschlossnen Wölkergarten!
Daß er in ihm des Geistes Blume zieht
Und still und fahrlos könne ihrer warten!
Drum klingt so himmlisch uns der Sachsenton:
«Dem Wlachen gebt Emancipation!»

Kennst Du nun, kräftiger Walachenstamm!
Kannst Du des Wortes donnerähnlich Rollen,
Des jetzt wie eines Felsen Riesendamm
Beschwört die Fluthen, die uns schwarz umgrollen?
Kennst Du des Wortes hehren Donnerton?
Und glaubst Du noch, er heiße Union?

Er heiße Union in jenem Sinn,
Wie sie kein treuer Ungarbruder fordert?
Die wirr und wüst nach allen Seiten hin
Als grimmen Aufruhrs Brandesfackel lodert?
Ein Sachse kündet Dir mit Wehmuthston:
«Kein Segen ruht auf solcher Union!»

SUPPLEX LIBELLVS
VALACHORVM
TRANSILVANIAE

IVRA TRIBVS RECEPTIS NATIONIBVS COMMVNIA
POSTULANTIO NISI ADDERI
POSTVLANTIVM.

CVM NOTIS HISTORICO - CRITICIS
I. C. E.
CIVIS TRANSILVANIAE

CLAVDIOPOLI

Imprimetur in Typis Martini Halassy. Cust. Reg. Dioc. Typographus Reg.
Siklody. MDCCCXII.

Și cum? de-i mută gura ta din lășitate
 În fața contopirii cu regatul maghiar,
 De-ai fi de-acord cu-această federalitate,
 Și ție și-ntr-al meu popor eșec barbar,
 Nu răsună oare isonul prohodire:
 «Valahi și sași veniți întru Unire?»

O! cuprinși de porunca supraviețuirii etniilor
 Frațește adunați-vă acum cu noi.
 Acum ori niciodată, viață ori moarte viilor
 Nu vă lăsați zvirlți în beznă... înapoi.
 Deopotrivă răsună pentru voi prohodirea:
 «Valahi și sași urmați Unirea!»

Da, haideti la Unire! Dar ce urmează oare?
 Ginta valaho-saxonă încotro apoi
 Maghiaromania vrea orice intrupare
 Cu ieziuta fire s-o-mbrobodească-n voi.
 Grumazul sugrumat oftează întru prohodire:
 «Corbul meu cioclu—asta e unire!»

Cuprinși de porunca supraviețuirii etniilor
 Un cor cu sașii una fiți
 Viața ori moartea acum în rindul viilor
 Nu vă lăsați cu vicleșug îmbrobodiți.
 Instrunați cu temeritate răsunetul de tunet din zidire
 Valahul vrea emancipare, din robie ieșire.

El vrea după dreptate ca cea de-a patra stare
 Să dispute cinstea patriei și bunul mers al ei
 Saxonul îi întinde mîna sa cu ardoare,
 Saxonul simte pulsul vremilor semănător în stei.
 El spune răspicat cu tunet în cuvînt:
 «Luaiți-l pe valah cu voi în legămînt!»

Oferiți-i lui întru total liber spațiu de viațuire
 Gînteii sale ca hotărnicia grădină
 Floarea duhului său acolo așteaptă ocrotire
 Iar pacea să-i atingă lăuntrica lumină
 De-aceea răsună ceresc saxonul îndemnare:
 «Dați-i valahului emancipare!»

Cunoști tu acum puternica valahă semîntie,
 Cunoști tu bubuitul de tunet al Cuvîntului
 Care precum un zid de stînci în semeție
 Valurilor negre sfarmă crestele avîntului?
 Cunoști tu trîznetul cuvînt Conglăsuire
 Și mai crezi că-n miez e vorba de unire?

Înseamnă, da, Unire, într-un sens anume
 Precum maghiarul poate nu o vrea
 Rătăcitor pustie răspîdită-n lume
 Faclă urmind știrbit înfățișarea sa.
 Un saxon cunoscător cu nostalgie-o spune:
 «Nu-i harul peste o așa uniune!»

O! göttlich-schönes Wort! O! Union!
Wie sie der wahre Humanismus predigt!
Die auch den unscheinbarsten Erdensohn
Der höchsten Menschenrechte nicht entledigt,
O, himmlisch-süßes Wort! Sei du der Ton
In der vier Völker Brüderunion!!

Des Herren Erde ist so weit und groß!
Sie will der Kinder keines ja verschlingen!
Der Fortschritt ist der Völker goldnes Loos!
Sein Licht muß bis zur tiefsten Schichte dringen!
Und dieser engelsmilde Sphärenton
Er sei der Grundlaut in der Union!

Sie bilde aus vier Völkerstämmen sich,
Die in dem Siebenbürgenlande wachsen!
Sie bilde warm und treu und inniglich
Aus Ungarn, Szeklern, Wlachen sich und Sachsen!
O, Brüder, dieser, dieser Sphärenton
Er sei der heilige Geist der Union!

Drum kann uns wilder Phantasien Spiel
Zur Wahrung unsres Volkstums nimmer frommen!
Der Ungar hat ein ungarisches Ziel!
Und dahin will der Wlach und Sachs nicht kommen!
Drum ist ihm die moderne Union
Für alle Zeit ein tief verhaßter Ton!!

Im eignen Lande ist von uns der Stein
Der Weisen jetzt zu suchen und zu finden!
Es soll der Wlache in dem Staatsverein
Als viertes Glied sich innig uns verbinden!
Und ihm und jedem ächten Sachsensohn
Sei dies die einzig-wahre Union!!

So blühh uns aus des eignen Landes Schoos
Des Heiles und des Segens Friedenspalmen!
In und durch Ungarn werden wir nicht groß!
Es will uns nur zerquetschen und zermalmen!
Im Wortlaut schon moderner Union
Ist uns der Lebenshauch ja bald entflohn!

Faßt drum der Selbsterhaltung Machtgebot!
Schaart mit den Sachsen freundlich Euch zusammen!
Jetzt gilt uns Beiden Leben, oder Tod!
Laßt Euch nicht listig ohne Euch verdammen!
O! stimmt ihn an des Wortes Donner-ton:
« Der Wlache will Emancipation!! »

Kennst Du, o' träger Walachentamm,
Kennst du des Wortes donnerähnlich Rollen,
Das reißt wie eines Felsen Kirsendamm
Brichwärt die Fluthen, die und schwarz umgrollen?
Kennst Du des Wortes hehren Donner-ton?
Und glaubst Du wohl, er hieße Union? — —

Er hieße Union in jenem Sinn,
Wie sie kein treuer Ungarbruder febert? —
Die wirr und wußt nach allen Zeiten hin
Als grimmen Aufrubrs Brandesfackel lodert?
Ein Sachs künhet Dir mit Behmuths-ton:
„Kein Segen ruht auf solcher Union!“ —

O! sfînt-frumos cuvînt — Unire
De-adevărutul umanism împărtășit
Ce-nalță și pe cea mai umilă plămuire
La dreptul demnității om de-a fi numit.
O! divin, înălțător cuvînt, fii tu-nstrunirea
Celor patru seminții ce-și înfrățesc Unirea.

Pămîntul Domnului, întins și larg tezaur,
Nu-și vrea din prunci nici unul să-l înghită
Progresul este-al neamurilor destin de aur
Lumina lui pînă la cele mai de jos neprihănită
Muzica angelică a sferelor răsună:
« Unire-i dat, să fim toți împreună! »

Din patru seminții înfăptuită fie
Ce cresc în Transilvania firesc
Ea să se nască blindă lăuntric din credincioșie,
Unguri, secui, valahi și sași ce se unesc
O, frați, aceasta, aceasta-i muzică din sfere
În duhul sfînt al unirii e putere.

De-aceea jocul unor sălbatice imaginații, rebel
Întru păstrarea identității nu poate fi slujitor
Ungurul are numai un unguresc țel
Căruia valahul și saxonul nu-s următor
De-aceea lui este moderna unire,
Pe totdeauna, din adîncul ființei, neînfrățire!

În propria țară piatra filosofală
Trebuie acum să o căutăm și găsim
Valahul trebuie în dieta unională
Ca al patrulea mădular să-l primim
Și lui și fiecărui autentic fiu de sas,
« Aceasta e unirea — spunem într-un glas! »

Așa-nfloresc din sinul țării proprii
Ai izbăvirii și binecuvîntării crîni
În și prin Ungaria nu-și vor deschide ochii
Să ne zdrobească, sfarme între spini
Deja în sunetul modernei uniri
Sufierea inimii ni-e zmulșă din priviri
Cuprinși de porunca supraviețuirii etnurilor.

Un cor cu sașii una fiți
Viața ori moartea acum în rîndul viilor
Nu vă lăsați cu vicleșug îmbrobodiți
Instrunați cu temeritate răsunetul de tunet din zidire
Valahul vrea emancipare, din robire ieșire.

(Versiunea românească de Ulvina și Ioan ALEXANDRU)

P O E T A F A B E R

Tudor ARGHEZI

Poem

Genève

Rue des Pavillons, 14

*Vezi o fațadă-naltă albini printre platani?
Am stat în casa cea acum șizeci de ani*

*Biserica din stînga o știu după țugui.
O pasăre-i oprită pe vîrfurile crucii lui.*

*Duminică mă duceam.....grădină
S-ascult vorbind un pastor de ramură calvină
Pe-o bancă la pupitru cu cărți de rugăciune
Imnul lui Luther: C'est un rempart.
Franck Thomas, cîneșu și urît, se înfrumuseța
luminos cînd predica.*

* * *

*Fiara cu ochii reci mă urmărește
Ca un ogar cu zgarda de safire
Și îmi lipește mirosul de dește.
Am tresărit a dor și-a mîntuire.*

Ineditele pe care le publicăm, rămase în fază de lucru, au fost creionate în epoci diferite.

Prima, intitulată *Poem*, a fost scrisă la Geneva, în vara anului 1962. Într-una din zilele fără ploaie, am pornit spre Plainpalais, vast teren presărat cu platani, unde au loc în aer liber tirguri și expoziții ocazionale, să identificăm Rue des Pavillons și o casă, casa în care Tudor Arghezi a locuit cîtva timp, înainte de anul 1910. Ne oprim la numărul 14. Ușa de la intrare, ca și fațada, fuseseră schimbate. Privirile noastre căutau în zadar o fereastră de la un etaj de sus, pe care nici măcar Tudor Arghezi nu mai

putea s-o recunoască. Poate emoția care îi stăpînea, poate teama de a nu mai afla pe nimeni din cei pe care îi cunoscuse l-au determinat să renunțe.

În anul 1974, din inițiativa românească și cu acordul autorității geneveze, pe casa din Rue des Pavillons nr. 14, a fost așezată o placă memorială. Iar în anul 1981, în cadrul festivității sărbătoririi centenarului nașterii lui Tudor Arghezi, care a avut loc în aula Universității din Geneva, Tudor Arghezi a fost declarat cetățean de onoare al orașului Geneva.

* * *

*Tu vei păstra și taina mea, firește.
Și-i presăra-o-n drumul tău, ca zeii
Cei nevăzuți s-o simtă-n oînt ca lei*

*Căci nu cutez să zărl (întru) vileag
Mărgăritarul care cade-n mine
Desprins din stalactitele divine
Paznice albe-a nopții de pe prag.*

*Neînțeleasa mea de linguire
Tu o-nțelegi ca ramura tulpina
Care cuprinzi în tine și lumina
Ca o săgeată:*

Tudor Arghezi

Celelalte versuri, fără titlu, fac parte din cu totul altă perioadă. Scrise, cu creionul, pe hîrtie de culoare închisă, se găseau în plicul pe care se afla mențiunea: «anii grei 1948».

Deși condamnat la tăcere în acea perioadă, Tudor Arghezi a lucrat fără preget. A tradus o serie de lucrări din literatura universală: *Suflete moarte* de Gogol, *Povestiri* de Saltykov-Scedrin, *Moloh* de Kuprin, *Fabule* de Krilov, *În floarea vieții* de Anatole France. A făcut și o serie de traduceri întrerupte din diverse motive, cum a fost *Îmbîlșirea scorpiei* de Shakespeare. Muncă de migală, exasperantă uneori. La *Suflete moarte*, de pildă, a refăcut de trei ori traducerea. Redactorii respectivi, în necunoștință cu stilul

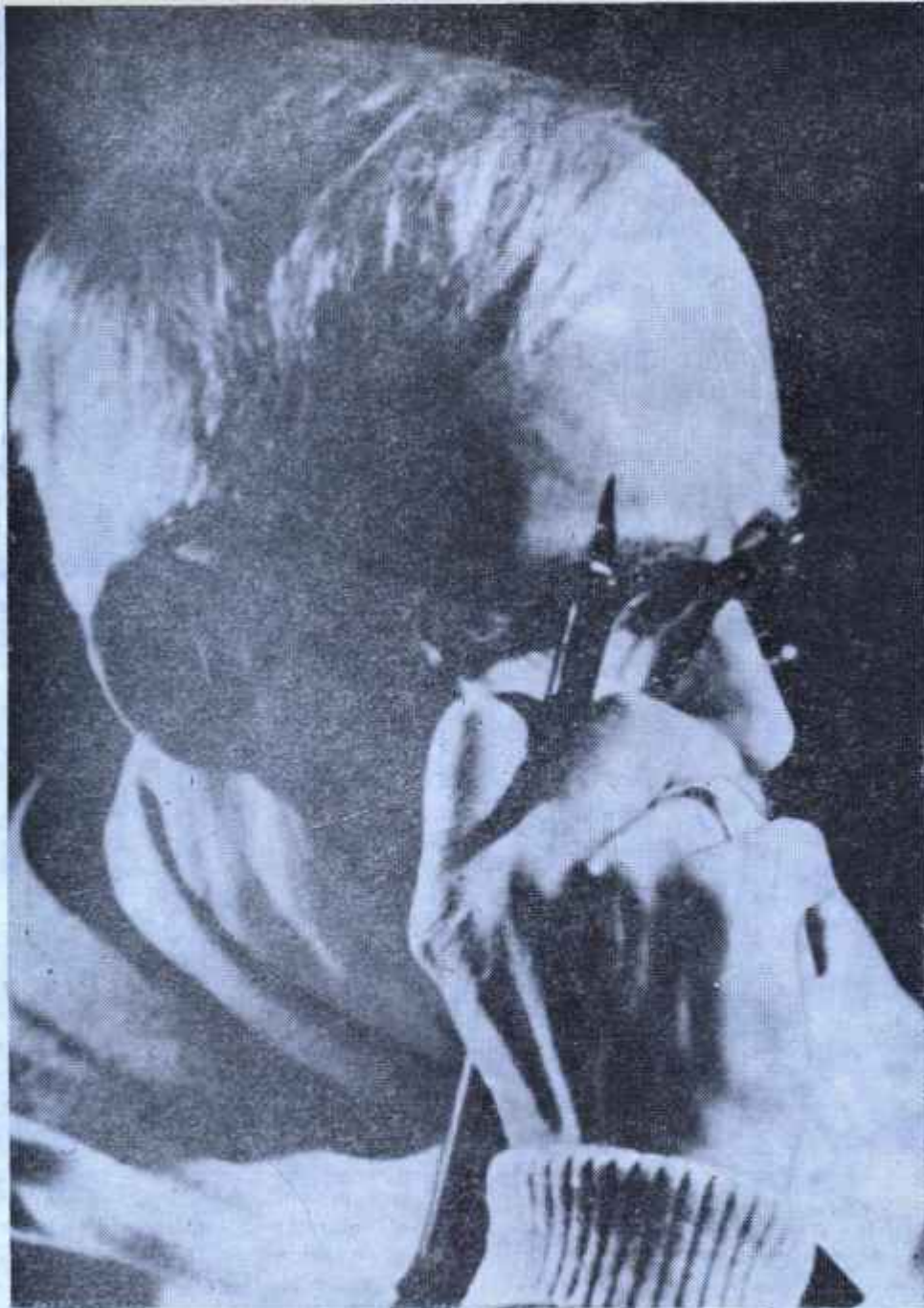
și expresia argheziană a textului traducerii, găseau tot felul de obiecții minore, și manuscrisul era retrimis la refăcut.

Însă Tudor Arghezi a continuat să scrie, iar în sertar se adunau zi cu zi, an de an, poemele, poeziile și prozele ce vor întocmi sumarele volumelor ce vor fi publicate după anul 1955: *1907 și Cîntare omului*.

Odată cu reapariția semnăturii lui Tudor Arghezi în presă și beletristică multe din aceste poezii și proze au fost publicate în diferite periodice și mai apoi au fost strinse în volum. Textele alăturate au rămas, totuși, în sertar.

Mitzura ARGHEZI

PREMIULUI DE STAT

Numele lui Tudor Arghezi e strins legat de evoluția liricei noastre moderne. El reprezintă unul din momentele capitale ale acestei evoluții, egal în valoare și în intensitate, de pildă, cu momentul Eminescu sau cu momentul Coșbuc. Căci dacă nenumărate sînt numele și valorile lirismului nostru, puține sînt acelea care au marcat o răscruce revoluționară de unde perspectiva se desface largă și plină de consecințe. Tudor Arghezi e una din ele.

Versul expresiv și armonia de cantilenă a stihului eminescian completează cu ritmurile viguroase sau atmosfera ozonizată a plaiurilor născădane din poezia lui Coșbuc se întîlnesc reluate, topite și turnate din nou în nenumărate tipare ale poeziei lui

Tudor Arghezi. Realistă și transfigurată, în același timp, poezia aceasta răsfringe toate nuanțele spectrului sufletesc, de la cîntecele de leagăn cel mai suav la imprecăția cea mai dură. Ea este, această poezie argheziană, atît de pururi prezentă și iradiază o atît de continuă forță magică, încît de miragiile ei beneficiază și proza sa, care alături de pamfletul vitriolant a realizat cele mai frumoase poeme în proză și cele mai pline de poezie romane din literatura noastră. *Icoane de lemn, Ce ai cu mine, vîntule, Cartea cu jucării, Ochii Maicii Domnului, Cimitirul Buna Vestire* stau mărturie acestei continue alternări de realism și transfigurare, atribute ale marelui liric.

Ultimele lucrări ale lui Tudor Arghezi atestă inepuizabila tinereță creatoare a autorului *Cuvîntelor potrivite*. Traducerile din La Fontaine, traducerile din Krilov, *Cîntecele Omului [sic !]* și *1907* dimpreună cu *Pagini din trecut*, în ordinea prozei, continuă linia acelorasi mari daruri lirice, pe care întreaga operă literară a lui Tudor Arghezi le-a consacrat. Ceea ce, spre a ne opri la un singur exemplu, se vedește în chipul cel mai strălucit în poemul închinat răscoalei din 1907, de o vervă satirică și de o causticitate rar întîlnite în poezia românească de după Eminescu. Pentru aceste realizări ale ultimilor ani, ce vin să încununeze o carieră poetică din cele mai generoase, propunem atenției juriului pentru Premiile de Stat numele lui Tudor Arghezi.

Tudor VIANU
PERPESCIUS

TIMP DE OPT ANI, PÎNĂ ÎN 1955, CÎND ÎI APARE volumul *1907. Peisaje*, amplă evocare a răscoalelor țărănești din acel an (treceam cu vederea apariția, în 1954, a volumului de versuri pentru copii, *Prisaca*), creația argheziană a fost redusă la tăcere. Însă «tăcerea» marilor conștiințe trebuia să se facă auzită într-o bună zi. Numeroase glasuri, printre care și acelea ale lui Zaharia Stancu și al lui Perpessicius, s-au auzit în aula Academiei sau în redacțiile editurilor, cerînd cu insistență tipărirea opinelor valoroase ale multora dintre scriitorii care au viețuit și mai viețuiau încă la acea dată. Momentul comportă mai multe semnificații și nu trebuie uitat și nici minimalizat. Izolării temporare a marelui poet, care prin structura sa proteică nu și-a pierdut în acei ani credința în propriul geniu, i-au urmat încununări oficiale. Primul pas este acordarea, în 1957, a Premiului de Stat pentru poezie și alegerea ca deputat în Marea Adunare Națională. În 1960 i s-a conferit Ordinul Republicii Populare Române clasa I. Academia și Uniunea Scriitorilor l-au sărbătorit ca poet național. În 1965 a fost distins cu titlul de Erou al Muncii Socialiste și cu Medalia de aur „Secera și Cio-canul”. Tot în acel an este laureat al Premiului „Gottfried von Herder” pentru literatură.

Referatul pe care-l prezentăm mai jos, semnat de academicienii Tudor Vianu și Perpes-

sicius despre opera lui Tudor Arghezi, colegul lor de Academie (în 1955 fuseseră aleși academicieni la aceeași dată toți trei) reprezintă o sinteză critică plină de elogii, în care analiza pertinentă se întîlnește cu bilanțul întregii creații argheziene. Observăm că accentul cade cu deosebire pe prezentarea producțiilor anilor 1955—1957, care reprezintă o etapă nouă în contextul larg al operei sale. Criticii consideră că această etapă constituie o încununare a carierei poetice argheziene, o schimbare de viziune, o adevărată adaptare a uneltelor poetului la noile relații sociale. Trebuie să deslușim în plus că acest referat semnat, de doi dintre cei mai reprezentativi critici ai literaturii române asupra operei argheziene a fost pentru fiecare din ei începutul unor ample studii raportate la inserierea creației noi în evoluția întregii opere, a receptării ei stilistice în ansamblul poeziei românești, cît și în ansamblul poeziei universale. Modalitatea de investigație intensivă a celor doi critici se va concretiza în evidențierea originalității acestei opere, în așezarea ei în imediata apropiere a Luceafărului poeziei românești. Aceasta spune mult, indică deja considerațiile la nivelul apoteozei scriitorului, pe care generațiile viitoare de poeți îl definesc, cum a fost cazul lui Nichita Stănescu, «etalon de aur» al poeziei românești.

Virgiliu ENE

GRĂDINA LUI AKADEMOS

Universalitatea lui CARAGIALE

SIMPOZION LA MUZEUL LITERATURII ROMÂNE*

Participă:

Alexandru GEORGE, Ștefan CAZIMIR, Ileana BÉRLOGEA,
Alexa VISARION, Nicolae CIOBANU

Nicolae CIOBANU: «Caragiale era foarte viu, foarte tânăr...»

S-ar părea că legile naturii s-au decis să confirme o imagine atât de pregnantă din opera lui Caragiale; mă refer la cunoscuta schiță, întrucât ne aflăm într-o zi deosebit de caldă-roasă. Cine a participat la acțiunile noastre în ultima vreme a putut constata că m-am repetat în mod ostentativ: în această zi friguroasă de iarnă, de primăvară, acum să schimb puțin macazul și să fac trimiteri la I. L. Caragiale și să recunoaștem că ne aflăm — ca să zic așa — într-o atmosferă foarte caragialiană și din punct de vedere al stării meteo. Zilele acestea a apărut, între alte evenimente editoriale, un volum de corespondență Paul Zarifopol, pe care l-am citit

chiar ieri și alaltăieri, și bineînțeles că erau cunoscute o serie întreagă de scrisori din corespondența dintre Caragiale și Zarifopol, dar ceea ce mi s-a părut foarte semnificativ și într-un fel straniu erau mai ales scrisorile din ultimii ani și chiar din ultimele zile ale lui Caragiale, scrisori dintre Zarifopol și Caragiale, și ceea ce m-a frapat de asemenea este că în nici o parte nu se simțea nici cea mai mică adiere venită de undeva, de pe alte tărîmuri. Caragiale era foarte viu, foarte tânăr, avea proiecte mari, chiar voia să se aleagă într-o deputație, făcuse o mișcare mai spre dreapta — ca să zic așa — în viața politică, aderase la takști; pentru asta, primise tot felul de bobîrnace, în sfîrșit, o serie întreagă de dispute, ceea ce înseamnă că omul era foarte tânăr cînd a murit, și iată că de atunci au trecut 75 de ani și noi ne întîlnim aici să omagiem pe — spun o banalitate, dar o banalitate superbă — pe cel mai mare prozator și dramaturg român și unul, poate, din marii dramaturgi ai lumii. În această ordine de idei, ne bucurăm în mod deosebit și cu toată sinceritatea de faptul că au răspuns și de data aceasta rugămintii noastre o seamă dintre cei mai iluștri cunoscători și iubitori ai lui Caragiale; pun accent și pe cuvîșii iubitori, pentru că pe Caragiale trebuie să-l și iubim puțin ca să-l înțelegem. Este vorba de profesor Ileana Berlogea de la I.A.T.C., de binecunoscutul vămuitor al vieții noastre teatrale românești de azi, Valentin Silvestru**, de profesorul și atât de personalul interpret al lui Caragiale, Ștefan Cazimir, de scriitorul, criticul și istoricul literar Alexandru George, în legătură cu care mi-ar fi greu să decid pe cine iubește mai mult: pe Mateiu sau pe Ion Luca, în sfîrșit, și de cunoscutul regizor de teatru și film Alexa Visarion, unul dintre corifeii regiei românești contemporane în materie de Caragiale (nu numai în materie de Caragiale, dar fiindcă e vorba de Caragiale ne referim în speță la Caragiale).

* L. 9 iunie 1987, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la moartea scriitorului

** Cuvîntul criticului Valentin Silvestru, fiind publicat anterior, nu și-a mai găsit loc în acest grupaj.

Vreau să vă mai spun că noi avem și câteva fragmente înregistrate cu interpretări celebre din Caragiale. În limita timpului disponibil o să apelăm și la ele.

De asemenea, într-o sală de aici, foarte apropiată, intrucit avem, realmente sintem bogați în materie de tezaur caragialian, am făcut o expoziție, așa încît, după ce încheiem ce avem de făcut aici, o să vă rog să ne deplasăm puțin și acolo, în sala respectivă. Dau cuvîntul lui Alexandru George.

Alexandru GEORGE: «... problema originalității este o problemă de sinteză»

Nu pot adopta tonul unui conferențiar solemn, o fac — să zicem așa — dintr-o dorință de familiaritate cu onoratul meu auditoriu pentru a marca apropierea care trebuie să existe între vorbitor și sală, înțelegînd prin aceasta dialogul pe care toți cei de față îl întreținem cu cei care îl admiră și mai ales cu cei care îl iubesc pe Caragiale. Distincția pe care a făcut-o Nicolae Ciobanu, chiar în treacăt, este foarte semnificativă, pentru că există foarte mulți oameni în cultura română care îl admiră pe Caragiale fără să-l iubească, adică îl consideră un fel de accident — dintr-un punct de vedere nefericit — al culturii românești. Caragiale

se află la 75 de ani după moarte, dar fenomenul are o anterioritate chiar de decenii, cu situația foarte curioasă a unui scriitor — poate unic în literatura noastră — care este în aceeași măsură admirat, citit, contestat. E o situație foarte rară cu un clasic. De obicei clasicii trec prin altă formă de ingratitudine, să spunem așa, a dialogului cu posteritatea; trec prin eclipse, perioade cînd nu pomeneste nimeni de ei, uneori decenii întregi, și reapar, după aceea, la linia adevăratei lor valori, iarăși au o perioadă de eclipsă, iarăși una de înțelegere și de reevaluare admirativă. Ei bine, Caragiale, în mod curios, de la debut și pînă în clipa de față, se află în această situație de dublă admirație și contestație și una dintre ele ia un aspect care, cred eu că merită să fie pomenit aici, în cadrul unei discuții despre universalitate și specific național al operei sale, și anume acum câteva luni de zile, în „România literară”, Constantin Noica, un filosof de mare audiență și de mare importanță pentru cultura românească, a vorbit de el ca de un geniu invers — ca să spun așa, cu capul în jos și cu picioarele în sus —, pronunțînd totuși cuvîntul geniu, ceea ce este semnificativ, deși poziția asta inversată ar însemna în fond o oarecare devigorare a personalității lui. Eu m-am străduit, chiar în sala acestui muzeu, să arăt că cel puțin sub anumite aspecte, Caragiale e un scriitor cu rădăcini foarte bine înfipte în solul românesc, ba chiar mai mult decît se crede de obicei, și cu capul sau cu fruntea — ca să-mi permit o imagine mai poetică — dacă nu în azur, în tot cazul la înălțimi pe care formula lui Noica nu le lăsa să se întrevadă. Ei bine, pentru că această formulă — în trecere am pomenit-o eu — este totuși semnificativă pentru discuția noastră de azi, țin să precizez că ea intră într-o serie istorică. Încă de la început, sau foarte aproape de debutul lui Caragiale, s-au făcut auzite voci care, recunoscîndu-i talentul i-au contestat universalitatea. Primul a fost un tip de anvergură mai mare, a fost Pompiliu Eliade și după el, foarte curînd, E. Lovinescu, care a scris un dialog chiar în momentul cînd Caragiale trăia, pe această temă, prezentînd mai multe poziții a trei personaje care discută, și amîndoi acești critici, în primul rînd Pompiliu Eliade, care era un om de formație clasicistă franceză, dealtfel ca și Lovinescu (acesta mai atenuat, cu anumite nuanțe moderne), au vorbit despre nonuniversalitatea lui Caragiale, datorată faptului că el a fost un dramaturg și teatrul lui este un teatru de moravuri, nu unul de caractere. Punctul acesta de vedere a fost luat în considerație de majoritatea celor care au scris despre Caragiale și au trebuit să răspundă acestei acuzații. Nu fac eu istoricul discuției, căci ar fi prea lung. Însă este un document foarte interesant, pe care eu îl propun lecturii pentru că este opera unui sociolog, a lui Traian Herseni, un sociolog de celebritate, care a încetat din viață, dar care a lăsat o pagină — după mine excesivă

— de genul celei care ar trebui avută în vedere atunci când se discută de Caragiale. Hai să-i zicem așa: punctul de vedere al unui om de știință, din afara literaturii. El spune așa: «Există unele literaturi sau opere literare care au un caracter ermetic, oarecum de „uz intern“ în sensul că sînt înțelese și gustate numai de poporul sau clasa socială cărora le aparțin. Faptul se poate datora, într-o măsură oarecare, limbii, mai ales în cazurile în care opera se bazează pe o prelucrare deosebită a materialului lingvistic sau pe particularități ale limbii: pe ideomatisme, pe dialecte dificile, argouri etc. El se datorează însă, de cele mai multe ori, unor cauze mai profunde dintre care cele mai importante par a fi temele tratate, concepțiile înfățișate, perspectiva adoptată și, prin acestea, adresa spre care este orientată opera. Un povestitor genial ca Ion Creangă, care a știut să utilizeze creator bogăția excepțională a folclorului nostru literar, este foarte greu de trecut peste hotare nu numai din cauza specificității limbajului, dar mai ales a „spațiului antropogeografic“ pe care-l cuprind povestirile lui, spațiu restrîns la experiența de viață, anecdotică, orizontul cultural și viziunea filosofică a satului românesc de tip arhaic. Alt mare scriitor al nostru, I. L. Caragiale, prezintă dificultăți de circulație asemănătoare, din cauza „eroilor“ săi transpuși în comedie, care folosesc un limbaj particular, iau atitudini și exprimă opinii legate de situații social-istorice relativ restrînse. Eugen Ionescu are perfectă dreptate cînd afirmă, pentru un public mondial, că: „I. L. Caragiale este, probabil, cel mai mare dintre autorii dramatici necunoscuți“, dar necunoașterea lui nu se datorează numai hazardului, pentru că a fost tradus, și chiar jucat la Paris — orașul marilor consacrări — fără a fi fost descoperit după genialitatea lui reală. Comediile lui Caragiale sînt tot construcții cu structură antropogeografică limitată, cu „deschizătură îngustă“ care nu prind în fascicolul lor de lumină decît un fragment minuscul de umanitate și pămînt pe care-l pătrund și-l luminează cu o măiestrie incomparabilă dar, care nu prezintă un interes dincolo de granițele lor firești. Poate că ne înșelăm — atenuază autorul — dar nu avem deocamdată altă explicație».*

Eu, pe baza lecturii acestui text, care s-a produs acum vreo 10 ani, cînd a apărut cartea — ba chiar mai mult — în 1973, am încercat să meditez asupra adevărului lui conținut, pentru că într-adevăr este un text excesiv — și care conține și multe inexactități. (Nu e adevărat că, de exemplu, Creangă sau Caragiale sînt scriitori fără nici un fel de audiență sau cu foarte dificilă audiență în străinătate.) Există însă un adevăr în ce spune acest sociolog în ceea ce privește priza celor doi autori pe anumite spații geografice, dar problema, dincolo de exagerările și inexactitățile acestei judecăți a unui om de știință, este faptul dacă nu cumva un scriitor cu cit este mai specific — căci către asta tinde el cu demonstrația —, cu atît este mai puțin apt să fie receptat de sfere intelectuale mai largi și mai îndepărtate de punctul pe care el și l-a luat ca motiv de inspirație și în cadrele căruia el a creat. Asta e o problemă într-adevăr, să zicem, mai gravă, care chiar dacă nu e exprimată cum vedem, direct, în fragmentul pe care l-am citit, se desprinde din argumentația lui și din altă serie de considerații pe care le face în legătură cu alți autori.

Ei bine, așa să fie? La prima vedere, în domeniul acesta al receptării literaturii trebuie mai curînd decît după logică, să ne ghidăm după experiență. Chiar dacă el ar avea în principiu dreptate, rămîne de verificat dacă Caragiale este un autor pe care-l poți da ca exemplu pentru această situație și probabil că cei care vor lua cuvîntul îl vor contrazice mai mult ca sigur. Aș putea și eu să-l contrazic, dar n-am o competență istorică așa de mare ca a dumnealor. Poate situația s-ar prezenta în așa fel; dar după părerea mea problema nu se pune în termenii ăștia. Adică, un scriitor specific, de o specificitate foarte particulară, nu este condamnat să rămînă în cadrul unei culturi. Este agentul care poate atrage interesul unei societăți străine, nu mai zicem universale, către acea țară. Există două tipuri mari de scriitori în literatura română: sînt oameni care asimilează o experiență străină și o adaptează după aceea necesității naționale, și alții care, datorită unei anumite situații, părăsesc cadrul național și ajung să se adreseze publicului din străinătate prezentîndu-se ca niște

* Traian Herseni,
Sociologia literaturii,
București, Editura
„Univers“, 1973,
pp. 261—262.

personaje exotice în cadrul unor culturi străine. Bineînțeles că aceste două categorii nu sînt excesiv de limitate, majoritatea scriitorilor aparțin și unei categorii și alteia. Dar există — să zicem așa — unii scriitori, cum ar fi Eminescu, care este un om de formație europeană, care a făcut o sinteză a romantismului european, în special german, cu materiale naționale și prelucrind datele de limbaj, de sensibilitate ale poeziei românești și ale societății românești din epoca sa. Poate că și Caragiale să fie în primul rînd un scriitor de tipul acesta. Există însă alții care fac operația inversă și cel mai spectaculos ca succes a fost Panait Istrati. Îmi pare rău că Mircea Iorgulescu, care este un specialist în materie, nu e prezent acum, aici, deși el a fost invitat și ar fi putut să mă aprobe, poate, sau să mă dezaprobe. Panait Istrati este un scriitor care s-a adresat străinătății și a adoptat limba franceză cu mare greutate, fiindcă de fapt limba lui maternă și limba de cultură era limba română. Și-am putea spune că, o vîrstă de om mai tîrziu, Eugen Ionescu a repetat aceeași figură cu mai mare succes mondial și, pare-se, pentru a marca problema universalului și a specificului în opera lui Caragiale raportat la cultura noastră, cred că acest mare scriitor reușește să se bucure de o audiență în străinătate și în același timp să prezinte această particularitate destul de marcantă, care îl face pe un auditor sau spectator al lui, care nu ține de literatura noastră, să se intereseze de literatura noastră. Adică, el nu este un simplu adaptator al unor formule străine în măsura în care — trebuie să recunoaștem — că scriitorii anteriori lui au făcut-o în mai mare măsură. El face o sinteză și de aceea sînt riscate afirmații de tipul celor făcute de Traian Herseni în carte și de alții înaintea lui, chiar observațiile făcute de Lovinescu sau de Gherea, pentru că la orice mare scriitor și mare artist problema originalității este o problemă de sinteză și atunci nu poți să diferențiezi notele personale și, în același timp, acele elemente care au intrat în sinteză cu caracter de adaptare. Cred că ceea ce cineva ar putea să vadă în opera lui Caragiale drept un motiv de slăbiciune este în realitate marea lui forță; și, în cazul în care experiența lui este utilă și pilduitoare pentru alți autori, cred că pe această linie trebuie să se meargă, adică asimilarea unei experiențe, în cazul lui o intuiție foarte profundă, combinată cu o intuiție la fel de profundă și de specifică a realităților naționale în mijlocul cărora a trăit.

Nicolae CIOBANU: Deja ați formulat cîteva idei foarte incitante și așa zice ușor provocatoare. Ca dovadă, iată, Valentin Silvestru mi-a făcut un semn că dorește neapărat să dialogheze cu Alexandru George.

Dorina LAZAR și Florin ZAMFIRESCU în spectacolul O noapte furtunoasă de la Teatrul Giulești (Regia: Alex. VISARION)

Alexandru GEORGE: Eu am lăsat chiar posibilitatea unui dialog, dorind să precizez că eu nu mi-am însușit, ci, dimpotrivă chiar am considerat că critica și formulele lui Herseni nu sînt adecvate, dar reprezentînd totuși o experiență venită din afara literaturii, afirmațiile, tezele, susținerea lui merită să fie luate în seamă de critica caragialiană. Nu vreau să creadă cineva că eu sînt autorul fragmentului pe care l-am citit. L-am luat totemai ca bază pentru o discuție în opoziție cu el.

Nicolae CIOBANU: Alături de erudita și de tranșanta intervenție a lui Alexandru George e de natură, cred, să incite, totuși, la discuții și abia aștept să-l auzim pe Ștefan Cazimir.

Ștefan CAZIMIR: «Să ne imaginăm... că nu l-am fi avut pe Caragiale...»

Stimați prieteni, onorabili concetățeni, în ultima vreme, din motive de ordin aniversar, vorbim mai des despre Caragiale, în restul timpului Caragiale este acela care vorbește despre noi și se pare că o face mult mai bine. Ceea ce spunem noi despre Caragiale este supus revizuirii permanente, pe cînd ceea ce a spus Caragiale despre noi rămîne turnat în bronzul eternității. Organizatorul întîlnirii noastre, «nu spui cine, persoană însemnată», m-a rugat să vă vorbesc despre permanența lui Caragiale. «Aveți puținică răbdare, stimabile», voi face ceea ce v-am promis, voi dovedi astfel că sînt «scrofulos la datorie». Un străin care a învățat românește,

dar care încă nu l-a citit pe Caragiale, ar putea să ne întrebe: «Ce înseamnă risul acesta?» Iar noi i-am răspuns: «Acest ris înseamnă permanența lui Caragiale». Să ne imaginăm, o singură clipă, că nu l-am fi avut pe Caragiale, asta ar fi însemnat că însăși limba noastră ar fi fost mai puțin expresivă, că noi înșine am fi fost mai săraci, că am fi pierdut un argument major al identității noastre spirituale, dar Caragiale din fericire, există și dovada cea mai palpabilă este chiar întîlnirea noastră de azi. În trecut, unii critici au contestat operei lui Caragiale puterea de a trăi dincolo de limitele epocii înfățișate. În antichitate grecul Erostat a incendiat templul Dianci, din Efes vrînd astfel să-și asigure nemurirea. Deși răstirea numelui său a fost interzisă sub pedeapsa cu moartea, el, totuși, după cum se vede, a răzbit pînă la noi. Și se află azi în toate enciclopediile. Tot astfel, cei care au negat nemurirea lui Caragiale și-au asigurat propria nemurire, pentru că au spus o prostie nemuritoare. Caragiale ne apare azi ca un exponent de frunte al specificului național, pe care îl exprimă și totodată îl îmbogățește. Acest specific național, despre care unii au o viziune statică, îl situează undeva, în trecut, poate la țară; e, de fapt, un concept dinamic, în devenire neîncetată, toți contribuim la actuala lui devenire prin tot ce facem, bun sau rău. Marii creatori au o contribuție decisivă. Un mare autor satiric la ceața de pe ochii poporului său. Prin Caragiale am devenit cu toții mai îndrăzneți, mai lucizi, poate chiar mai deștepți. Am învățat să deosebim mai bine esența de aparență, fînța de masă, adevărul de minciună. Felul nostru de a privi în jur și în noi înșine a devenit mai adînc și mai sever. Vorbim despre permanența lui Caragiale, dar în ce constă de fapt permanența unei comedii? Emile Faguet spunea că de fapt în nemurirea obiectului ei, adică, altfel zis, în inutilitatea efortului.

Avarul lui Molière e o comedie nemuritoare pentru că n-a vindecat pe nimeni de avaricie. Asta pentru comedia de caracter, care prezintă trăsături umane eterne, dar comedia de moravuri evocă, prin excelență, realități perisabile. Izvorul ei de nemurire rămîne, de fapt, același. Moravurile, desigur, evoluează dar schema evoluției lor păstrează un cerc permanent. Decalajul dintre ceea ce constituie la un moment dat idealul etic al unei societăți și nivelul la care se situează în acel moment istoric fac posibilă realizarea lui. Comediile lui Caragiale rămîn nemuritoare pentru că fixează sentimentul decalajului pe care îl trăim și noi și-l vor trăi în continuare urmașii noștri. Dar Caragiale nu este doar cel mai mare comedigraf al nostru. E și cel mai mare constructor

dramatic. Pieseile lui sînt trainice pentru că arhitectul își cunoștea la perfecție meseria. Meseria de dramaturg seamănă mult cu aceea de ceasornicar, pentru că o piesă de teatru e un mecanism de precizie, asemănător cu mecanismul unui ceas. Dacă ceasul rămîne în urmă, înțirzim la școală sau la serviciu și suportăm consecințele. Dacă mecanismul piesei de teatru nu funcționează ca ceasul, efectele scontate de autor nu se produc și spectacolul eșuează. Din multe aspecte ale tehnicii lui Caragiale m-aș opri la unul singur: este vorba de simetrie, modul preferat al autorului de a-și grupa personajele, atît în comedii, cit și în schițe. Profitînd de cartonul pe care gazdele mi l-au pregătit cu atîtă ospitalitate, voi încerca să vă demonstrez printr-o schemă. Iată mai întîi prima dintre comedii, și anume *O noapte furtunoasă*. Edificiul *Noptii furtunoase* se sprijină pe două cariatide: Veta și Zița; în jurul Vetei gravitează doi sateliți: jupin Dumitrache și Chiriac. În jurul Ziței gravitează alți doi: Tîrcădău și Rică Venturiano. Se naște însă impresia că un membru al grupului Ziței încearcă să se introducă în grupul Vetei și atunci am avea 3 sateliți ai Vetei și unul singur al Ziței. Dar... fiecare femeie are dreptul la numai doi sateliți și din clipa înlăturării aparentei asimilări conflictul se încheie. În *Scrisoarea pierdută*, conflictul cel mai ascuțit, care la un moment dat e pe cale să îmbrace chiar forme contondente, este conflictul dintre Tipătescu și Cațavencu. Dar, în definierea atitudinii pe care trebuie s-o adopte față de Cațavencu, Tipătescu intră în conflict cu Zoe. Evident — un conflict secundar, pasager, dar oricum un conflict. La rîndul lui, Cațavencu, în rivna lui de a dobîndi deputăția, intră în conflict cu un alt doritor, și anume cu Farfuridi. Dar în conflictul dintre Zoe și Tipătescu, ultimul cuvînt, prin găsirea polițelor falsificate, îl va avea Zaharia Trahanache. La fel, în conflictul dintre Cațavencu și Farfuridi pentru obținerea deputăției — cînd doi se ceartă, al treilea cîștigă — ultimul cuvînt îl va rosti Dandanache, «mai prost decît Farfuridi și mai canalie decît Cațavencu». Iată că s-au conturat două triunghiuri: unul conjugal, celălalt politic, simetria de ansamblu a sistemului e foarte ușor de sesizat. Pe axa comediei putem situa unde vrem cele două personaje, pe care nu le-am menționat pînă acum, aflate într-un echilibru mai mult sau mai puțin stabil între cele două tabere. Este vorba de Pristanda și de Cetățeanul turmentat. Evident, în cazul Cetățeanului, echilibrul este și mai instabil. În sfîrșit, în ultima comedie, și anume *D-ale carnavalului*, două triunghiuri sînt opuse la vîrf, adică au un vîrf comun și anume: pe de o parte Mița Baston și Crăcănel și Didina Mazu și, respectiv, Pampon, vîrfurile comune ale celor două triunghiuri fiind Nae Girimea. De fapt, el se află în centrul sistemului, dar conflictele îl ocolesc sistematic. Conflictele puternice aicea devin direct contondente. Sînt cele dintre Mița și Didina; vă amintiți că la începutul actului III ele chiar se iau de pînă. În ceea ce privește conflictul dintre Crăcănel și Pampon, Pampon vrea chiar, o parte din timp, pînă se lămuresc lucrurile, să-i rupă oasele lui Crăcănel. Bineînțeles, conflictul între Mița și Crăcănel, conflict între Didina și Pampon. Care ar fi rațiunea mai adîncă a utilizării simetriei în opera comică a lui Caragiale? Este vorba, cred, de relevarea vidului de conștiință al personajelor prinse într-un joc condus din afară. Dar acest vid de conștiință al personajelor este un apel indirect la ascuțirea conștiințelor noastre. Iată încă un argument al permanenței lui Caragiale.

Nicolae CIOBANU: Înainte de a da cuvîntul tovarăsei profesoare Ileana Berlogea, aș avea să-l întreb pe Alexandru George dacă are vreo obiecție la demonstrația atît de originală și totuși atît de exactă, pe care ne-a oferit-o Ștefan Cazimir în această lecție *sui-generis*.

Alexandru GEORGE: Dacă mă solicitați să apăr un punct de vedere, o teză care nu-i a mea, e foarte greu s-o fac! Eu n-am venit aici cu niște argumente personale, eu am scris despre Caragiale foarte mult, dar am citat niște opinii excesive, pentru a arăta felul în care foarte multă vreme s-a pus problema universalității lui Caragiale. Această serie de afirmații ale lui Traian Herseni, vin la capătul unui întreg proces istoric, și criticul Valentin Silvestru a venit cu argumente de ordin statistic și de ordinul analizei care îl infirmă. Însă, totuși, este foarte interesant că în cultura româ-

nească, pînă foarte curînd, au predominat anumite semne de întrebare referitoare la Caragiale, care în timpul vieții lui l-au amărit destul de serios pe el însuși. Să nu uităm că idei de felul celor afirmate de Noica privind genialitatea lui de sens invers a formulat pentru prima dată și cu destulă agresivitate, Nicolae Iorga, care iarăși nu era un fitecine. Să nu uităm că la premierea de către Academie, sau la tentativa de premiere de către Academie a teatrului lui Caragiale, el a fost respins cu succes, cu mai mare succes decît la oricare din piesele lui. A avut numai trei voturi! Maiorescu nevenind la ședință în mod strategic. Celelalte voturi au fost împotriva. Și din cele trei voturi, după toate probabilitățile, unul a fost al lui V. A. Urechia și încă două, ale unor prieteni ai lui. Raportorul negativ, vehement negativ, al lui, a fost Hasdeu. Iată deci niște nume foarte mari care se situează pe o poziție pe care istoricul literar Șt. Cazimir o numește «marea prostie». Da, dar totuși ne avertizează o anumită recurență a unor afirmații, reveniri asupra unor formule denigratoare, care-i obligă pe critici să ia act de ele și în același timp să le răspundă. În ceea ce privește însă simetria pe care Cazimir o descoperă ca pe un argument în favoarea lui Caragiale, bincînteles că eu aș putea să găsesc mult mai multe sau am și găsit temeiuri de admirație, dar un lucru fundamental pe care eu l-am enunțat de foarte multe ori (iarăși teza mea nefiind acceptată), a fost că de fapt mare scriitor și dramaturg, mare povestitor, el a fost mare creator de folclor, în sensul că încă de la primele lui afirmații și succese a ajuns să devină un autor popular, rostit în vorbirea obișnuită ca și cum ar fi fost un scriitor demult cunoscut. Asta o spune, într-o formulă absolut strălucitoare, Călinescu, în *Istoria literaturii române*, anume că toate zicerile lui Caragiale au pentru noi efectul delirant și instantaneu pe care îl au ariile din operele italiene. Într-adevăr, este o formulă excepțională, poate cea mai strălucită din întreg capitolul lui Călinescu despre Caragiale — în treacăt fie spus — nu unul dintre cele mai realizate din *Istoria* sa, dar v-aș atrage iarăși atenția asupra acestui mare nume al istoriografiei noastre că în ediția a doua a *Istoriei* el a revenit asupra capitolului despre Caragiale, și a revenit exact la acest punct, pe care l-am propus eu discuției acum, și anume problema universalității și fără să-l citeze de fapt de Lovinescu, (căci textul lui Lovinescu l-a avut în vedere, deși nu-l citează el), îi răspunde — îmi pare rău că n-am luat citatul, dar dumneavoastră puteți face verificarea, este unul dintre cele mai temeinice argumente în favoarea lui Caragiale. Or, Călinescu a simțit nevoia să revină asupra acestei probleme, dovadă că și el simțea că aici este un argument care ar putea fi speculat împotriva lui Caragiale. Așa că nu e nevoie nici să mă faceți pe mine avocatul diavolului, dar nici să mă treceți în rîndul ignorantilor paradisiaci, pentru că eu am scris foarte mult despre Caragiale și l-am propus admirației publice — nu e meritul meu, acesta e meritul lui — pe același plan cu Eminescu, considerînd ca argument că situația literară și cultura românească în momentul apariției acestor doi scriitori geniali dovedeau că într-o cultură apar scriitori și spirite superioare totdeauna în număr mai mare, niciodată... un singur scriitor. Cînd o literatură are un singur scriitor, asta este o dovadă clară a inferiorității ei. Or, legătura care există între Caragiale și Eminescu, legătură de prietenie, de contemporaneitate, de oarecare adversitate, de ceartă, de oarecare dispută, de colaborare multă vreme, dar mai ales de coincidență de scopuri și, pînă la un punct, chiar de formație artistică, acest dialog dintre ei, nu lipsit de discordanță, ți-arată nivelul complexității și superiorității culturii românești din epoca respectivă. Și am făcut o comparație cu situația altor literaturi și culturi în care toți scriitorii apar aproape simultan, fie diferiți unul de altul cum, este cazul lui Boccaccio cu Petrarca, al lui Machiavelli, cu oricare din contemporanii lui ș.a.m.d., în cultura italiană, în aceea franceză nu mai vorbesc: nu poți să-i numeri. Sint totdeauna, par a fi născuți complet diferiți, totuși sint foarte originali, or — nu știu, îmi pare rău că nu m-am făcut înțeles — nu sint eu cel care să iau atitudine în favoarea lui Caragiale, să corectez opiniile despre Caragiale, pentru că sint niște opinii foarte radicale, ba chiar care au trezit reacția iritată a unor colegi de la „*Luceafărul*” care m-au trăznit într-un articol pentru că am îndrăznit să-l pun pe Caragiale alături

de Eminescu. Dar eu n-am venit aici să-mi descarc bagajul de idei despre Caragiale și nici să rezum ceea ce am spus în atâtea articole despre el, ceea ce poate că reprezintă totuși o contribuție valabilă la exegeza lui Caragiale. Am vrut, doar, să atrag atenția asupra acestui — să zicem — aspect, pe care Traian Herseni, inexact, îl formulează din punct de vedere al sociologiei, foarte excesiv, dar care te obligă imediat la o reacție. Deci consider că răspunsurile din punctul meu de vedere, și poate și al lui Caragiale, au fost mai mult decât satisfăcătoare.

Nicolae CIOBANU: În ce mă privește, nu regret deloc. Am primit chiar cu voluptate « bobirnacele » de la Alexandru George, pentru că am fost răsplătiți și prin ceea ce a spus dinsul în a doua intervenție. O invităm acum la cuvânt pe profesoara Ileana Berlogea.

Ileana BERLOGEA: « În exegeza scenică a lui Caragiale putem descoperi... patru etape... »

S-a vorbit aici și despre prezența lui Caragiale în lume și despre permanența creației sale. Eu aș dori să mă opresc asupra unui alt aspect, cu atât mai mult cu cât aici se află și unul dintre creatorii care și-a adus o contribuție serioasă la valorificarea scenică și filmică a operei lui Caragiale, și anume Alexa Visarion. Aspectul pe care doresc să-l pun în lumină este acela al contribuției aduse de oamenii de teatru la exegeza caragialiană. Această exegeză este foarte bogată. Cărțile scrise la noi despre Caragiale ajută la înțelegerea creației sale, la cunoașterea acesteia, la aprofundarea ei.

Studiile românești despre Caragiale sînt, la ora actuală, izvor de inspirație pentru cercetătorii străini. Volumul lui Eric Tape se bazează în întregime pe *Caragialiana* lui Șerban Cioculescu. Ideile, problemele evidențiate de cercetătorul străin sînt cele despre care a vorbit cunoscutul nostru exeget. La fel și sovietica Elena Azernicova, autoarea unui studiu despre marele nostru Caragiale, a fost serios influențată de aceste cercetări. Nu la ele mă voi referi, ci la ecoul avut de spectacolele românești jucate peste hotare. Ecourile importante, dezbaterile incitante nu au avut loc peste hotare cu prilejul jucării pieselor de către trupele străine, ci atunci cînd spectatorii de pe alte meleaguri au avut prilejul să vadă montările românești. Acest fapt mi se pare foarte firesc. Este greu să fii dintr-o altă țară și să înțelegi foarte bine un creator străin. Te folosești, chiar fără să vrei, de tot ceea ce înseamnă el pentru țara sa. Deci Caragiale există astăzi ca un mare creator în lumea întreagă, nu numai pentru că el este mare, ci pentru că opera sa este înțeleasă, aprofundată, gîndurile și ideile sale sînt descoperite și redescoperite de către artiștii contemporani, piesele sale constituind pentru oamenii de teatru un material de lucru deosebit de generos. În exegeza scenică a lui Caragiale putem descoperi — este ideea mea, deci pot fi și combătută — patru etape, corespunzătoare a patru generații de regizori și actori care au descifrat, conform opticii lor personale, universului lor de idei și momentului în care au lucrat, alte semnificații și au găsit alte modalități de expresie pentru piesele marelui nostru dramaturg. Precizez de la început că mă refer numai la ceea ce s-a întîmplat în teatru după 1944, nu la generațiile anterioare. Prima generație este aceea a lui Sică Alexandrescu, adică a regizorilor care au venit cu o experiență serioasă, cîștigată în perioada interbelică, revizuiindu-și însă poziția în funcție de noile transformări sociale și politice. Lui Sică Alexandrescu i se datorează marile spectacole caragialiene de la Naționalul bucureștean din anii '50 și mai ales cea faimoasă *Scrisoare pierdută*, care a cîștigat în 1956 admirația publicului și a criticilor parizieni. Cartea scrisă de Valentin Silvestru — despre primul turneu al Teatrului Național la Paris — rămîne un document important pentru acest eveniment. În acel spectacol ironia lui Caragiale a fost pusă în valoare de marii actori ai Naționalului, care, cu o măiestrie desăvîrșită, au subliniat fiecare nuanță, realismul îmbinîndu-se în jocul lor cu o teatralitate de cea mai fină substanță. Caragiale, în viziunea lui Sică Alexan-

drescu, a fost un autor de caractere și creatorul unei satire politice și sociale deschise, îndrăznețe.

A doua generație este aceea a regizorilor afirmați după 1956, generația «releatralizării teatrului», din care fac parte Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Horea Popescu, Valeriu Moisescu, Sorana Coroamă-Stanca, Sanda Manu, Ion Cojar, pentru a nu-i cita decât pe câțiva dintre ei. Acestei generații i se datorează o adevărată redescoperire a lui Caragiale. Prin spectacolul *D'ale Carnavalului*, pus în scenă la Teatrul „Bulandra”, în 1966, de către Lucian Pintilie, s-a realizat nu numai scoaterea de la marginea creației caragialiene a unei piese considerată minoră, ci înțelegerea într-o nouă perspectivă a lumii sale, o lume plină de pasiuni, dramatică în avinturile ei și ridicolă în inutilitatea zbuciumului. Acest spectacol a fost văzut de mii de spectatori la Edinburg, în Olanda, în Franța, în Uniunea Sovietică, în Republica Federală Germania. Montarea lui Lucian Pintilie a impresionat prin forța de generalizare, eroii lui Caragiale erau contemporanii săi dintr-un București de la sfârșitul veacului trecut, dar și oameni care exprimau o nevoie imensă de schimbare, de fericire, minimalizată prin orizontul lor strimt. Era un spectacol realist, dar și poetic, un spectacol în care te impresionau creațiile actricești de neuitat ale lui Toma Caragiu, Octavian Cotescu, Gina Patrichi ș.a.m.d. În Uniunea Sovietică, unde opera lui Caragiale fusese tradusă, interesul stîrnit de acest spectacol a fost atât de mare, încît s-a manifestat brusc dorința de a invita regizori români pentru montarea pieselor, de a cunoaște mai bine noile dimensiuni descoperite de teatru și prin teatru. Odată cu *D'ale Carnavalului*, Caragiale a încetat să mai fie văzut numai ca un autor de satire sociale și politice, devenind și un autor capabil să descifreze probleme de natură existențială, dimensiuni filosofice, cauze ale lipsei de sens a existenței, ba chiar a absurdului acesteia. În spectacolul Teatrului „Bulandra” pe scenă nu mai erau marionete sau măști burlești, ci oameni plini de energie, cu o energie debordantă, anihilată însă de scopuri mărunte, o energie cheltuită tragicomic în nimicuri, în fleacuri.

Îmbinînd critica socială cu o reală dorință de a pune în lumină și resorturile intime ale omului, cu explicații complexe ale acțiunilor sale, Liviu Ciulei a realizat o nouă variantă cu *O scrisoare pierdută*, în 1972. Caracterizarea personajelor este făcută cu mult mai multă minuțiozitate, cu mult mai multe explicații de natură socială și psihologică decât la Sica Alexandrescu. Spectacolul Naționalului bucureștean se bazase foarte mult pe măiestria interpreților, pe extraordinara lor personalitate. Cu rigoare și multiple nuanțe, sînt puse în lumină și acum calitățile interpreților, dar la ele se adaugă multiple elemente de natură regizorală. Este suficient să-l amintim chiar pe regizor, pe Liviu Ciulei, în rolul lui Agamiță Dandanache, care nu mai este un simplu tembel primejdios, ci un abil politician, descendentul unei familii de politicieni, versați în intrigi acoperite de o anumită eleganță vetustă, de un morbid rafinament levantin.

Toma Caragiu în Ștefan Tipătescu sau ulterior Victor Rebengiuc, văzut și de spectatorii americani în turneul din 1978, au dat acestui personaj nuanțe inedite. Interesat, lipsit de scrupule, el este totuși sclavul lui Zoe Trahanache, interesele politice și pasiunea luptîndu-se în el într-un chip ciudat.

Cea de a treia generație, aceea a anilor '70, ajunsă acum la maturitate, avîndu-i ca reprezentanți pe Alexa Visarion, Cătălina Buzoianu, Dan Micu, Alexandru Tocilescu, Anca Ovanez, Mircea Marin, Ioan Ieremia, Mircea Cornișteanu, a continuat în chip fructuos și a îmbogățit substanțial exegeza scenică a lui Caragiale. Dacă m-aș limita numai la viziunea nouă, de un tragism zguduitor, adusă de Alexa Visarion în *Năpasta* de la Teatrul „Giulești” sau la aceea aspră, neiertătoare din *O noapte furtunoasă*, la același teatru, și ar fi suficient pentru a pune în lumină contribuția acestei generații. Dominanta principală, dacă este posibil să vorbim despre o dominantă, a acestei generații este pasiunea pentru dimensiunile filosofice ale teatrului, vizualizîndu-le prin cele mai expresive modalități teatrale, de la cele proprii realismului pînă la convenția declarată, ostentativă, violentă. Să nu uităm că această generație s-a

format în anii marilor răsturnări ale limbajului teatral, când interesul se îndrepta către spectacolele Living-Theatre-ului și cele realizate de Grotowski la Laboratorul din Wrocław, către înnoirile Open-Theatre-ului și teoria lui Peter Brook despre « spațiul gol ». Anii '70 sînt cei în care are loc redescoperirea lui Antonin Artaud și îmbinarea acesteia conflictuală sau complementară cu triumful teatrului epic al lui Bertolt Brecht. Generația lui Alexa Visarion, Cătălina Buzoianu, Dan Micu trăiește toate aceste răsturnări, dar asimilarea lor se face cu foarte multă putere de selecție. La noi nu au loc imitații, ci doar preluări critice ale acelor dimensiuni care răspundeau unor necesități interne. Lucrul acesta se vedește din plin în spectacolele acestei generații și în modul în care se apropie de Caragiale. Caragiale descoperit și valorificat de această generație capătă dimensiuni noi, fie o accentuare a implicațiilor politice, așa cum se va întîmpla în *O scrisoare pierdută*, pusă în scenă de Mircea Marin la Brașov, fie transformarea pieselor sale în parabole ale condiției omului incapabil să se împotrivească manipulărilor exterioare, de pildă, *O noapte furtunoasă* în viziunea lui Alexa Visarion sau, într-o altă propunere, aceeași piesă montată de Dan Micu la Teatrul „Nottara”. Un interes special acordă această generație și omului Caragiale, artistului, luptei sale cu societatea în care a trăit. De reținut și faptul că această generație se va impune peste hotare nu numai cu prilejul turneelor cu piesele lui Caragiale puse în scenă de ei, cum a fost cazul lui Alexa Visarion, care a obținut importante premii internaționale cu *Năpasta*, ci și prin montarea pe scene străine a lucrărilor marelui nostru dramaturg. *O noapte furtunoasă*, pusă în scenă de Alexa Visarion la MHAT, la Moscova, rămîne un eveniment în istoria contribuției oamenilor de teatru la răspîndirea operei lui Caragiale. La fel și montările lui Dan Micu și ale altor regizori.

Cea de a patra generație este aceea afirmată după 1980, cu alte cuvinte cea mai tinăra generație de regizori. Cea mai mare parte dintre ei au fost ucenicii generației anterioare, avîndu-i ca profesori pe Cătălina Buzoianu, pe Alexa Visarion, formîndu-se în ambianța spectacolelor acestora, urmărindu-le evoluția.

Printre reprezentanții acestei generații se numără Dragoș Galgoțiu, Dominic Dembinski, Alexandru Dabija, Victor Ioan Frunză, Tompa Gábor, Andrei Mihalache, Anca Florea, Radu Băileșu, Ștefan Iordănescu, Mihai Constantin-Ranin ș.a.m.d. Dotați cu un spirit critic remarcabil, cu luciditate, pasionați de teoria informației și de cea a comunicării, ei sînt atenți mai ales la semnul teatral și la forța lui de semnificare. Ei cultivă un teatru metaforic, în sensul trecerii dincolo de aparențe, încercînd să dea răspunsuri grave, serioase la marile probleme ale contemporaneității. Ei îl abordează pe Caragiale pasionați de clasicitatea acestuia, de profunzimea ideilor sale, dar și de dorința de a-și spune cuvîntul, de a prelungi sau a contrazice viziunile înaintașilor. Interesantă din acest punct de vedere a fost realizarea, în 1986, a unei noi viziuni asupra comediei *D'ale Carnavalului*, de către Dana Dima, pe scena Studio-ului Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică. Tinăra regizoare a arătat clar că vrea să-și spună punctul de vedere, intrînd chiar în polemică cu ecourile marelui spectacol de la Teatrul „Bulandra” din 1966.

Puțini sînt tinerii regizori care nu au pus în scenă o piesă de Caragiale. Alexandru Dabija a montat pe scena de la Piatra Neamț *O noapte furtunoasă* și *D'ale Carnavalului* și la Naționalul clujean *Schițele*, demonstrînd, mai ales în ultimul spectacol, în cel cu schițe, nu numai o adevărată măiestrie în realizarea colajului, ci o mare putere de pătrundere în esențe. Dragoș Galgoțiu a pus în scenă la Ploiești *D'ale Carnavalului* și *Conu Leonida față cu reacțiunea*, un spectacol de o excepțională originalitate în care a vizualizat cu forță de convingere și reală originalitate ideea timpului, a relației eroilor cu timpul. Cred că nu exagerez dacă afirm că această piesă, *Conu Leonida față cu reacțiunea*, și-a găsit în viziunea lui Dragoș Galgoțiu o rezolvare cu profunde semnificații, cum nu a mai avut pînă acum. Relația eroului principal cu Efimița nu se mai baza pe nici un fel de comunicare. El dialoga de unul singur, în timp ce Efimița visa la carnavalul ce avea loc într-un alt univers, imaginîndu-și un Pierrot ce venea din cînd în cînd s-o cheme la dans. Nostalgică, ridicolă, singură, Efimița trebu-

luia prin casă sau privea pe geam către o lume a ei, nevăzută și neștiută de Leonida. Creînd două decoruri, interiorul casei și exteriorul acesteia, regizorul a evidențiat și mai mult singurătatea eroilor. Strada lor era pustie, izolată, departe de viață.

La Naționalul din Tirgu-Mureș, la secția maghiară, Tompa Gábor a montat *O noapte furtunoasă*, subliniind în mod ostentativ nu numai vidul lăuntric al personajelor, ci și histrionismul lor, dorința de a se afișa, de a fi priviți, de a perora încontinuu. O viziune interesantă a adus și Dominic Dembinski în spectacolul său *Conu Leonida față cu reacțiunea*, la Constanța.

Chiar dacă în unele dintre spectacolele tinerei generații se recunosc împrumuturile de la predecesori sau încercările de afirmare cu orice preț, nu se pot nega aportul lor, îndrăzneala cu care caută să pătrundă dincolo de aparențe, să găsească noi sensuri în opera atît de bogată.

Contribuția oamenilor de teatru la descifrarea și impunerea operei lui Caragiale în țară și peste hotare este mult mai amplă decît am reușit eu s-o schițez în aceste cîteva minute. Ea a început să fie consemnată și reținută și de către criticii literari, dar timid și chiar cu o ușoară neîncredere. Este nevoie de mai mult.

Nicolae CIOBANU: Bineînțeles că o să mai avem puținică răbdare și o să-l ascultăm cu dragoste și cu mare interes pe Alexa Visarion.

Alexa VISARION: «...cum s-a ajuns ca omul să devină recuzită.»

Am avut șansa să lucrez și în teatru și în film cîteva subiecte din Caragiale. Spun cîteva subiecte, pentru că filmele pornesc de la drama *Năpasta* — filmul *Năpasta* — și de la povestirea *În vreme de război*, dar ele n-au reprezentat pentru mine altceva decît posibilitatea de a sonda un anumit univers tragic din opera lui Caragiale. Am lucrat, de asemenea, *D'ale Carnavalului* și două variante ale *Noapții furtunoase*, una la Moscova. În același timp, spectacolul cu *Noaptea furtunoasă* de la Teatrul „Giulești”, care a avut șansa să participe, să fie invitat în mai multe țări din Europa, a fost invitat și în Canada, dar n-a ajuns, dar a fost invitat la

Festivalul Internațional de la Setubal, în Portugalia, la Berna, în Elveția, la Arezzo, în Italia, și am putut sonda reacția publicului străin în raport cu spectacolul nostru cu această tragedie, *Năpasta*, și, de asemenea, am avut prilejul ca, lucrînd în America, la universități și în teatre profesionale, să prezint cele două filme Caragiale și să discut despre universul caragialian cu spectatorii, cu studenții, cu actorii, cu criticii din Statele Unite. Cred că există o minimă experiență, acumulată în această perioadă, care îmi permite să trag niște concluzii deocamdată incomplete privind audiența și universalitatea semnificațiilor caragialiene în Europa și S.U.A. Cred că lucrul care interesează cel mai mult din Caragiale este universul acesta straniu, în care imbinarea dintre comic și straniu este foarte subtilă, în care se simte permanent un delir subteran. Acest delir acționează la nivelul erotismului și al politicii. Acest delir pornește din studierea unor anumite surse naționale, dar se universalizează pentru că este un delir al lumii în care trăim, un delir în care totul este permis și în care orice se poate obține cu o ferocitate maximă. Caragiale interesează prin această stavilă pe care o pune cu violență în fața atacului inumanului. Ceea ce interesează în străinătate este tocmai acest baraj, pe care Caragiale îl așează în fața invaziei inumanului. Cred că într-o lume în care fluiditatea primează în raport cu stabilitatea, această agresiune, această violență acută din opera lui Caragiale, este totodată o cheie a epocii contemporane. Dacă Jan Kott l-a citit pe Shakespeare prin intermediul lui Beckett, cred că și Caragiale a ajutat să fie înțeleasă opera lui Ionescu sau a lui Beckett chiar, prin faptul că descifra anumite semnificații contemporane ale universului artistic, pentru că deschidea poarta în fața legii și Kafka intra în acel univers pentru că putea să transmită ceea ce oamenii de cultură din întreaga lume au nevoie, și anume o atitu-

Toma CARAGIU în
rolul lui Iancu Pâmpoș.

Dorina LAZĂR, Florin ZAMFIRESCU și Cornelia DUMITRAȘ în spectacolul *Năpasta* de la Teatrul Glăvești (Regia: Alexa VISARION).

dine. Caragiale are o atitudine încărcată de tensiune și neliniște. O atitudine comică dar a cărei semnificație este tragică. Această înbinare permanentă dintre comic și tragic este una din cheile succesului lui Caragiale, atât în reprezentațiile de teatru la care am asistat, cât și în montările pe care am încercat să le onorez până acum. Cred totodată că privirea nouă pe care Caragiale o are asupra eternului uman este, de asemenea, una din șansele descifrării acestei mari literaturi. Cîndat este că în toate țările pe unde am avut șansa să călătoresc cu spectacole, filme, programe de documentare, am observat că numele lui este cunoscut prin raportare la... niciodată singur. Adică: totdeauna cînd se vorbește de Eugen Ionescu, se vorbește despre Gogol, Cehov, Aristofan, adică e inclus într-o familie importantă de spirite neliniștite ale lumii, marii satirici, autorii care au conștiința cea mai trează la nimicnicia umană; în această familie își găsește deplin locul și Ion Luca Caragiale. Ceea ce am încercat eu să fac de curînd prin niște prelegeri la Universitatea din Dallas și la Institutul de Artă din California a fost impunerea lui Caragiale în urma vizionării filmelor, ca om care a meditat asupra teatrului și teoriei estetice; argumentele estetice ale lui Caragiale au găsit o audiență foarte mare. E un nou raport pe care încerc să-l refac prin această nobilă îndatorire pe care o avem cu toții de a transmite mesajul caragialian. Este foarte interesant cum oamenii, tinerii din S.U.A. sînt foarte interesați după ce au văzut, au asistat la avangarda americană din anii '60, cum sînt interesați de ceea ce gîndește scriitorul român. Este foarte important să știm și să aflăm că gîndirea lui Caragiale, care se simte deplin în operă, este la fel de vie și de prezentă și în materialele critice și în analizele făcute. Îmi permit să spun aici că cel care a descifrat opera lui Caragiale cu adevărat, în primul rînd a fost Caragiale și el ne-a dat un semn fantastic, printr-un amănunt dacă vreți: Caragiale îl iubea foarte mult — după cum știți cu toții — pe Iancu Brezianu. Acesta a jucat și pe Ion Nebunul și pe Cetățeanul turmentat. Caragiale, deci, știa că nu există două universuri: cel al dramelor sau universul păcatului din *O făclie de Paște* și universul comediilor, că e doar același univers. Și Iancu Brezianu a jucat amîndouă rolurile făcîndu-le excepțional. Că le-a jucat, că a avut succes

e foarte important, dar mai importantă este analiza pe care Caragiale — și cred că reprezintă o cheie în înțelegerea literaturii sale dramatice — o face acestui Cetățean turmentat din interpretarea lui Brezianu. Caragiale spune: « Acest Cetățean turmentat se ridică sus și ia proporțiile largi și demne ale unui tip abstract, simbolul unui popor întreg. Uită în schimbul unei închipuite îndreptări de sufragi că el este aci îmbrățișat, aci îmbrincit, cînd curtenit, cînd batjocorit, rînd pe rînd aplaudat, huiduit, ridicat în brațe, tăvălit în noroi, pupat, bătut, îmbătat și mistificat. Arareori parcă și-ar înțelege lucid ciudata soartă, dar e pe loc iar buimăcit de cîte i se întîmplă. Mihnit, dar tot glumet, beat, dar cuminte, vițios, dar cinstit, se supără o clipă de ceea ce pricepînd tulbure simte împede că se face cu dînsul. Apoi recăzînd de bunăvoie în amăgire ca într-o ultimă scăpare posibilă... urmărește cu tenacitate suprema lui mîngiere, timpul mistificării, rădăcina soartei lui, caută mereu și fără preget să afle măcar pentru sine, pînă nu se închide urna, el pentru cine votează, el și în sfîrșit lumea noastră nu e altă de rea pe cît se spune, i se dă mîngierea. Află de la doamna Trahanache pentru cine votează și triumfător aleargă să-și exercite suveranul drept de a stăpîni în liber sufragiul ». Acest text citit în tîlmăcirea englezească a născut o problemă incinsă de cîteva ori privind menirea unui regizor în raport cu un text clasic (despre Statele Unite e vorba), pentru că aici se vede împede tenta de generalitate pe care autorul o dădea personajelor sale și această tentă ce este sugerată și numai un anumit tip de tradiție teatrală a stînjnit ani de-a rîndul universalitatea operei de teatru — mă refer la spectacolul de teatru și al operei filmice. — Ce este important? Important e că autorul pune în discuție — și interesează și azi — această supremă stăpînire a nimicului. Caragiale ajunge la următoarea frază: « nimic este egal nimic », dar în același timp dă următorul răspuns: « judecători sînt oamenii, vinovați tot ei ». Ce se întîmplă în acest moment? Ce se întîmplă cu lumea? Deci aceste lucruri interesează. Aceste lucruri sînt tentante pentru publicul străin. Ce nu interesează? Există ceva care nu interesează la Caragiale, mai bine-zis două lucruri. Nu interesează pitorescul care e dependent de o anumită modalitate a teatrului și de o perioadă istorică datată. Acest lucru nu mai interesează. Ciudat. Și derutează cîteodată. Am avut o experiență la Moscova, cu *O noapte furtunoasă*. Nu interesează tehnica dramaturgică. Exact această simetrie. Pentru că această tehnică dramatică trimite la un moment dat, la alt chip de literatură, adică îl asociază imediat prin tehnică și nu prin semnificație cu Labiche, cu piesa ușoară, cu piesa boulevardieră și atunci cînd traduceriile nu sînt tîlmăcirea semnificației și ale sensului universului caragialian, se mistifică opera. E vorba despre o operă minoră. Tocmai pentru că se apelează foarte mult la trucul scenic, la această schemă. Caragiale a folosit exact schema asta de *Commedia dell'Arte*, de teatrul de boulevard, tocmai pentru a arăta și ceea ce m-a interesat și pe mine foarte mult și cred că interesează pe majoritatea celor ce studiază opera lui Caragiale: cum s-a ajuns ca omul să devină recuzită. Omul ca recuzită.

Nicolae CIOBANU: Îi mulțumesc foarte mult doamnei Heana Bergolea, îi mulțumesc lui Alexa Visarion și îl întreb pe Ștefan Cazimir dacă are vreo replică. Dacă nu, vă propun să ascultați în continuare cîteva voci celebre, cîteva fragmente din Caragiale, din *Conu Leonida*, o bucată în interpretarea lui George Timică și Sonia Cruceru.

(Transcriere de pe bandă magnetică de Ofeția CONDEESCU)

CENTENAR

Cella DELAVRANCEA

Un «fenomen» explicabil

ÎN MAREA SALĂ DE CONCERTE A RADIO-televiziunii și în solemnă aulă a Academiei Republicii Socialiste România, în luna decembrie 1987, Cella Delavrancea a fost sărbătorită pentru împlinirea unui veac de viață în care a strălucit ca pianistă, cronicar și conferențiar despre marii compozitori și dirijori ai lumii, culegând intervalele matematice ale vibrațiilor ca să poată tâlmăci ascultătorilor și cititorilor ei înfiorați mișcarea ce leagă de veci universul, intreruptă de tăceri cosmice, de ropotele telegrafelor a milioane de inimi ce se frâng în suferință, zboară pe aripile speranțelor, se prăbușesc în deznădejde sau exultă într-o unică bucurie de o clipă a vieții.

Suverană și unică în cultura românească, rivalizând cu cei mai reputați muzicieni ai lumii, marea sărbătorită, în același timp «o mare scriitoare», cum a caracterizat-o Șerban Cioculescu —, a făcut din talentul ei literar și din vasta cultură pe care și-a însușit-o, pirghia cu care a ridicat în lumina înțelegerii, ca pe niște flori imaculate de câlin, tulburătoarele capcane ale fluviului sonor cu care geniul compozitorilor ne poartă pe tărîmul veșnicei frumuseți, al celei mai cerebrale arte create de umanitate.

Cella Delavrancea este un fenomen ce apare la distanță de secol, dar nu inexplicabil. Biologic, a moștenit, pe linie paternă, celula sănătoasă și bogată în resurse a Mamei-baba, povestitoare fără pereche în Bariera Vergului, și a cărușului Ștefan Tudorică Albu, băjenar vrincean poreclit «căruță goală», care — lăcrămînd — da glas pe o melopee tărăgănată baladelor străvechi, în timp ce ascultătorii plingeau

de-a binelea. Ambii bunici s-au sfârșit cu puțin înainte de a împlini 100 de ani, cu lăută viața grea pe care au dus-o. Zestrea sufletească a Cellei avea să se îmbogățească de la propriii săi părinți. Barbu avea darul de a cînta și a se acompania singur, o voce cu un registru nimerit și o intensitate pe care și-o putea doza de la șoapta unei frunze de plop înfiorată de adiere, pînă la zguduitorul vacarm al uraganului dezlănțuit cînd acuza pe Caion de crimă contra națiunii române numind pe Caragiale plagiator sau cînd «bucuma» intrarea României în războiul de dezrobire a Ardealului martir. În afară de conținutul pledoariilor și al discursurilor lui, un magnetism misterios atrăgea publicul la „Dacia” sau la Atena, în sălile supraaglomerate din orașele de provincie făcînd mulțimea să vibreze ca o corăbă de arc întinsă la maximum. «Dacă ne-ar fi cerut să sărim în Dunăre, am fi sărit fără șovăire», își mărturisea Petre Constantinescu-Iași, care-l auzise în capitala Moldovei.

Mama Cellei, excepțională pianistă, licențiată în matematică și filosofie, profesoară și apoi directoare a primei școli de fete din București, care i-ar putea purta numele, o frumusețe despre care vorbeau gazetele vremii, s-a îngrijit de educația și instruirea fiicelor sale, de însușirea perfectă a trei limbi străine — franceza, germana, engleza —, într-o atmosferă de familie în care o dragoste care suia pe trepte de lumină pînă la sublim, cu delicateți și gingășii de floare de măr în prima dimineață a îmbobocirii, a durat trei decenii, a modelat sufletele gingașe ale fetelor lui Ticu ca pe niște Intruchipări ale idealului. Cella, cu deosebite, s-a bucurat ca prim-născută de antecedentele căsătoriei părinților ei, de statornica lor dorință de a-i dărui tot ceea ce făcea noblețea ființelor lor pentru totdeauna unite...

Un ghem de volanase albe, o clăie de cîrlionți lucioși, un tremăt de clopoței de argint în risul ei conjugat cu al celorlalte fete ale „Micului” și ale „Ticului”, o flacără de neastîmpăr, de cățărare și salturi de minge, alternînd cu momente de gîndire gravă în care Cella croia în închipuirea ei fabuloasă jocuri năstrușnice, distribuia roluri eroice pisicuțelor cu castele statornice pe bufet, și cîinilor Tăfulică ori Șmil — detectivul care găsea în București pe Delavrancea la „Ciobanu” să cumpere mezeluri, la Camera sau la Tribunal și mai târziu la Teatrul Național, indicînd actorilor justa rostire a replicilor lui Ștefan cel Mare.

Iulie, 1908.

La trei ani, «mișcodana Cloc-Cloc adorată», «lumina» vieții lui Delavrancea și a Maryei lui, cu căpsorul plin de notele barcarolelor, ale nocturnelor și fugilor de pe cînd abia se vedea din dantelele imaculate, a pornit — pipăind cu pantofiorul ei de zîmă plușul covorului — spre ciudata ființă neagră care vorbea atît de neobișnuit cînd Mica își plimba degetele pe clapele lui albe și negre și cu degetele ei cîl petalele de răsură l-a întrebat dacă vor fi prieteni. Prima încercare de a-i învinge tăcerea a fost un succes. Și monstrul negru a răspuns înduioșat, lăsînd-o să trezească în cutia lui cu ciucănele de postav sonorități pe care încă nimeni nu i le descoperise.

Înduioșati și mîndri, Barbu și Marya, cînd vîlul albăstrui al inserării se lăsa treptat peste lume, mină în mină se glădeau că destinul copilului-minune a meritat să lupte împotriva prejudecăților de clasă și izbînda celui ce se afirmase cu strălucire în presă, în avocatură

Cu Pleă și eișele Șmli.

În cadrul ferestrei, cu sora sa, Pleă.

«În zbor», la Dragosloveni (1910).

Împreună cu tatăl său, în fața locuinței din strada
Primăverii.

și ca scriitor confirma nădejdiile pe care prea gin-gașa Marya Lupășcu și marele patriot, Ale-xandru Lupășcu, și le pusese în fiul unui căruțaș...

La 2/15 decembrie 1887, într-un apartament modest din strada Lipsicani, *vis-à-vis* de Banca Națională — pe atunci în construcție, s-a născut Cella, nume purtat în suflul de Delavrancea din 1884, pe cînd în fascinantă Italie scrisese *Fanta-Cella*. Și a fost așa cum au dorit-o. La Pensionul nou de domnișoare condus de mătușa sa, Elena Miller-Verghi, apoi de propria sa mamă, Cella a fost cea mai strălucită elevă: patruzeci și nouă de note de 10 într-un singur trimestru sînt o dovadă elocventă, iar la opt ani, cînd apărea prima oară în public, uimea pe ascultători interpretînd compoziții de Chopin, Bach și Haydn. Ajutată să se urce pe scaunul prea înalt pentru statura ei, Cella nu s-a intimidat de prezența profesorului ei, Eduard Wachmann, și a interpretat dificilele bucăți cu un brio care a umezit ochii celor mai tari firi.

La paisprozece ani nu mai avea ce învăța la București și sufletul se frămînta în așteptare...

În strada Primăverii nr. 26, în strada Polonă nr. 100, pianul Celleri se auzea zilnic ceasuri întregi, cu excepția vizitelor „Domnului Gri-gorescu”, marele pictor al cărui spirit își alesese din varietatea lumii înconjurătoare numai ce putea percepe cu văzul. Sunetele tulburau echilibrul său interior. În zilele obișnuite, casa Delavrancea era o Academie liberă în care se dezbăteau cele mai diverse probleme politice, economice, sociale, culturale și artistice, se făceau pronosticuri cu privire la șansele în alegeri ale diferitelor grupări politice, se aduceau argumente pro și contra, se plada pentru iluminatul electric al Capitalei, pentru aducerea apelor Argeșului în Dîmbovița și navigabili-tatea Oltului, sistematizarea urbanistică a Bucu-reștiului în stil brîncovenesc etc. Din biroul cu colaci deși de fum, glasurile străbăteau ostom-pate, dar mințile fragede ale fetelor auzeau frînturi de idei care aveau să prindă rădăcini și să crească viguroase. Mai presus de toate, casa lui Delavrancea a fost totdeauna o înaltă școală de patriotism care a alimentat nu numai membrii familiei, dar undele ei în cercuri tot mai largi au trecut granițele convenționale ale țării, întărind sufletele fraților noștri subjugăți pînă la marea Unire. În serierile sale, nu numai o dată, Cella mărturisește că numai în Româ-nia s-a simțit acasă și fericită, cu toate răsună-toarele succese obținute peste hotare.

Cu Riri și elinele Șmil.

Conștient de excepționalul talent al fiicei sale, Delavrancea care n-a avut niciodată o casă, un petec de pămînt, deși a fost un mare scriitor și ziarist, deși Titu Maiorescu l-a decretat « cel mai mare orator pe care l-a născut suflarea românească », a trimis pe Cella să se desăvîr-șoască în arta pianistică interpretativă la Con-servatorul național de muzică din Paris, unde a studiat cu Alphonse Duvernoy, Gabriel Fauré, și cu celebrul profesor Isidore Philippe. Dorul de copila lor îi pornea alternativ, într-o lună pe Micu, în alta pe Ticu și asistînd la o lecție în care Cella avea de interpretat *Carnavalul de Viena* de Schumann, Barbu îi scrie soției: « ... Celica a cîntat măreț. Cioc-Cioc devenise un gigant. Extraordinară! De unde atîta forță și atîta măreție?! »

Dusese cu ea la Paris scene de neuitat din jocurile copilăriei cu fetele lui Al. Vlahuță, cu verișoarele Eduard Ghica, zădărnicele de basme ale Mamei-baba, lecturile atât de nuanțate ale lui Ticu și ale lui Vlahuță din vraja firii seamănă a poeziilor lui Eminescu, pe care Cella le știe și acum pe dinafară, prietenoasa convorbire a lui Ion Mincu, care a determinat pe cea mai mică dintre fetele lui Barbu să se facă arhitectă de renume, apariția — ea pe scenă — a « domnului Caragiale », debîtînd un rol născocit de el pe

drum, cu pălăria puțin pe ceafă sau pe ureche, schimbând accentul, mimica și gesturile de la un personaj la altul, în vreme ce asistența — mari și mici — ridea până la sufocare. Când Ticu era necăjit, prezența lui Aurel Niculescu-Bratzu — vărul său — era paratrăznitul cel mai binevenit. Delavrancea îl făcea harcea-parcea cu ironiile lui și indispoziția trecea ca prin farmec.

Cîtă vreme s-a pregătit să intre la Conservatorul din Paris, Cella a locuit la pensionul „Russell”, Rue Commarin, 22, dar și la Institutul „Morel de Fos”, Rue du Pavillon, nr. 3, Bologne s/Seine près Paris. De cîte ori se așeza la pian, Cella își amintea că Hasdeu, pe care tatăl ei îl diviniza, prima dată cînd a văzut-o i-a spus că va fi o glorie a patriei sale și încordarea de a lucra fără greșală creștea în sufletul său. În 1907, obține „Premier Prix”. Bucureștii răsună de bucuria succesului ei, gazetele laudă pe Delavrancea și-l felicită ca pe un tată a cărui descendență duce faima neamului și a țării peste graniță, marea muziciană franceză Nadia Boulanger, care reperase marelui talent al tinerei românce încă din 1904, îi va rămîne prietenă și admiratoare pînă la moarte.

Gloria își deschisese porțile pentru Cella Delavrancea, care concertează la Paris, Bruxelles, Elveția, iar în 1911-1912, la Viena, Berlin, Dresda, Leipzig, Frankfurt, München, Hamburg, Hanovra, însoțită peste tot de mama sa și foarte des de marelui ei admirator, melomanul Caragiale. Cronicile muzicale o consacră ca pe o stea de primă mărime și-i prilejuiesc invitația de a concerta la curtea din Postdam.

Paris — 1921.

În casa lui Caragiale
de la Berlin.

Îndemnată să se refugieze din calea de foc și sînge a războiului, Cella îi răspunde tatălui ei: «Tată, tu și noi am vrut dezrobirea Ardealului și tu nu ai băieți să lupte cu arma. Luptăm cu puterile noastre pînă la ultima suflare!» și Delavrancea n-a mai avut ce răspunde, așa că, la București și în refugiu, în spitalul de front de la Coțofănești, Cella și-a împărțit timpul între îngrijirea răniților și concerte date pentru ei împreună cu George Enescu. Gemetele încetau și zimbete firave apăreau pe chipurile chinute de suferinți atroce. În 1919, a plecat în Franța să se pregătească de noi concerte, încercînd să stîmper durorile îndurate în ultimii doi ani. Concertează din nou la Paris, în Belgia și în Elveția.

Căsătorindu-se în 1924 cu Filip Lahovari, trimis al României la Liga Națiunilor, apoi ministru plenipotențiar în Egipt, Cella se întoarce în țară abia în 1930 și se pregătește pentru manifestarea în domeniul literaturii. În 1937 obține premiul I pentru volumul de nuvele *Vraja*, sub anonimat, scrie cele mai substanțiale cronici muzicale și coregrafice, memorii și portrete pe care le va aduna în volume în 1982, cu prilejul împlinirii a 95 de ani și în 1987, cu prilejul centenarului. Opera scrisă a Cellei Delavrancea este actul minunat al culturii, al sensibilității, al talentului de excepție și multilateral, întrunite într-o singură și fără seamăn personalitate.

Emilia Șt. MILICESCU

Arta de a trăi un veac

«A FOST ODATĂ UN COPIL MINTOS care, de mic, se deosebea între ceilalți de seama lui prin pornire la învinșarea grea — apăsătoare de suflet mare. Din cea mai fragedă vîrstă, jucăria de predilecție era să domesticească un cal sălbatec... Monstrul simțea că, la atingerea copilului, că are a face cu un viitor stăpîn care o să-l birui... Tînrul erou este Cella Delavrancea; monstrul sălbatec domesticit este Arta. » Aceste rinduri le scria, în 1909, marele dramaturg Ion Luca Caragiale despre micuța pianistă pe care o adora din copilărie și o alina cu diminutivul « Aghiută ».

S-a comentat pe larg în ultima vreme activitatea literar-artistică a Cellei Delavrancea. Cînd nu mai cîntă pe podiumurile de concert și publicii volume de proză și critică muzicală, lumea te citește și te admiră ca minuitoare a condeiului. Așa se face că, despre marea pianistă și neîntrecuta fălăncitoare a paginilor lui Bach, Scarlatti, Beethoven și Chopin, se vorbește mai puțin sau cu nelugăduită aproximație. Care a fost drumul acestei interprete a claviaturii românești care a umbrat timp de decenii — pînă la apariția aceluia astru al veacului, Dinu Lipatti — mișcarea pianistică authtonă?

Născută în București, la 2/15 decembrie 1887, în mediul atît de fertil artei oferit de climatul spiritual al casei dramaturgului Barbu Ștefănescu-Delavrancea, fiica sau mai mare — Cella — s-a dedicat pianului. « Eu pot spune că de la vîrsta de doi ani am crescut în muzica lui Chopin, marele favorit, admirabil cîntat de mama » — ne scria la 8 februarie 1960. « Părințele meu, Barbu Delavrancea, adora muzica. O cunoștea și o înțelegea în toate nuanțele. Talentul său de orator îl făcea să simtă orice inflexiune melodică, toată semnificația modulațiilor și adesea sfatul lui mi-a fost de folos. »

A început studiul sistematic al pianului cu Eduard Wachmann, la Conservatorul din București (care o va iniția și în tainele armoniei), bucurîndu-se de prețioasele îndrumări teoretice și practice ale lui D. G. Kiriac și Dimitrie Dinicu. Forța spirituală dominantă nu numai în tine-

PALATUL ATENEULUI

MARTI 28 APRILIE 1909
la ora 8 seara

CONCERT
dat de Doña

CELLA DELAVRANCEA
Prima F-ai Conservatorului din Paris

PROGRAM:

1. a) La Strada b) Sonata în sol c) Sonata (op. 77) 2. Fugues (op. 72) 3. a) Barcarole b) Nocturne (op. 28, No. 4, op. 29, No. 10) c) Polonaise (op. 24) 4. Nocturne (No. 3) Sous Voix Fugue (op. 28, No. 10) Nocturne (op. 28, No. 10)	5. CHOPIN SCARLATTI BEETHOVEN SCHUMANN CHOPIN 6. FAURE AUX DEUX VOIX E. PHILIPP F. LUTY
---	---

PREȚ: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

Bilete la Agenția teatrală JEAN FROEN

re, ci toată viața, a rămas însă George Enescu. După studii strălucite de perfecționare cu Victor Alphonse Duvernoy și Isidore Philippe la Conservatorul din Paris, absolvit în 1907 cu premiul I, Cella Delavrancea a debutat pe estrada Ateneului Român, la 9 octombrie 1907, în deschiderea stagiunii Filarmonicii conduse de Dimitrie Dinicu. În mod surprinzător, pianista a susținut un recital cu piese de Beethoven, Chopin și Schumann, intercalat în programul simfonic. Ziarele „Ideea”, „Secolul”, „Revista idealistă” etc. au salutat apariția primei stеле a pianisticii românești de rezonanță internațională.

Curînd au urmat concerte și recitaluri în Franța, Germania, Anglia, Elveția, Austria, pretutindea Cella Delavrancea întrunind unanime elogii. La 28 aprilie 1909, înăra pianistă a susținut un program de mare anvergură stilis-

tică în sala Ateneului Român din București (de la Couperin și Scarlatti până la Beethoven, Chopin, Schumann, Liszt, Fauré) ce a determinat presa Capitalei să-și lătreze cronicile: *O mare pianistă.*

Adevărata bucurie a Cellei Delavrancea era însă muzica de cameră, neuitatele seri de sonate cu George Enescu, Dimitrie Dinicu, Lucien Capet, Alexandru Theodorescu, Lola Bobescu. Nu a dispus nici o clipă de timp, primele transmisii radiofonice în compania sopranei Veturia Ghibu, de pildă, oferindu-i majore satisfacții artistice. Adeseori a concertat cu Filarmonica sub bagheta lui George Georgescu. Sutele de apariții în fața publicului românesc și de peste hotare i-au imprumutat nureala de personalitate artistică oarecum singulară în interpretările sale originale.

Au urmat, apoi, etapele de critică muzicală și, în sfârșit, de pedagog al pianului. În această ultimă calitate am cunoscut-o personal, fiind colegi mai întâi la Școala de muzică (pe la mijlocul secolului) și apoi la Conservatorul „Gheorghe Dima” din București. Am ascultat-o susținând concerte-lecții și comunicări științifice la sesiunile Conservatorului. Cella Delavrancea părea un fenomen al naturii ce respira prin muzică. De altfel obișnuia să mărturisească: *«Viața mea a fost o melodie».*

Și ce poate fi oare mai incântător decât să parcurgi un veac de artă autentică alături de un om care a «trăit în timp și nu în veșnicie»? Fîndcă veșnicia — afirma Cella Delavrancea — «e o chestiune de intensitate, de sentiment, iar nu de durată».

Cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea compozitorului polonez Frédéric Chopin, am încercat să adun, în 1960, mărturii ale interpreților români de ieri și de azi, asupra tălmăcirii muzicii sale. Dispuneam de o strălucită tradiție seculară, fiindcă, printre discipolii apropiați autorului *Mazurcek* și *Polonezek* s-au numărat și doi pianisti români: bucovineanul Carol Miculi și transilvăneanul Carl Filtsch.

Totuși, interpretul care l-a înțeles pe Chopin, de o manieră autentică în poezia sa muzicală, a fost Cella Delavrancea. I-am solicitat o «des-tălmăcire» minuțios elaborată, sub forma unei scrisori, al cărei conținut extrem de prețios îl dezvăluim acum, după mai bine de un sfert de veac, cititorilor revistei „Manuscriptum”.

Viorel COSMA

8 Februarie 1960

Stimate Domnule Viorel Cosma, în conversația avută cu dumneata, acum câteva zile, m'ai întrebat dacă la părinții mei se făcea muzică —

8 februarie 1960

Stimate Domnule Viorel Cosma, în conversația avută cu dumneata, acum câteva zile, m'ai întrebat dacă la părinții mei se făcea muzică — Firește — Mama mea era o pianistă de mare talent, eleva favorită a lui Edouard Wachmann — Cînd erau fete tinere, dînsa și sora ei, Henrietta Lupașcu, cîntau la pian în seratele muzicale din saloanele bucureștene, apoi adesea la Profesorul Sihleanu, care devenise prin căsătoria cu Henrietta, cumnatul mamei mele — Eu pot spune că de la vîrsta de doi ani am crescut în muzica lui Chopin, marele favorit, admirabil cîntat de mama.

Părintele meu, Barbu Delavrancea, adoră muzica. O cunoștea și o înțelegea în toate nuanțele. Talentul său de orator îl făcea să simtă orice inflexiune melodică, toată semnificația modulațiilor și adesea sfatul lui mi-a fost de folos. — În timpul cînd îmi făceam studiile muzicale la Paris, în vacanțe, se întruneau prietenii ca să mă asculte.

Mi-aduc aminte că poetul Al. Vlahuță m-a condus la Conservatorul din București în ziua examenului de absolvire și a povestit apoi ce bine meritat a fost premiul întîi ce-mi fusese decernat.

După ce am obținut premiul întîi la Conservatorul Național din Paris, în clasa ilustrului Maestru I. Philippe, președinte fiind marele compozitor Gabriel Fauré, care mi-a dedicat mai tîrziu un *Impromptu*, m-am întors în țară unde am dat concerte și am cîntat mult acasă, invitați fiind prietenii melomani ai părinților mei — Tata le povestea că lucrează mai bine cînd m-aude dimineața făcînd game — Veneau la noi Caragiale, Vlahuță, Pizani, mai tîrziu Goga, Dobrogeanu-Gherea, avocatul Rozenthal, Take Ionescu și muzicanți ca Dumitru Dinicu, Socrate Barozzi, Prunner, aceștia fiind pasionați ca și mine de muzică de cameră. Tata asculta cu privirea transfigurată de incîntare — Mama îmi făcea observații întotdeauna juste. Caragiale nu suporta lirismul lui Chopin și-și concentrase fervoarea în cultul pentru Bach și Beethoven. Delavrancea era mai eclectic. Îmi spunea: « cînd vrei să-ți hrănești sufletul să cînti sonatele lui Beethoven ». Dar era fermecat de arta lui Chopin — Mi-aduc aminte că fiind încă elev la Paris, Maestrul meu I. Philippe m-a condus la bătrînul său

maestru, Georges Mathias, fost profesor la Conservatorul din Paris și unul din cei mai apropiați discipoli ai lui Chopin cu care lucrase timp de opt ani — Acuma, foarte bătrîn și foarte original, trăia retras, dar primea cu plăcere artiștii formați de dînsul — Bineînțeles că pregătisem un program Chopin, Balada în sol minor, studii, *Poloneza* în do minor și multe *Mazurci*, pentru că Maestrul meu găsea că le interpretez într-un chip deosebit. Să dai mina la 17 ani cu un elev al lui Chopin este un eveniment de neuitat. Și nu l-am uitat. Am sosit pe înserate. Bătrînul Mathias ne aștepta în salonul lui de muzică, încărcat cu atîtea scrinuri, mese mici și mari, o pianină și un pian cu coadă, șaluri atîrnate ici și colo, lămpi joase cu abajur verde, scaune puf, fotografii răsbindite peste tot, tablouri pe pereții acoperiți cu mătase roșie, încît înaintam în cameră ca pe o potecă sinuoasă într-o pădure — Mathias înalt, învăluit într-o haină lungă de casă, maronie, cu un fel de fez cu canaf tresărind într-o parte, mi-a întins mina, surizînd blînd în straja favoriților albi. Ochii de bufniță străluceau cînd se porni a vorbi despre Chopin. Spunea lucruri mărunte, dar cu vibrația vieții în ele, cum ridica Chopin umerii cînd vorbea, glasul lui de om singuratec, scăzînd la sfîrșit de frază ca în *Nocturne*, surisul fermecător, mersul legănat, feminin, violența cu care ataca lipsa de gust ori vulgaritatea, cum explica ce este « rubato », o alterație a mișcării și o modificare a sunetului, al căror echilibru este susținut de mina stîngă. M-a așezat la pian și a rămas lîngă mine cu fața răzemată în palmă — La sfîrșit m-a lăudat mult și a adăugat: « Cînti așa cum ți plăcea lui — Ar fi fost fericit să te audă ». Cultul pe care-l purtam lui Chopin mi-a luminat de atunci o bucurie care a sporit dorința de a-i adînci complexitatea inspirației. Am studiat de-a lungul vieții aproape toată opera marelui Polonez cîntînd-o cu supunerea unui interpret care a cîntărit

cu exactitudine scrisul compozitorului și a dezvăluit taina șocului din care s-a înălțat expresia — Într-o artă romantică pornită a se destăinui și scoasă din fire, Chopin realizează minunea de a menține o riguroasă măsură care asigură proporția patetismului. Substanța inspirației lui este întotdeauna rafinată — Pianissimele în frazare sunt expresia pudică a unei mari rezerve de argumente. Șoaptele să respecte forma limbajului, să evite numai lumina în sonoritate. Pianistii mediocri nu pricep aceasta și șterg relieful frazei. În *Balade*, Chopin a lărgit subiectivitatea și a dus-o până la simbol. În *Impromptus* pricepem efemerul unei frumuseți care nu poate lupta cu duritatea timpului. *Polonezele* conțin toată mândria patriotului — S-ar putea strecura în aceste poeme epica exagerării interfective, teza lor fiind, prin esență, romantică. Să subliniem aici calitatea geniului lui Chopin. Dinamismul este strins în formă, paroxismul disciplinat, stilul își impune cadența austeră. Chopin se plingea că pianistii cîntă aceste poeme pline de vitejie, prea repede. Ce ar spune astăzi! Puterea lui de creație era un pămînt bogat irigat de șipotul melodic, dovadă cele 24 de studii, plus cele trei postume, în care se rezolvă absolut toate problemele artei clavierului. În cele 51 de *Mazurci* așează în spațiul Istoriei un loc neclintit Patriei sale. Prin ele talmăcesc substanța ancestrală a țărinii, cu atîta putere încît în cîteva măsuri a evocat concentrarea poetică și caracterul epic care domnește în fiecare bucată — Elementul epic este latura arhitecturală în compozițiile lui Chopin, pe care se sprijină fantezia, așa cum osatura unui trup poartă verticalitatea vieții omenești. Pianistii care-l interpretează morbid păcătuiesc grav față de acest geniu delicat, dar extrem de rezistent în siguranța sintaxei sale muzicale — Să nu uităm că Chopin cînta zilnic preludiile și fugile lui I. S. Bach și că *Clavecinul bine temperat* a fost singurul volum pe care l-a luat în călătoria la Majorca, de unde avea să se întoarcă cu preludiile smulse vîntului din Certoza Vallombroza și cu halucinantele *Scherzouri*, scrise mai tîrziu în amintirea angoasei ce-l cuprindea în nopțile prea parfumate ale insulei.

Eu, la Conservator, încerc din toate puterile mele să impun elevilor mei stilul demn, expresiv și mîndru în care personalitatea să-și afirme respectul față de paginile nemuritoare ale lui Frédéric Chopin, fără a-i trăda vreodată accentele înaripate.

Cella Delavrancea

la Majorca, de unde avea să se întoarcă cu preludiile smulse vîntului din Certoza Vallombroza și cu halucinantele Scherzouri, scrise mai tîrziu în amintirea angoasei ce-l cuprindea în nopțile prea parfumate ale insulei.

Eu, la Conservator, încerc din toate puterile mele să impun elevilor mei stilul demn, expresiv și mîndru în care personalitatea să-și afirme respectul față de paginile nemuritoare ale lui Frédéric Chopin, fără a-i trăda vreodată accentele înaripate.

C. Delavrancea

O prietenie ... muzicală

ÎNTR-UN INTERVIU PENTRU TELEVI-
ziune, referitor la Veturia Ghibu¹, soția mare-
lui pedagog și patriot Onisifor Ghibu, Cella
Delavrancea mărturisea:

«Era o femeie frumoasă, de o mare demni-
tate, foarte inteligentă, vorbea frumos și avea
un glas minunat. Avea un glas *sufletesc*. Știți,
nu era glasul unei cântărețe care-ți trîntește
dintr-o dată kilograme de glas, era un glas care
era făcut dintr-un element de credință sufle-
tească. (Puțin mai sus, Cella Delavrancea afir-
mase că «Veturia Ghibu era o reprezentantă,
cea mai perfectă, a Transilvaniei.», -n.n.) Și
asta se simțea foarte mult din nuanțările pe care
le avea. Avea un glas puternic, dar nu cheitua
toată forța ei. Avea inflexiuni de o mare inte-
ligență cînd cînta. De aceea mie mi-a plăcut
foarte mult s-o acompaniez. Și, pe urmă, era

* Pentru informarea cititorilor, reproducem sinte-
tica notiță biografică a lui Valeriu Răpeanu, din volu-
mul: Cella Delavrancea, *Dintr-un secol de viață* (ediție
îngrijită și alcătuită, studiu introductiv, note, comen-
taril, repere istorico-literare, bibliografie de Valeriu
Răpeanu, Editura „Eminescu”, București, 1987) în
pp. 541—542: «Veturia Ghibu (1889—1959), pia-
nistă și cântăreață de lieduri în anii '20, cu studii la
Viena și Paris, elevă a Félii Litvinde. Soția lui Onisifor
Ghibu. Promotoare de seamă a creației românești de
lied (G. Enescu, M. Jora, M. Negrea, Ana Voileanu,
G. Dima, T. Brediceanu, S. Drăgol, N. Ottescu, Alfred
Alessandrescu, L. Tempea ș.a.), pe care a prezentat-o
în prime audiții în concerta publice din țară și de peste
hotare și în emisiuni radiofonice (în 1926, la Radio
Paris, o jumătate de oră de muzică românească în pre-
mieră). Acompaniată la pian de G. Enescu într-un con-
cert la Ateneu, în 1925. Primele discuri „Columbia”
cu muzică românească, în 1927. În anii '30 a condus
efectiv Filarmonica „G. Dima” din Cluj, a cărei vice-
președintă a fost. Cercul muzical săptămînal din casa
Ghibu din perioada interbelică a contribuit în bună
măsură la dezvoltarea unor tineri compozitori transil-
văneni. S-a păstrat de la ea o valoroasă corespondență
cu compozitori și interpreți de seamă, precum și câteva
caiete de amintiri, între care unul despre G. Enescu». S-ar
putea adăuga, deci, faptul că în arhiva Ghibu se
păstrează o foarte prețioasă corespondență primită de la
George Enescu, Sabin Drăgol, Marțian Negrea, Mihail
Jora, T. Brediceanu ș.a. — înedită în cea mai mare
parte.

Cella Delavrancea — în
timpul primului război
mondial.

foarte muzicală. Avea un ritm înăscut, cu care
ne-am înțeles imediat.² După amintirile autoa-
rei volumului *Uraja*, cele două interprete s-au
cunoscut la Sibiu, la un concert, pare-se prin
anii '30. Impresia pianistei a fost așa de pute-
nică, încît, după mai bine de 50 de ani, ea mărtu-
risea: «prima impresie și ultima au fost ace-
leași: imediat am simpatizat una cu alta». Și,
după o paranteză parabolică, plină de înțele-
suri: «Ei, cu Veturia Ghibu contactul a fost
imediat, definitiv și total»³.

¹ Op. cit., p. 542.

² *Ibidem*, p. 545.

Veturia Ghibu a invitat-o în orașele din Transilvania (Cluj, Sibiu etc.) și Cella Delavrancea a răspuns cu promptitudine: «Pe plan interpretativ ne-am înțeles așa de bine că mi-a făcut plăcere și am fost mindră s-o pot acompania»⁴.

A acompaniat-o «și în [lucrările unor compozitori] francezi și în [cele ale lui] Fauré». Căci: «Cînta foarte frumos muzica lui Fauré». Sau: «Cînta Wagner admirabil. Wagner, Schumann...» În sfîrșit, spune Cella Delavrancea: «am acompaniat-o în concerte și vă închipuiți cît am apreciat-o ca să primesc s-o acompaniez. Lucru care nu-mi era obișnuit»⁵.

Mai toate informațiile din nota biografică a lui Valeriu Răpeanu par a fi extrase din înseși mărturiile Celleri Delavrancea, care, într-o frază ca o cavalcadă, nu uită să-și amintească nici de «concertul Veturiei de la Ateneu, în care a fost acompaniată la pian de G. Enescu», nici de «concertele mele de mai tîrziu de la Cluj», nici de viața muzicală clujeană, unde soția pedagogului național era un *factotum*, nici de faptul că a reușit să aducă în «capitala Transilvaniei toată floarea compozitorilor și interpretorilor timpului», nici de «zilele petrecute împreună cu ea, cu fratele ei — Cornel Nicolau, cu Mihail Jora și cu N. Missir, în vara anului 1938, la Festivalul Wagner de la Bayreuth...»⁶. Această amicitie și o asemenea colaborare s-au concretizat și într-o valoroasă corespondență pe care însăși Cella Delavrancea a invocat-o în interviul pomenit mai sus, desprinzînd cîteva momente revelatoare: bunăoară, iată scrisoarea, «scrisă cu lacrimi», pe care i-a trimis-o Veturiei Ghibu la 4 septembrie 1940, după Diktatul de la Viena: «Scumpa mea — sînt cu voi [...] Cînd mă gîndesc cum iubiți Clujul, mă cutremur»⁷.

Avem în față un număr de 11 epistole ale Celleri Delavrancea către Veturia Ghibu (din perioada 1932-1940), păstrate în arhiva ei. O parte din ele au fost publicate — cum spuneam — integral sau fragmentar, de însăși semnatară lor în amintirile-i despre Veturia Ghibu.⁸ În continuarea lor, alte fragmente semnificative, din aceleași epistole sau din celelalte, a desprins editorul Valeriu Răpeanu.⁹ Cîteva secvențe și chiar scrisori au rămas,

totuși, inedite. Cu consimțămîntul dr. Octavian O. Ghibu, căruia îi rămînem recunoscători pentru amabilitatea cu care ni le-a pus la dispoziție, le aducem la cunoștința publicului cititor.

De pildă, epistola din 16 aprilie 1936 debutează cu o mișcătoare compasiune pentru prietena bolnavă: («Ce rău îmi pare că ești bolnavă, draga mea! Altminteri m-ar fi bucurat scrisoarea dumitale și toate vorbele frumoase [pe] care mi le spui.») și, după un pasaj reprodus de însăși Cella Delavrancea¹⁰, continuă cu o informație foarte prețioasă — altă pentru biografia pianistei, cît și pentru talentul liric (metaforic) al aluzitoarei condeiului: «25 aprilie. Dragă mea — am fost atît de ocupată c-a rămas scrisoarea pe marginea timpului. Acum plec la Athena pentru 15 zile. Îți voi trimite [o] [arte] [poștală] de acolo».

La 6 septembrie¹¹ 1937, Cella Delavrancea îi mărturisea prietenei sale de la Cluj bucuria de a-i fi cunoscut fratele și cumnata: «Dragă prietenă — am vorbit de Dumnezeu cu Dl. Nicolau pe care am avut plăcerea să-l cunosc la Bayreuth. Este și frumos și delicat la fire, are o nevastă care mi-a plăcut mult, și m-am bucurat să întîlnesc români de calitate lor».

Tot astfel, epistola din 31 octombrie 1937

⁴ *Op. cit.*, p. 545.

⁵ *Ibid.*, p. 543.

⁶ *Ibid.*, pp. 543-546.

⁷ *Ibid.*, p. 548.

⁸ *Ibid.*, pp. 543-544, 546.

⁹ *Ibid.*, pp. 547-548.

¹⁰ *Op. cit.*, p. 545.

¹¹ Deși în volum este datată «6 octombrie 1937» (*op. cit.*, p. 546), credem că e vorba de 6 septembrie, deoarece, pe original, apare: «6/7-bre 1937».

29 Aprilie 1933

Dragă Doamnă Ghibu

Îți recomand călduros un tânăr prieten al meu, Teddy Callimaki, care-și face studiile la Cluj și este străin de toate în orașul Dumnitale.

M-am gândit că nimeni, mai bine ca Dumneata, nu-l va împrieteni cu atmosfera transilvăneană și cum este foarte amator de muzică bună cred că-l vei trata cu Brahms și Wollf — Sunt sigură că te va admira cum te-am admirat și noi.

Ne gândim, toate, cu prietenie la Dumneata și ducem dorul vocei atât de expresive.

Să mai adaog că tânărul pe care ți-l trimet este foarte deștept, cultivat și simpatic? Ai ghicit-o imediat, de vreme ce-mi este prieten — Te sărut cu drag.

Cella DELAVRANCEA-LAHOVARY

[Serisoare autografă, pe hârtie bleu; cornoală neagră, 1 p., Arh. V. Ghibu]

II

(Bayreuth) 24.7.1937

Dragă Veturio,

Ne gândim la tine din minunile de aici. Sintem după prezentarea *Parsifal*, azi *Lohengrin*. Ne pare tare rău că nu ești cu noi. Te sărutăm cu drag,

CORNEL, IRINA

Ce bine ți-ar fi șezut la Bayreuth.

CELLA

Lisette GEORGESCU

Radu GEORGESCU

[Ilustrată o reprezintă pe Martha Fuchs, în rolul Kundry, la Bayreuth. Adresa: D-nel Veturia Ghibu, Stana, Jud. Cluj, Roumanie.]

aduce noi precizări în privința exigențelor pianistei:

* 31 X-bre 1937

151 Str. Romană — București

Draga mea — nu pot veni în Ianuarie. Am niște pletiseli de ordin financiar care mi-au întunecat tot gândul, aceste săptămîni, și au îngreunat aripile muzicei. Aș dori să vin în februarie la voi [la Cluj] și să cînt de data asta un număr de pian singură, în concertul vostru, ca să judec eu și calitatea orchestrei și a pianului. Astfel voi putea decide ce pot cînta cu orchestra la Cluj. Crezi că vine copilășul lui Nana²² în februarie?

În final: « Multe urări Domnului Ghibu. Și: « Pe dumneata te sărut cu caldă prietenie ».

În sfîrșit, această « caldă prietenie », care a legat peste lanțul carpatic cele două vestale ale muzicii, se degajă și dintr-o altă epistolă în care Cella Delavrancea își mărturisește durerea la pierderea unui prieten iubit:

« Scumpă Veturia — ți-am trimis o telegramă²³. Trebura să urmeze o scrisoare mai lămurită²⁴. Am intrat într-o prăpastie de neceaz care mă înecă ».

Și, în final, o mărturisire confidențială, după cum atestă chiar și semnătura, simplă, doar cu numele cel mic:

« Eu l-am închis ochii.

Durerea mea este tot atât de mare cît a fost și bucuria dintre noi.

Te sărut cu drag

Cella »

²² Fiica Veturiei Ghibu, Illeana Mircioiu.

²³ Telegrama alăturată, din 12 martie 1940.

²⁴ Scrisoarea anunțată în această telegramă.

Telegramă

Doamnei Veturia Ghibu,

Str. Goga 7 Cluj
12/3 orele 8

Din cauza unei boale grave în familie imposibil să dau concertul proiectat. Scrisoare urmează. Sărutări. CELLA.

[Telegrama poartă ștampila București și ștampila rotundă Cluj, Cursa I, 12 Mar. 1940. Arhiva V. Ghibu.]

Dacă n'ar fi drumul așa de scump m'ar repezi să te văd
să fac cunoștința fetiței dumitale drăguțe, să mă plimb cu
dumneata prin orașul frumos în care am trecut, presărită
ca să-l văd bine -

Nădărnesc că până să-mi îndeplinesc eu proiectul, vei
veni dumneata prin București -

"Blanche Séché", l'une de blanc métal ... " l'ai
lucrat ?

Ce face vocea ?

La revedere dragă Veturio - Te sărut cu drag și mă
gândesc cu caldă prietenie la dumneata

Cella Delavrancea

De la «Cella Delavrancea-Lahovary», cum își semna prima scrisoare (pare-se, din 1932), adresată în formulă «Dragă Doamnă Ghibu», la, doar, «Cella» și «Scumpă Veturio» sau «Scumpa mea», cum sînt semnate și, respectiv, cum debutează cele două scrisori din 1940, este, desigur, stilistic vorbind, o distanță considerabilă, pe care sentimentul de prietenie, de afecțiune dintre cele două slujitoare ale Europei a parcurs-o. Cureaua de transmisie, mijlocul său de locomoție au fost, desigur, emoțiile artistice, bucuriile muzicii. Forța demiurgică a Muzicii. Nu spunea George Enescu că «menirea sfîntă a muzicii este să stingă urile, să potolească patimile și să apropie inimile într-o caldă înfrățire, așa precum a înțeles-o marea noastră antichitate, creînd mitul lui Orfeu...»?

Dar, cum în această «caldă prietenie», întinsă pe un arc, tot mai încordat de cîteva

sute de kilometri (în spațiu) și de cîteva decenii (în timp) n-au fost nici «urii» de «stîns», nici «patimi» de «potolit», ci doar o nevoie imperioasă de apropiere (ca-n eminesciana invocație: «Mai departe, mai departe/ Mai încet, tot mai încet». Sau: «De ce taci, cînd fermea/ Inima-mi spre tine-ntorn?/ Mai suna-vei, dulce corn,/ Pentru mine vreodată?» — *Peste virfuri*), peste virfurile Carpaților s-a stabilit această nobilă legătură, tocmai grație patriotismului care vibra, care anima sufletele celor două muziciene.

Sentimentul patriotic — un sentiment inefabil, muzical, trăit la cea mai înaltă tensiune artistică — a fost liantul inaccesibil, indivizibil, inestimabil al acestei prietenii.

Fănuș BĂILEȘTEANU

* C E N T E N A R *

Mihail CRUCEANU

Laudă vieții

*« Sosește-un timp când simți încet cum mori,
Când tot trecutu-i ca un coș de flori,
Pe care l-ai uitat lâng-o fântână.
Și dacă-ntinzi bănuilor o mână,
Nu-ți amintești nici unde l-ai uitat,
Nici dacă l-ai avut cu-adevărat.
Dar rădăcind pe drumul nimănui,
Simți vie, doar atît, aroma lui. »*

(MURITOR)

SÎNT VERSURILE PRIN CARE MIHAIL CRUCEANU deschidea volumul său de poezii din 1945, *Laudă vieții*. În finalul poeziei mărturisirea că nu regretă « nimic » din cele aproape șase decenii parcurse pînă atunci, doar faptul că nu poate schimba implacabila lege a existenței, de a nu putea « fi ior muritor », de a-și retrăi încă o dată viața. Titlul volumului — *Laudă vieții* —, apărut în anul cînd se punea capăt celui mai cumplit flagel mondial, era unul semnificativ, după cum programatic-simbolic fuseseră intitulat și celelalte culegeri de versuri tipărite pînă atunci de autor: *Spre cetatea zorilor* (Tîrgoviște, 1912), cu un motto din Al. Macedonski (*Noaptea de Decembrie*), semnificativ pentru mirajul, atracția perpetuă spre necunoscut a celui hărăzit poeziei.

Altare nouă (București, Editura „Flacăra”, 1915), de data aceasta cu un motto din poezia *Per aspera* a lui Ovid Densusianu, atrăgea atenția de la început că autorul se considera înregimentat pleiadei de poeți care au pornit să caute căi noi în lirica aceluia început de secol. Dealtfel, în a sa *Istorie a literaturii române contemporane*, E. Lovinescu îl va califica pe Mihail Cruceanu drept cel mai « reprezentativ »

dintre poeții grupați în jurul revistei „*Vieța nouă*”.

Fericirea celorlalți (Craiova, Editura „Sămînta”, 1920), publicat la un an după ce Mihail Cruceanu se înrolase în mișcarea socialistă din Craiova, cu activitate foarte bogată de conferențiar, de conducător al Cercului de studii al tineretului din acest oraș și de participant la campaniile electorale ale Partidului Socialist în Gorj, făcea dovada unei orientări spre o nouă tematică în lirica sa, spre abordarea și a elemen-

Sărbătorirea zilei de 1 Mai (Armineni) 1919, la Craiova; Mihail Cruceanu — al patrulea din primul rând (în picioare) de la dreapta spre stânga.

tului social, manifestat de altfel și în volumele anterioare: «*Desrobiți de suferința și privind plini de uimire*» Cu nesăț sublim lumina ce ne fură și ne-mbată! Să trăim o clipă-n lumea de altăa ori visată! Pără robii și fără lanțuri, ca o oio-nchipuire». (*Viirinele luxoase*)

Cu toate că a continuat să scrie versuri și mai tirziu, iar la retrospectivă lirică (*Poezii alese* cu o postfață a autorului, ESPLA, 1957; *Versuri*, Editura Tineretului, 1957; *Poems alese*, „Scrișul Românesc”, 1967 ș.a.) adaugă din cînd în cînd și un număr de inedite, Mihail Cruceanu aparține ca formație și structură începutului de secol XX — acel moment de apogeu al mișcării simboliste românești.

Începuse să scrie versuri încă din liceu, debutînd promițător, în 1904, în presa de orientare simbolistă. Din 1905, liceanul Mihail Cruceanu, împreună cu Al. T. Stamatiad și E. Speranția, frecventează cenacul literar patronat de Macedonski, iar din 1906 este nelipsit din cercul literar al revistei „*Vieșă nouă*”, al cărei mentor era Ovid Densusianu. Tinărul poet va colabora la numeroase reviste literare: „*Revista literară*” (continuatoare a „*Literaturului*”, unde a și debutat), „*Liga conservatoare*”, „*Revista idealistă*”, „*Prezentul*”, „*Revista noastră*”, „*Românul literar și politic*”, „*Vieșă nouă*”, „*Revista celorlalți*”, „*Flacăra*”, „*Versuri și proză*”, „*Vieșă ilustrată*”, „*Facula*”, „*Insula*”, „*Rampa*”, „*Românul*” din Arad, „*Bunul prieten*”, „*Gorjul nou*” etc.

Asupra poeziei lui Mihail Cruceanu se pronunță pentru prima dată Al. Macedonski, încă din 1905, în articolul *O treime de poezii*, publicat sub semnătura Lucilius: «...verlainean este d. Mih. Cruceanu, ieșit de asemenea din o familie de poeți și de scriitori cu renume. Genul d-lui Cruceanu, mai melancolic și mai omenesc, câștigă sub vibrațiunile sale sufletești acel farmec care deosebește pe puțini aleși dintre mulți chemați. Tinărul Cruceanu are, ca și Speranția, suflul armoniei dumnezeiești, respectul limbii și grația formei.» („*Liga conservatoare*”, anul I, nr. 6, 25 decembrie 1905, p. 3).

După absolvirea Liceului „Sava”, unde a avut colegi pe George Topirceanu, Alice Călugăru, Al. T. Stamatiad, Alexandru Nicolau — viitorul militant pentru drepturile clasei muncitoare — și pe Titel Petrescu — viitorul socialist —, Mihail Cruceanu urmează paralel facultatea de drept și facultatea de litere și filosofie și își ia licența în 1911 și, respectiv, în 1913. La litere și filosofie audiază cursurile ținute de Titu Maiorescu, N. Iorga, Ovid Densusianu, Mihail Dragomirescu, C. Rădulescu-Motru, Pompiliu Eliade, Coco Demetrescu (rectorul Universității), Grigore Tocilescu, D. Drăghicescu și Simion Mehedinți. Desfășoară o bogată activitate în cadrul Societății studențești de la litere și filosofie, alături de studentul Mircea Florian, cel care va deveni mai tirziu titularul unei catedre de filosofie la Universitatea din București. Se afirmă deosebit în cadrul seminarului condus de Mihail Dragomirescu, la care parti-

În fruntea unei delegații a M.C.R. Adunării Naționale, în Cehoslovacia (1959); în fundal, masivul Tatra, unde a luptat trupele ostailor români împotriva armatelor hitleriste; Mihail Cruceanu, în centrul imaginii, al căptelea (de la stânga la dreapta).

cipau și scriitori (Ion Minulescu, G. Topliceanu), precum și în seminariile sociologului D. Drăghicescu. «Dealțul — va declara autorul mai târziu (în cartea de memorii *De vorbă cu trecutul*), problemele de sociologie m-au preocupat toată viața, iar interesul pentru ele a fost deșteptat pe cînd eram încă elev în liceu... și a continuat prin înscrierea mea în mișcarea noastră revoluționară.»

Însă studentul Mihail Cruceanu — fire veselă, deschisă, bun camarad și coleg, dar ispitit încontinuu de vraja versului — se face cunoscut printre studenți, mai ales în cercurile simboliste studențești, ca poet, una din creațiile sale, *Trandafirii galbeni*, devenind o «romanță contaminantă», prin muzicalitatea versului și forța simbolului pătrunzînd și în cercurile artiștilor.

Florile, cîntate în epocă de D. Anghel, anotimpurile și peisajul lor, interioarele întregesc și nuanțează poetic ciclurile fundamentale din primele trei volume de versuri. E lesne de observat că majoritatea motivelor poetice în Mihail Cruceanu sînt luate din recuzita simbolistă. Oglindile venețiene, cele păstrate în solitudinea muzeelor sau uitate, părăsite în camerele goale, nu sînt cîntate în măreția lor aristocratică, ci sînt luate ca martore ale unor stări sufletești de evocare, melancolie și regret. Așa cum observa Evandru [I. M. Rașcu], încă de la apariția primului volum, «... scaldîndu-se în apa lor limpede [poetul] a descoperit și a dat viața

simbolurilor ce dormeau în ele» (Mihail Cruceanu, *Spre cetatea zorilor*, în „Versuri și proză” I, nr. 14—16, aprilie—mai 1912, p. 264). Ovid Densusianu, după ce califica versurile lui Mihail Cruceanu drept «sonore, subtile», se oprea tot asupra *Poemelor oglinzilor*, ca fiind cel mai reprezentativ motiv pentru lirica autorului.

Procedeul rămîne același și în ciclul *Vitrinelor* din volumul următor, cu mențiunea că în *Altare nouă*, poetul cultivă în mai mare măsură versul liber alături de cel clasic, dar fără ostentația lui Ion Minulescu — poetul cel mai gustat în epocă. Universul poeziilor din primele trei volume tipărite îl fixează pe Mihail Cruceanu și printre primii noștri intimiști: «Sufletul odăii mele ca din vis s-a deșteptat, / A zîmbit prin abajurul lămpii ce ardea pe masă, / Pe tapete și pe cadre flori de umbră-a desenat, / Iar perdelelor în cule, le-a dat luciu de mătasă.» (Sufletul odăii mele)

Străzile, anunțate de autor și de un recenzent al lui încă din 1916, vor apărea nu ca titlu de volum, ci doar ca ciclu preponderent în volumul *Periclierea celorlalți*. În această serie de poeme co ar părea unora prozaică, autorul a știut — cum semnața Ovid Densusianu — «să condenseze acea poezie pe care numai o imaginațiune bogată și un suflet modern poate să o desprindă de umbrele opace care nu spun nimic altora» („Viața nouă”, anul XVI, nr. 11—12, 1 ianuarie — 1 februarie 1912, p. 246).

«Suflet modern», Mihail Cruceanu este și unul dintre primii noștri lirici care a cîntat orașul, unul dintre promotorii citadinizării poeziei. (Semnificativ ni se pare faptul că poetul îl însoțește, în martie 1914, pe Ovid Densusianu la Roman, unde acesta ține la Societatea „Miron Costin” cunoscuta conferință *Poezia orașelor*, iar în numărul 6 al revistei „*Versuri și proză*”, în același an, Cruceanu publică poezia *Pe strădele orașului*.) Sînt evocate «multimile zgomotoase», «porțile de uzine», parcul cu alei, toate într-un cadru înnoit al existenței, cîntat pentru prima dată în lirica noastră. Orașul cu lumea lui aducea implicit în poezie și o accentuare a elementului realist, social. S-a afirmat despre Mihail Cruceanu că este un «simbolist-vitalist» — în unele din versurile lui fiind prezentă bucuria de a trăi, pulsația vieții: «*Dar în adînc, sub foi, țărîna! E ca un sin curat de mamă! Cînd toamna ne întinde mîna! Viața mai adînc ne cheamă!*».

Prin volumele *Fericirea celorlalți* și *Lauda vieții* se pare că s-a consumat simbolismul lui Mihail Cruceanu, atît cît a existat. Poemele noi adăugate retrospectivelor lirice sînt în stil neoclasic. Exemplară pentru forța de evocare a tinereții rămîne *Pe strada Banului* (1957), reamintind de muzicalitatea *Trandafirilor galbeni*. O cercetare de istorie literară sau o antologie asupra climatului poetic simbolist românesc, nicidecum nu va putea face abstracție de contribuția lui Mihail Cruceanu. El rămîne un poet reprezentativ al generației simboliste, ultimul ei reprezentant în viață.

Nu trebuie trecută cu vederea nici activitatea sa publicistică, articolele și eseurile lui, participarea sa la seria de conferințe ale „*Vieții noi*” — toate în sprijinul înnoirii poeziei, care, așa cum susținea tînărul Cruceanu într-o veritabilă profesiune de credință din 1912, «au adus subiecte pline de noutate și prin aceasta au lărgit orizontul ideilor, au îmbogățit vocabularul limbii și, în sfîrșit, au dat frazei o eleganță și versului o armonie necunoscută pînă atunci» („*Rampa*”, anul I, nr. 105, 25 februarie 1912). Un răsunset deosebit au avut în epocă rezultatele anchetei sale asupra poeziei noi, interviurile celor mai reprezentativi scriitori ai timpului, publicate de Mihail Cruceanu în „*Rampa*” (1912). La ancheta întreprinsă de el se va face apel oriîcînd se va aduce în discuție mișcarea simbolistă de la noi.

Paralel cu versurile, Mihail Cruceanu a publicat încă din anii debutului proză literară. Dar

«Strada-n zi de sîrbătoare e un suflet urîș,
ce desceapătă-n noi nădejdea și străbute prin oraș...»
(Strada-n zi de sîrbătoare)

abia după 1920 intenționa să strîngă proza într-un volum. Astfel, pe verso-ul copertei interioare a volumului *Fericirea celorlalți*, erau anunțate «sub presă», două volume de proză «de același autor»: *Povestiri pentru tine* și *Korisadar*. Intenția se materializează însă numai în 1924, cînd cele două volume sînt contrase într-unul singur, *Povestiri pentru tine* (București, Editura Librăriei Universale Alcala). Volumul cuprinzînd schițe și nuvele fantastice de factură simbolistă, nu numai că rămîne solitar și aproape neobservat de critica literară, dar nici retipărirea lui, în 1972, sub titlul *Pătării și capete* — după noul titlu al primei scrieri din volum — nu are ecoul cuvenit. Criticii literari îl trecuseră de mult pe autorul lor la capitolul *Poezia simbolistă românească*. Numele lui Mihail Cruceanu era prea cunoscut ca poet simbolist, pentru a mai interesa și ca prozator.

Universul prozelor publicate în 1924 este de aceeași factură cu cel întîlnit în versurile sale: «cetatea zorilor», oglinzile, vitrinele, interioarele, «trandafirii galbeni», «garoafa roză», visele, nostalgia copilăriei din lîrică fac loc în proză unor elemente similare, dezvăluite chiar

în titlul scrierilor: *În țara viselor, Nebuniile viutului, Frunzele, Moartea rozelor, Copilul blond* — veritabil autoportret —, *Astfel curge viața* sau acel ciclu de *Povestiri scurte* — intitulată poematic: *Cetatea, Amorul, Durerea, Florile, Visul*. Toate acestea au apărut în presa literară odată cu poeziile și numai întâmplarea a făcut ca proza lui Mihail Cruceanu să apară în volum după ce autorul publicase trei culegeri de poezii. Versul nu a precedat proza scriitorului, ea a erupt din aceeași substanță lirică, din aceeași viziune și concepție artistică înnoitoare.

Liric prin temperament, Mihail Cruceanu aducea în proză aceleași intenții înnoitoare. Povestirea sa este mai degrabă un poem în proză, în care fabula își are sorginea în misterul lucrurilor, atunci când nu este o răsfringere a propriei vieți interioare. Obiectele se destăinuiesc învăluite de «poezie» și «amintire». Ilustrative în acest sens sînt *Clopotul de pension* și «evantaiul» din suava scriere *Primul bal*.

Pe marginea prozelor lui Mihail Cruceanu, P'erspectivus nota: «Trecerea d-lui M. Cruceanu de la poezie la proză e unul din cele mai dulci viragii ce se pot închipui [...] se poate vorbi cred la autorul nostru de o poezie a lucrurilor care formează izvorul de predilecție în care își adapă Pegasul. E un antropomorfism care surprinde sufletul întregii ambiante». (*Mențiuni critice*, seria I-a, București, Editura literară a Casei Școalelor, 1928, pp. 223—224).

Mihail Cruceanu (în primul rînd, de la stînga spre dreapta) împreună cu George Macovescu și Alexandru Rosetti, în octombrie 1916, la Adunarea festivă de inaugurare a noului studio de Radiodifuziune.

Mihail Cruceanu pe una din străzile Brașovului, în 1959.

Dintr-un secol de viață Mihail Cruceanu a dăruit prea puțini ani literaturii. Intrarea încă din anii tinereții în mișcarea muncitorească și comunistă l-a determinat să așeze scrisul pe un plan secundar, să «sacrifice oarecum pe scriitor pentru agitatorul politic» — cum mărturisește în memoriile sale. Dăruit trup și suflet «fericirii celorlalți», Mihail Cruceanu a fost călăuzit de un ideal mareț, pus în slujba oamenilor, a binelui și a dreptății sociale. Din poezia și publicistica sa n-a lipsit niciodată umanismul, credința în luptă și într-o lume mai bună: «Poetul l-a completat și l-a umanizat pe revoluționarul politic, iar comunistul l-a dus pe poet spre înțelegerea profundă a frumuseților lumii, ale omului.» (George Macovescu: *Mihail Cruceanu* — 95, în «Contemporanul», nr. 51, 16 decembrie 1982, p. 14).

Alăsată poporului și ideilor revoluționare, activitatea lui Mihail Cruceanu a fost strîns legată de evenimente care au anunțat zori noi pe pămîntul patriei noastre. Ca reprezentant al Secțiunii Craiova a Partidului Socialist Român, a participat la Congresul de constituire a Partidului Comunist Român, fiind vicepreședinte al Congresului și coraportor pentru transformarea partidului clasei muncitoare în partid comunist. Arestat, împreună cu Gheorghe Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea și toți ceilalți delegați care votaseră pentru înfiin-

La Congresul al IX-lea al P.C.R., printre tovarășii săi ilegaliști. Mihail Cruceanu — al doilea din primul rând (de la dreapta spre stînga).

Însoțind ea soția sa, la Unirea Scriitorilor, cu prilejul sărbătoririi a 95 de ani de la naștere; în planul secund D. R. Popescu și Traian Iancu (1982).

țarea Partidului Comunist Român, a fost întemnițat la Văcărești și implicat în procesul din Dealul Spierei, fiind suspendat și din învățămînt pentru doi ani. Eliberat din închisoare în iunie 1922, i se încredințează diferite sarcini de partid, printre care conducerea organului de presă al P.C.R., „Socialismul”, și funcția de casier general al P.C.R. Iar în octombrie 1922 este ales membru al C.C. al P.C.R., secretar general fiind Gheorghe Cristescu.

În 1924, după trecerea Partidului Comunist Român în ilegalitate, revine la Craiova, unde își reia munca de profesor. Paralel practica și avocatura, pledînd în procesele intentate comunistilor. Ca membru în conducerea Blocului Muncitoresc Țărănesc — îndrumat de P.C.R., aflat în anii grei de ilegalitate — Mihail Cruceanu este trimis din nou în închisoare, pentru cîteva luni, în 1925, în urma procesului inten-

tat organizațiilor sindicale și muncitorești. Înfruntă cu dirzenie piedicile, participă la campaniile electorale ale Blocului Muncitoresc Țărănesc și colaborează la editarea buletinului „Frontul unit”. Partidul Comunist Român îi încredințează apoi misiunea de a primi și conduce prin țară delegațiile muncitorești și socialiste venite din străinătate; cu acest prilej cunoaște pe scriitorul francez Henri Barbusse.

O bogată activitate organizatorică desfășoară ca profesor, fiind președinte al Asociației Generale a Profesorilor Secundari din România, Secțiunea Craiova, membru în Comitetul de Conducere al Asociației pe întreaga țară și delegat la Congresele Internaționale ale Muncitorilor din Învățămînt. În 1932 scoate la Craiova cunoscuta revistă „Cuvîntul Școlii”, în care publică numeroase articole de atitudine progresistă, printre care *Profesori și învățători, uniți-vă!*

După mutarea sa la București, în 1936, ca profesor la Liceul comercial „Nicolae Bălcescu”, desfășoară o intensă activitate socială și anti-războinică —, pentru care va fi trimis din nou în lagăr, la Miercurea-Ciuc și Caracal (1940) și la Tg.-Jiu (1941).

După Eliberare, Mihail Cruceanu se numără printre primii intelectuali patrioți care și-au dăruit întreaga putere de muncă pentru reconstrucția țării și pentru edificarea socialismului în România. La Casa Corpului Didactic — al cărei director a fost —, în conducerea Sindicatului Învățământului și ca inspector general în Ministerul Învățământului, ca vicepreședinte al Radiodifuziunii Române, ca membru în primul Comitet de Conducere al Uniunii Scriitorilor după 1944, ca profesor universitar la Filologie (1949—1957), ca președinte al Societății de Științe Filologice, Filiala București (1950—1970), Mihail Cruceanu a fost un promotor al procesului înnoitor, revoluționar, din țara noastră.

În activitatea sa profesională și revoluționară Mihail Cruceanu a cunoscut o lume, a cunoscut oameni, tovarăși de muncă din cele mai diverse straturi sociale și colțuri ale țării (a copilărit la Iași, a făcut liceul, pe rând, la Ploiești, Pitești, București; tot aici a absolvit și facultățile de drept și de literă și filosofie; a fost profesor la Tîrgoviște, Tg.-Jiu, Rîmnicu-Vîlcea, Alexandria, Craiova — unde a practicat și avocatura, apoi din nou la București), s-a făcut pretutindeni cunoscut ca element fervent al dinamismului și progresului. În profesora de pedagogie și filosofie Adela Gheorghiu, care-i va deveni soție în 1926, și-a găsit o constantă tovarășă de viață și de idealuri (astăzi în vîrstă de 88 de ani).

Acest trecut care, cu cît trece timpul «se îmbogățește» face obiectul memoriilor lui Mihail Cruceanu, scrise la 75 de ani, publicate mai întâi în presa literară („Gazeta Literară”, „Luceafărul”, „România literară”, „Ramuri”, „Viața românească”) și reluate apoi în 2 ediții: *De vorbă cu trecutul...* (Editura „Minerva”, 1973) și *De vorbă cu trecutul... — I. Între poezie și politică, II. Între bănci și catedră* (Editura „Albatros”, 1978). Memorialistica, dedicată sugestiv „tovarășilor mei”, prezintă incontestabil în primul rînd un interes documentar. Dar nu puține sînt prilejurile cînd își fac loc și surprind plăcut lirismul autorului și forța sugestivă a evocării din poemele sale în proză. Ideea fundamentală ce se desprinde din memorii este aceea a atașamentului față de semenii, față de colec-

tivitate, cum mărturisește autorul într-un *Cavint înainte* — veritabilă profesiune de credință: „Dar viața fiecăruia din noi n-o ducem și nu trebuie s-o ducem singuri.”; „Multe am învățat, dragi tovarăși, de la voi și mai ales să înțeleg și să prețuiesc valoarea omului, să am încredere în oameni.”

Pentru bogata sa activitate, Mihail Cruceanu a fost ales deputat în Marea Adunare Națională și a fost distins cu numeroase titluri, ordine și medalii, printre care „Profesor emerit” (1962); „Erou al muncii socialiste” (1971); de două ori „Steaua Republicii Socialiste România” clasa I (1977 și 1981); „Premiul special al Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România” i s-a decernat, pentru activitatea literară, în 1977; iar în 1986 — „Marele Premiu al Uniunii Scriitorilor”.

Cu prilejul împlinirii venerabilei vîrste de 100 de ani, la 13 decembrie 1987, i s-a reeditat opera literară: versurile, *Lauda vieții*, Editura „Serisul Românesc” din Craiova, iar sub titlul *Scrieri în proză* — proza literară și memorialistică, la Editura „Cartea Românească”. Însoțite de o amplă crenologie a vieții și opere și de repere istorico-literare (ambele alcătuite de semnatarul acestor rînduri). Totodată, scriitorul centenar a fost omagiat de către conducerea Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, conferindu-i-se premiul „Hyperion” pe anul 1987, pentru «îndelungata sa activitate de artist-cetățean».

Autorul schițelor și nuvelor fantastice, de factură simbolistă (publicate încă de la debut, paralel cu versurile — de unde și lirismul lor), cuprinse în volum de-abia în 1924 (*Povestiri pentru tine*) a înclinat mai tîrziu și spre proza realistă. O schiță dedicată vieții de familie, *Țigara lui Cazimir*, datată «27 Martie 1918 Iași», surprinde prin acuitatea observației psihologice, prin siguranța formulărilor aforistice privind universul familial. În arhiva poetului se păstrează, de asemenea, numeroase ciorne, bruioane și variante rămase în manuscris. Cele mai multe din acestea nu au prins încă niciodată formă finită, datorită lipsei răgazului necesar scrisului pe care Mihail Cruceanu nu și l-a mai găsit ca în anii de tinerete, prins în multiplele sale activități. Prezintă însă interes prin modul în care se integrează atmosferei epocii, eroii lor provenind din lumea măruntă a orașului, a meseriașilor, a micilor comercianți, a «băieților de prăvălie» (1930—1940), ca și acest Mătache Cristu, personajul din fragmentul publicat aici.

Constantin MOHANU

ȚIGARA LUI CAZIMIR

Cînd Cazimir întîlni prima oară pe viitoarea lui soție, fuma o țigară mare și frumoasă de foi.

Se pare că femeile ne iubesc și pentru viciile noastre... și ochii plini de duioșie ai tinerei fete fură atrași de țigara aceasta.

Cînd, mai tîrziu, tînărul acesta care fuma cu atîta pasiune țigara lui, fură inima tinerei fete și cînd și el fu nevoit să-și împartă inima între dragoste și țigară, cel dinții sacrificiu ce-i fu cerut de ea fu să se lase de fumat.

Se pare că femeile sub pretext că ne iubesc cantă să ne chinuiască, de aceea le plac și sacrificiile inutile.

Cazimir însă, refuză cu multă hotărîre. Așa fac toți bărbații la început.

Dar apoi cedă punînd însă o întrebare, probabil ca să nu pară că cedază pur și simplu.

— De ce dorești să mă despart de țigările mele?

— Pentru că vreau să fii numai al meu.

— Dar țigara mă face să visez la tine.

— Mulțumesc, toți bărbații spun la fel cînd vorbesc despre rivalele noastre.

— Dar țigara nu e o rivală.

— Ba e, și sunt geloasă pe ea.

Se pare că geloziei nu-i e frică de ridicol, de aceea unele femei sunt geloase chiar și pe-o țigară.

— Atunci o să caut să mă las de fumat, spuse Cazimir cu gînd să nu caute lucrul acesta niciodată.

— Nu așa! răspuse ea. Jură-mi că nu vei fuma cît timp mă vei iubi.

Femeile au un dar deosebit de a pune iubirea lor în legătură cu ceea ce nici nu-ți trece prin cap.

— Jur, răspuse Cazimir, ca să scape odată, jur că nu voi fuma atît timp cît te voi iubi.

— Cînd vei aprinde o țigară vei ști că nu mă mai iubești.

— Cînd vei aprinde o țigară vei ști că nu te mai iubesc... sau, — adăugă el, gîndindu-se că pofta asta poate să-i vie vreodată chiar iubindu-și nevasta — sau că te iubesc mai mult ca oricînd.

Ea îi înțelese gîndul, dar fiindcă femeilor le place mult să fie înșelate, zîmbi și începu să pregătească alte plicîșeli pentru Cazimir.

Totuși tînăra lui soție era fermecătoare și Cazimir în adevăr uită de țigări.

Ceea ce înseamnă că femeile înțeleg unele lucruri fără logică și cîteodată au dreptate.

Cu cît trece timpul, însă, cu atît femeile se încearcă tot mai mult să înțeleagă lucruri fără logică, fapt care exasperează pe unii bărbați și-i face și pe ei de-și pierd logica încercînd să raționeze ca femeile lor.

Soția lui Cazimir era tînără, geloasă, fermecătoare și mai era și curioasă, impresionabilă și romantică.

Pentru toate acestea ea suferea din cauza lui Cazimir, iar el o iubea cu adevărat și... nu fuma.

Astfel stînd lucrurile, prima supărare între ei se ivi după masă, țînu o jumătate de ceas și se termină cu două lacrimi și o îmbrățișare. Sunt unele supărări care se ter-

La Craiova în 1923, într-un interior cu eșor
oltenesc, însoțită cu soția, Adela Creceanu,
și fiica sa, Mihaela.

mină astfel. În tot timpul acesta tinăra soție a lui Cazimir se gîndi cu spaimă la țigară, pe cînd lui nici nu-i trecu prin minte.

A doua supărare ținu o zi întreagă. Geloasa soție privea pe furiș, neliniștită, la monstruosul ei bărbat care ar fi putut aprinde o havană nesuferită și mai mult de frica aceasta încetă ostilitățile față de Cazimir, care tocmai la sfîrșit, gîndindu-se la țigară zîmbi ca de o glumă.

Femeile tinere, fermecătoare, geloase și impresionabile sunt și ambițioase. Ele vor să fie totdeauna iubite. De aceea nu fumul țigării ar fi făcut-o să sufere, ci cuvintele pe care ea — în nesocotința ei — îl silise să i le repete ca jurămint: « Cînd voi aprinde vreo țigară vei ști că nu te mai iubesc ».

A treia supărare veni mai repede ca a doua și ținu mai mult ca ea. Cazimir fu prea plictisit ca să se mai gîndească la jocul acesta, tinăra lui soție, prea ocupată cu necazul ei ca să mai bage de seamă dacă soțul ei fumează sau nu.

Și astfel timpul și supărările se țineau neîntrerupt, așa cum se întîmplă foarte desori în viață. Dragostea păru o vorbă goală. Dar țigările rămaseră închise în același sertar ca în timpurile cele dinți.

Cîteodată, supărat, Cazimir se gîndea să deschidă sertarul cu țigările și să-și aprindă una ca pe cînd era neînsurat. Dar aducîndu-și aminte de ceea ce ar fi mărturisit prin

aceasta, se înduioşa singur. I se părea că ar fi fost prea crud, prea brutal, sfidînd pe aceea care îl necăjise cu capriciile ei drăgălaşe şi pe care cine ştie dacă n-o iubea încă. În sufletul lui de bărbat, gîndea că e mai bine să fie mai iertător, să nu bruscheze lucrurile. Chiar dacă dragostea de la început nu mai era, rămînea o îndoială, o umbră de legătură între ei. Şi apoi ar fi fost exagerat să-i spună indirect: «Nu te mai iubesc». Nu, asta nu se putea. Şi Cazimir pleca stăpînindu-se de lingă tînaşa-i soţie, care-l privea indiferentă ca şi cum ar fi spus:

«Mă mir că nu-ţi aprinzi o ţigară! Nu ştiu, zău, ce te opreşte? Mie mi-e totuna!» Asta, dealtfel, o făcea să creadă că el e un om inferior din toate punctele de vedere.

Vai, femeile fermecătoare şi romantice, cînd sunt prea romantice devin fermecătoare pentru alţii uitînd pe soţii lor.

Şi Cazimir băgă şi el de seamă aceasta.

Atunci în sufletul lui cîstit şi drept se lăsă o profundă tristeţe. Viaţa e amară fără să fim noi vinovaţi pentru aceasta. Şi ce e mai trist să simţi că stai lîngă un străin ale cărui gînduri sunt pretutîndeni, numai la tine nu?

Trecură astfel multe zile apăsătoare cînd fiecare se gîndea pentru sine. N-aveau nimic nici unul a-şi imputa precis, dar se vede că traiul îi înrăise pe amîndoi, încît între ei nu mai rămăsese nimic din umbra zilelor frumoase de altădată.

Şi într-o seară se hotărîră, liniştit, să se despartă. De altfel de mult erau despărţiţi. Totuşi după masă mai întîrziară puţin. A doua zi fiecare era să plece în altă parte şi poate nu erau să se mai vadă niciodată.

De data aceasta Cazimir se simţi dezlegat de orice obligaţie şi gîndul lui se îndreptă spre ţigările care de atîta timp îl aşteptau închise. În fine, avea să soarbă din nou aceea beţie uşoară şi fină a tutunului. El se îndreptă spre cutia cu ţigări, scoase una şi o aprinse. Uitase aproape plutînd într-un nor de fum alb — că lîngă el era încă fiinţa ce-i fusese atît de dragă. Ea îl privi nedumerită, fără să-şi dea seama dacă e impresionată sau nu. Atîta vreme aşteptase momentul acesta, încît se obişnuise de mult cu ideea că-l va vedea fumînd. Şi acum cînd totul se sfîrşise între ei, mai avea ea vreun drept să-l oprească? O clipă îi veni[ră] în minte vorbele de altădată, anii de atunci, sufletele lor şi spaima pe care i-o dădea gîndul de a-l vedea mărturisindu-i că n-o mai iubeste. Apoi deodată inima-i zvonii ca atunci, ochii i se umeziră şi începu să plîngă.

Dar Cazimir abia o auzea. El fuma înainte şi vorbele: «vei şti că nu te mai iubesc» răsuna tot mai grele în mintea lui. Parcă duceau în ele toată viaţa şi suferinţa lui. Pareă-l aduceau cu mult înapoi şi toate minciunile duioase se porniră deodată în amintirea lui. Era oare drept că nu o mai iubea? Oare viaţa nu e făcută din suferinţe, din lipsuri, din sacrificii şi din dragoste? Şi fumul se răspîndea gros şi alb din ţigară, iar vorbele îi şopteau limpede: «să ştii că nu te mai iubesc, sau că te iubesc mai mult ca oricînd».

Şi lîngă dînsul plîngea cineva încet şi el privea fumul alb cum se ridică drept în sus şi mai înţelegea ce înseamnă, iar vorbele: «să ştii că nu te mai iubesc, sau te iubesc mai mult ca oricînd» îi frămîntau mintea, fără milă în atmosfera de iertare a odăii.

La Sibiu, în 1928, cu un grup de prieteni. Mihail Cruceanu — primul din stînga.

Într-un grup de studenţi de la Literă şi de la Medicină, în 1910; Mihail Cruceanu — al treilea din rîndul de sus (de la stînga spre dreapta).

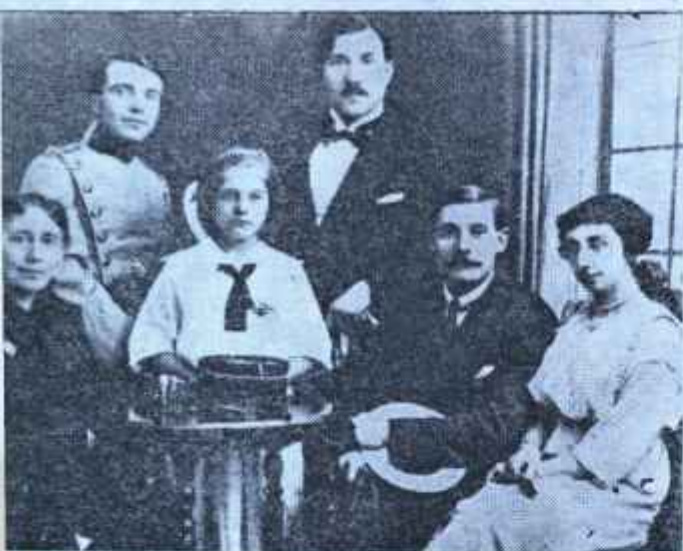
27 Mart 1918 Jaz Mihail Cruceanu

[MATACHE CRISTU]

Matache Cristu începuse în viață cu aproape nimic. Muncise multă vreme, necunoscut de nimeni, ca băiat de prăvălie. Cuminte și stringător, ajunsese în cițiva ani să puie ceva bani la o parte și să deschidă o băcănie mică, în care vindea de toate, pe la marginea Craiovei. Ar fi putut să rămâne poate toată viața băcan, dacă norocul nu l-ar fi ajutat să cunoască fata unui fost abagiu, care făcuse bani și își cumpăraseră o moșie mică prin apropierea orașului. Fata avea oarecare cunoștință de carte, purtări alese și Cristu de cite ori o vedea se gindea că pare o adevărată domnișoară, așa cum i-ar fi plăcut lui să-și ia o nevastă. Cum s-au mai petrecut lucrurile în urmă, nimeni n-a știut; sunt altele lucruri de aflat în lumea aceasta, sunt altele griji și întimplări încît cine ar putea să le știe pe toate? Dar într-o bună zi «domnișoara» Eustația, așa o chema, deveni soția legitimă a d-lui Matache Cristu, care își mută locuința din odăița scundă și întunecoasă din dosul băcăniei, unde șezuse ca flăcău, într-o căsuță albă cu grădiniță în față, citeva case mai departe pe aceeași stradă. Și de aci încolo norocul nu-l părăsi niciodată pe Cristu, care urmă cu aceeași muncă și stăruință să-și crească averea și familia. Ba nu era ocolit nici de stima și prietenia celor care-l cunoșteau și care aveau afaceri cu el, căci nevastă-sa, în afară de averea pe care i-o adusese li mai adusese și mult prestigiu în casă. Era deșteaptă și cu mai multă carte decît el, iar pe cocoana știa s-o facă atît de bine, încît la ei în casă venea cu plăcere chiar lume mai de seamă. Pe urmă, și el era cu destul bun simț. Nu se amesteca unde nu se pricepea și o lăsa pe ea să facă cum știa mai bine. Grija lui era munca, și de asta nu se putea plînge nimeni. Pe lîngă băcănie acum avea și grija celor citeva sute de pogoane pe care tot el le lucra și deși li venea greu, a dus-o așa multă vreme căci ciștiga bine.

La Craiova, în 1933, în mijlocul familiei și prietenilor; Mihail Cruceanu — al doilea din ultimul rînd de la dreapta spre stînga, alături de soția sa, Adela; în fața scriitorului mama sa, Ecaterina Cruceanu (născută Petrovanu), iar în primul rînd, cu mîine, Mihaela — fiica scriitorului. (foto dreapta)

Când Tia, nevastă-sa, îi spuse să se lase de băcănie, el o ascultă și după nouă ani de muncă își încheie afacerea cu un cișlig mai frumos decît s-ar fi putut aștepta. Poate că ar fi trebuit să urmeze mai departe, dar cele două fete i se mărise și trebuiau date la școli, fetele băcanului ar fi putut fi fetele moșierului. Tia știa bine ce vorbea. Băcănia cere muncă de rob, iar moșia aduce mai mult și e o muncă mai aleasă. Cristu începuse să se întindă în moșii. Arenda și cumpără, își desfăcu produsele și nu risipi banii și ajunsese în cîțiva ani om cuprins, om bogat, iar fetele fură trimise în străinătate, într-un pension de educație, unde aveau să învețe franțuzește și alte limbi străine, împreună cu fete de oameni bogați și învățați, pentru a le face un viitor strălucit așa cum îl visa Tia de cîte ori lua vreo nouă hotărîre.

Michael Cruceanu

„În mijlocul familiei — în Tîrcu-Jiu, în 1914 — 1915 (de la stînga la dreapta: mama Ecaterina, fratele său, militar, Alexandru; Maroara, sora); Mihail Cruceanu — în primul rînd, cu „nepoștii-pălarie” pe genunchi

În 1934, la finele anului școlar, împreună cu colegii profesori la Școala de comerț din Craiova: Mihail Cruceanu — al patrulea din rîndul al doilea, iar în fața lui, a treia — soția scriitorului (de la stînga spre dreapta).

Cu prilejul decernării Marelei Premii al Uniunii Scriitorilor pe 1986; de la dreapta spre stînga: Mihail Cruceanu, soția sa — Adela, fiica sa — Mihaela, George Hățăș, Alexandru Hățăș, D. R. Popescu, Traian Iancu.

IDEI, OAMENI, FAPTE

«Într-un gând și într-o lucrare cu neamul...»

ISTORIA LITERARĂ CONSIDERĂ ÎNCĂ Școala Ardeleană un capitol deschis¹ și adumbrit, din cauza lipsei în linie a edițiilor critice, carența vizând paradoxal întregul curent, toți scriitorii și fiecare operă în parte. Răsăfățata *Țiganiadă* a lui Ioan Budai-Deleanu se încadrează și ea regulei, neavînd o ediție ce se poate numi critică, acolo unde existența poemei în variante, fragmente și episoade dezvoltate aparte, ca și nenumăratele nuclee de problematică referențială, conexivă și comparativă latente pe întregul parcurs, cer imperios o astfel de ediție. Este cert că valorificarea finală a operelor Școlii în această manieră va cauza răsturnări spectaculoase, sucombări de poncife, și fonări de competențe, dar rodul va merita acest minim sacrificiu, pentru răsplata cunoașterii mai complete a unui patrimoniu spiritual

pe care-l considerăm precursor al gândirii noastre naționale mature. Un semn premonitoriu al acestui așteptat eveniment este ritmul susținut în care apar contribuțiile documentare parțiale în legătură cu manifestările curentului și cu opera corifeilor, dar mai ales euristică sufletească și interesul cu care sînt întimpinate și apreciate aceste aporturi. Exegeza Școlii Ardelene este unul dintre marile subiecte vii ale istoriei noastre literare, alături de renașterea neobizantină, opera junimistă de întemeiere a conceptelor sau teoria sincronismului cultural, care fac din această disciplină un domeniu de respirație publică. Raporturile epocii și legile intime ale ființării Școlii Ardelene au făcut ca pînă și cele mai obișnuite fapte pe care le comunică documentele de arhivă să aibă un miez de semnificație axiologică, recepționat de citi-

tori deodată cu senzaționalul inerent ce respiră aproape din orice hirtie scoasă la lumină.

Grupajul de epistole oferit aici cuprinde numele celor mai pregnante personalități care au animat lumea spirituală românească din epoca luminilor sau a « Renașterii ardelenne », cum o numesc autorii mai vechi. Unii dintre ei sînt de domeniul notorietății tradiționale, ca Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, cei mai mulți sînt însă « de a doua instanță », personaje cvasimisterioase și cu atât mai captivante ca Gherontie Cotorea, Ignatie Darabant, Aron Budai, Samuil Vulcan sau Vasile Moga. Răsărînd clepsidra timpului spre a putea observa din interior viața lumierismului transilvănean, am avea surpriza violentă de a constata o pondere infinit mai mare în desfășurarea efectivă a noului sistem de idei tocmai a celor din a doua grupă, cu toții deținători ai unor poziții vitale în viața românilor. Existența, însă, a operei, covârșitor mai valoroase în cazul primilor, a avut în planul temporal un efect nivelator mai întîi, apoi puternic resuscitant în favoarea marilor scriitori. O cunoaștere de fond, însă, a originilor Școlii, a istoriei mentalităților care au dus la opere majore ca *Istoria și lucrurile și înțelepciunile românilor* a lui Samuil Micu, *Hronica* lui Gheorghe Șincai sau *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior, așezarea lor corectă în contextul european, atunci mai persuasiv ca oricînd, presupune luarea în analiză a cît mai multor forme particulare ale demersului intern. Nicăieri acestea nu se oglindesc atît de bogat ca în actele și faptele, temperamentul și poziția culturală a celor răspunzători de starea spirituală a poporului, pe care își propun să o amelioreze. Mărturiile epistolare din acea vreme, parcurse de noi la scara miilor, dau expresie și culoare conceptului de *intellect luminist*, poate cel mai interesant dintre fenomenele asupra cărora merită să se oprească istoricul literaturii. În paralel, este de urmărit felul cum din toate mărturiile, ca din operele Școlii dealtminteri, se desprinde imaginea unui luminism specific, local și oriental, dublu provincializat, care are infinit de multe aspecte particulare, pe cît de puține li sînt trăsăturile ce-l apropie de etalonul universal creat de Voltaire și Rousseau, Kant și Montesquieu. Luminismul Școlii Ardelenne este, prin prisma analizei universaliste, un derivat local al Aufklärungului austriac, la rîndul său o provincie spirituală a luminismului franco-

Un precursor — Inocențiu Micu-Klein.

german. Cu atît este însă mai interesant ca etapă originală în dezvoltarea istorică românească, întrucît marchează suma valențelor de cugetare ale națiunii noastre în pragul afirmării sale moderne. În acest context, audierea istorică a martorilor suscită un interes deosebit, printr-un complex ce ține de dinamica tipologiilor. Mentalitatea medievală profesa cu voluptate o accentuată uniformizare a personalității umane, deci a gândirii și expresiei acesteia. Lectura medievală, mai ales în cazul documentelor neliterare, este voit monocordă, suficientă omului epocii, dar atît de stranie pentru cititorul de astăzi. Luminismul Școlii Ardelenne a cuprins în sine, ca într-o contracție tirzie a timpului, virtuțile Renașterii, ale Umanis-

mului și Lumiérismului, deci toate etapele desprinderii personalității umane din anonim și ale exprimării sale ca « punct de vedere unic și punct de întrebare », după expresia filosofului Eugeniu Speranția. Ceea ce putem contempla ca pe un spectacol de maximă voluptate psihică la intelectul luminist este tocmai definirea expresiei individuale, de unde rezultă unicitatea expresiei literare. Observând tangențial că tocmai restringerea exegezei la un număr prea limitat de exponenți este fatalitatea istorică a Școlii Ardelene, recomandăm conversațiunea epistolară ca pe un neprețuit revelator al personalităților ce sînt creatorii de fond ai modului de gîndire luminist.

Cei nouă lumiériști ardeleni cuprinși în acest modest grupaj facilitează meditația tocmai asupra noului aspect de diversitate în unitate.

Gherontie Cotorea³, un mare nedreptățit al istoriei literare, autorul celor două manuscrise încă inedite *Despre schismaticia grecilor* și *Articulusurile cele de price*⁴, apare ca intermediar între episcopul de la Blaj, la acea dată Petru Pavel Aron, și casta protopopilor, acești *squires* de provincie care formau osatura intelectuală a națiunii, dar în același timp, asemeni « inspectorului » Ștefan Timandi de la Juc și a familiei sale, se comportau feudal și abuziv pe teritoriul controlat. Petru Pavel Aron a fost primul episcop care a cenzurat fără cruțare aceste abuzuri (*excessus*).

Vrednicul patriot, cărturar și luptător național, Origore Maior⁴, este surprins într-un moment de frenetică explozie a trăirii sale interioare: momentul desfecării de către însuși Iosif II din temnița călugărilor ruteni de la Munkács, sinistră hrubă medievală unde acest subțire spirit european, om al vremii și gîndirii noi, a fost ținut timp de aproape șapte ani. Scrisoarea către Gherontie Cotorea este de aceea unică în scriptografia epocii, prin originalitatea stilului ce vrea parcă să dărîme, cu puterea cuvîntului, bolți de temniță care au fost și care mai trăiesc încă în sufletul său. Ca revelație documentară, scrisoarea aduce noutatea că în vremea detenției dușmanii săi de la Blaj i-au sustras și rătăcit documentele școlare, între acestea o diplomă de doctor de la Roma, tipărită.

Scrisorile lui Ignatie Darabant⁶ sînt pilduitoare asemeni tuturor mărturiilor ce se descoperă despre acest mare om al luminismului românesc. Scrisoarea către Ioan Bob din 12 mai

1791, referitoare la *Supplex Libellus Valachorum*, confirmă rolul de lider al lui Darabant în marea acțiune națională și aduce noutăți eclatante în legătură cu împrejurările *Supplexului*. Aflăm astfel cu stupeoare că împăratul și Curtea de la Viena i-au încurajat pe autorii petiției, din rațiuni de felonerie politică, să lanseze spre Viena *Supplexul* pentru ca apoi să-l trimită la Cluj spre a fi sfîrtecat de către nemiloasa dietă ungurească din 1791–1792.

În același an crucial, 1791, Samuil Micu⁶, cel mai vîrstnic dintre coriferii Școlii Ardelene, se arată gata să apere cu condeiul marele *Supplex* românesc de « comentariile înfruntătoare » ale lui Joseph Karl Eder, care însoțesc ediția scoasă la Cluj în 1791 de către dușmanii națiunii române. A și alcătuit, se pare că în colaborare cu Gheorghe Șincal, disputata refutație *Responsum ad crism Josephi Caroli Eder in Supplicum Libellum Valachorum Transylvaniae iuxta numeros ab ipso positos*, despre care aflăm că urma să se tipărească la Viena.⁷ Se pare că nu s-a tipărit. O imagine de neuitat ce reiese din aceeași scrisoare este aceea a Blajului în plină disoluție sub păstoria totalitară și devastatoare a lui Ioan Bob, imagine pe care vechii cercetători greco-catolici au escamotat-o.⁸ În fine, pe linia amintită a geografiei personalităților, este frapantă prima scrisoare a lui Micu, din 8 iulie 1787, căci spulberă imaginea îndelung răbdătorului ieromonah de la Sfînta Troiță, croită de vechii biografi, spre a ne prezenta același « genus irritable » cu care ne-au obișnuit toți ceilalți corifei. Scrisoarea aduce și noutatea senzațională a unei călătorii la București a lui Ignatie Darabant, înaintea anului 1787, se pare de mai lungă durată, fapt ce reclamă redimensionarea originilor admirabilei atitudinii naționale a acestuia în tot timpul păstoriei sale ca episcop de Oradea.

Aron Budai⁹, fratele lui Ioan Budai-Deleanu, este un alt luminist ardelen care își așteaptă biograful. Generoasa lui personalitate s-a impus puternic în epocă prin faptul că, greco-catolic fiind, a fost timp de decenii secretarul Episcopiei neunite de la Sibiu, ajutînd cu marea sa pricepere această structură spirituală a românimii ardelen. În scrisoarea către Ioan Bob din 3 septembrie 1802 el se arată interesat « pentru procopsirea tinerilor », atașat așadar unuia dintre comandamentele luministe ale Școlii Ardelene.

Ioan CHINDRIȘ

GHERONTIE COTOREA (1758)

Preasfințite și prealuminate părinte
 Bătrînul inspector de la Juc iarăși cade
 la mila Mării tale, pentru fiul său Ianoș,
 închizându-se pentru îndreptarea a toate
 excessurilor plină acum, numai de te-ai
 milostivi încă acum odată a-l pune și a-l
 lasă la trepta deregătorii care nu și-u-a
 știut cinsti și păși într-ânsa precum s-au
 căzut, ori în ce chip, precum vei socoti
 Măria ta a fi mai de folos și lui și eparhiei.
 Că macar că au fost și așa excessivus, încă
 tot, în rândul și treaba preoților, precum
 am înțeles și eu de la unii preoți ai eparhiei
 aceia, mai bine refereloia că le-au prins
 parte decât c[institul] protopop Timandi
 Farcaș, și mai mult doară decît pe acesta îl doresc, precum am ca[m] înțeles. Și
 aceasta poate fi, că în multe l-am priceput și noi că să priceape mai bine, și de cap
 încă nu să veade slab, și cu aceasta încă gândesc cu cât au avut pînă acum, că s-au
 și cam canonit.

Acestea socotindu-le și noi cu preacinstitul p[ărinte] Athanasie, ni s-au văzut că
 doară nu va strica de l-ai mai înturna Măria ta încă odată la toată cinstea proto-
 popească, cu condiție și legătură bună să nu mai vie de acum ponosluri pentru
 datorii de la unii și alții, și iarăși, de-ar mai comitelui excessurile comitaluită
 [sic!], după una și altă admoniție să să lipsască de tot, fără de nici o nădejde.

Cu atăta, rămăriu al Mării tale slugă în Hristos,

ieromonah GHERONTIE m.p.

În Blaj, octombrie zile 29, 1758

[Adresa:] La Măria sa vlădica ¹¹

[Arhivele Statului Cluj, Fond Blaj, colecția de documente, nr. 266]

II

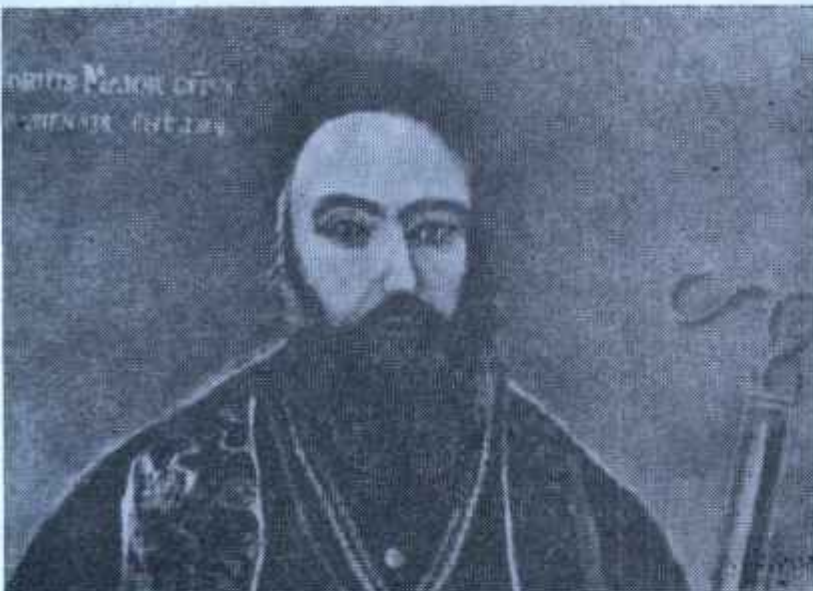
GRIGORE MAIOR (1770)

Dilectissime Frater Vita mea! ¹²

Annuncio vobis gaudium magnum quia iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum, ¹³ cu braț înalt și cu mină tare, și nu numai pre el, ca pe chepetenia, odată, a lotrilor, ci pe voi pe toți, soțiile lui,

Emblema lui Petru
 Pavel Aron, dominată
 de Aquila Valachică.

Grigore Maior

*complicas ejus; arcu contritus est, et nos liberati sumus*¹⁴. Bucurați-vă, dar, cu mine astăzi, voi, bogații mei, frații mei, aleșii mei, *quia ubi abundavit molestia hodie superabundavit laetitia*¹⁵. Mă țineam acuma atîta vreme *in tenebris, et in umbra mortis*¹⁶. Într-o cămară mai amară, mai întunecoasă și mai puturoasă decît multe temniță. Dar iacă-te cit de minunat Domnul Șirăgurilor în lucrurile sale, că șazind eu așe perit, pătîmind și rugindu-mă, mi-au venit odată biata fortună, toată ruptă, toată sfirtecă ca haina Domnului de Arie, ca căzută din ceriu o casă, adecă au venit la lăcașul nostru Îngerul Domnului, mintuitorul meu Iosiv Împărat. I-am povestit după obiceiul meu tot lucrul meu din fir în păr, l-au ascultat tot binișor și au vorbit cu libov și au luat din mîna milostiveaște instanția întru care scrisăsam păcatele mele, o au dus la Prea Milostiva Maică Împărăteasa, și așa nu

numai m-au deslegat și mintuit, ci și cu cinste negîndită m-au încununat și cu dară noaă milostivăște m-au dăruit.

Însă acestea mai pe lung și mai clar le vei înțaleage după ce mă voi învrednici a-ți lua răspunsul, păcum mă și rog îndată să-mi scrii, ca să fiu odihnit cum că ț-au venit acestea, și-mi poți scrie numai drept *Popae Gregorio Majer*¹⁷, și fii incredîntat că-mi va veni, că acuma s-au slobozit adevărat tirgul. Însă acestea toate tot în inimă să le ții, *inter arcana arcanorum*¹⁸, pînă ce le vei auzi de pe la alții, că le vei auzi curînd, ba doară pînă acumu le ai auzit, că Unsa Domnului au dat *Manifestum* în tot pămîntul, să mă știe a fi fost pururea adevărat slugă bună și credincios și astăzi așijderea a fi. Într-atîta să-ți faci osteneală, să dai pe urmă macar unde ar fi rămas și s-ar găsi astăzi *Patensul* meu cel de *Doctoratus*, și *Dalteria* cea tipărită, de la arhiepisc[opol] Millo din Roma dată. Acestea amîndoaă să le iai la mîna și îndată să-mi scrii, cum că le ai au nu le ai, au unde s-ar găsi, că-mi sînt acuma tocma foarte de lipsă. Scriseasam pentru acestea p[ărintelui] Filotheiu¹⁹, dar mi-au răspuns că nu le are, că le-au dus — zice — «toate ale tale, ce aici în Blaj ai avut, Gherontie cu sine». Acuma voi vedeți, și iei, iară ale mele caută să mi să dea, din cap au de după cap, de voie au de nevoie, că le-au apucat hătălmășeaște. *Illustrissimum D[ominum] Consiliarium de Daniel, quem omni quasi momento, herculi, inprecationibus meis multis ruere videre videar, et memorare, item Davidem Placintar virum vere secundum cor Dei, cui has tibi tradendas credo valere plurimum Cupio, ipsum D[ominum] Davidem aequae revera. R[everendum] P[atrem] Capistranum, qui ad scribendum nunc me animavit, dicens quod benevolentem viderit non pridem in M[onasterium] Pocs Viena revenientem, et quod iterum Viam recogiret.*

*Ad revidendum Ex monte patientiae Supra Munkács, 10 Nov. 1770*²⁰. Eu,

MAIERU

[Adresa:] R[everendissim]o Patri Patri in H[is]to Colendissimo Gherontio Kottore, Emerito Jubilato, honestissime Vicario Generali et bis Praeposito SS. Trinitatis a Szamos Ujvár vel ubi²¹.

III

IGNATIE DARABANT (1783)

1 (1783)

Cinstite notăraș,

În opt zile a lunii aceștia Ț-am fost poruncit să mergi la Ciunga²³ și, ispitind lucru de-a mărunțul, după instanțele ce le-am fost trimis: a curatorilor, a săteanilor din Ciunga și a lui Theodosie de la mănăstirea aceluiași sat Ciunga, și să-mi faci relație deplin, ca să pociu îndrepta acea răzvlătire. Dară nu mă înștiințezi desăvârșit, că nu-mi scrii ce pagubă au făcut Theodosie în pomii cei roditori de la mănăstire de cînd am fost eu acolo încoace și ce ar plăti acea pagubă, nice despre paguba ce au făcut și feciorul popi[i] Chirilă și titori[i] în pagubă mănăstirii, nici despre scandala ce să zice despre Theodosie.

Pentru aceeaia îți trimit scrisoarea îndărăpt și îți poruncesc să mergi a doaua oară la Ciunga și ispitindu-le acealea toate, să-mi faci relație deplin și de altădată te sîrguiește a duce în vig poruncile Scaunului, să nu trimitem și a doaua oară pentru un lucru mai ales așa mic, și înstrumentumurile ce ți să trimit pentru sfârșit cu aceasta, iară le trimite îndărăpt.

Pe Theodosie îl trimite aici înainte de relația ce-mi vei face, că am aflat loc cuvios pentru dînsul, unde să-i rînduesc după cearerea sa.

Și rămîi al frății tale de bine voitoriu,

IGNATIE m.p.,
vic[ar] gen[eral].

Blaș, 12 februarie 1783.

[Adresa:] Cînstitului notăraș Samoil Ladai, al Eparhiei Tlurului, la Băgău²⁴.

[Arhivele Statului Cluj, Fond Blaș, colecția de documente, nr. 665]

Oradio Mare, 12-a, mai [1]791

2 (1791)

Preasfințite episcoape și frate!

După ce am luat cartă Mării tale la Beci²⁵, tot am așteptat să-mi mai scrii, după cum te făgăduiseși în carte, cele ce-s despre obște și binele neamului și a clerului, și aceasta-i pricina de s-au can intriziat dară lucrului înlăuntru. Eram în mare strînsoare, că despre o parte cei de neam ai noștri, și însuși înălțatul împărat indemna să se de lucrul, despre altă parte, neștiind eu voe și nevoe Mării tale, stam indoit, cu lucru gata²⁶, pînă cînd luaiu carte de la pretin că te-ai fi făgăduit înaintă lui Măriș ta cum că cele ce să vor da înlăuntru, macar cînd și macar unde fiind întrebare, vei răspunde a fi cu știră și voe Mării tale. Aședară s-au dat, despre care lucru luaiu carte eri de la Viena cum că mere bine, că reprezentanție neamului s-au luat înțiu în *Consilio Status*²⁷ (pe miniștrii și sfetnicii acestui sfat dinlăuntru i-am preumblat pre toți și i-am informăluit deplin), de acolo cu opinie s-au trimis, după împăratu, la Roma²⁸. Am nădejde de bună opinie, de vreme ce prințul cel mai mare, Francisc, era aprins de dragoste și de dor a ajuta neamul, căruē mai de multe ori i-am povestit năcazurile noastre, precum și împăratului, și mă crede, frate, că nu într-alt chip, ci tocma ca părintele de fiii săi cei năcăjiți și dosădiți m-au ascultat,

Ignatie Iarabant

cu Molnar³⁰ etc. despre binele de obște, că de vreme ce domnitorii Ardealului și neamurile cele dintâi de acolo și pe arieni³¹, numai că-s de un neam, îi primesc și să unesc întru toate cele politicești, cu olt mai virtos noi trebuie să ne cunoaștem singele și să avem o înțelegere, pentru fericire neamului, după ce ne aflăm întru atita asuprire toți, ocară și izgoană. Ungur³² cu Balint³³ acum să dusăre de la mine. Eu acestora, precum de la Beci prin scrisoare, așa și de față, le-am zis ca cu Măriș ta și ei, și Para³⁴, și ceilalți să aibă întru toate înțelegere, supunându-se și făcând ascultare, și aceasta pentru aceia am zis lui Ungur, că cu durere am înțeles, încă la Pojon fiind, cum că n-ai fi într-un gând și într-o înțelegere, tocma acum când e mai de lipsă una a gândi, una a lucra. Crede-mă, Măriș ta, precum și din carte m'e lui Ungur scrisă chiar vei vede, că eu și pentru dragostă care am către Măriș ta și către binele de obște, și pentru cinstă și numele neamului nostru Ț-am ținut și-ți Țiuu autoritașu înaintă clerului Mării tale, și la Curte, precum, ducându-te Dumnezeu oarecând la Beci, de la toți vei afla. Pe Bran³⁵ eu nu l-am chemat, precum îmi scrii, ce cerindu-să el, i-am scris că de [va] ave carte de slobozenie de la Măriș ta, *sine prejudicii Dioecesanorum*, lângă mine îl voiu primi. Cu adevărat duhul și blîndețele omului acestuă îmi plac, dară încăș a îndemna pe cineva peste voia mai marilor săi ca să vie la mine n-am obicei, că a m'e sirguință și bunăvoină este ca cu Măriș ta, fiindcă numai amindoi sîntem de un neam arhieresc, să Țiuu bună armonie și întru toate bună înțelegere, pentru binele de obște.

Despre Seminariul de la Leopold să știi, Măriș ta, că noi tri arhieriei, am dat înălțatului împărat voe noastră înlăuntru ca alumnii cu fundatie cu tot, fieștecare partă sa să i să dea în mină. Socotesc că nici a Mării tale alumnii așe [nu] vor pute rămîne la Leopold. Despre aceste și despre altele, de față, mai pe larg aș vră să aib undeva noroc a mă întâlni cu Măriș ta, măcar la Zoan, măcar la Nireș.

Cu atăta, rămîiu al Mării tale umilit în Hs. frate,

episcop IGNATIE m.p.

IV

SAMUIL MICU
I (1787)

Balasfalvae, die 8 Julii 1787

*Illustrissime, ac Reverendissime Domine Praesul,
Domine D[omi]ne Patrone Gratosissime!*

Inter alias miseras, quibus praemor est etiam illud, quod literae mihi sonantes per quosdam Illustritatis Vestrae homines aut apertae, aut tarde, et tunc etiam cum difficultate mihi reddantur, de quibus quidem in praesenti nullam querelam facio; sed quod maxime me adfligit, est factum Admodum R[evere]ndi Domini Archi Diaconi, et parochi Cibiniensis Cyrilli Czopa³⁶, qui jam ante aliquot literas mihi sonantes Bucurestino ex Valachia a Reverendissimo Domino vicario Ignatio Darabani missas ad se recepit, et nec clausas, nec apertas mihi hucdum reddidit; recentissime vero literas pariter ex Valachia, in quibus pecuniae obsignatae erat, a meo nepote Ephream Klein³⁷ mihi intulatas ad se accepit, et hucdum non reddidit, dicens se eas per quendam studiosum misisse; ita etiam de prioribus ait se per Anonymum quendam Balasfalvam misisse, quod quidem ipsius responsum mihi non satis facit; sed si semet ad se literas accepit, aut literas, aut hominem per quem transmisit, prodi cat. Qua propter humillime supplico Illustritati Vestrae dignetur praedictum D[omi]num Archidiaconum jubere utrasque literas meas, quas ad se accepit illico illuc mihi reddere, simulque talem temerarium actum, qui et naturalibus, et Divinis, humanisque legibus contrariatur, ad tenorem etiam B[enignissimi] Rescripti Regii sub numero 399, de 12 Decembris anni 1781 emanati et promulgati ad coercendos similium temerarios ausus emanati, et promulgati, pro merito castigare, mihiq[ue] ob detentas literas convenientem satis factionem dare; velem enim, ut potius per Illustritatem Vestram hoc fiat, quam per Altiores instantias, quas si satisfactionem non obtinuerit, cum dolore, cogor molestari; spero tamen in cognita bonitate, et justitiae amore Illustritatis V[est]rae, eandem ad vigorem legum, et justitiae paterne mihi satis facturam, neque indemnem reddituram.

Dam in reliquo sacras manus pio venerans osculo penes mei humillimam comendationem, jugi venerationis cultu persevero Illustritatis Vestrae servus humillimus.

Samuel KLEIN m.p.

[Adresa:] Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Domini Joani Babb, per M[agnum] Principatum Transilvaniae, partesque Eidem reapplicatas Episcopo Fogarasiensi etc. etc. Domino, ac Patrono Gratosissimo, Colendissimo. Balasfalvae.

[A.S.A., Fond. Mitropolia română unită, pachet 16]

2 (1791)

*Illustrissime ac R[everendissi]me D[omi]ne Praesul!
D[omi]ne Patrone Gratosissime!*

Nuper id est 24 Septembris Stylo veteri synodum generalem habuimus Balasfalvae, in quo juramentum fidelitatis Suae Majestati cuncti Archidiaconi deposuerunt, sed et aliud juramentum a Gubernio missum est, quod reperitur in legibus Transylvanicis, ut et illud clerus deponat; ast quia in illo juramento expresse esset, quod nullo modo ager contra jura trium nationum etc. ideo clerus hoc jurare noluit, cum per hoc juramentum impediatur quaerere suas libertates.

Actum est de Seminario, quod reductum est de Lembergo, ut saltem illi alumni, qui intertentionem ex Hungaria habent, vel Viennae, vel in Archi-Ep[iscop]ali Posonii interteneantur, reliqui Balasfalvae sua audiant studia. 3-tio actum est de deputatis mittendis Viennam, et totus clerus uno ore in hoc fuit concurs, ut contribuat pro expensis,

IV

SAMUIL MICU

Blaj, 8 iulie 1787

1 (1787)

Ilustrisime și Reverendisime domnule episcop!

Domnule domn preabinevoitor stăpin!

Între alte necazuri care mă seacă este și acela că scrisorile adresate mie îmi sînt înmîinate de către unii oameni ai Ilustrității voastre fie desfăcute, fie cu mare intîrziere, ba ce e mai mult și atunci cu anevoință, de care însă acum nu mă plîng deloc. Ci ceea ce mă supără peste măsură este fapta preareverendului domn Chiril Topa, protopopul și parohul din Sibiu, care încă mai demult a reținut la sine o anume scrisoare adresată mie, trimisă de la București de reverendisimul domn Ignatie Darabant, și nu mi-a dat-o pînă acum înapoi nici închisă, nici desfăcută. Iar de curînd a reținut la sine o scrisoare de asemenea din Țara Românească, adresată mie de nepotul meu Efraim Klein, în care erau închiși bani și pînă acum nu mi-a dat-o, zicînd că dînsul a trimis-o printr-un student. Însă la fel a zis și despre cea de dinainte, că dînsul ar fi trimis-o printr-un necunoscut la Blaj, răspuns care pe mine nu mă mulțumește, ci odată ce a oprit la sine scrisoarea, să dea pe față fie scrisoarea, fie omul prin care a trimis-o.

Drept aceea cu preaumilință mă rog de Ilustritatea voastră să binevoiți a porunci amintitului domn protopop să-mi restituie nevătămate amîndouă scrisorile mele pe care le-a oprit acolo la sine, totodată, în virtutea preamilostivului rescript regesc *emanat și promulgat* sub numărul 390 din 12 decembrie a anului 1781 spre îngrădirea unor asemenea cutezanțe, să pedepsiți după merit această faptă necugetată, care contravine și legilor naturii, și celor divine și umane, iar mie să mi dați cuvenita satisfacție pentru oprirea scrisorilor, căci aș dori mai degrabă ca aceasta să se facă de către Ilustritatea voastră decît de către instanțele mai înalte, pe care cu părere de rău voi fi nevoit să le incommodez dacă nu voi obține satisfacție. Îmi pun însă nădejdea în bunătatea și dragostea de dreptate a Ilustrității voastre că, în virtutea legilor și a dreptății, îmi veți face părintește dreptate și nu mă veți lăsa păgubaș.

Într-aceea, sărutîndu-vă cu pioasă evlavie sfințitele mîini, recomandîndu-mă cu cea mai mare smerenie, rămîn cu venerațiune al Ilustrității voastre preaumilit serv

Samuil CLAIN m.p.

[Adresa:] Ilustrisimului și Reverendisimului domn, domnului Ioan Bob, episcop al Făgărașului etc. etc. în Marele Principat al Transilvaniei și milostiv și preabinevoitor. La Blaj.

2 (1791)

Ilustrisime și reverendisime domnule episcop!

Domnule preabinevoitor stăpin!

Deunăzi, în 24 septembrie după calendarul vechi, am ținut sobor mare la Blaj, unde toți protopopii au pus jurămîntul către Majestatea Sa. Însă de la Guberniu s-a mai trimis și o altă formă de jurămint, care se află cuprins în legile Transilvaniei, pentru ca clerul să-l depună și pe acela. Dar pentru că în acea formă de jurămint stătea în mod deslușit că nu va lucra în nici un fel împotriva drepturilor celor trei națiuni etc., clerul n-a vrut să jure pe aceasta, căci prin astfel de jurămint ar fi fost împiedicat să-și ceară drepturile sale.

S-a vorbit și despre seminar, că a fost remutat din Lemberg, și despre aceea că măcar învățăceii care au stipendii din Ungaria să fie primiți ori la Viena, ori în arhiepiscopala Pojonului. Ceilalți să urmeze învățăturile la Blaj. În al treilea rînd,

et delignantur deputati, sed praeprimis ut D[ominus] Ep[iscopu]s ascendat Viennam; nihil tamen conclusum est, cum Ep[iscopu]s adhuc nihil responderit, voluntatem suam non declaravit, audivi dici quod velit scribere Viennam pro facultate, ut possit Viennam ascendere, quid velit, non scio. V[est]ra Illustritas siquid potest agere pro sua natione, non intermittat, sit alter Moyses, qui populum suum educat de captivitate in libertatem, et si censuerit, ut ex statu s[eculari] deputati adscendant, quos judicaverit vocet Illustritas V[est]ra; vel proponat Aulæ ut possit in specie talis et talis ascendere; nam et Vitez et D[ominus] Laday Magister postae mercuriensis, et Ladislaus Papp parati sunt, sed D[ominus] Laday³⁸ cum sit in officio constitutus sine licentia vix posset ascendere; ideoque si illum judicaret, prius agere opus est, ut habeat licentiam, et haec prout melius judicaverit Illustritas V[est]ra nomine nationis proponat et agat, nam Consensus Totius nationis unitus est voluntati Illustritatis V[est]rae, ad quem tamquam ad Parentem, et Patronum respicit.

Sup[er]p[re]dicem libellum Valachorum cum notis refutatoriis typis ediderunt Claudio-poli³⁹, ego adsumsi in me et respondebo ac eversam contraria argumenta ipsius Refutantis, ac falsitatem ostendam, quod meum responsum Illustritati V[est]rae sive pro meliori deductione, et pro impressione Viennam mittam si ita censuerit, nam hic nemo imprimere audebit sine Gubernii censura.

Biblia⁴⁰ instante toto clero in Synodo tradidi seminario hujati erga sexcentos florenos. Hieronymus⁴¹ propter sanguinis sputum inter invalidos censetur. Spiridon⁴² inter debiles. Philoteus⁴³ nihil agere potest, ta[n]tum praeesse. Iosaphat⁴⁴ est Carolinae reliqui Balasfalvae sumus Rhetorices professor Benedictus⁴⁵, poëseos Stephanus⁴⁶, Syntaxis Ioachim⁴⁷, Gramatices Augustinus⁴⁸, principiorum Coltor.

D[ominus] Laday Postae Magister mercuriensis una cum sua D[omi]na, et suis prolibus, in quorum Domo has literas scribo ac P[at]re Augustinus meo comite humillime reverentur ac sacras praesuleas osculantur manus Illustritatis V[est]rae. Ego vero omnia felicia a Deo praecans Illustritati V[est]rae in profundissimo cultu persevero, humillime veniam rogans, quod praesumserim his molestare, sed non potui temperare desiderio, ideo parcat, nec quidquam mihi rescribat, partim quia quis sum ego, miser, partim ne a serijs avestatur et distrabatur.

Ill[u]stri[tati] V[est]rae Servus minimus,

Samuel KLEIN m.p.

Mercurii 30 8-bris 1791

Disuniti parati sunt et libenter ex parte sua facere promittunt quaeque sunt pro natione.

s-a vorbit despre nevoia de a trimite deputați la Viena, și tot clerul într-un glas s-a învoit să ia parte la cheltuieli ca să se împuternicească deputați, însă mai înainte de toate să urce domnul episcop la Viena. Totuși nu s-a hotărât nimic, deoarece episcopul n-a dat nici un răspuns la acestea și nu și-a arătat voința. Auzii vorbindu-se că ar dori să scrie la Viena, pentru slobozenie de a urca acolo. Ce-o fi vrind, nu știu. Ilustritatea ta poți face orice pentru națiune, pentru a nu înceta să fii al doilea Moise care scoate pe poporul său de la robie la libertate, și dacă ești de părere să urce deputați din statul mirean, să-i numești pe aceia pe care îi socotești potriviți, ori să propui Aulei că cutare sau cutare poate mai ales să urce. Căci atît Vitez, cît și domnul Ladai, magistrul de poștă din Miercurea și Ladislau Pap sînt pregătiți, doar că domnul Ladai, fiind slujbaş, cu greu ar putea să urce fără învoire. De aceea, dacă judecați să fie el, înainte de toate trebuie mijlocit să capete învoire. Acestea toate, așa cum vei socoti că e mai bine. Poți propune și lucra în numele națiunii, căci națiunea întreagă este unită într-un gînd cu voința ilustrității tale, privindu-te ca pe un părinte și stăpîn.

Supplex Libellus Valachorum s-a tipărit, împreună cu comentarii înfruntătoare, la Cluj. Eu m-am însărcinat să răspund și voi răsturna argumentele contrarii ale înfruntătorului, arătînd falsitatea lor, răspuns pe care, dacă vei socoti, ți-l voi trimite ilustrității tale, fie pentru o mai bună alcătuire, fie spre a fi tipărit la Viena, căci aici nimeni nu va îndrăzni să-l tipărească fără învoirea Guberniului.

Biblia, aflîndu-se în acest moment întregul cler în sobor, am dat-o seminarului de aici cu șase sute de florini. Ieronim, din pricina scuipatului de singe, este socotit între neputincioși. Spiridon, între nebuni. Filotei nu e în stare de altceva decît să stea mereu în frunte. Iosafat se află la Alba-Iulia. Ceilalți sîntem la Blaj. Benedict e profesor la retorică, Ștefan la poetică, Ioachim la sintaxă, Augustin la gramatică, iar la principii Coltor.

Domnul Ladai, magistrul de poștă din Miercurea, împreună cu doamna și copiii săi, în casa cărora scriu rîndurile de față, ca și părintele Augustin (împreună cu mine), te cîntesc cu cea mai adîncă smerenie și sîrută sfintele mîini arhieresti ale ilustrității tale. Iar eu, dorindu-ți toate fericirile de la Dumnezeu, rămîn cu cea mai adîncă admirație și mă rog de iertare cu cea mai mare smerenie pentru că am cutezat să te ostenesc cu acestea. Dar nu mai puteam să-mi astîmpăr dorul, de aceea să mă ierți și să nu-mi răspunzi, pentru că, pe de o parte, cine aș fi eu, mizerul de mine? Pe de altă parte, apoi, ca să nu fii îndepărtat și turburat de la alte lucrări serioase.

Cel mai de jos slujitor al ilustrității tale,

Samuil CLAIN m-p.

Miercuri, 30 octombrie 1791

Neuniții sînt gata, și, din partea lor cu bucurie făgăduiesc să facă orice pentru națiune.

V

ARON BUDAI (1802)

Prealuminate și preasfințite doamne,
mie milostiv stăpîne!

Pintru Iosif Juhász, neavînd noroc să cunoască pe tată-său, iar mamă-sa, despre o parte pentru că au rămas cu mai mulți prunci mici și despre altă parte pentru că la anul 1789 s-au tîmplat de casa, împreună cu alte sălașe și lucrurile carii s-au aflat într-ânsele au ars, nefiind în stare de a-l ținea la școale în cheltuiala sa, până acum s-au ocrotit aicea pe lângă mine, fiindu-m-[i] și cumnat, frate adeca cu soția mea, însă fiindcă după săvârșirea *studiorum* carii să tradeluesc aicea îi urmează ca spre anul viitoriu să meargă la Cluj, unde iarăși, fără de ajutoriu făcătorilor de bine nu poate subzistălui, îndrăznesc cu smerenie pe Măria ta a te ruga să te milostivești a-l primi

și pe dănsul în fundația care, din mai mult decît pîrintească iubire pentru procopșirea tinerilor carii n-au prindere de a învăța, spre vecinica pomenire ai binevoit a face.

A mă ruga pentru dănsul Mării tale, afară din starea lui cea lipsită, m-au îndemnat și aceasta căci atestatul aicea supt -/- alăturat îl dovedește a fi adevărat neameș, iară atestatul de supt -/- îl mărturisește a fi săvârșit învățăturile ceale de aicea cum nota *eminentiae*, și pentru că spre luarea la fundație cu alita mai tare iaste evalificăluit, cu cit spre acest sfârșit și de cătră Înălțatul C[răiesc] Guberniu iaste prenotăluit și — cum documentul de supt -/- arată — numai pentru lipsa vacanților nu s-au putut primi, carii și în anul acesta, afară din fundația de Măria ta făcută, a nu fi mi s-au înștiințat.

De vei binevoi Măria ta a porunci, il voi trimite și de față, și sînt nădăjdut că-l vei găsi și Măria ta a fi prunc de nădejde.

Pentru pîrintească facere de bine va fi datoriu de pururea pentru îndelungata viață a mării tale a fi rugătoriu. Iară eu, sărutînd blagoslovitoarea dreaptă, cu adincă plecaciune sînt al Mării tale umilită slugă,

Aaron BUDAI m.p.,
accesist la C. Tezaurariat

Sibiu, 3 septembrie 1802 n.n.⁴⁹

[Arhivele Statului Cluj, Fond. Blaj, colecția de documente, nr. 608]

¹ Sinteze și istorii literare mai importante despre Școala Ardeleană: Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. II, Epoca lui Petru Maior, București, 1969; D. I. Goga, *Școala Ardeleană în Muntenia și Moldova*, Arad, 1927; Nicolae Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944; D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945, cu ediție românească în D. Popovici, *Studii literare*, I, Cluj, 1972; I. Tóth Zoltán, *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697—1792*, Budapesta, 1946; N. David, *Școala Ardeleană*, București, 1949; Romulus Munteanu, *Școala Ardeleană și culturalizarea maselor*, București, 1962; Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966; Aurel Nicolescu, *Școala Ardeleană și limba română*, București, 1971; Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972; Victor Grecu, *Școala Ardeleană și unitatea limbii române literare*, Timișoara, 1973; Ovidiu Papadima, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, București, 1975; Ion Lungu, *Școala Ardeleană*, București, 1978. O bibliografie-îndreptar este marea sinteză a lui D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, la care vezi ediția a treia în limba română, revăzută și îmbogățită, București, 1984.

² Gherontie Cotorea, 1720—?, a studiat la Blaj și Tirnavia, după care a fost călugăr, profesor, vicar general și prepozit la Blaj sub Petru Pavel Aron. Despre el: Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, 1963, p. 121—122; Timotei Cipariu, *Acte și fragmente latine românești pentru istoria bisericii române, mai ales unite*, Blaj, 1855, p. 101, 106, 115—117, 119, 121; Alexandru Grama, *Istoria bisericii românești unite cu Roma de la începutul creștinismului pînă în zilele noastre*, Blaj, 1884, p. 135, 142; Nicolaus Nilles, *Symbolae ad illustrandum historiam ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani*, II, Ocniponte, 1885, p. 613, 661; Augustin Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728—1751)*, Blaj, 1900, p. 25, 233; Idem, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, 1902, p. 9, 34, 134, 143, 235, 277—295, 344, 368, 371—373; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, II, București, 1969, p. 61, 63, 139, 150, 355—356; Ioan Rațiu, *Dasclii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară. (1754—1848)*, f. 1., f. a, p. VII—IX; Ioan Georgescu, *Istoria bisericii creștine universale, cu deosebire privire la istoria bisericii românești unite cu Roma*, Blaj, 1921, p. 209, 219, 223, 225; D. Găzdaru, *Contribuție la relațiile lui Grigore Maior, Gheorghe Sincai și Petru Maior cu Roma*, Iași, 1933, p. 7—11; Augustin A. Pop, *Călugării de la Blaj și rolul lor în viața culturală a neamului*, în „Cultura creștină”, XVII, 1937, nr. 4—5, p. 308—324; Ion Mureșanu, *Ardealul*, București, f.a., p. 214; N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à fin du XVIII-e siècle*, București, 1938, p. 56—59; Nicolae Comșa, *Dasclii Blajului*, Blaj, 1940, p. 18; Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, p. 229; Nicolae Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944, p. 118—119, 138, 178, 195; Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 94—95; Octavian Bărlea, *Ex historia romana: Ioannes Bob. episcopus Fogarasiensis (1783—1830)*, Freiburg, 1951; D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, ediția a doua în limba română, București, 1967,

p. 226, 229, 281; *Istoria literaturii române*, I, București, 1970, p. 512—514; Mircea Angheliescu, *Preromantismul românesc*, București, 1974, p. 36; I. Dumitriu-Snagov, *Românii în arhivele Romei (Secolul XVIII)*, București, 1973, p. 151, 158—161, 211, 222—225; Maria Protașe, *Petru Maior, un etnor de conștiință*, București, 1973, p. 115, 184, 330; Adela Becleanu-Iancu, *Geneza culturologiei românești*, Iași, 1974, p. 75—76; Ion Lungu, *Școala Ardeleană*, București, 1978, p. 93—96; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 233—234.

² Cele două manuscrise se păstrează la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei, într-un volum coligat. Lui Gherontie Cotorea i se atribuie și paternitatea celebrei *Învățătură creștinească* apărută la Blaj în 1753 (cu ediție nouă în 1756). După Ioan Rațiu, *Dascălii...*, el ar fi scris și lucrarea pe care istoricul dascălăriei blăjene o dă sub titlul: *Cartea de religie și obiceiurile turcilor*. Nu se cunoaște acest manuscris.

³ *Grigore Maior*, 1715—1785, episcop greco-catolic de Făgăraș, personalitate de seamă a prelu-minismului românesc din Transilvania. Etapele vieții sale: născut la Sărauad, lângă Tășnad, a studiat la ieziții din Cluj pînă în 1740; între 1740—1747 studiază la Colegiul de Propaganda Fide din Roma; între 1747—1765 e la Blaj călugăr, profesor, capul opoziției liberale și candidat la episcopie în 1751 și 1764; închis la Munkács în mănăstirea ruteană, între 1765—1771; 1771—1772 cenzor al cărților românești la Viena; episcop al Făgărașului între 1772—1782; retras la Mănăstirea din Alba-Iulia după abdicare, pînă în 1785, cînd moare. De numele lui se leagă tipărirea unor cărți importante la Blaj, în anii păstoriei sale. Despre el (selectiv); Benkő József, *Transilvania sive Magnus Transilvaniae Principatus, olim Dacia Mediteranea dictus*, II, Viena, 1778, p. 233, 284—285; Ioanicius Basilovits, *Brevis notitia fundationis Theodori Koriathovits, olim ducis de Munkács, pro religionis ruthenis ordinis Sancti Basilii Magni, in Monte Csernek ad Munkács, anno MCCCCLX factae, exhibens seriem episcoporum graeco-catholicorum Munkácsiensium* I, Cașovia, 1799, p. 174—175; Samuël Micu, *Scurtă cunoștință...*, p. 130; Idem, *Historia daco-romanorum sive valachorum*, în „Instrucțiunea publică”, 1861, martie—aprilie, pp. 66—118, p. 72, 118, și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1862, nr. 11—30, pp. 81—236, p. 130; Petru Maior, *Istoria bisericească românilor*, Buda, 1813, p. 115—116 și în partea rămasă în manuscris la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei, ms. rom. 279; Basiliu Rațiu, *Istoria bisericească pentru folosul tinerimei române teologice-scolastice*, Blaj, 1854, p. 296—297; Timotei Cipariu, *Acte și fragmente...*, p. 39—55; Filip Docolin, *Episcopul Gheorghe Maior*, în „Observatorul”, I, 1878, nr. 89, p. 1—2; nr. 90, p. 1; nr. 92, p. 1; nr. 93, p. 1—2; Alexandru Grama, *Istoria bisericească...*, p. 144—147; Nicolaus Nilles, *Symbolae...*, II, p. 619—657; George Bariț, *Părși alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, I, Sibiu, 1889, p. 513—515; *Sematismul venerabilului cler al Archiepiscopiei metropolitane greco-catolice române pre anul Domnului 1900, de la Sînta Unire 200*, Blaj, 1900, p. 34—38; Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, tomul al doilea, București, 1900, p. 246—250; Simeon Zehan, *Un document vechi*, în „Unirea”, XI, 1901, nr. 47, p. 282—283; Ion Rațiu, *Dascălii...*, p. X—XII; G. Bogdan-Duică, *O corespondență de gazetă de acum 145 de ani despre vîlădica Grigorie Maior*, în „Cultura creștină”, X, 1921, nr. 12, p. 343—344; Ioan Georgescu, *Istoria bisericească...*, p. 224—228; Zenovie Păclisanu, *Din istoria bisericească a românilor ardeleni — „Teologul” vîlădicilor uniți*, București, 1923, pass.; Virgil Șotropa, *Două scrisori arhiericești*, în „Revista istorică”, IX, 1923, nr. 4—3, p. 20—25; [O adresă a lui Grigore Maior către Oficiul Comitatului Solnocul de Mijloc din 7 aprilie 1776], în „Sălajul”, VII, 1926, nr. 9—10, p. 1—2; Ștefan Metes, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, în „Transilvania”, LX, 1929, nr. 6, p. 449—464, 456—458; Iacob Radu, *Foștii elevi români uniți ai școalelor din Roma*, Beluș, 1929, p. 11; D. Găzdaru, *Contribuție...*, p. 6—12; Nicolae Lupu, *Considerații asupra demisiei episcopului Grigorie Maior*, în „Blajul”, I, 1934, nr. 1, p. 24—32; Idem, *Cuvîntarea protopopului Dănilă Pop de Căuna, în Sinodul de la Blaj din 12 august 1782, cînd episcopul Grigore Maior, silit de intrigă și calomnii, și-a dat demisia din scaunul episcopesc, retrăgîndu-se în mîndstirea din Alba-Iulia*, în „Blajul”, III, 1936, nr. 2, p. 103—106; Augustin A. Pop, *Călugării...*, pass.; Ioan Ardeleanu Senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, p. 11—25, 187—193; Ștefan Man-ciulea, *Ctitorii școalelor din Blaj*, Blaj, f.a., p. 29—42; Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 17—18; Nicolae Albu, *Istoria învățămîntului...*, p. 224, 250; Octavian Bărlea, *Ex. historia...*, pass.; Ion Dumitriu-Snagov, *Românii...*, pass.; Engel Károly, *Din tezaurele bibliotecii noastre: tezele disputei publice filosofice susținută de Grigore Maior la colegiul de Propaganda Fide*, în „Biblioteca și cercetarea”, buletin intern al Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, III, 1979, p. 147—187; Magdalena Tampa, *Din nou despre începuturile bibliotecii de la Blaj. Cărți și posesori: Grigore Maior*, ibid., V, 1981, p. 93—105; Ioan Chindriș, *O tipăritură necunoscută: necrologul lui Grigore Maior*, în „Steaua”, XXXIV, 1983, nr. 8, p. 31.

⁴ Ignatie Darabant, ? — 31 octombrie 1805, episcop greco-catolic din Oradea, adversar al episcopului Ion Bob și prieten și sprijinitor al corifeilor Școlii Ardelene. Despre el: Gheorghe Șincai, *Elegia...*, în vol. Orodias, scos de Ladislav Nagy de Peretsen la Oradea, în 1804, p. 189—221 (cu ediții ulterioare); Timotei Cipariu în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1841, nr. 42, p. 330—331, parțial, în *Acte și fragmente...*, p. 273—277 și în „Arhivă pentru filologie și istorie”, I, 1868, II, 1868, nr. XIII, p. 247—256; Alexandru Papiu Ilarian, în *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca*, București, 1869, p. 106—126; Teodor Naum în traducere românească, în „Gînd românesc”, VIII, 1940, nr. 1—4, p. 54—59; Mihai Gherman în vol. *Școala Ardeleană. Poezii. Proză. Tălmăcirii*, Cluj-Napoca, 1977, p. 50—58, (după Teodor Naum); Timotei Cipariu, *Acte și fragmente...*, p. 173—175, 188; Ioan Ardeleanu, *Istoria dieceșei române greco-catolice a Oradei Mari*, II, Blaj,

1888, p. 61—66, 134—135; Ioan Ardeleanu Senior, *Oameni...*, p. 26—30; Octavian Bârlea, *Ex historia...*, pass., apud indice.

⁶ O bibliografie accesibilă, încă nedepășită, despre Samuil Micu vezi în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, p. 568.

⁷ Publicată în originalul latin și traducere românească de Iosif Pervain în vol. *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 42—72. Cercetătorul nu se îndoiește de paternitatea scrierii. Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, în culegerea de studii *Fragmentarium iluminist*, p. 126, resping paternitatea, atribuind-o lui Gheorghe Șincai. Credem că este o nouă colaborare între cei doi.

⁸ Textul latin a fost publicat de Zenovie Păclișanu în *Luptele politice ale românilor ardeleni din anii 1790—1792*, București, 1923, p. 108, dar cu omisiuni atât de masive încât documentul reclamă o reeditare ca orice document inedit. De pildă sînt tăiate toate observațiile critice ale lui Samuil Micu despre starea monahismului din Blaj, precum și acel foarte prețios *post-scriptum* despre participarea neuniților din Sibiu la acțiunea *Supplexului* din 1791. Părțile suprimate de Păclișanu le marcăm prin literă îngroșată și distanțată.

⁹ Aron Budai, 1753—1847, a fost funcționar al Tezaurariatului, la Sibiu, apoi secretar al consistoriului neunit de acolo, sub arhieriei Gherasim Adamovici și Vasile Moga. Despre el: Aron Budai 1753—1847, în „*Gazeta de Transilvania*”, X, 1847, p. 105; [Constantin] P[apfalvi], *Secretariul tezaurariat Arone de Budai*, în „*Foaie pentru minte...*”, 1863, nr. 19, p. 138—139; Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română*, I, Sibiu, 1898, p. 619; Emilian Cioran, *Arone de Budai*, în „*Transilvania*”, XLIII, 1912, p. 270—272; Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga, 1774—1845*, Cluj, 1939, pass.; George Bariț și contemporanii săi, IV, București, 1978, p. 10, n. 7.

¹⁰ Publicăm următoarele corespondențe:

I Gherontie Cotorea către Petru Pavel Aron, 1758.

II Grigore Maior către Gherontie Cotorea, 1770.

III/1 Ignatie Darabant către Samoil Ladai, 1783.

III/2 Ignatie Darabant către Ioan Bob, 1791.

IV/1 Samuil Micu către Ioan Bob, 1787.

IV/2 Samuil Micu către Ignatie Darabant, 1791.

V Aron Budai către Ioan Bob, 1802.

VI Gheorghe Șincai către Johann Christian Engel, 1804.

VII/1 Petru Maior către Ioan Bob, 1804.

VII/2 Petru Maior către Vasile Pop, 1820.

VIII Samuil Vulcan către un „actuarius”, 1825.

IX Vasile Moga către Ioan Dămșa, 1825.

Epistolele sînt numerotate în această ordine și vor continua într-un număr viitor.

¹¹ Pe verso, însemnarea secretarului episcopal: „1758. *Resolutio. Conditionata ad Instantiam Nostram super Restitutione Archidiaconatus Iohannis Timandi*” (1758. Rezoluție. Condiționată de instanța noastră asupra repunerii în protopopiat a lui Ioan Timandi.)

¹² „Prealubite frate, sufletul meu!”

¹³ „Vă dau de știre că acest oropsit a strigat și Domnul l-a auzit pe el, și l-a scăpat pe el de toate necazurile.”

¹⁴ „...complicii lui; bolta a fost zdrobită iar, noi sîntem eliberați.”

¹⁵ „...căci unde apăsa necazul, covârșește astăzi bucuria.”

¹⁶ „...în întuneric și în umbra morții.”

¹⁷ „...preotul Grigore Maior.”

¹⁸ „...între tainele tainelor.”

¹⁹ Este vorba de *Filotei Lasto*, 1730—1810, călugăr la Blaj și prepozit al mănăstirii, unul dintre adversarii lui Grigore Maior. Despre el: Timotei Cipariu, *Acte și fragmente...*, p. 111; Nicolaus Nilles, *Symbolae...*, II, p. 627—628; Ioan Rațiu, *Descălții...*, p. 16—20; Nicolae Comșa, *Descălții...*, p. 21; Octavian Bârlea, *Ex historia...*, apud indice de nume; Ion Dumitriu-Snagov, *Românii...*, p. 37, 44, 244, 248, 268, 434, 466, 529—532; George Bariț și contemporanii săi, III, p. 347.

²⁰ „Țin să-l amintesc pe ilustrisimul domn consilier de Daniel, pe care se pare că-l coplesesc, zău, în fiecare moment cu cererile mele, de asemenea pe David Plăcintar, bărbat într-adevăr plin de Dumnezeu, cărora îți încredințez să le transmiți acestea. Doresc multă sănătate domnului David de asemenea și de la preacucernicul părinte Capistranus, care m-a îndemnat să scriu acum, spunându-mi că l-a văzut deunăzi întorcându-se plin de voie bună la Mănăstirea Pócs și că s-a reîntors din nou la Viena.

La revedere, din muntele patimilor de lângă Munkács, 10 noiembrie 1770.”

²¹ „Reverendisimului părinte, părintelui întru Hristos, preabinevoitorului Gherontie Cotorea, merituosului, sărbătoritului, preacinstuitului vicar general și totodată prepozit al „Sfintei Troițe” la Oherla sau unde se va fi găsimd.”

²² Documentul nu este original, ci se păstrează într-o copie contemporană, după cum se specifică într-o însemnare din fruntea textului: „*Copia Epistolae Gregorii Major e Custodia Munkácsiensis liberati ad P[atrium] Gerontium Kottore Vicarum antea Generalium*” (Copia scrisorii lui Grigore Maior, eliberat din temnița Munkácsului, către părintele Gherontie Cotorea, fost vicar general).

²³ La Ciunga, lângă Aiud, funcționa o veche mănăstire românească, devenită în secolul al XVIII-lea

greco-catolică, unde se vede că s-au comis delapidări din averea lăcașului, pe care Ignatie Darabant vrea să le ancheteze.

²⁴ Samoil Ladai era protopop al Tiurului cu funcția de notar consistorial la Blaj, și se afla la Băgău, lângă Aiud, în vederea anchetei ordonate de vicarul general Darabant.

²⁵ Viena.

²⁶ Acest important „lucru” despre care Darabant vorbește insistent în scrisoare este forma definitivă a lui *Supplex Libellus Valachorum*, înaintat împăratului în 28 martie 1791 de către Ignatie Darabant, capul acțiunii (vezi D. Prodan, *Supplex...*, p. 56). Scrisoarea de față aduce detalii de nimeni cunoscute despre momentul contactului autorităților de la Viena cu memoriul românilor.

²⁷ Consiliul de Stat, cel dintâi for care a analizat „reprezentăție”, adică suplica românească.

²⁸ Nici despre trimiterea *Supplexului* la Roma nu se știa până acum.

²⁹ Adică episcopul sîrb al neuniților din Sibiu, Gherasim Adamovici.

³⁰ Scriitorul Ioan Molnar Picariu, cel mai marcant dintre intelectualii români neuniți. Prezența sibiienilor în acțiunea *Supplexului* revelă unitatea de acțiune politică a românilor, peste deosebirile confesionale.

³¹ Este vorba de maghiarii unitarieni din Transilvania.

³² Petru Ungur era protopopul Santăului, în Silvania, unul dintre fruntașii prigoșiți de Ioan Bob și sprijiniți de Ignatie Darabant. Petru Maior în *Istoria besericei românilor* îi deplînge moartea prematură, pe care o pune pe seama lui Bob. Dar se pare că Ungur a murit „de supărare” în urma unui incendiu care i-a distrus întreaga avere. Din această scrisoare aflăm că Petru Ungur a făcut și el parte din grupul de acțiune al *Supplexului*, dirijat de la Oradea de către Darabant.

³³ Probabil tot protopop, în care identificăm cu această ocazie un fruntaș supplicist necunoscut.

³⁴ Ioan Para, principalul colaborator al lui Ignatie Darabant în acțiunea *Supplexului* și autorul, se pare, al textului memoriului. Era vicarul foraneu al Rodnei.

³⁵ Simion Bran, canonic la Oradea, era subiect de discordie între Ioan Bob și Ignatie Darabant. Bran fusese protopop al Lăpușului și Chioarului, în subordinea lui Bob, dar a plecat la Oradea îndată după instalarea lui Darabant ca episcop acolo. Cum fusese prieten și îl ura în egală măsură pe Bob, Darabant l-a numit pe Bran canonic, împotriva uzanței de sorginte canonică, prin care se interzice primirea unui cleric într-o altă eparhie fără acceptul fostului arhiereu. Vezi despre Simion Bran „cîrtirea” celebră împotriva lui Petru Maior, la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei, ms. rom. 242, f. 13r+v. De asemenea Nicolae Albu, „Cîrtirea”..., p. 129.

³⁶ Chiril Topa, 1758—1811, figură marcantă și controversată a greco-catolicismului transilvănean, unul dintre intelectualii luministi care au venit în coliziune cu episcopul Ioan Bob. A fost în două rânduri protopop al Sibiului, calitate în care îl surprinde epistola de față, apoi vicar foraneu al Hațegului din 1805 pînă la moarte. Despre el: Ioan Rațiu, *Dascălii...*, p. XLIV—XLVI; Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 38—39; Octavian Bărbăle, *Ex historia...*, p. 28, 30, 58, 72, 74, 135, 186—187, 217—218.

³⁷ Efreim Micu, viitorul pictor celebru vienez, care a zugrăvit printre altele capela bisericii „Sfînta Barbara” din capitala Austriei.

³⁸ Basiliu Vitez, Ladislau Pop și Stefan Ladai sînt colaboratori ai lui Ignatie Darabant la acțiunea de lansare a *Supplexului* din 1791. Ladislau Pop a fost crîncen persecutat de autoritățile ungurești din comitatul Hunedoara, pentru acțiunile sale naționale din timpul și de după răscoala lui Horea. Era nobil laic.

³⁹ Este ediția cunoscută, *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae Iura tribus receptis Nationibus communia postliminio sibi adseri postulantium. Cum notis historico-criticis I.C.E. civis Transsilvani*, Cluj, 1791. Dar în afara acestei ediții cu note și comentarii denigratoare, suplica românilor a avut și o ediție scoasă de organizatorii acțiunii, chiar în martie 1791 cînd a fost înaintat *Supplexul* împăratului: *Repraesentatio et Humillimae Preces Universae in Transylvania Valachicae Nationis se pro regnicolari natione qualis fuit, auctoritate regia declaravi, sequae ad usum omnium iurium, civilium, ex quo non lege, non iure, sed temporum duntaxat iniuria saeculi exclusa est, reponi de genu supplicantis. Martio MDCCLXXXI*. Jassy 1791. Indicarea Iașului ca loc de tipărire este falsă, din rațiuni de păstrare a secretului. Locul tipăririi este probabil Buda.

⁴⁰ Informație istorico-literară de valoare: trebuie să fie vorba de un exemplar din *Biblia de la București* din 1688, pe care se consideră că a folosit-o Samuil Micu ca îndreptar la traducerea *Bibliei de la Blaj* din 1795. Nici o altă ediție curentă străină a Bibliei, nici chiar una veche, nu putea atinge această sumă exorbitantă.

⁴¹ Ieronim Kalnoki, ?—1792, călugăr blăjean de origine secuiească, a ajuns în 1784 prepozit al mănăstirii. Era absolvent al Colegiului de Propaganda Fide din Roma. Despre el: Timotei Cipariu, *Acte și fragmente...*, p. 115; Alexandru Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile...*, p. 89; Nicolaus Nilles, *Symbolae...*, II, p. 645—646; Zenovie Păclișanu, *Un vechi proces literar. (Relațiile lui I. Bob cu S. Klein, Gh. Sîncal și Petru Maior)*, în „*Revista Fundațiilor Regale*”, II, 1935, nr. 7, p. 81—121 (și separat, București, 1935); Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 36; Ion Dumitriu-Snagov, *Românii...*, p. 398—401.

⁴² Spiridon Fogarași, ?—1802, călugăr cu studii la Propaganda Fide, a fost profesor între 1782—1783. Fogarași era un om exaltat, cu reacții mistice mult apreciate la Propaganda din Roma, unde corespondențele lui aveau o audiență aparte. Faima de nebun i-a iscat-o Ioan Bob, din cauza sprijinului eficient pe care călugărul l-a acordat lui Iacob Aron, contracandidat al lui Bob în 1782 la

episcopie. În 1784 l-a trimis pe Fogarași la Mănăstirea din Alba-Iulia, unde acest om a trăit până la moarte, scriind epistole exaltate la Roma. Despre el: Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 33; Ion Dumitriu-Snagov, *Românii...*, p. 268–269, 282–285, 286–289, 408–411, 531–532.

⁴² Vezi supra, n. 23.

⁴³ Ioan Iosafat Devai, ?–1792, călugăr cu studii numai la Blaj, dar om harnic și întreprinzător. A fost din 1769 prefect al tipografiei din Blaj și al seminarului, apoi între 1774–1775 i s-a încredințat misiunea de a-i liniști pe românii din Hațeg, care se burzuluiiseră împotriva unirii cu Roma. A mai avut slujbă didactică între 1782–1790, apoi în 1791 s-a retras la mănăstire în Alba Iulia. Despre el: Timotei Cipariu, *Acte și fragmente...*, p. 110; Augustin Bunea, *Episcopii...*, p. 305; Ioan Rațiu, *Dascălii...*, p. 16–20; Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 33–34; George Bariț și contemporanii săi, III, p. 347.

⁴⁴ Benedict Fogarași, 1742–1830, unul dintre cei mai longevivi călugări ai Blajului. A studiat, ca și fratele său mai mare Spiridon, la Propaganda Fide din Roma. Prin 1782 era profesor la Blaj și își încheie cariera ca director al gimnaziului și al școlii de normă. Despre el: Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 33; Ion Dumitriu-Snagov, *Românii...*, p. 278–281, 530; Ioan Chindriș, *Prima scrisoare a lui George Bariț*, în „Steaua”, XXI, 1971, 16–31 iulie, p. 37.

⁴⁵ Ștefan Pop, ?–1801, o figură mai răsărită din galeria călugărilor blăjeni. Coleg cu Samuil Micu la Colegiul Pazmaneum din Viena, a fost apoi profesor la Blaj și secretar al episcopului Grigore Maior, membru al consistoriului și prepozit al mănăstirii. A scris un *Tractat despre sacramentul Botezului*, azi necunoscut. Despre el: Samuil Micu, *Historia...*, p. 72 (ed. 1861) și 90 (ed. 1862); Timotei Cipariu, *Acte și fragmente...*, p. 122; Ioan Bianu, *Maniu Samuil Micu alias Clain de Sad*, București, 1876, p. 6–7; Ioan Rațiu, *Dascălii...*, p. XV–XVI; Augustin A. Pop, *Călugării...*, p. 318; Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 25.

⁴⁶ Ioan Ioachim Pop, ?–1803, a studiat la Blaj și la Propaganda Fide, unde a fost coleg cu Gheorghe Șincai și Petru Maior. Este unul din fideli dascăli din Blaj, încheindu-și cariera ca profesor de teologie dogmatică. Despre el: Samuil Micu, *Historia...*, p. 72 (ed. 1861) și 90 (ed. 1862); Timotei Cipariu, *Acte și fragmente...*, p. 110; Augustin Bunea, *Episcopii...*, p. 305; Ioan Rațiu, *Dascălii...*, p. 16–20; Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 32; George Bariț și contemporanii săi, III, p. 347.

⁴⁷ Augustin Kőrösi alias Ladai, mort în 1794. Vezi Ioan Rațiu, *Dascălii...*, p. 16–20; George Bariț..., III, p. 347.

⁴⁸ Cu rezoluția lui Bob: „Juhász 1802. Commendano. Rescripti Budaio quod sit susceptus Josephus Juhász” [Iuhás, 1802. Recomandare. S-a scris lui Budai că Iuhás a fost primit].

Pecetea lui Samuil Micu. În centru, bou-rul lui Dragoș Vodă.

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Nicolae LABIȘ

La Școala de Literatură (1953) — sus. Violină pe Lacul Herăstrău (1954) — dreapta.

Poetul

INSTALATĂ ÎN CONDIȚIA DE MIT, METEORICA EXISTENȚĂ A POETULUI NICOLAE LABIȘ a lăsat urme apăsate într-o poezie căreia niciodată nu i-au lipsit corifeii capabili s-o impună. De la apariția primului său volum de poezii (Primele iubiri, 1956) — adevăratul debut marcându-l, editorial, în același an, poemul pentru copii Puțul de cerb — și pînă la recentul Album memorial, tipărit de revista „Secolul 20”, numărul îneditelor a crescut cu fiecare «nou» volum, ajungînd să facă din Labiș un poet de o neverosimilă precocitate.

Nu e în intenția acestor rînduri să le valideze poeziilor rămase calitatea literară, dar ne menținem gîndul că ne interesează orice rînd scris de un mare autor și că, departe de a submina ecoul durabil al editelor, îneditele compun cumva o imagine de perspectivă a unei opere brutal întrerupte.

Din bogata arhivă de documente aflată în posesia Muzeului județean Suceava, desprindem câteva poezii înedite și câteva imagini de album fotografic cu credința că admiratorii poeziei lui Nicolae Labiș au încă un prilej de a se întîlni cu verbul de foc al celui ce spunea despre sine cu îndreptățire: «Eu nu mai sînt, e-un cîntec tot ce sînt».

Gheorghe TOMOZEI

Întîlnire

Oboinile, fierăstraie, taie zările senine,
Sua-și mină-n undă farmec sclipitor și monoton.
Vreau, întors acasă, tată, să colind din nou cu tine
Prundurile, și pădurea îmbătătată de ozon.

Iernile în păru-ți negru fluturi albi nu pot să-ți prindă,
Scund și vesel, ești același, — cel știut și cel visat.
Lângă iniște, pe punte, peste-a apelor oglindă,
Hai să ne oprim pe unde mergeam vara la scăldat.

În sfârșit, azi sintem singuri, oamenii ts duși la nuntă,
Ai răgaz să-ți vezi feciorul mai în tihnă... Vrei să fac
Copeii peste fața apei cu o lespede rotundă,
Ori să ne oprim în iniști printre roșii flori de mac?

Împrejur-u-ne-nserarea limpezi aripe de liniști
Ca-ntr-o vrajă își rotește lin învăluindu-le-n
Înflorita albăstrime a molatecelor iniști
Ce se leagănă-n văzduhul dens de soare și polen.

Tată, mi-nfloriră-n suflet mii de lanuri de răsură,
Toate stelele din ceruri în priviri s-au adunat,
Printre plete mii de vinturi degetele-și petrecură,
Mii de oameni, cu iubire, fruntea mi-au înseninat.

Primăveri și toamne-n mine arzătoare seve toarnă,
Dragostea și bucuria curg în vorbe ca un riu...
Tată, mai ții minte bine cînd în plînsете de goarnă,
La război te-au dus, în marșul de minciună și de chin...

Au fost lupte prin pădurea unde păsările cîntă —
Cîți soldați, mîncăți de păsări, nu s-au mai întors în sat!
Cîntă păsările-n ramuri, în frunziș soldații cîntă,
Cu schimbate voci, durerea ce-n război au îndurat.

Eu, din glia fostei patimi, cresc pe lujer de lumină
Adăpat de rîuri pure, îmbătătat de-amurguri reci...
Mulțumescu-ți ție, tată, c-ai săpat la rădăcină,
Și-ai săpat la rădăcină încă altor zeci și zeci!

Împrejur-u-ne-nserarea limpezi aripe de liniști
Ca-ntr-o vrajă își rotește, lin învăluindu-le-n
Înflorita albăstrime o molatecelor iniști
Ce se leagănă-n văzduhul dens de raze și polen.

Dans

De ce să-ți ceri iertare ai venit?
De acum laolaltă vom rămâne...
Prin minte vreun gând rău de ți-a trecut,
Am împărțit — tu codru, eu pământ,
Să-l ducă vântul, apele să-l mine.
De-acuma totu-i hotărît. Ce blind
Mijește-n zare inserarea mată!
Ce toamnă plină. Și te simt vibrând.

Ca struna geamănă cu cea-nstrumată...
Întinde luna briuri albăstrii,
Priviri lunare tu desfaci spre mine
Și vii cu mine-n străvezii cîmpii
Întru păduri umbroase, carpatine.

Cu buzele ca zimbetul răsuri
Am prins să chiui — văile s-aprind.
Să vie ele, zinele pădurii,
Cu ele-n dans de flăcări să mă prind!
Să salte liniștea acestor creste
În clinchete curate ca un dans
De săbii peste crestele aceste
Cu argintiu, amețitor balans.
Intind ospăț de nuntă-mpărătească!
Desfrtu de curcubee și lumine — vechi
Am rouă-n flori și-n ierburi vechi de iască
Hălci mari de pîclă-s aninate-n pini
Prin frunze umbre tulburi, se strecoară
Ațlătoare valuri de cafea
Iubita mea cu ochi de căprioară,

[.....]*

Centaurii mantii din in de stele
Ca glasul tău pe umere ne-au tors —
Privește fala plaiurilor mele —
Sufletu-mi parcă-i, în oglindă-ntors.
Un cerb, privește-l — fulgeră în vale —
De ce-ai rămas cu chipul mut și pal?
Dă-mi apă... În izvor scilipse prin vale
În pumni și-n apă-i miros de migdal...

* Vers. ilizibil (nota — Nicolae Cărlan).

Nicolae Labîș și bădîța Gheorghe Pantiru,
la Mălini, în vacanță (1954). (Fotografia
comunicată de Gheorghe TOMOZEI)

Cîmpii

Dă-mi voie să plîng între florile inimii tale
Iertătoare să-mi mîngie pleoapele roșii răsuri.
Bolvănită în piept, mi-i durerea și crudă
Ca laptele-n ugerul oii pierdute-n păduri

Dă-mi voie să tac. Voi pași de acum ca un vînt,
N-am să mai scutur boabe de rouă — albe mărgele
Dulci, umane cîmpii, n-am să vă tulbur
Și-am să calc doar pe florile negre-ale inimii mele.

Sept[embrie] 1954

(Text ales și stabilit de prof. Nicolae CĂRLAN)

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Zaharia STANCU

Confesiune și literatură

PENTRU UN TEMPERAMENT VULCANIC și un pasionat iubitor al vieții cum a fost Zaharia Stancu, a scrie însemna a ține pasul cu evenimentele și cu acuitatea trăirilor noastre. El rămâne în esență un povestitor și un poet, iar structurile sale narative cuprind această dublă valență. Îmbinarea dintre realitate și imaginar ține de voluptatea destăinuirii, cu atât mai nestăpinită, cu cât aceasta înseamnă aducere aminte, luptă împotriva uitării și a timpului.

Proza lui Zaharia Stancu consemnează în pagini de confesiune transfigurată propria regăsire tumultuoasă dintr-un serial de experiențe trăite. Determinate social, ele primesc aura vizionarului, aducând în prim-plan sensurile grave ale existenței, printr-o mișcare de translație aparent insesizabilă, de la evenimentele individuale, la raporturile existențiale generale. Din acest șir de întâmplări, unele au în memoria scriitorului mai multă pregnanță, fiind reluate în contexte noi sau constituind punctul de plecare al unor alte cărți. Este cunoscut faptul că pe masa lui de lucru se aflau, în același timp, în fază de elaborare, mai multe proiecte de versuri, proză, publicistică, iar dacă realitatea nu se dovedea suficientă, o îmbogățea prin căutări și aduceri aminte: «Căutai... Căutai fapte și căutai oameni. Căutai privilegii. Căutai cuvinte dulci ca mierea și gingașe ca mătasea. Căutai cuvinte limpezi ca limpezile izvoare și căutai cuvinte străvezii ca străveziile aripi ale libelulelor. Căutai cuvinte înflorate. Căutai cuvinte aspre, bolovănoase. Căutai însă și cuvinte aspre și amare. Uneori găsiți ce căutam, alteori nu. Îmi scormonii cu gheara de foc memoria blestemând-o pentru tot ce-a păstrat înăuntrul ei și

pentru tot ce n-a păstrat».¹ Desprinse din «vîntul și ploaia» existenței, unele motive capătă autonomie, dar reîntîlnirea cu personaje fixate într-o tipologie stabilă, cunoscute prin câteva trăsături particulare, revenirea lor în povestiri sau în romane, ne risipește siguranța că știm totul despre ele. Proiectul unei noi cărți pleacă la Stancu de la un element, un personaj, o situație existentă în alta care o precede. Integrarea în ciclul *Desculț* a tuturor afluențelor de mai târziu o va face la un moment dat însuși autorul: «Costandina... dacă vrei poate să fie socotită ca un capitol nou din romanul *Desculț*. Dealtfel — este timpul s-o mărturisesc — aproape toate paginile de proză pe care le-am scris începînd din 1948, cu excepția romanului

¹ Zaharia Stancu, *Pădurea nebună*, București, ESELA, 1963, p. 286.

Scriitorul în mijlocul consătenilor de la Salcia, în timpul alegerilor din 1948.

Șatra, fac parte din același ciclu, *Descult*². Începutul se află deci în *Descult*. De aici pornesc Darie, neamurile, sătenii și toate întâmplările lor înviate și inseriate în ciclul amintirilor sale.

Lingura — fragmentul pe care îl publicăm acum — ar fi primul capitol din proiectatul roman cu același titlu, foarte apropiat de amintitul ciclu prin semnificația lui tematică și stilistică. *Lingura*, ca somn esențial al rosturilor vieții, poartă înțelesul destinului tragic al fărâșimii greu încercate, ale cărei rînduiri statornice sînt zdruncinate din temelii. Conflic-

tul de clasă, solidaritatea și lupta, dorința de schimbare alcătuiesc un fundal social realist al epocii.

Neîndurarea stăpînirii este dublată de natura excesivă, nemiloasă. Sărăcia este accentuată de seceta sălbatică, iar oamenii cad într-o resemnare severă, mocnită, ritinată de sunetul clopotelor sau de cîntecul goanei, anunțînd sfîrșitul unui om sau o nouă poruncă a stăpînirii. Satul pirjolit de căldură e terorizat de o ciudată echipă, alcătuită din «perceptorul cel gras», costelivul agent fiscal, șeful de post și vătășelul cu toba, urmați de jalnicul atelaj în care sînt zvîrlite lucrurile oamenilor.

Perceptorul căruia Pirvu Ciuciumiș îi dă și ultima lingură rămasă în casă după ce-i luase cășul de băut apă, cîldarea de mămăligă și țolul de învelit, capătă un sens mult mai adînc istorico-social decît dramatica întîmplare în sine. Stancu se dovedește un maestru al situațiilor excesive care angajează conștiința, dîndu-le o mai mare forță de persuasiune. Nu lipsește tonul de pamflet în portretul zelosului perceptor, după cum nu lipsesc vioiciunea replicilor, notația scurtă, precisă, tensiunea oralității în evocarea evoluției eroului, pentru care intenția armatei și stringerea impozitelor sătești reprezintă o sursă identică de chiverniseală. Asemenea scene — memorabile prin calitatea și anecdotica lor — nu mai pot fi reluate. În schimb, episodul cu lingura și tipul percepturului pus pe căpătuială, visînd avansarea, apar în capitolele: *Carul de foc* și *Iarnă grea* din volumul al treilea al romanului *Descult* (București, ESPLA, 1960) sub numele de Gideea Gidescu Ghiorț, precum și în *Dulăii* — cu alt nume — forgu Gideea, ca în fragmentul de față. La fel, în capitolul al treilea al ultimului volum din *Descult* (*Toaca de dimineață*), ne reîntîlnim cu vătăful Dirială și cu fiica lui Ciuciumiș, ajunsă slujnică la cocoana Chiva, nevasta jandarmului.

Deși prezintă numeroase aderențe la ciclul *Descult*, acest capitol, conceput ca deschiderea unui roman independent, reprezintă punctul de plecare al unei posibile evoluții la oraș a eroului, deoarece chiar la sfîrșitul acestui prim capitol, Călin — copil de numai doisprezece ani — îndirjit de foamete și de sărăcie, va pleca la oraș, la Turnu Măgurele, la Rușii de Vede sau la București, la fel ca și Darie, așa cum sugerează versurile din motto.

Diana CRISTEV

² Zaharia Stancu, *Confesiuni*, „Luceafărul”, 30 septembrie 1972, pp. 6-7.

LINGURA

*Azi dimineată de cu noapte
Din pat de argint
S-a sculat,
Pe scară de aur
A coborât
Și-a plecat
Pe potecă necălcată,
Pe rouă nescuturată.*

1

Dormeau în bățatură, pe rogojină, întinși unul lângă altul, cu capetele sprijinite pe căpățîie din țesătură aspră de cinepă umplute cu paie. La o margine se afla bărbatul, îmbătrînit înaintea de vreme, făcut covrig; lângă el, muierea; pe urmă copiii — băieți și fete. Lângă femeie dormea totdeauna cel mai mic dintre copii. Călin era întîiul născut; el ațipise la cealaltă margine.

Oamenii erau îmbrăcați cu aceleași straie cu care umblau ziua; bărbatul și băieții purtau ismene largi și cămăși cu poale lungi din pinză groasă de bumbac; mijlocul, băiețandrii și-l încingeau cu o curea îngustă, iar flăcăii și rumânii cu un briu lat de lînă care strîngea bine șalele și partea de jos a pîntecului. Femeile și fetele îmbrăcau peste cămașă o fustă crețată de stambă colorată. De primenit se primeneau, cînd aveau cu ce, o dată pe săptămînă, simbăta, cînd își și spălau, în albie, cu apă caldă și cu săpun, capul. Și-acum se spălau în fiecare simbătă. Altfel i-ar fi năpădit păduchii. Primenehile însă și le schimbau mai rar, la două ori chiar la trei săptămîni.

Dacă ar fi fost cît de cît răcoare, oamenii ar fi întins pe deasupra trupurilor lor negre și uscate un țol și s-ar fi strîns unul într-altul, să se încălzească...

Dar în vara aceea cumplită nici în miezul nopții nu se pogora pe pămînt un strat cît de subțire de jilăveală, de răcoare. Seceta sălbatecă, cum nu se mai pomenise din timpuri străvechi, care bîntuia de la începutul primăverii, arsese și pirjolise pămîntul; căldura ucigătoare din timpul zilei stăruia, în bună parte, și peste noapte; iar țolul de învelit, singurul pe care-l mai aveau în casă, le fusese luat, deși nu prețuia două cepe degerate, în dușmănie, împreună cu celelalte trîncăneli din casă, chiar în ziua aceea.

În pofida oricărei dreptăți, stăpînirea se arăta neîndurătoare.

Cu toate că seceta bîntuia cu sălbăticie pămîntul, cu toate că vitele mureau pe capete de foame și rumânii lihnîți ajunseseră numai piele și oase, slujbașii stăpînirii, urmînd ordinele pe care le primeau, nu voiau să țină seamă de nimic. În Omida, și în cătunul de peste gîrlă, acum cu totul secată, a Călmățuiului, dacă se auzea bătînd toaca și pe urmă se auzeau și clopotele sunînd a cîntec, rumânii își aduceau aminte că e duminică sau cine știe ce altă sărbătoare înscrisă cu litere roșii în calendar. Dacă ei auzeau însă clopotele sunînd stingher, cînd clopotul cu glas gros, cînd clopotul cu glas subțire, și rar de tot, știau că în sat a murit un om. Atunci, fără ca măcar să bănuie cine e fericitul care a scăpat de orice grijă și de orice suferință, rumânii își scoteau căciulile din cap, se închinau și spuneau în șoaptă: «Dumnezeu să-l ierte».

Dacă auzeau goarna cîntînd pe ulițele satului, desbrăcații din Omida și cei din cătunul Viorica tresăreau îngrijorați și se întrebau: «Oare de ce ne-or fi chemînd autoritățile satești la primărie? Ce mai vrea de la noi stăpînirea?»

Sunetele clopotelor și cîntecul goarnei, după cite își aduceau ei aminte, nu le-au dăruit niciodată vreo bucurie. Totdeauna stăpînirea le cerea ceva. Niciodată stăpînirea nu-i chema să le dea o veste bună.

Clopoțele sunau duminica sau în zilele scrise cu roșu în calendar. Rumânii nu ascultau niciodată cu plăcere clopoțele. Duminicile și sărbătorile ei nu se puteau odihni; ori erau scoși la muncă să mai facă cine știe ce treabă pe moșie, ori erau chemați de picher să adîncească și să potrivească șanțurile șoselei, ori li se dădea poruncă să care ori să împrăstie piatra pe care o aduseseră mai demult, cu carele lor, de la pietrăria din coasta dealului și o așezaseră în grămezi pe marginea șoselei.

Cînd clopoțele sunau rar iar nu le aducea nici o bucurie, căci moartea pentru nimeni nu poate fi bucurie.

Cînd însă rumânii din Omida și din cătun auzeau răpăitul scurt al tobei, cînd pe o uliță, cînd pe alta, ei erau cuprinși mai mult ca oricînd de spaimă. Ei știau atunci de la mic la mare, că perceptorul cel gras, Iorguleț Gîdea, un bărbat între două vîrste, scurt și gros, cu fața vînată și puhavă, ușor ciupită de vîrsat și cu părul cărunt pe la temple, colinda satul, însoțit de agentul fiscal Stoian Naipu, un blendărau înalt, uscat ca țirul, cu albeață într-un ochi și roșcovan ca morcovul, și de caporalul de jandarmi Blajinu Aurel, ori chiar de șeful postului, sergentul major Haralamb N. Juvete. După ei se tira sclîtîind o căruță la care erau înhămate două mîrtoage costelive și pe lingă căruță mergea Dirială, unul din vătășii primăriei, cu toba veche, legată de gît cu o sfoară.

Cum în afară de acriturile satului și de bogătanii nimeni nu avea bani să plătească dările grele, perceptorul îl pune pe vătășel să bată toba în fața unei case și pe urmă intra înlăuntru și începea să cotrobaie prin toate colțurile. Vedrele de aramă erau luate și duse la căruță de Stoian Naipu. Era luată și căldarea de mămăligă din vatra rumânului și căușul, dacă acesta era cumva de aramă. Fiecare sărăcan tremura pentru că dacă joacă ursul prin vecini trebuie să te aștepți să vină și să joace și în băta-tura ta...

Gîdea și Naipu erau fără îndurare. Fără îndurare era și șeful postului de jandarmi, Juvete. Și dacă Juvete era neîndurător, cum ar fi putut oare să fie caporalul Blajinu Aurel care, abia intrat în jandarmerie, începuse să-i prindă gustul.

În vara aceea, în care seceta secase gîrla și soarele prîjolisise și arseese cîmpurile, scorogînd și înnegrind pînă și frunzele duzelor și ale salcîmilor, sunau mai des decît în oricare alți ani clopoțele bisericii a moarte, pentru că oamenii începuseră să moară cu duiumul, și de dimineată pînă seara zuruia și răpăia prin sat toba, sub bețișoarele pe care le minuiiau cu dibăcie degetele lui Dirială.

Mureau bătrînii care ar mai fi avut totuși de trăit dacă nu i-ar fi sleit foamea, și mureau copiii pe care foamea li găsisese șubreziți de boli.

Părintelui Tomiță Bulbuc i se urise, pentru înția oară în viața lui, de atîtea îngropăciuni, mai ales că, din cauza sărăciei lui a rumânilor, rareori se mai alegea cu cite ceva.

- Dă-mi, taică-tăiculiță, cîtiva gologani. Cum să-ți îngrop mortul așa, pe degeaba?
- N-avem părinte, n-avem în casă un singur gologan...
- Dați-mi atunci măcar o pasăre, o gîscă de pildă, ori o curcă, și dacă n-aveți curci, dați-mi o găină ori cel puțin un puișor...
- N-avem părințele, că ți-am da, ne-au murit păsările toate, toate... O să-ți dăm la anul...

— Pînă la anul, taică-tăiculiță, ori moare măgarul, ori pierde samarul...

Părintele Tomiță Bulbuc înjura printre dinții stîrbi, se supăra, dar, pînă la urmă, trebuia să se ducă să îngroape mortul. Scia datoria într-un catastif și nu-și pierdea nădejdea că odată și odată sfinția sa tot o să-și scoată paguba. Rumânilor nu le place să fie datori popii Tomiță Bulbuc.

Perceptorului Iorguleț Gîdea însă nu i se urise cituși de puțin să colinde satul. De bună seamă i-ar fi făcut mai multă plăcere să stea în biroul lui de la percepție, care

se afla într-o clădire anexă a primăriei, la umbră, cu registrele deschise în față, iar contribuabili să aștepte în tindă cu căciulile în mină ca el, Gidea, să-i poștească unul cite unul în birou, să le facă socotelile și agentul de percepție Stoian Naipu, la masa alăturată, să completeze și să taie chitanțele. Poate că prin alte părți și în alți ani să se fi petrecut și așa ceva. Aici însă, la Omida și în cătunul care ținea de această păcătoasă comună, oamenii, cu câteva rare excepții, erau săraci lipiți pământului. El, Gidea, om trecut de patruzeci de ani, gras și greoi la mers, era deci nevoit să meargă din casă în casă pe ulițele în care picioarele i se îngropau în pulberea fierbinte pînă mai sus de glesne, cu jandarmul și cu Naipu, cu vătășelul cu toba și cu o căruță după el. Nu-i plăcea. Dar de urit nu i se urise. Cînd e belșug și cînd ești percepător într-un sat mai înstărit, un sat de moșneni de pildă cum sînt citeva prin părțile de jos ale Moldovei, meseria e ușoară și o poate implini orice neisprăvit. Meritul adevărat, meritul cel mare îl are percepătorul care în orice împrejurări poate, prin energia și priceperea lui, să scoată bani și din piatră seacă. Își iubea meseria așa cum atunci cînd își făcuse armata își iubise gradul de sergent pe care îl purtase doi ani pe umăr. Dacă n-ar fi fost pământul și acareturile care-l așteptau acasă și gura lui taică-său ar fi rămas în armată ca reangajat și ar fi fost făcut de mult plutonier major. Îl iubea și-l prețuia Calistrat Dejoianu, maiorul, sub a cărui piele izbutise să se vire tot ducîndu-i de Paște și de Crăciun miei și porci, găște albe și grase și curcani cu mărgele albastre-roșcovane la gît și cu pieptul gras care, gătit, se topea în gură de fraged și gustos ce era.

Cît se ținuse maiorul Calistrat Dejoianu de Gidea să-l păstreze în armată! — Măi sergent, măi, tu ești născut pentru militarie, pentru administrație în militarie. Te-ai ține, Gideo, o sută de ani pe lingă mine... Mline-poimline mi se pune frumușel gradul de locotenent colonel... Odată luat gradul mi se dă automat comanda regimentului. Colonelul Roșu a îmbătrînit... Mline poimline îl scoate la pensie. Ah! de te-aș avea lingă mine să-mi conducă intendența!...

Știa, avusese timpul s-o afle, cît de bună aducătoare de venituri e armata și mai ales intendența. Așa cum fi ducea el de citeva ori pe an plocoane maiorului aveau să-i aducă lui, dacă rămîne cu gradul pe umăr în armată, sute și sute de soldați. Căci în armată e bine oriunde ai lucra. Dacă ești la cancelarie dai bilete de voie, și ce răcan nu rivnește un bilet de voie cu care să se repeadă pentru patru-cinci zile acasă să-și vadă părinții, fata cu care a plănuit să se însoare, ori nevasta și copiii, dacă s-a însurat înainte de a fi încălțat bocancii statului; nici unul nu se întoarce de acasă cu mina goală oricît ar fi de săracan; teama de carceră e destul de mică; fiecare soldat e băgat la carceră pentru orice fleac; soldatul se teme însă de altceva: el știe că dacă s-a întors fără cuvenitele plocoane, altădată nu mai pupă permisie chiar dacă s-ar da peste cap.

De ești cumva dat să-i muștruluiiești pe soldați la instrucție iarăși îți curg cu nemiluita plocoanele. Permisia o dau cei de la cancelarie, e adevărat, dar, după ce se întoarce de acasă soldatul tot pe mina ta cade.

— Ai fost în permisie, soldat Săftoiu Constantin?

— Am fost, să trăiți, domnule major...

— Ai văzut-o, carevasăzică, pe maică-ta.

— Am văzut-o, să trăiți, domnule major.

— Și pe taică-tău...

— L-am văzut, să trăiți, și pe taica.

— Și ți-ai văzut și nevasta...

— Și nevasta, să trăiți, domnule major...

— Și...

Soldatul lăsa rușinat capul în pămînt și începea să zimbească:

— Da, să trăiți, domnule major...

— Și te mai gîndești și-acum la ea?

— Da, să trăiți, domnule major...

— Va să zică n-ai uitat... nevestii?

— Nu, să trăiți, domnule majur...

— Dar armata de ce-ai uitat-o, leat?

— N-am uitat-o, să trăiți, domnule majur. Am venit la timp...

— Vasăzică, te-ai obrăznicit, leat... Culcat! Sculat! Culcat! Sculat!

Culci soldatul de douăzeci și cinci de ori, îl scoli de douăzeci și cinci de ori, în praf ori în noroi, după anotimp... Altădată nu uită «armata», și nu mai vine cu mina goală... Înainte de a se prezenta la regiment, dimineața, când se-ngănă ziua cu noaptea, îți bate la poartă:

— Să trăiți, domnule majur, am fost în permisie și v-am adus cocoșelul ăsta și coșnicioara asta de ouă...

— N-or fi clocite ouăle, leat?

— Sint proaspete, domnule majur, proaspete, abia ieșite de sub coada găinii...

Avea dreptate maiorul Dejoianu Calistrat; nu strică nici picușurile; se adună, se adună și te pomenești c-a trecut luna și n-ai cumpărat din piață nici ouă, nici păsări, nici untură; a trecut anul, n-ai cumpărat măcar un purceluș și casa ți-a fost îndesulată. Avere însă nu se poate face decît la intențență. Acolo nu poate fi vorba de ciupituri, de picușuri, de plocoane pe care le poți stoarce de la unul sau de la altul, ci de luat cu hurta și cu ghiotura. Trebuie să-și spele soldații rufele? Cine a spus că nu trebuie! Dar rufele soldățești ori de le speli cu săpun ori de le speli fără săpun tot aspre și cirpite rămîn; pădunchii și lîdinile de pe la încheieturi nu pot fi stîrpite cu una cu două. Soldat cu cămașa albă ca zăpada și fără păduchi încă n-a văzut nimeni pe lume. Atunci de ce să le mai împarți soldaților rația reglementară de săpun? Și dacă nu le-o împarți de ce să te mai ostenești să iei săpun de la furnizor și să-l bagi în magazie? Dai negustorului cu care ești înțeles o sumuliță oarecare, el dă o semnătură pe o factură emisă în alb pe care o completezi cum vrei; singura cheltuială pe care o mai ai e prețul timbrei care trebuie lipită și anulate pentru ca factura să aibă valabilitate legală. Încasezi cu forme prețul săpunului, îți oprești o parte bunicică și restul îl dai în plic colonelului. În loc de făină bagi în magazie mălai stricat; soldatul se poate mulțumi și cu mămăligă stricată. Și de aici se poate cîștiga, și nu puțin. Cumperi boi, pentru că scrie la regulament că trebuie să dai din cînd în cînd măcar, ceva carne soldaților. Pui să se taie vita pe inserat; merg la cazan măruntaiele și oasele sparte cu toporul. Carnea bună o trimiți colonelului, mai îți oprești și ție ceva, și restul îl scoți peste gard, în saci, și-l vinzi. Și iată că și de aici îți rămîne cîștig... Și cite și mai cite... Cîștigi pînă și la un nasture, cînd intră nasturele în regiment, și la același nasture ai alt cîștig cînd iese din regiment.

— Vezi, sergent Gîdea Iorgu, ce pierzi?

— Văd, să trăiți, domnule maior, dar nu-l pot lăsa pe tata singur. N-are decît un copil, pe mine, și se teme să nu i se risipească averea de la țară...

— Păi mai avere ce-ai aduna cu mine la regiment, măi prostule...

— Știu, să trăiți, domnule maior, dar tata nu înțelege...

— Îmi pare rău... În tine aveam încredere...

După ce s-a eliberat din armată și s-a întors acasă, Iorguleț Gîdea s-a însurat cu o fată urtă și cu avere din neamul Repezilor și a ajuns cumnat cu Bucur, circiumarul de lângă gară. A avut o ambiție și și-a împlinit-o: să-l cunune maiorul Dejoianu Calistrat cu cuconița Nina. L-a cununat maiorul și i-a adus la nuntă și muzica regimentului de s-a dus vestea peste șapte sate. Pămîntul bătrînului Gîdea cu pămîntul adus de zestre de noră i-ar fi ajuns tînrului Iorguleț să trăiască în belșug chiar dacă i-ar fi născut nevasta doisprezece prunci. Ar fi avut cu ce să-i crească, ba chiar să-i trimeată la oraș la învățătură. Cînd ai pămînt și-l muncești cu zilieri trebuie să stai chiar tu, chiaburul, la capul locului, ba încă să mai dai din cînd în cînd și cu sapa. Dacă-i lași singuri de capul lor, sărăcanii nu-ți fac cine știe ce treabă. Tînrului Iorguleț Gîdea însă nu-i mai plăcea acum nici să-l bată vîntul primăvara

racoare, seceta mlaştină, ~~moşii~~ din timpuri străvechi, care
bântuie dela începutul primăverii arseae şi pârjolise pământul;
la căldura ~~de~~ ^{argintului} din timpul zilei stăruia, în bună parte,
~~noaptea~~ ^{în parte} noapte; dar, total de învelit, singurul pe care-l mai
aveau în casă, le fusese luat împreună cu celelalte trăcnăci
chiar în ziua aceia.

la semănat, nici să-i ardă soarele spinarea vara, la secerat, nici să-i ude țoalele ploile, toamna, la vreme de cules de porumb.

Își făcuse toate socotelile. Ca să ajungă primar era mult prea tânăr. Și primăria nu ține cit viața: se schimbă partidul de la putere, se schimbă și primarul. Notăria nu aduce cine știe ce și dacă devii notar, notar rămii toată viața. Ai avea un drum deschis spre administrația de plasă. Asta, cînd ai terminat nu numai clasele primare, ci și gimnaziul. Iorguleț Gidea nu învățase carte la oraș, așa că nu putea să hrănească această nădeide.

Drumul spre oraș, pe care îl revinise cîndva, i se părea acum închis pentru totdeauna. Maiorul lui devenise de mult colonel, ajunsese comandant de regiment. Pe urmă, conjunctura politică fiindu-i favorabilă, pusese pe umeri gradul de general. Și trecuse ani de cînd era mutat prin părțile de sus ale Moldovei. Îi mai scria din cînd în cînd Iorguleț Gidea și primea, după luni de zile, un răspuns de cîteva rînduri pe o carte postală, iar alteleori nu primea nici un răspuns.

- Iar ai venit cu trâncănăi, Gideo?
— Iar, domnule administrator.
— Dar pe acolo, pe la Omida, oamenii n-au bani?
— N-au, domnule administrator.
— Și-i strîngi în chingi, ai?

— Datoria, domnule administrator, cum știți și dumneavoastră, trebuie să ne-o facem în orice împrejurări.

— Bine, Gidea, bine.

Îi bătea inima de bucurie în piept și poate l-ar fi lovit într-adevăr și damblaua, tot de bucurie, dacă cele spuse, administratorul Stoica Stoican le-ar fi însoțit de un surs și de câteva cuvinte: bun băiat ești tu, Gideo. Dar administratorul e om ciufut de felul lui; nu-i dăruia nici surisul după care lui Gidea îi ardeau buzele și nici cuvintele după cari, de mult timp, îi ardea sufletul. Ei! Dar poate s-or mai schimba timpurile! Poate că într-o zi va fi schimbat și administratorul financiar. Până atunci el trebuia să-și facă datoria, să îplinească ordinele, să încaseze dările.

Lui Pirvu Ciuciumiș, care avea datorie la fise și din ceilalți ani, îi luase în ziua aceea percepătorul Iorguleț Gidea și agentul fiscal Stoian Naipu nu numai vedrele de aramă și căldarea de mămăligă, ci și țolul de învelit, singurul pe care-l mai avea în casă. Îi luaseră lui Pirvu Ciuciumiș percepătorul și agentul fiscal până și străchinile și chiar lingurile de lemn, cîte le găsise prin casă.

În tot timpul cît percepătorul și agentul fiscal îi răsturnase casa cu dosul în sus, Floarea, muierea lui Ciuciumiș, abia sculată după boală, stătuse lângă ușă, înaltă și galbenă, cu minile osoase împreunate la piept și se uitase cu ochii ei mari și negri la cele ce se întimplă fără să suspine.

Rumânul îi privise pe oamenii stăpînirii din mijlocul casei, cu căciula veche și ruptă dată pe ceafă, și nu le spusese nimic. Percepătorul Iorguleț Gidea găsise cu cale să-l imbuneze pe omul în fundul ochilor căruia nu vedea aprinsă, ca la alții, flacăra miniei, ci numai o tristă și adîncă resemnare.

— Ce vrei să-ți fac, frate Pirvule? N-ai plătit, n-ai cu ce să plătești ori nu vrei să plătești, nu știu. Ceea ce știu e că eu trebuie să te execut. Așa am ordin, frate Pirvule. Așa e legea, omule.

— Așa o fi legea, domnule percepător, dacă spui dumneata...

Percepătorul și însoțitorii săi plecaseră cu căruța plină de vase și de cioburi, de vedre și de căldări, de linguri, de găvane și de țoale, mai departe. Coborise dealul cu gîndul să se oprească puțin la cîrciuma lui Agana, să se răcorească cu cîte un pahar de vin scos de la pivniță. În urma căruței rămăsese în aerul de flăcări o diră înaltă de praf alburin.

După plecarea percepătorului și a jandarmului, Pirvu Ciuciumiș, așa într-o doară, se apucase să umble cu mîna pe poliță. Găsise într-o oală spartă o lingură veche, aruncată acolo cine știe de cînd. O luase și, cuprins parcă de nebuție, începuse să alerge după percepător, cu lingura în mînă. Îl ajunsese în vale, în fața cîrciumii. Strigase la el încă de departe.

— Domnule perceptor!... Coane Iorguleț... Stați nițeluș...

Perceptorul întorsese capul, se uitase la el și nu înțelegea nimic. Când omul se apropiase de căruță, plin de praf și de sudoare, îi întinsese lingura veche.

— Luați-o și pe asta, domnule perceptor. Ați uitat-o.

Perceptorul o luase. Dăduse nedumirit din umeri, se uitase la lingură și o aruncase peste celelalte lucruri din căruță.

— Mulțumesc, Pîrvule...

Plecaseră rumânul și se întorsese acasă cu capul în jos.

— Floare, i-am dus perceptorului singura lingură pe care o mai aveam în casă.

Dacă nu mai avem nimic, cu o lingură ce să facem? Și cu un rac, tot sărac...

Nu plîngea. Nu plîngeau nici copiii făcuți ciopor în băătătură.

Ca să plîngi, trebuie să ai lacrimi.

Ca să plîngi, trebuie să ai puterea să plîngi.

În vara aceea, care avea să rămînă de pomină, nici un sărac din Omida și nici un sărac din cătun nu mai avea nici lacrimi, nu mai avea nici putere să plîngă.

— Acum... Ce să mai așteptăm? Numai moartea! O să murim...

— Ba n-o să murim deloc, omule. O să ne zbatem și o să trecem și peste asta. O să trăim cît ne-o fi dat să trăim.

Băiatul cel mare al lui Pîrvu Ciuciumiș, — mare, vorba vine, abia împlinea în toamnă 12 ani — Călin, se hotărîse.

— Mîine, înainte de a se lumina de ziuă, voi pleca la oraș. Altă scăpare n-am.

Nu era cel dintîi băiat din Omida care pleca de acasă singur, își lua lumea în cap, în căutarea plinii. Mulți plecaseră, nu numai la Rușii de Vede ori la Turnu și intra-soră slugi pe la prăvălii ori ucenici pe la micii meșteșugari, ci chiar la București. Unii izbuteau să-și facă un rost pe lume, și mai trimiteau din cînd în cînd acasă cîte o carte poștală, altora li se pierdea cu totul urma, părinții nu mai știau dacă mai trăiesc ori au pierit și cu timpul satul li uita. Rar de tot, cîte unul din cei socotiți pierduți, după ani și ani dădea un semn de viață. Astfel, unul din Băneasa, de-alde Nane Ciocîrlie, după cincisprezece ani scrisese lui taică-său o scrisoare din Cuba. Ajunsese acolo proprietar de hotel. Unul din Stăincuț, de-alde Vancu Vede, după ce colindase aproape tot pămîntul, trimisese acasă o fotografie din Indochina. Se însurase acolo cu o băștinasă. Era proprietar de plantații de cauciuc și avea copii cu ochii oblici, cu nasul turtit și cu piele galbenă. Dar acestea erau cazuri rare de tot. Călin nu se gîndise nici să treacă peste mări și țări în căutarea norocului și nici să se stabilească pentru totdeauna la oraș. El era dintre acei țărănuși care se despart cu greu de palma de pămînt pe care s-au născut și au crescut.

Nu-și spusese nimănui gîndul acesta, fie de teamă să nu se ia vreun frate mai mic după el, fie să nu-l împiedece părinții. Cînd venise înapoi, se culcase alături de ceilalți pe rogojină, la marginea unde știa că este loc, cu gîndul să se trezească înainte de venirea zorilor și să plece.

De teamă ca nu cumva să-l prindă somnul prea adînc și să nu poată să se trezească la timp, dormise iepurește și, din această pricină, somnul lui fusese mai mult ațipeală decît somn. Băiatul se trezea din cînd în cînd, se uita pe cer, vedea că n-a sosit încă timpul, închidea ochii și căuta iarăși să adoarmă. Cînd s-a trezit ultima dată, luna albă pogora spre apus. Lumina ei poleia satul tăcut, cufundat în somn ca într-o apă adîncă și liniștită, și cîmpurile întinse și negre, arse de secetă, în cenușa cărora nu țîrîia nici un greiere și nu sărea nici o lăcustă. Seceta, cu soarele ei neîndurător, arseese pînă la rădăcină fiecare fir de iarbă și prăpădise ca un mare pirjol pînă și gizele cîmpurilor.

Cum stătea încă nemișcat, trăgînd cu urechea dacă nu cumva s-a mai trezit și altcineva, se uita împrejurul lui și vedea cum umbrele salcîmilor subțiri și negri păreau, ca și salcîmii, încremenite. Cînd și-a întors ușor de tot capul și a privit cerul spre gară, băiatul a gîndit...

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Dragoș VICOL

Pagini despre Bucovina

*«Când va-nsera în vîrstă mea,
aș vrea să se creadă că-s plecat,
ca de obicei, undeva în munți
să mîngîi căprioarele pe frunzi...»*

DRAGOȘ VICOL, CEL CARE A SCRIS aceste versuri din minunatul *Poem pe o frunză*, a trecut în neîntîlnire într-un «vis fără margini și moarte».

Ca un falnic stejar coborît din munții și obștinile Bucovinei lui natale, pe care a iubit-o ca nimeni altul și în pămîntul căreia se odihnește, la Sadova, «bădia Vicol» nu s-a încoveiat în fața bolii care îl rodea de ani și ani, ci a trudit din greu, zi de zi, asupra hîrtiei, lăsînd în urma sa peste patruzeci de volume publicate, fie poezie sau proză, precum și alte lucrări aflate în manuscris, cum sînt și *Memoriile* sale din care publicăm acum două fragmente.

Era așteptat cu dragoste în redacțiile unde colabora, îi cucerea pe toți cu vorba lui sfătoasă, cu umorul lui spontan, cu poveștile lui desprinse parcă din baladele și legendele Țării de Sus.

Fire blîndă, de urs montan dedat la smeură, găsea timp și energie să se aplece asupra slovelor scrise de confracții săi mai tineri, să-i ajute, fără a-i jigni de fel, găsea totdeauna să spună vorba potrivită interlocutorului său. Și unul din cei care s-au bucurat de îndrumarea sa a fost Nicolae Labiș, pe care l-a publicat pentru întîia oară, la Suceava.

Iubea oamenii și nu refuza nici o invitație de a participa la șezători literare, la întîlniri cu cititorii, manifestări pe care le înnoiea cu prezența sa tonică, cu verva sa, cu frumusețea

lucrărilor pe care le citea. Iubea cu pasiune țara, pe care a citat-o în tonalități diferite, în mai toate volumele sale de poezie, în nenumăratele articole, eseuri și reportaje pe care le-a publicat în diferite ziare și reviste.

Iubea natura ca nimeni altul; colinda deseori pădurile și obștinile Bucovinei, bădînd malurile apelor limpezi de munte în căutarea păstrăvilor și a loșrișefor, păstrînd în suflet aceeași dragoste, același dor pentru meleagurile sale natale.

Poet al Țării de Sus, al cerului voronețean, Dragoș Vicol a trăit și a murit demn, trudind — cum spuneam — pînă în ultimele clipe la masa de lucru, presimțindu-și, ca un cerb singuratic, sfîrșitul: «Cînd m-oi duce, cel dintîi, / Să-mi puneși o doină căpădi.»

Radu VAIDA

«...sufletul meleagului natal...»

Am avut și am bucuria dragostei care mă leagă de Bucovina. Ea mi-a dat putere totdeauna. Ea m-a făcut om de fapt. Pentru că eu am moștenit Bucovina, i-am moștenit noblețea și conștiința de sine. Noblețea de caracter, de demnitate și de patriotism, și conștiința existenței sale în eternitate. Nu știu cit sint de talentat, cit sint de generos, cit sint de înțelept. Știu însă cit sint de cinstit și de adevărat, și cit de tumultuos curg prin mine apele, și lumina, și istoria, și sufletul meleagului natal! Și știu, am știut totdeauna, cit de mult îi sint dator Bucovinei. Poate de aceea n-am părăsit-o niciodată în scrisul meu. Poate de aceea am și scris atîtea cărți. Poate de aceea îmi și iubesc cărțile. Poate de aceea mă și sint înconjurat de dragostea Bucovinenilor mei, a cititorilor mei.

Nu trebuie să fii băștinăș ca să cunoști tezaurul de simțire și de talent al oamenilor trăitori pe obcini și la poalele lor. Trebuie numai să vrei să-l cunoști.

Bucovinenii sint harnici și drepti. Au în singe, moștenit de la voievozi, darul de cititorie. Așa se explică înfățișarea satelor lor, a gospodăriilor lor, a portului lor. Coboriți Mestecănișul și opriți-vă la Ciocănești și veți vedea ce înseamnă o casă acolo, și pe dinafară și pe dinăuntru. Veniți la mine la Sadova sau la Volovaț, urcați spre Putna, spre Vatra Moldoviței și spre Sucevița și veți descoperi același dor și același talent.

Ascultați-o pe Sofia Vicoveanca și vă veți convinge de unica frumusețe a folclorului, fiindcă ea știe să-l redea în toată simțirea și autenticitatea lui.

Priviți natura și oamenii și veți vedea cit de mult se aseamănă prin imprumutul reciproc de frumusețe și de taină a harului.

Ei bine, toate acestea sint izvoare de artă: de poezie, de pictură, de cîntec, de sculptură și au, toate, un glas aparte, un glas de comoară care trebuie să se adauge marelui tezaur național. A venit vremea în care putem spune că arta națională nu se poate lipsi de izvoarele tumultuoase de azur și cleștar ce coboară din nord. Fără ele, arta națională nu poate fi un întreg.

*

Mi-e dor de munte. Mi-e dor să mă urc în bătrînul meu Volkswagen, dimineata, în zori, cînd cerul e de peruzea și lumina se culcă atît de uimită pe verdele ierbii și al molizilor, încît simți cum se trezesc căpriorii, sus pe culmi și încep să-i pască rova. Îmi place să urc serpentinele spre piscurile celor Trei Movile, singur, în zumzetul tors al motorului, pe șoseaua cu asfalt încă umed, să inspir aerul proaspăt, să privesc molizii foșnind abia simțit, să ghicesc bureții pe coaste și chiar să le simt mireasma în nări. Și-mi place, odată ajuns în culmea celor Trei Movile, să opresc motorul și să cobor apoi, fără zumzetul lui tors, în vale, spre Păușa. Acolo, în vale, am un loc al meu, în stînga șoselei. Trag mașina pe-o pajiște mică la marginea pădurii și cobor. E o liniște de catedrală în jur.

Arar tresare vreun glas de pasăre. Cobor și mă duc la pilcul meu de molizi tineri, din chiar marginea șoselei. Am acolo, în bugeacul din desîșul aceluia pilc, « rezervația » mea. O « rezervație » de nicoreți. Răsar ca niște turti alb-maronii din bugeac, vetre-vetre, mai mari, mai mici. Au un miros unic, un miros care te îmbată parcă și te îmbracă întreg în azur amestecat cu miros jilav de cetină ușor vestejită, căzută. Îi tai cu briceagul, la fața pămîntului, pe cei mai mari și-i adun în sacoșă. Pe cei mici îi las. Voi veni peste două-trei zile după ei. Umplu sacoșă și o duc la mașină. O deșert și o iau prin pădurea matură, cu arbori mari și groși, înalți și foșnitori.

Ciudad, în pădurea matură abia se găsesc ici-colo cite-un riscov, cite-o vinețică sau cite-un hrib. E umblată mereu, zi de zi. Numai rezervația mea n-a descoperit-o nimeni. Și nu de azi, de ieri, ci de ani. Nimănui nu-i dă prin minte că la exact doi pași de șosea, într-un desis de conifere pitice, pot crește nicoreți sau bureți untoși cum li se mai spune. Și asta pentru că în toată zona nu există alte vetre.

Străbat pădurea matură, cobor în pirlul Păușei, și ies la șosea pe firul apei. Cu ani în urmă, coboram pe pirlu să prind păstrăvi. Și prindeam. Păstrăvi frumoși. Dar pe-atunci încă nu eram atît de legat de locuri. Acuma însă, mă simt atît de legat de ele, încît trec obcina și-mi petrec aproape toată ziua în valea dintre culmi. Nu știu de ce. Nu-mi pot explica de ce. De fapt, nici nu încerc să-mi explic. Poate că s-a trezit în mine un sentiment atavic. M-oi fi trăgînd poate din viața vreunui dintre descălicători. Poate că minat de acest simțămînt am descălicat în valea aceasta și mi-am întemeiat un voivodat de suflet. Simt locul atît de al meu și atît de prielnic mie, încît mi se pare că în clipa cînd pun piciorul pe pămîntul lui, ziua devine mai limpede, mai luminoasă de parcă totul: și lumina, și iarba, și arborii, și florile, și apa, și fructele, și vietățile de-aici s-ar bucura că am venit. Să existe oare o taină a acestei stranii legături dintre mine și toate cite sînt aici?... [...]

Uneori mă întîlnesc pe șosea cu căpriori, cu bursuci. Se opresc locului și se uită fără teamă la mine. Cînd mă aproprii, se pierd în pădure cu pași domoli. Odată, în timp ce mă întorceam cu mașina — spre seară — acasă, am prins în lumina farurilor, pe un tăpșan, la o curbă, un cerb capital superb. S-a întors spre mine cu fața, cu coarnele acelea falnice — opriseam mașina — și m-a privit nu speriat, ci curios. Am coborît repede și am pornit încet-încet spre el șoptindu-i: «Fii liniștit... sînt prietenul tău... Nu-ți fie teamă...». Aș fi vrut să-i dau ceva din palmă, dar ce să-i dau?... Nu aveam ce să-i dau și nici nu știu ce l-ar fi putut ispiti. Am făcut cîțiva pași mici, spre el, cu palma întinsă, iar el și-a întors botul spre mine cu nările fremătînd. Apoi și-a lăsat capul în pămînt clătîindu-și coarnele cu multe raze, ca și cum ar fi făcut o plecăciune. După care a ieșit cumva ciudat, a țîșnit într-un salt peste șosea și a dispărut. Pe semne nu reușisem să-i inspir destulă încredere... Dar, oricum, m-a lăsat să înțeleg că ne vom împrieteni într-o zi... cred eu...

Altădată, o ciută a năvălit rupîndu-și drum printre crengi și ciotișuri pînă în șosea, unde s-a oprit tremurînd toată. Oprisem mașina la un izvor curgînd pe un scoc de lemn. Cînd i-am auzit tropotul pe asfalt, am tresărit, speriat. Dar ea nu s-a speriat de mine. Stătea locului la vreo zece-cincisprezece metri mai încolo, aruncîndu-și privirile cînd spre locul de unde venise, cînd spre mine. Și privirile [ii] erau — cînd se îndreptau spre locul de unde venise — pline de teamă, iar cînd mă căutau pe mine — pline de speranță. Am înțeles: fusese urmărită de lup. Dar ajunsă în șosea, unde se afla o altă fînșă, eu și încă ceva, o mașină, s-a oprit simțîndu-se în siguranță. Firește, spaima nu-i trecuse, mai tremura încă, dar instinctul îi dicta să stea acolo unde urmăritorul, surprins de întorsătura lucrurilor, n-avea să ndrăznească. Acolo, pentru el era un teritoriu primejdios. Acolo, pe serpuirea aceea de asfalt se ivise pe neașteptate omul. Se iviseră mișcarea și forța. Și un vuiet de care li era teamă.

M-am apropiat de mașină și am claxonat puternic și prelung de cîteva ori. Pădurea a vuit multiplicînd sunetul claxonului în ecouri. Ciută a tresărit puternic, a țîșnit în sus, dar n-a fugit. În schimb, din desisurile din dreapta s-a auzit un foșnet grăbit și un scrișnet de gheară. [...]

Acum mă doare inima pentru tot ce-am lăsat acolo în întemeierea mea de suflet de pe Valea Păușă. Mă doare inima pentru fiecare aripă, pentru fiecare frunză vestejită sau arsă de brumă, pentru fiecare floare uscată, pentru fiecare rază de soare care nu mai poate da frumusețea platoului — nacelă de vis între azur și asfalt — pentru fiecare urmă instelată de sălbăticiune pe zăpadă, pentru fiecare joc nevinovat de veveriță pe ramurile care, stîrnite, își ning zăpada peste zăpezi...

Mă doare inima de-atîta dor!...

POVESTIRI DESENATE DESPRE SCRITORII

Chipurile de scriitori expuse la Muzeul Literaturii Române de copii din Petrila* par desenate și colorate de o singură mână. La o cercetare atentă, pot fi deosebite, desigur, specificitățile de autor, dar a pune, în cazul acestei selecții, chestiunea stilului individual, înaintea faptelor de stil ale ansamblului, înseamnă a pierde din vedere fondul problemei.

Fondul problemei este foarte diferit de al tuturor expozițiilor de pictură ale copiilor.

Serind într-o vreme despre artiștii naivi, am ajuns să cunoșc unele lucruri interesând gândirea plastică la vîrstele fragede. O expoziție cu zeci de portrete realizate de copii școlari nu știu să se fi întocmit vreodată. Portretele apar rar în toate manifestările, individuale sau de grup, ale pictorilor-copii. S-ar putea crede că orientarea către peisaj sau, mai rar, către compozițiile cu figuri e ceva atât de propriu gândirii infantile, încît a-l cere minorului să deseneze portret și să scruteze psihologii e cel puțin temerar.

De fapt, copiilor putem să le cerem orice, cu condiția să priceapă ce vrem de la ei și, totodată, să-l luminăm asupra mijloacelor celor mai potrivite. În Cercul de desen al Școlii Generale Nr. 1 Petrila — condus de unul din foarte bunii noștri caricaturişti, Ion BARBU — se deprinde numai arta portretului, și anume a portretului personalității. Copiii, prin urmare, înainte de a afla cine, ori mai bine-zis, cum este, în parte, un scriitor, au învățat cum sînt ei toți.

Copiii sînt gata oricînd să admire, iar cînd li se oferă un motiv suficient de puternic ca să le țină treze dragostea și uimirea un timp îndelungat, capacitatea de a admira se dezvăluie în povești. Portretele de scriitori sînt povești desenate despre scriitori. Ei au fost informați că literații sînt oameni deosebiți și că, prin urmare, deși în înțelegerea lor o mulțime de elemente par să fie întocmai ca la ceilalți oameni, ele sînt totuși deosebite. În efortul acesta, de a citi obișnuitul ca pe un neobișnuit, trebuie găsită explicația unității de metodă a expoziției.

Pictura copiilor tînde să sacralizeze — avînd ca repere fotografiile de scriitori — chipuri și siluete ce ne-au devenit familiare. Sacralizarea se petrece însă altfel decît în pictura maturilor. În portretele personalităților, maturii se străduiesc să acrediteze idei esențiale ale existenței acestora. Copiii nu au știință de ele și nici de importanța lor. Pentru ei, are relevanță doar ce poate fi comparat și tradus în geometrii simple. Ei observă, spre exemplu, că Iorga îl întrece pe cei din jur cu un cap și-l reprezintă mai mare, nu monumental. Noi, adulții, considerăm doar monumentalitatea reprezentării, tulburăm nițel de cîteva nepotriviri. Din confruntarea a două moduri de a închipui excepționalul, se naște umorul special al selecției.

Se scrie mult despre inocența privirii copilului și despre virtuțile cercetării inocente. În Cercul de desen din Petrila se desenează cu rivă de cîteva ani. În cîteva ani de școlire asiduă, nici o privire nu mai rămîne candidă. Meșteșugul micilor pictori e rotund și nu lipsit de complexitate. Asemănarea manierei rezultă din condiția lecției însușite. În institutele de artă, studenții știu chiar din prima zi că lupta e pentru a fi personal, original. În unele școli de artă, unde se deprinde doar meseria, după cîteva ani de atelier studenții sînt înecă impersonali, deși nu neapărat neînțelegeți și neglefuți. E un soi de candoare țesînd din prea supusa aliniere la canon. Copiii n-au dorința acută de a se detașa, de a se diferenția, nu importă prin ce mijloace. Ce-l deosebește pe unul de altul e datul natural. Portretele care sînt « în caracter », sînt astfel fiindcă autorii lor au mai mult talent. Nu poți face pronosticuri asupra destinului acestui talent. Tot ce poți zice e că acum, în jurul vîrstei de doisprezece-treisprezece ani, și în cuprinsul lecției predate, unii vădese mai mult har, alții mai puțin. Cu vremea, e posibil ca lecția să nu le mai fie trebuincioasă, să le ajute sau să-l împiedice o altă, și cei din urmă să fie cei dinții.

Văzînd și revăzînd colecția de portrete, « a întîmplat ca nolle « sacralizări » să le înlocuiască în mîntea mea pe cele vechi. Să văd, altfel spus, cu memoria, chipul cîtorva scriitori diferit decît obișnuiam. E un semn că imaginile noi sînt artistice: au remanentă și farmec, instaurează idei, care idei, cu timpul, seamănă atât de bine cu adevărul dat de realitate, încît nici nu le mai poți separa de el.

Tudor OCTAVIAN

* Expoziția *Cercului de desen* al Școlii Generale nr. 1 Petrila (director: *Cornelia CONTA*). Primul vernisaj a avut loc la „Galeriile de artă ale Școlii Generale nr. 1” din Petrila, la 5 aprilie 1987. Expoziția onorează calitativ orice Galerie de artă de oriunde, dovadă prezența sa la Muzeul Literaturii Române (21 septembrie — 16 octombrie 1987). La solicitare, poate deveni itinerantă.

Iată și numele școlarilor ce lucrează de dragul literaturii române și al săuritorilor ei mai spornici și mai subtili decît au făcut-o destui dintre ilustratorii adulți: *Laurențiu AVASILAOIE, Angela BANCEA, Filu BANCEA, Anița BANCU, Adrian BARCSAY, Viorica BARCSAY, Andrei BARBU, Alexandru BARBU, Anamaria CERCEL, Marinela CEAUREANU, Claudia CIOABĂ, Dacian CONTA, Lavi IORDACHE, Robert KISS, Irina LUNGU, Daniela MUNTEANU, Veronica MĂTUȘOIU, Daniela MIRON, Mirela MOROȘANU, László NYARADY, Laurențiu OPRITĂ, Iuliana RUSU, Camelia SPAFIU, Gabriela SPAFIU, Diana SZILAGYI, Mihaela ȘUMĂLAN, Codruța TARTAN, Anamaria TEODOSIU, Geta TODE, Loredana ȚĂR, Loredana VASINCA și Simona VELICU.*

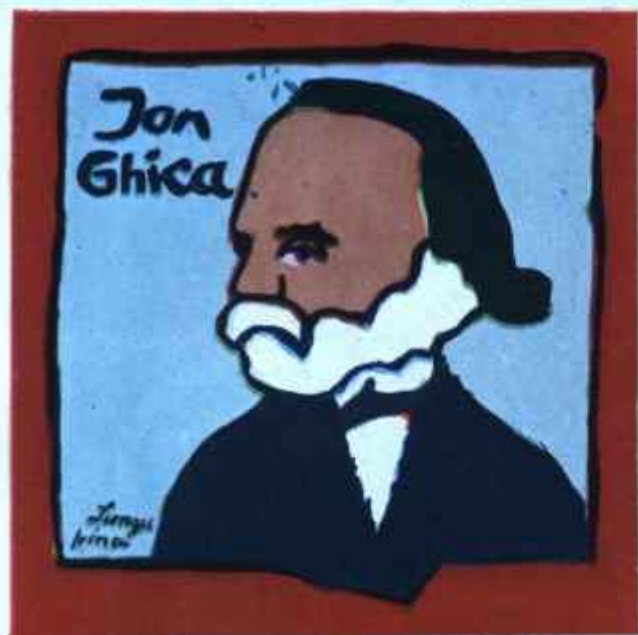
ION HELIADE-RADULESCU (Carleta Cârja)

VASILE CARLOVA (Mihai Alexandru)

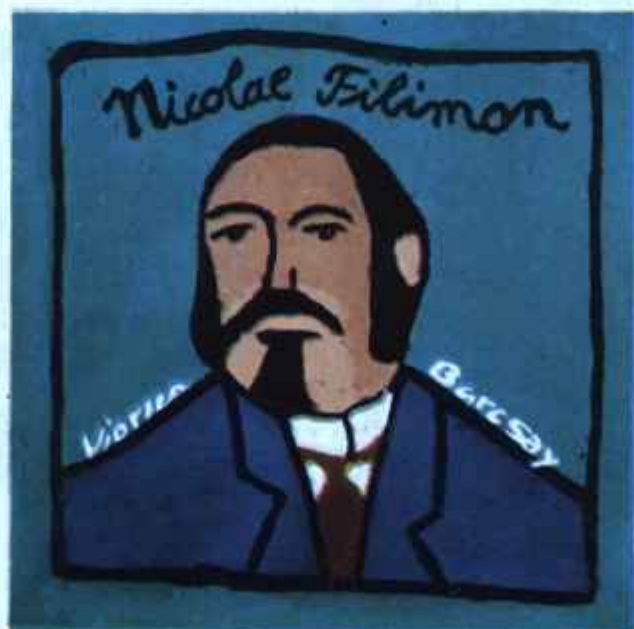
DIMITRIE BOLINTINEANU (Mirela Moroșanu)

ION GHICA (Irina Lungu)

AL. ODORESCU (Veronica Mătușoia)

NICOLAE FILIMON (Viorica Băresay)

Dispozitive color de Radu
BRAUN și Al. COMANESCU
laboratorul foto al Combinatului
Poligrafic „Casa Științei”

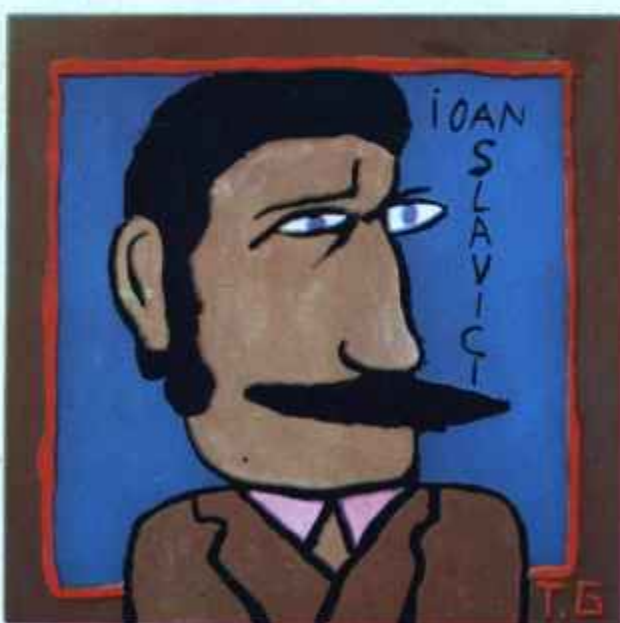
I.L. CARAGIALE (Iuliana Rusu)

ION CREANGA (Veronica Mătușoiu)

BARBU ȘTEFANESCU-DELAVRANCEA (Adrian Bercsai)

IOAN SLAVICI (Geta Tode)

T. MAIORESCU (Mirela Moroşanu)

N. IORGA (Mihai Alexandru)

G. IBRAILEANU (L. Vasilescu)

PERESSICIUS (Adrian Barcsay)

AL. MACEDONSKI (Mihai Barbu)

T. ARGHEZI (Loredana Țâr)

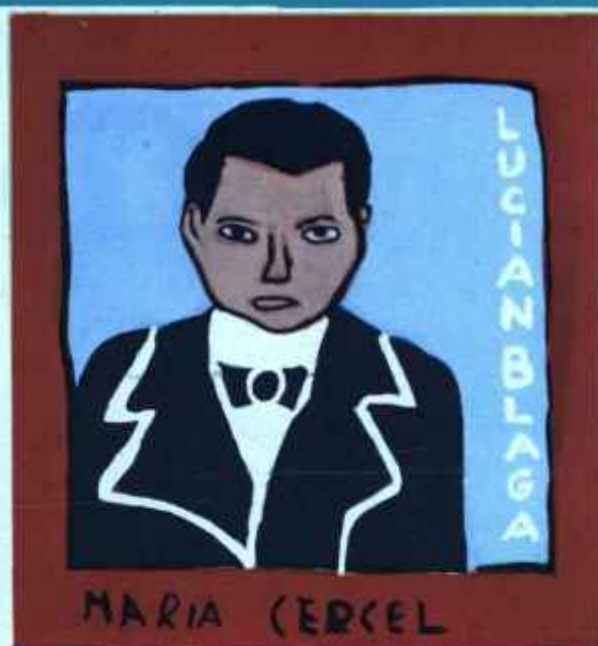
I. MINULESCU (Geta Tode)

URMUZ (Ion Andrei)

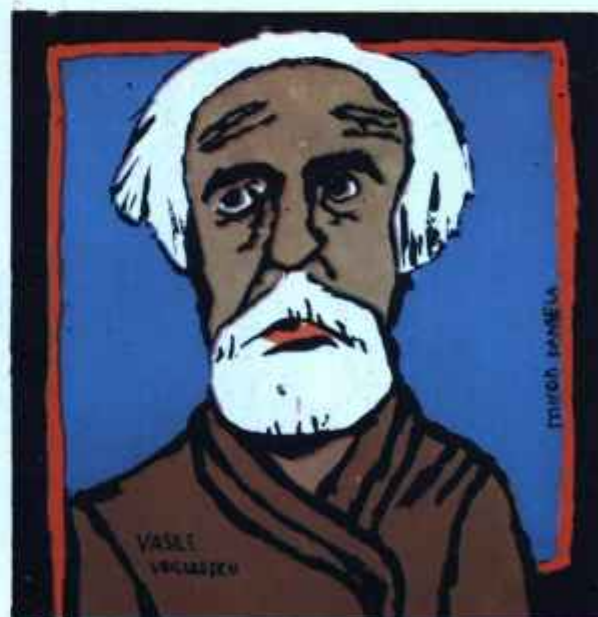
OCTAVIAN GOGA (Geta Tode)

LUCIAN BLAGA (Maria Cercel)

ION PILAT (Codruța Tarjan)

V. VOICULESCU (Miron Daniela)

GALA GALACTION (Miron Daniela)

PANAIT ISTRATI (Mihai Barbu)

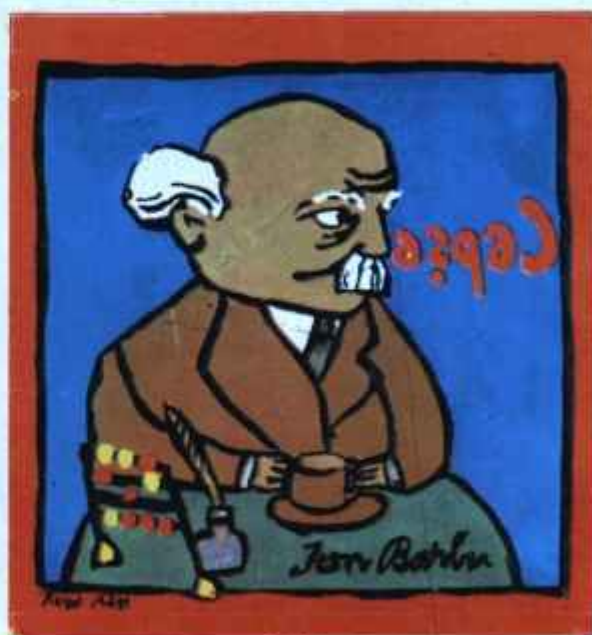
ION AGÂRBICEANU (Iuliana Ruxu)

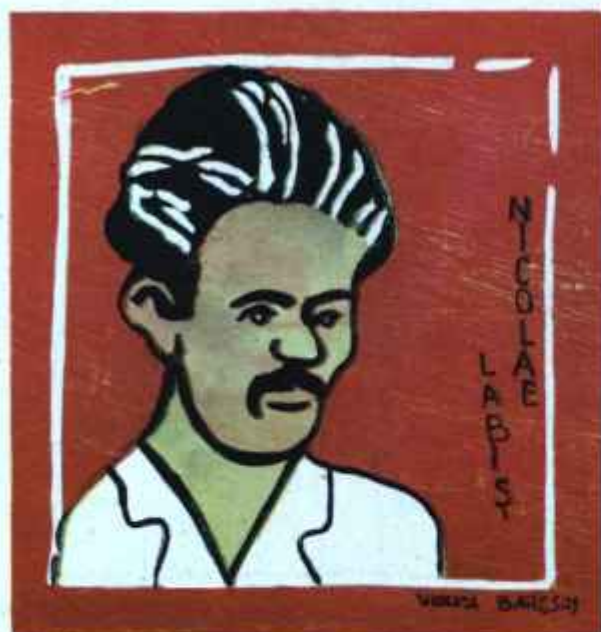
V.I. POPA (Viorica Barcsay)

GEORGE BACOVIA (Costel Cășuneanu)

ION BARBU (Kiss Robert)

NICOLAE LABIS (Viorica Bărcan)

MARIN PREDA (Geta Tode)

CAIETE DE CREAȚIE

Panait ISTRATI

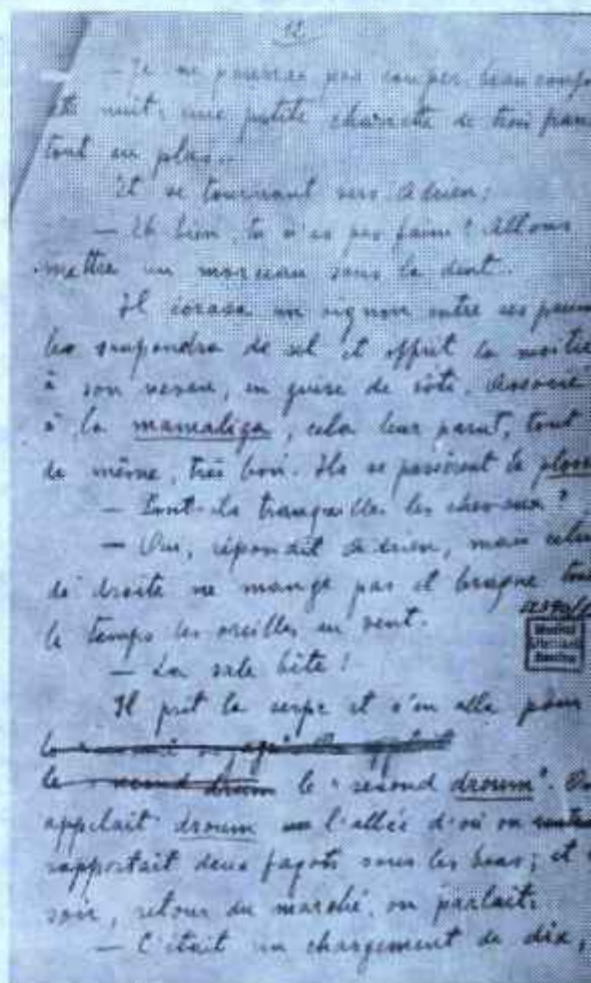
Continuitatea povestirii

MAI TOTI COMENTATORII OPEREI LUI Panait Istrati, care au atins și aspectele creației, s-au sprijinit pe corespondența scriitorului cu Romain Rolland, aceste scrisori constituindu-se realmente într-un expresiv jurnal de creație. Fără a fi putut epuiza subtilitatea proceselor de elaborare a prozei istratiene, ele sînt în măsură să lămurească circumstanțele creației, latura epică, să spunem, a înfăptuirii cărților. Nici unul dintre istratieni n-a omis — așadar — să invoce momentul *cheie*, care a declanșat, în sfîrșit, la Istrati, după un an de schimburi epistolare, forța de a se așterne la scris.

Ce a rezultat în urma izolării — forțate — a fotografului ambulant la Hautfil, în vara anului 1922, nu mai este pentru nimeni o taină: « *Un manuscrit de 406 pagini, de formatul pe care-l aveți în mînă* » [13×19], îi scria autorul reputatului său interlocutor, în momentul în care expediază spre lectură rodul efortului său. (Adică, la 4 septembrie 1922.) Ce a devenit acest manuscrit, pe care Istrati îl va pomeni ca fiind prima lui carte, ne propunem să lămurim în cele ce urmează.

*

Piesă edificatoare la dosarul creației istratiene, scrisoarea invocată care a însoțit pachetul expediat la Villeneuve, rămîne punctul de pornire în « biografia » acestei prime scrieri, ca și a întregului ciclu de povestiri — așa-zis — autobiografice. Istrati a simțit, prin urmare, că este necesar să atragă atenția primului său cititor asupra faptului că acel manuscrit — compact — nu este un roman cu intrigă, ci povestea unei vieți, « a mai multor vieți », ce cuprinde multe povestiri și anume: *Sotir*, *Kir*, *Nicola*, *Mihail* și *Mos Anghel* — prima parte, emitenții scrisorii strecurînd încă două elemente esen-

țiale pentru identificarea unui original: « Am scris-o direct pe hîrtie albă cu cerneală... »¹ (s.n.)

¹ În continuare, Istrati spune esențialul, și anume că a scris cartea din memorie, în lipsa unor documente care s-au pierdut; unele în circumstanțele dramatice din 1921. Își făcuse, prin urmare, însemnări. « Tout ce que je puis vous assurer c'est que j'ai voulu être sincère... ».

Am adus în discuție împrejurările scrierii precum și cele câteva particularități ale *primului manuscris francez* istratian, pentru că numai în temeiul acestuia s-a putut autentifica un fragment autograf intrat, cu mulți ani în urmă, în colecțiile Muzeului Literaturii Române; fragment ce are toate semnalmentele originalului din 1922. În inventarele Muzeului, acesta a fost înregistrat la cota 12.392, cu specificarea: *Caiet cu note, amintiri, fragmente din povestiri*. Citeva file cu note, așternute pe hîrtie diferită, se regăsesc, într-adevăr, atașate unui stoc de pagini autografe, fără a avea, însă, vreo legătură cu substanța acestora. Singurul element corect din explicația de inventar rămîne identificarea celor citorva *fragmente din povestiri*. Manuscrisul Muzeului Literaturii Române se prezintă sub forma unei fascicule de file disperate, desprinse, probabil, dintr-un bloc-notes, formă sub care, de altfel, se înfățișează mai multe manuscrise istratiene.²

Cele 34 de file sînt scrise numai pe *recto*, cu cerneală neagră, pe hîrtie albă-filigranată, și sînt paginate de autor.³ S-au păstrat așadar, dintr-un întreg sumar, numai fragmente ori pasaje din povestirile citate, cu excepția uneia; tocmai aceea care a dat titlul întregului volum și anume — *Moș Anghel*. Sînt, prin urmare, pagini din *Sotir*, o parte din povestirea *Kir Nicola*, *Mihail* trebuind să încheie cartea.⁴ Dar, manuscrisul Muzeului Literaturii Române mai cuprinde și povestirea *O noapte în bălți*, într-o primă versiune. Ceea ce ne îndreptățește să ne întrebăm dacă această evocare a lui Moș Dumitru destinată, prin urmare, inițial grupei de proze care aveau să alcătuiască ciclul *Povestirile lui Adrian Zograffi* nu fusese înglobată chiar povestirii *Moș Anghel*.

E de prisos să mai precizăm, așadar, că la data cînd Istrati se hotărîse să-și elaboreze prima carte, el are o viziune fie și globală asupra

ordinii ciclice⁵ a ceea ce urmează să scrie, și că asupra structurii acesteia va stăruî, necontenit, autorul. El va proiecta, de aceea, dintr-o realitate trăită, ca izvor unitar al operei sale, o simultaneitate de planuri, disociindu-le în plan epic. În funcție de această obiectivare se produce, de altfel, migrarea unor povestiri dintr-un ciclu într-altul; și tot această privire, detașată, a scriitorului duce la dezvoltarea unor nuclee, abia schițate, într-o primă redactare, în proza autonomă.

Manuscrisul *Moș Anghel* explică modul în care s-au ordonat trăirile autorului, dar și punctul în care planurile narative se bifurcă, din corpul lui desprinzîndu-se, rînd pe rînd, povestire cu povestire, înscrisîndu-se ca episoade în cronologia ciclurilor. Această se petrece în momentul în care autorul începe să aibă ceea ce, în limbajul criticii, se cheamă o perspectivă asupra operei; și asta foarte curînd, mai exact odată ce cartea este încheiată, și Istrati simte că este necesar să-și explice lui Romain Rolland ce a năzuit scriînd-o și ce a rezultat. Se regăsește, în scrisoarea la care ne-am referit, o gândire artistică matură, perfect adecvată cu natura talentului propriu. Se rupe, așadar, mai tîrziu, din întregul sumarului, chiar proza care a dat titlul volumului — *Moș Anghel*. Întregită, mai apoi, cu partea a II-a⁶, cartea va pleca la tipar aproape simultan cu *Kyra Kyralina*. Vor fi reluate și construite ca povestiri rotunde *O noapte în bălți*, ce va sta în fruntea volumului *Codine*, și, respectiv, *Kir Nicola*, cu care același volum se încheie, alcătuiind lacuna următorul ciclu, *Copilăria lui Adrian Zograffi*. *Mihail*, asupra căruia autorul va reveni cu patru ani mai tîrziu, va fi rescris și, evident, extins la proporțiile unui roman, personajul central regăsindu-se și în alte cărți ale scriitorului. În sfîrșit, *Sotir* urmează să fie inclus în *Paginile autobiografice* din *Le Pêcheur d'éponges*, abia în 1930.

Dar, îndată ce încheie manuscrisul, Istrati își dă seama că simplul fapt de a fi dat curs unei nestăvîlîte «inspirații», în artă nu e destul. El îi va împărtăși lui Romain Rolland ce-ar fi trebuit să fie prima lui scriere: «Plecînd cu brîșea lui Adrian, la trap, la începutul cărții

² Pe același tip de hîrtie au fost scrise *Kyra Kyralina*, *La un racord*, *Nerantsoala*, *La Famille Perbmutter*, dintre cele văzute de noi.

³ Succesiunea paginilor este întreruptă datorită fragmentelor scoase de autor pentru a-și ordona altfel sumarul ciclurilor concepute inițial.

⁴ «Veți vedea [...] ceea ce prietenul meu dispărut, Mihail, gîndește despre ireparabil la aflatul acestui prim volum» (s.n.), precizează autorul în aceeași scrisoare din 4 septembrie.

⁵ Încă în perioada elvețiană, Istrati schițează unele proiecte ciclice ale scrierilor sale: *Frății săraci*, *Sifietul de război* (Veri; Al. Tulex, „Manuscriptum”, VI, 3(20)/1973, pp. 60—74).

⁶ *Moartea lui Moș Anghel* și *Cosma* vor fi scrise la sfîrșitul anului 1923 și, respectiv, începutul anului 1924.

mi-am pus în cap [...] să fac o plimbare prin locurile trecutului — având în vedere marea anvergură a cărții pe care o plănuisem la Paris — și să găsesc o subtilitate de a mă întoarce la timp, (s.n.) spre sfârșitul primului volum. Dar lovitură de bici a fost atât de bine dată, încât căi au luat-o razna și am ajuns la a 600-a pagină, dintr-o lucrare care mai are nevoie de încă cel puțin patru sute ca să iasă din trecutul adolescenței și să continue să... alerge din nou, într-un trecut mai puțin îndepărtat pentru mine și prezent pentru cititor ».

Sotir și *Mihail* se referă, într-adevăr, la vârsta adolescenței personajului povestitor. O noaptea în bălu și *Kir Nicola*, care potrivit paginării se interferează cu *Moș Anghel*, ne trimite spre vârsta copilăriei. Stăpânirea materiei epice impune, prin urmare, un efort de obiectivare din partea scriitorului, în această direcție venind câteodată și sfaturile lui Romain Rolland.

Cum însă manuscrisele originale ale lui Istrati n-au făcut decât sporadic⁷, obiectul investigațiilor, nu avem o imagine sincronă a etapelor de elaborare a operei cu editarea ei, cărțile lipărite nelăsând să se strecoare prefacerile dinlăuntrul atelierului său.

Această situație neconformă între etapele scrierii și succesiunea edițiilor ne-a și îndemnat, doaltfel, la alcătuirea catalogului general al manuscriselor⁸. Lucrare care ne-a determinat să procedăm, pentru moment, la restaurarea sumarului — celui volum dinții, mereu evocat de autor ca fiind *Moș Anghel* (Grește, o restaurare cu petele albe pe care, și în arheologie, procedul le acceptă). Dacă toate cele te bucați din cuprinsul cărții au suferit metamorfoze — și manuscrisul Muzeului Literaturii Române demonstrează că au suferit — *Moș Anghel*; carte pe care unii critici au situat-o deasupra *Kyrei*..., va fi fost în mod cert supusă și ea nui travaliu scriitoricesc, măcar pentru a-i fi dat rotunjimea, atât de perfectă. Nu este exclus, observam mai-nainte, ca evocarea lui *Moș Dumitru* să fi fost încorporată în structura

prozei *Moș Anghel*, autorul să fi conceput, deci, inițial, o tratare simetrică a destinului celor doi frați ai mamei. De îndată ce Istrati expediază manuscrisul lui Romain Rolland, are loc, se știe, mult râvnită — de el — întâlnire cu « sihas-trul » de la Villeneuve. Sub imperiul acestei stări de fericire scrie, în noiembrie — decembrie *Kyra*..., la începutul anului 1923 având gata și *Codine*. Ținând seama de observațiile exigen-tului său lector, Istrati dă, mai departe, curs proiectelor sale⁹, dovedind o extraordinară maturitate. Între cea de a doua carte, editată în 1924, și versiunea ei primară din 1922, se situează experiența celor două, între timp scrise: *Kyra Kyralina* și *Codine, Moartea lui Moș Anghel*, jumătatea primului ciclu fiind, prin urmare, realizată; și destule fragmente din următoarele gata...

Fasciculul de manuscrise al Muzeului Litera-turii Române reprezintă în mod cert, în discontinuitatea lui, un rest din manuscrisul inițial, care s-a dizmembrat în momentul cînd *Moș Anghel* se desprinde din contextul original. Firul epic a continuat să se dezvolte pe măsură ce eroul povestilor întâlnește, fie în circumstan-țele copilăriei, fie în peregrinările adolescenței — personaje memorabile, ce vor deveni axul viitoarelor sale cărți. Deschidem o paranteză, spre a reaminti că pe *Sotir* îl scrisese în vara anului 1921, cînd Istrati s-a refugiat în Alpii Maritimi. De ce s-a oprit, mai întîi, dintre atâtea destine asupra acestei figuri, ce va fi, abia ulterior, integrată unui sumar — inclassabil? Sub imperiul împrejurărilor, mărturisirea autorul, poate și pentru că *Sotir* întruchipa idealul istratian de libertate și prietenie (dacă o astfel de opțiune se înscrie între argumentele crea-ției). Căci, raportată la *Mihail*, povestirea dez-voltă o altă fațetă a temei, care va alcătui unul din leit-motivele creației istratiene. *Sotir* a fost rescris la Hautif ori anexat, pur și simplu, lucrării — în curs de elaborare? Greu de spus în absența manuscrisului integral; dar Istrati

⁷ Recursul la manuscrise devine o preocupare siste-matică la Al. Talex, atât în procesul de recuperare și de restituire a textelor inedite, cît și în comentariile care însoțesc notele la edițiile din opera lui Istrati, apărute la Editura „Minerva”.

⁸ Operațiunile premergătoare întocmirii catalogului întreprind un grad de dificultate, datorită dispersării manuscriselor originale. O bună parte se află în colec-țiile unor instituții deținătoare din România și din Franța. Altele au rămas în posesia persoanelor parti-culare, cărora Istrati le-a dăruit.

⁹ Proiecta ce vor suferi, după cum se vede, firești metamorfoze, căci după încheierea primului volum, acesta ar fi fost urmat de *Adrien et Mihail*, *L'Epreuve*, *Théodore*, *Notre Enfance*, *Nos frères*, *Gros Nuages*, *Entre le Rêve et la Réalité*, *Le Désastre* (scrisoare din 4 septembrie 1922). În februarie 1923 un nou sumar parea a fi definitivat: « La matière du troisième volume je l'ai prête, il va débiter avec *Mihail rêve*, manuscrit bleu-vert écrit à Villeneuve (oct. 1922) et qui est en votre possession et finira avec ce pauvre *Sotir rebûte* ».

va vorbi de acest *Sotir* ca despre un subiect «ratat». Cele două pagini din manuscrisul Muzeului Literaturii Române nu aduc, deocamdată, dezlegarea problemei pe care am semnalat-o.

Ne-am propus să zăbovim, în analiza de față, asupra manuscrisului *Une nuit dans les Marais*, despre care, până de curând, nu se știa că are și o primă variantă, încorporată primei cărți (autografe de la pagina 78 — până la 87, inv. 12.392). Muzeul Literaturii deține și versiunea definitivă a acestei proze, fapt ce ne-a oferit posibilitatea unei confruntări a textelor¹⁰ venind să contribuie la restabilirea imaginii scriitorului, deloc spontan, pe care Istrati însuși și-o acreditase, de altfel, nu fără o doză de autoironie, firește.

Mai întâi, trebuie să spunem că autorul revine asupra textului, în vederea publicării lui în „*La Nouvelle Revue Française*”, deci la începutul anului 1926, an în care apare și volumul *Codine*. Versiunea definitivă (ms. MLR, 12390) nu este însă o simplă transcriere a celei primare, chiar dacă în urma intervenției nu s-a produs modificarea subiectului, căci tocmai semnificația lui fusese hotărâtoare spre a-i conferi acestui fragment un caracter autonom. În economia primei redactări, întâmplarea fusese reținută de Adrian, la bordul Pachehotului „Dacia”, intitulându-se ca atare *À bord de Dacia*. Pasajul de început, fixând împrejurarea sufletească a evocării, este hăsurat cu creionul: «La cloche du bord frappa trois coups violents qui retentirent tout près d'Adrien et le reveillèrent comme d'un cauchemar».

Esențiala schimbare de sens care se produce în versiunea reluată o sugerează titlul însuși: *O noapte în bălți*. Se petrece o mutare de accent ce conferă povestirii întreaga încălțătură artistică. Față de ipostaza dureroasei întâmplări din copilărie, pe care memoria afectivă o aduce la suprafață în momentul despărțirii de locurile natale, din prima redactare, dincoace o dramă stă la baza prozei de sine stătătoare. E destul

să ne oprim la începutul magistral al povestirii (ce va deveni și începutul volumului *Codine*) spre a observa ruptura de text, — incipitul — (de care s-a ocupat cu stăruință noua critică) și cât de puternic se prefigurează mesajul: «...presque désœuvré encore deux étés et un hiver, aidant, dans la mesure de ses forces la grand mère et l'oncle Dimi, à la campagne. O, années inoubliables!... Si dans ses souvenirs ne s'était mêlé la souffrance réelle des autres, pour son propre compte il n'aurait gardé que le côté agréable, sans aucune rancune, le charme de l'enfance, de toute enfance, tout pénible soit-elle. Mais aujourd'hui quand il raisonnait en homme se rejouir au rappel de ces moments-là, lui semblait un sacrilège. Car [la vie de l'oncle et des siens à la...].»

Narațiunea păstrează aceleași scene, premergătoare întâmplării finale. Stilul este, însă, mai strins, descrierea limitată la sobrietatea mijloacelor, sporind autenticitatea imaginilor de viață înfățișate. Abia în versiunea a doua Istrati introduce în textul francez, mai des, termeni românești, explicându-i, pe unii, în succinte paranteze: *droum, mămăliga, cobilitza, ploasca*...

În fine, o particularitate, marcând la rindul ei o extraordinară maturizare a prozatorului, ar fi aceea referitoare la prezența autorului în povestire, dincolo de convenția artistică: în cea de a doua versiune povestitorul nu se mai adresează direct cititorului (unui cititor de pe alte meridiane) în forma: «...car sachez lecteur que...», în scopul de a-i explica acestuia mai mult decât tolerează fluxul narativ; condiția de frai a țărânului român.

Istrati acordă, însă, o deosebită atenție ritmului povestirii, se remarcă un crescendo al emoției care subliniază comportamentul bătrânului în fața pericolului de a fi surprins; o gradare a stării de tensiune motivează, astfel, actul disperat al uciderii calului. După patru ani, cât au trecut de la prima redactare, era firesc să se regăsească în scrisul istratian o mai proprie folosire a termenilor specifici limbii franceze; o înțuire a nuanțelor care să dea frazei ritmul propriu evocării. Trebuie spus, în treacăt, că unele deosebirii există și între acest manuscris definitiv și textul tipărit. Dar, nu este cazul să semnalăm, aici, diferențele. Ele sînt însă neînsemnate; originalul istratian probează, o dată mai mult, cât de bine stăpînea franceza scrisă, și că, ceea ce a lucrat Jean-Richard Bloch în procesul editorial însumează, fără a minimaliza, probabil, contri-

¹⁰ Valorificarea fondurilor de manuscrise istratiene aflate în colecțiile M.L.R. a fost o preocupare constantă a lui Al. Oprea, în paginile revistei „*Manuscriptum*”, în același timp, Al. Tălex a încredințat redacției alt inedit, cit și traduceri publicate pentru prima dată în românește. Ultimul manuscris explorat, însoțit de comentariul postum al lui Al. Oprea, a fost o versiune originală din *Biroul de plăcere* (Vezi nr. 2(55)/1984, închinat centenarului lui Panait Istrati).

Moș Dumitru — eroul
unui ciclu de povestiri
a.e. lui Panait Istrati.

buția oricărui redactor exigent.²¹

Metamorfozele dinăuntrul ciclurilor opereii lui Panait Istrati apar, în urma observării manuscriselor, a fi fost precumpănitoare; de unde solida structură a acestora, structură inseparabilă de sensurile profunde ale scrisului. Or, cît de savant stăpînește Istrati legile artei, o demonstrează modul în care fixează pilonii edificiului său, mișcările efectuate, pornind de la primul manuscris, lăsînd să se înțeleagă dobîndirea imediată a unei perspective de ansamblu. Introducerea elementelor de conținut, adică ordinea povestirilor pe coordonatele fixate, asigurarea legăturilor dintre părți, dezvoltarea unor ample bucăți din nuclee abia schițate în 1922, sînt tot atîtea aspecte care pledează pentru imaginea scriitorului complex. Situarile bucății *O noapte în bălți* în fruntea volumului *Codine* este dictată de o realitate a conținutului. Ciclurile de povestiri lasă, doar, impresia că reface destinul povestitorului, deci al unei lesnicioase elaborări, unghi înșelător care a și direcționat, cum s-a observat, judicioasă critică.

Că manuscrisul inițial s-a dezmembrat, s-a putut deduce din corespondența cu Romain Rolland. Dar, odată extrasă ca fiind de sine stătătoare, cartea *Moș Anghel*, narațiunea se dezarticulează. Autorul n-a procedat, cu restul, cum probează fragmentul *O noapte în bălți*, la o simplă operațiune de segmentare. Rescrie, reface legăturile, renunță. Miezul evenimentelor care au dat seva operei istratiane, se instalează, însă, în noi contexte narrative, fără a-și pierde

identitatea din primele redactări. Dobîndește, în schimb, fiecare un sens propriu, proces de metamorfoză, convergent intențiilor scriitorului, dictat de conștiința lui artistică; singura generatoare de operă, trăind apoi, independent de autor.

Studierea manuscriselor arată că proza istratiană nu ascunde, îndărătul ei, efortul de natură artizanală al cizelării textului; din acest punct de a privi, harul povestirii situndu-se, poate, în directă filieră a rapsozilor populari, componentă a talentului care a contribuit și la ușurința scrierii, în franceză, a opereii. Dacă e să-l situăm într-o familie cu trăsături comune, putem spune că nici manuscrisele sadoveniene nu denunță vreo trudă a elaborării. Scrisul l-a ridicat, însă, lui Istrati probleme de altă natură, nu mai puțin definitorii, cum sînt cele legate de arhitectura opereii. De unde procesul migrării povestirilor dintr-un sumar al cărților scrise, într-altul, al celor care se vor scrie. O astfel de situație a determinat și virsta textelor odată reluate, cum o dovedește *O noapte în bălți*, desavîrșindu-se la nivelul noii structuri ciclice și tematica, făurindu-i un final adecvat. Generoasa ofertă a fratelui Anghel să fie un context din cartea acestuia grefat aici? Oricum, refuzul demn al lui Moș Dumitru, capătă o accepțiune majoră, prin asumarea destinului de justițiar.

Fără a fi epuizat observațiile pe care le ridică textele autografe istratiane din sumarul manuscrisului analizat este momentul să deconspirăm și ultima taină a acestuia, argument — incontestabil — că el a făcut parte din corpusul primei cărți scrise, în 1922. A fost în mina lui Romain Rolland. Primul său cititor a făcut discrete corecturi, pînă la un moment dat, cu cerneală neagră, cu o peniță subțire, apoi cu creionul. Intervențiile scriitorului francez — abia observabile — cum vor fi și cele de pe originalul *Kyrei...*, sînt mai cu seamă de natură gramaticală, dificultate care l-a torturat, realmente, pe Istrati. Scriitorul se dovedește atent, cînd reia povestirea, la pasaje retorice, semnificate de Romain Rolland, de care curăță narațiunea.

Transcriem în paralel fragmente din cele două versiuni manuscrise, de unde se poate observa nu atît deosebirea de virstă dintre cele două texte, cît liniile de forță ale talentului ce se lucrează mereu pe sine.

²¹ Textele franceze au mai fost revăzute și de către Jacques-Robert France.

[Ms. 12302]

[...] Car la vie de l'oncle Dimi et des siens à la campagne n'était autre chose qu'une sorte de servage déguisé par une liberté apparente. [...]

Pour lui l'argent, les oeufs, les poulets. La soupe aux haricots pour les habitants de la chaumière ! [...]

Adrien s'interposait¹ souvent pour calmer la colère, car l'oncle n'aurait jamais frappé un enfant. Il aimait Adrien, le fils de sa soeur aînée, veuve et malheureuse. Il cédait à tous ses caprices, et ses caprices n'étaient autre chose que le désir d'accompagner son oncle quand il attelait pour aller au loin dans les marais couper la chaume et le roseau, ou quand il prenait son fusil pour tirer les grives qui abîmaient le raisin. Ah, ce nuit dans les marais du Danube et du Sereth !... Comment les oublier ?

[Ms. 12300]

La vie de l'oncle Dimi et des siens à la campagne n'était qu'une sorte d'esclavage [...]

Pour eux le beau froment, le meilleur maïs, le lait de la vache, les oeufs et les poules. La soupe à l'eau et haricots, et une mamaliga de mauvaise qualité pour les habitants de la chaumière. [...]

Et tout prétexte était bon pour la battre, parfois rien que pour sa lenteur à allumer le feu, quand le paysan, avec des coups de bottes dans le dos, jetait sa femme la tête dans les cendres de lâtre. Alors la vieille mère de l'oncle se fâchait, prenait la cobilitza et allongeait à son fils ivre quelques coups assez sensibles, qu'il encaissait en riant.

— Ivrognes !... Tant que vous êtes amoureux d'une jeune fille vous sortez la langue d'un anneau pour l'avoir, et quand vous l'avez, ce n'est plus qu'une chienne ! [...]

¹ Adăugat de R.R. pentru « s'entre-mettait ».

L'oncle Dimi n'avait point de permis pour couper du roseau, car il fallait un permis. [...]

Puis, on bourrait le sac de route avec de gros morceaux de «mamaliga», le pain national du paysan roumain, appelé par les Italiens «polenta» et fait avec de la farine de maïs bouillie dans l'eau. On y mettait encore quelques oignons et du sel, pour tenir la place du morceau de Gruyère, chez les Suisses, ou cell du lard chez les Hongrois. Comme boisson: une «plosca» avec de l'eau, car, sachez lecteur, que le villageois qui habite la „Belgique de L'Orient“ ne boit² pas du vin pendant la semaine, il ne sait pas ce que c'est le vin à table, mais il se soûle le dimanche sous l'œil complaisant du gendarm et du prêtre.³

Mais la meilleure indication qu'il y aura un départ «pour la coupe», Adrien le trouvait dans le front plissé et le visage tragiquement soucieux de l'oncle Dimi, car on n'était jamais sûr comment «cela» finirait⁴! C'était un vol, on volait ce que le propriétaire n'avait jamais ni labouré, ni ensemencé, et, souvent, au lieu de se trouver le matin au marché, on se trouvait dans la cour du «bogard», le char et les chevaux confisqués. [...]

O, drames ignorés de la vie des humbles!... Adrien se rappela comment, une fois, il avait été témoin d'une des plus tristes scènes auxquelles⁵ un homme pût⁶ assister dans sa vie. Elle lui revient dans tout son horreur:

Ils étaient partis tard, pour ne pas être vus par les voisins. Il y avait sept Km. à faire jusqu'aux marais. Nuit d'été [...]

Arrivés dans le roseau par des chemins contournés, détela les chevaux⁷ et on leur

Ah, ces nuits dans les vastes marécages de l'ambouchure du Sereth, comment les oublier!

L'oncle Dimi n'avait point de «permis» pour couper du roseau. Ce permis coûtait vingt francs à l'année et il ne pouvait se la payer.

[...] puis on burrait le sac de route avec une grosse mamaliga — le pain du paysan roumain —, quelques oignons et du sel, pour remplacer le morceau de gruyère, chez le Suisses, ou le lard du Hongrois. Comme boisson, une plosca avec du l'eau.

Mais la meilleure indication qu'il y aura un départ «pour la coupe», Adrien la trouvait dans le costume du mendiant que l'oncle endossait, ainsi que dans son front plissé. [...]

C'est ce qui se passa un soir. Ils étaient partis tard, pour ne pas être vus par les voisins. Il y avait cinq kilomètres à faire jusqu'aux marais. Nuit de juin [...]

Arrivés dans l'empire du silence, on détela les chevaux et, la musette à l'avance

² t — adăugat de R.R.

³ În versiunea finală a manuscrisului, autorul conturează portretul moral al mamei unchiului Anghel-Nedelea, desfășurat pe mai bine de 2 pagini.

⁴ t adăugat de R.R.

⁵ Propus de R.R. cu creionul pentru «qu'un...».

⁶ Propus de R.R. pentru «puisse».

⁷ R.R. corectează «dettela» și «cheveaux».

accrocha à la tête^a les sacs avec de l'avoine, en les attachant au char, puis l'oncle s'enfonça dans l'étang, la serpe à la main.

[...] Au clair de lune, Adrien les suivait du regard tant qu'il pouvait. Le zéphir de nuit et le murmure du roseau lui chatouillaient les sens au point de perdre toute notion de lieu et de temps. [...]

Puis il prit la serpe et s'en alla pour le «second voyage». On disait: «troisième», «quatrième» etc.; et à la maison, de retour du marché, on parlait: «C'était un chargement de vingt, vingt-cinq, trente voyages». Et cela pour trois, quatre ou cinq francs, pour des peines et des drames sans nom, comme celui que voici: [...]

Celui-ci [l'oncle] rebroussa chemin, apparut et d'une voix de bon père parla au cheval fautif, celui de droite.

Encore cinq ou six voyages et nous prenons la route!...

Il n'en^b put faire que trois et dû s'arrêter: le cheval avait lancé un nouveau cri:

— Sacré nom de Dieu, du Christ et de la Sainte Vierge! Je te mange les oreilles, tiens! [...]

Il descendit, prit l'étalon par la bride et marcha ainsi encore un bout. Puis, soudainement, le malheureux animal hennit deux fois de suite dans la main de son maître. [...]

Ils sortirent de la route, entrèrent dans un champ et, surtout l'étalon, entraîna la voiture vers les marais lançant de hennissements.

Alors se produit l'horrible! L'Oncle Dimi tira le couteau de la ceinture et tout en courant le planta dans le ventre du pauvre animal et s'arrêta brusquement.

accrochée à la tête, on les attacha à la voiture. Puis, Dimi s'enfonça dans l'étang, la serpe à la main. [...]

Au clair de lune, Adrien les contemplait avec émotion, une forte envie de leur crier: «Prenez-moi aussi avec vous!»

La brise légère et le murmure [...]

Il prit la serpe et s'en alla pour le «second droum». On appelait droum l'allée d'où on rapportait deux fagots sous les bras; et le soir, retour du marché, on parlait:

— C'était un chargement de dix, douze, ou quinze droumquri. [...]

Celui-ci apparut les mains vides et assombri. [...]

Encore quelques fagots, — tout juste pour que n'essayons pas la risée du marché, — et nous partons.

Mais à peine disparu dans le fourré du roseau qu'il y revint en courant: le cheval avait lancé un nouveau cri!

— Sacré nom de la Vierge, je te mange les oreilles, tiens, si c'est comme ça! [...]

Et il cracha de côté:

Il descendit, prit l'étalon par les mors et avança ainsi encore un bout de chemin, quand, brusquement, le malheureux animal hennit [...]

Ils sortirent de la route, entrèrent dans un champ en friche, où l'oncle se vit incapable de les maîtriser. L'étalon lançait des hennissements incessants et entraînait la charrette vers les marais, pendant que Dimi, en luttant pour les ramener sur le chemin, se voyait débordé, épuisé, menacé d'être écrasé, les vêtements tout en loques, la moitié du pantalon déjà perdu dans la course.

[...] tout en courant, Dimi planta la serpe dans le ventre de l'étalon et s'arrêta sur place. [...]

^a Correct: aux rêtes.

^b Scris de R.R. pentru «ne fût».

[...] ¹⁰ Quand il revint à lui [Adrien], la voiture marchait, mais à la place de l'étalon il vit l'oncle Dimi tirer de toutes ses forces, une corde passée sur l'épaule, le corps penché en avant, tête nue, cheveux en l'air: l'homme avait tué la bête que lui coutait cent francs, mais il tenait à rentrer à la maison avec ses quinze fagots qui lui avait causé ¹¹ le malheur!

Adrien, levé sur son séant, n'osait dire mot. La lune, tout au dessus de leurs têtes et ronde comme un disque, éclairait la campagne de toute la splendeur de sa douce lumière. Vénus montait au Levant et l'aurore jetaient déjà ses premières lueurs de pourpre, tandis que les rossignols et les merles remplissaient l'air de leur concert matinal. Du ciel et de la terre, la vie reprenait sa marche, élevait ¹² de hymnes, rappelait au bonheur. Pendant que l'homme semait la mort, prenait la place de l'animal et descendait plus bas que lui!...

Il se réveilla dans un bruit de voix. Faiblement éclairés par les premières lueurs de l'aube, l'oncle Dimi et le garde-marais parlaient, debout, devant le cadavre du cheval qui gisait dans une mare de sang, les boyaux répandues tout autour. [...]

Et tournant le dos au drame, il s'éloigna à pas lourds. [Osman] ¹⁰

Dimi abandonna le compagnon qui lui avait rendu tant de services, s'attela à sa place et prit le chemin du village après avoir d'abord déchargé les fagots.

L'étoile du berger brillait de tout son éclat d'opale sur l'horizon empourpré du levant, quand Adrien, se séparant péniblement de son ami d'enfance — le bel ajezan à la démarche fière, aux yeux vifs, au sang bouillonnant, trainant avec mépris une baraque à quatre roues —, se mit à suivre la charrette de l'oncle Dimi comme on suit un corbillard. [...]

¹⁰ După fragmentul de o pagină relativă confruntarea cu pindarul bălții, care nu există în varianta inițială a povestirii, versiunile paralele continuă.

¹¹ Propus de R.R. pentru «lui causerent...».

¹² «levail», corectat de R.R.

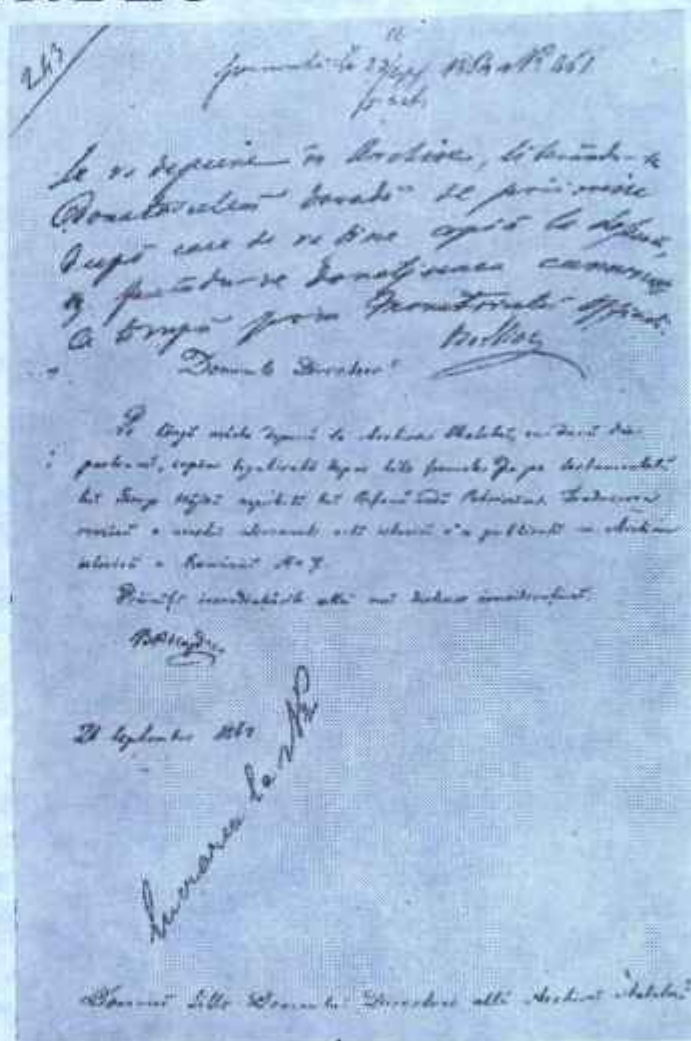
RESTITUIRI

B. P. HASDEU

La Arhivele Statului

ÎN CEI PESTE 150 DE ANI DE ACTIVITATE, Arhivele Statului — deținătoare ale unui bogat și variat tezaur documentar — au avut la conducere o pleiadă de personalități culturale al căror aport la impulsivarea și dezvoltarea arhivisticii românești a fost substanțial. Activitatea desfășurată de Ion Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac, Constantin D. Aricescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Dimitrie Onciul¹ etc. a avut ca obiectiv impunerea unei legislații arhivistice, îmbogățirea fondurilor existente cu documente — din țară și de peste hotare — referitoare la istoria poporului român — valorificarea acestora prin publicarea de lucrări științifice, coordonate, care constituie și azi principii fundamentale ale activității arhivistice.

În perioada 1876–1900, B. P. Hasdeu, ca director al Arhivelor Statului, în paralel cu elaborarea celor trei volume din *Cuvente den Bărlui* (1878–1881), editarea *Cronicii lui Zilot Românul* și *Etymologicum Magnum Romaniae* în patru volume (1886–1898), a militat pentru înființarea de filiale ale Arhivelor în toate județele țării, după modelul celor de la București și Iași; îmbogățirea tezaurului informațional existent cu documente din țară și de peste hotare; publicarea unor ediții de documente, știut fiind că «toate marile archive din Europa dau la lumină publicațiuni istorico-filologice»²; constituirea unei biblioteci a Arhi-

velor cu lucrări științifice publicate în țară și în străinătate; construirea unui palat al Arhivelor cu anexe pentru muzeu și bibliotecă.³

Pentru a avea o imagine cât mai completă a muncii desfășurate de B. P. Hasdeu ca director al Arhivelor, menționăm strădania depusă pen-

¹ Vezi *Figuri de arhiviști*, Dir. gen. a Arh. St., Buc. 1971, 328 p.

² Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 595, 1879, f. 55.

³ *Ibidem*, dosar 612, 1881, f. 12. Vezi Aurelian Sacerdoțeanu, *Proiecte de planuri*.

tru găsirea celor mai bune soluții de conservare a documentelor¹; punerea la dispoziția cercetătorilor a unei săli de studiu în cadrul arhivelor²; instituirea unor concursuri de ocupare a posturilor rămase vacante care necesitau cunoștințe de paleografie chirilică și slavă³; organizarea unei echipe de pompieri pe lângă Arhive «unde se conservă atâtea tezaururi istorice și de garanții juridice pentru averea statului»; înzestrarea tipografiilor care publicau documente din arhive cu litere cu caractere chirilice, poloneze și orientale pentru ca edițiile «să prezinte toate garanțiile de autenticitate pe care le cere critica științifică».⁴

Măsurile luate, ca și autoritatea și prestigiul științific de care s-a bucurat B. P. Hasdeu, au condus la impunerea Arhivelor în rîndul instituțiilor de cultură din țară și din străinătate.

Astfel, la solicitarea făcută de acestea prin Ministerul de Externe, B. P. Hasdeu trimite Direcției Arhivelor din Venetia și Strasbourg, pe lângă informațiile privind organizarea arhivelor, și publicațiile istorico-filologice apărute.⁵

Anual, din bugetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice se acorda Arhivelor Statului o sumă de bani pentru cumpărarea de cărți, pentru vizile de documentare în străinătate etc. precum și pentru alte cheltuieli de cancelarie pe care B. P. Hasdeu trebuia să le justifice pe bază de acte.

În 1879, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, N. Krețulescu, cerea directorului Arhivelor să-i justifice suma de 3000 lei anual acordată din bugetul ministerului pentru subvenționarea publicării documentelor istorice, pe anii 1877—1879, cît și a distribuirii acestora.

Deși cererea, după propria mărturisire a lui B. P. Hasdeu, «m-a atins și mă doare» prin neîncrederea acordată, în raportul înaintat și prezentat în paginile de față arată sprijinul primit din partea lui N. Krețulescu — care, încă din 1864, în calitate de ministru, i-a încredințat sarcina de a publica revista „*Archiva Istorică a României*”⁶ — și a lui Gh. Chișu, care l-au impulsionat în publicarea documentelor istorico-filologice. Astfel, în 1878 a publicat

Limba română vorbită între anii 1550—1600, apreciată atît de Academia Română, cît și de lingviști străini ca Hugo Schuchardt,⁷ Gustav Meyer, Járnik, Miklosich, Gaston Paris, Angelo de Gubernatis etc., cărora li s-au trimis cîte două exemplare din lucrarea menționată. Cheltuielile statului s-au ridicat la suma de 3000 lei, în timp ce pentru publicarea *documentelor Hurmuzachi*, din care nu s-au vindut nici măcar 10 exemplare, s-au cheltuit 15000 lei, «ceea ce din punct de vedere comercial — arăta B. P. Hasdeu — reprezintă o ruină», dar «statuturile o fac, o face știința și sînt datoare a o face, căci scopul lor este lumina: lumina *quand même*, iar nu dobînda».

În ceea ce privește distribuirea celor 480 exemplare ale acestor publicații, ele au fost împărțite în felul următor: 100 s-au pus la rezervă, 100 au fost distribuite cu ocazia Congresului de Orientalistică de la Florența, 24 s-au dat membrilor Academiei Române, cîte două exemplare s-au trimis Academiei din Petersburg, Berlin, Viena, Pesta, Belgrad, Agram și Cracovia etc.⁸

În acest fel B. P. Hasdeu, folosind metoda uzitată și de savanți din alte țări, a fost convins că își îndeplinește o «sacră datorie», care a dus dealtfel la impunerea Arhivelor în lumea științifică europeană.

Preocupat marea de folosirea judicioasă a banilor acordați Arhivelor, marele om de cultură propunea Ministerului Instrucțiunii Publice ca din viitorul buget să se facă un singur fond comun de 6000 lei pentru «publicațiunile istorico-filologice, biblioteca și colecțiunile Arhivelor».

* * *

Interesul și pasiunea manifestată de B. P. Hasdeu, încă de la începuturile activității sale științifice, pentru cercetarea și stringerea documentelor referitoare la trecutul istoric al țării, au făcut ca în 1864, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să-i propună redactarea revistei „*Archiva Istorică a României*”⁹. În urma acceptului înregistrat la nr. 27.252 din 24 iulie 1864¹⁰, B. P. Hasdeu semnează contractul cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice conform căruia pentru activitatea de selectare a documentelor, de redactare a revistei și de scoatere a unei coli tipografice săptămînale sau patru

¹ *Ibidem*, dosar 639, 1883, neajug.; dosar 649, 1884, f. 7.

² *Ibidem*, dosar 560, 1876, f. 2.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, dosar 552, 1876, f. 25, dosar 565, 1877, f. 24.

⁵ *Ibidem*, dosar 573, 1877, ff. 1—1 v.

⁶ Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice dosar 591, 1864, ff. 1—3.

¹⁰ *Idem*.

lunare, i se plăteau 2000 lei pe lună. Ministerul Instrucțiunii Publice solicită Ministerul de Interne să ordone Direcției Tipografiei Statului care era în subordinea sa directă, de a da hirtia și mediile tiparului necesare publicării revistei, urmînd ca aceasta să se despăgubească din banii adunați din abonamente.

Abonamentele erau obligatorii pentru așezămintele de binefacere, superiorii mănăstirilor, precum și pentru profesorii și institutorii de toate gradele. Deși costul unei broșuri anuale se stabilise a fi de 14 sfanți, dintr-o adresă trimisă Ministerului Instrucțiunii Publice la 1 februarie 1868¹¹ aflăm că 100 de volume din revista „*Arhiva Istorică a României*” se vînduseră cu 7 sfanți.

După doi ani, în iulie 1866, Ministerul Instrucțiunii Publice, nemaiputînd subvenționa apariția revistei, suspendă publicarea ei.¹²

B. P. Hasdeu¹³ intervine însă la Minister, reușind ca în aprilie 1867 să obțină autorizația republicării revistei¹⁴. La rîndul său, Ministerul Instrucțiunii Publice, la 1 aprilie 1867¹⁵ se adresează directorului general al Arhivelor, Grigore N. Manu¹⁶ pentru a satisface toate cererile lui B. P. Hasdeu, cu privire la documente și alte informații necesare redactării revistei „*Arhiva Istorică a României*”, despre a cărei reapariție este informată și Tipografia Statului¹⁷. Simțind nevoia unei îmbunătățiri a conținutului revistei și cu speranța că în acest fel va hotărî forurile de resort să acorde sumele de bani necesare publicării acesteia, B. P. Hasdeu înaintează, la 24 martie 1867¹⁸ Ministerului Instrucțiunii Publice, un proiect-program, în care își propunea ca documentele să le publice în ordinea sistematică și cronologică, intenționînd

totodată să selecteze tot ce s-a scris de diferiți autori străini despre istoria românilor de peste Dunăre. Ministerul Instrucțiunii comunică lui B. P. Hasdeu că scopul revistei pentru care s-a acceptat reapariția ei este de a publica documente care „n-au apucat încă a ieși la lumină”¹⁹.

La rîndul său, B. P. Hasdeu, aducînd cîteva considerații suplimentare, promite că va „pune toată stăruința pentru a realiza cu plăcere și cu scrupulozitate planul propus de ministru”²⁰.

Din nevoia de a face cit mai cunoscută revista, B. P. Hasdeu, în 1868, se adresează lui D. Gusti²¹, ministrul instrucțiunii publice, pentru a-i îngădui să ofere 10 exemplare unor somități literare aflate peste hotare, ca Hurmuzachi la Viena, Mocioni la Pesta etc., cit și pentru acordarea unui concediu de două luni în vederea efectuării de cercetări în Arhivele din Germania, Franța și Anglia²².

Interesate în cunoașterea documentelor publicate de B. P. Hasdeu, Ministerul de Justiție, Ministerul de Război, Ministerul de Interne, Casa Școalelor, redacția *Monitorul Oficial* solicită revista²³.

Publicarea „periodicului” continuă pînă în februarie 1869, cînd Ministerul Instrucțiunii Publice, prin adresa nr. 1155 îi face cunoscut lui B. P. Hasdeu că i se încheie contractul de redactare a revistei, aceasta urmînd a fi publicată de către Direcția Generală a Arhivelor Statului²⁴.

În același timp, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice cere Tipografiei Statului, prin adresa nr. 8123 din 28 februarie 1869 să-i dea știința exactă de numărul volumelor și al colilor tipografice apărute încă din 1864, numărul abonaților și banii primiți, locul unde se află depuse publicațiile și în cite anume exemplare²⁵. Răspunsul²⁶ primit menționa că în 1864–1865 a

¹¹ *Ibidem*, dosar 611/1868.

¹² *Ibidem*.

¹³ La 21 septembrie 1864, B. P. Hasdeu donează Arhivelor Statului testamentul lui Grigore Hasdeu, nepotul lui Ștefan vodă Petriceicu publicat în revistă. Cezar Bolliac, directorul general al Arhivelor, menționează că donatia să fie făcută cunoscută prin *Monitorul Oficial*. Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 289, 1964, f. 16.

¹⁴ Arh. St. Buc., fond Minist. Instr. Publice, dosar 591/1864, f. 2.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 476, 1867, f. 5.

¹⁶ M. Pănescu, Grigore N. Manu, în *Figuri de arhivist*, Buc., 1971, p. 131–155.

¹⁷ Arh. St. Buc., fond Minist. Instr. Publice, dosar 476, 1867, f. 5.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 476, 1867, v. f. 1.

¹⁹ *Idem*, f. 3, 3 v și 8.

²⁰ *Idem*, dosar 476, 1867, f. 7.

²¹ *Ibidem*, dosar 611, 1868, f. 35.

²² *Ibidem*, dosar 611, 1868, f. 23.

²³ *Ibidem*, dosar 611, 1868, f. 1–2.

²⁴ *Ibidem*, dosar 194, 1869, f. 2: „Domnule, am luat măsuri spre a face ca *Arhiva Istorică* să fie publicată în viitor prin chiar Direcțiunea Arhivelor Statului. Am dar onoarea a vă încredința că contractul din anul 1864, luna iulie, ce aveți încheiat fără termen cu acest minister pentru mai sus zisa publicațiune, a încheiat cu finalul lui Ianuarie trecut. Cu această ocaziune nu lipsesc de a vă aminti ca să binevoiți a pune pe minister în posesiunea volumului „*Arhivei Istorică*” ce ați fost dator a publica în trecutul an 1868 și în trecuta lună a lui Ianuarie.

²⁵ Arh. St. Buc., fond Minist. Cultelor și Instr. Publice, dosar 194, 1869, f. 3 și 4.

²⁶ *Ibidem*, dosar 144, 1869, f. 5 v.

Domnule Ministru!

Veștile cunoscute înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Publicațiunile noastre au fost în

apropiere, în a se găsi în cele de la București

înseamnă că veștile de la București

sunt în a se găsi parțial în cele de la Paris

și în cele de la Viena și în cele de la Berlin

Registratura Ministerului Instrucțiunii Publice Nr. 1496/11 aprilie [1867]

Domnule ministru,

Votul camerei reînviind „Archiva istorică a României”, am onoare a de a vă prezenta o schiță de program, de care mă voi ține în cursul acestui an, și pentru care cutez a solicita autorizația Domniei voastre.

Publicațiunea trecută a „Arhivei”, cuprinsă în cele două volume apărute, mi se pare a avea un dezavantaj, de care mi-a fost imposibil a mă feri la început, și anume dezavantajul că documentele n-au fost publicate în ordine sistematică și cronologică. Acest dezavantaj nu va mai fi. Sunt decis a publica de acum înainte tot serii de documente relative la una și aceeași cestiune istorică, dispuse în ordinea anilor, și pe care, după ce voi epuiza-o, numai atunci voi aborda o altă cestiune. În acest mod, fiecare serie va prezenta un corp complet și independent.

Prima serie cu care voi începe acum sînt documente asupra istoriei Românilor de peste Dunăre, Macedono-Români, Morovlaci, Istriani, etc. începînd de la împăratul Aurelian și pînă la anul 1800. Sub numele de «documente» se înțeleg *acta* și *scriptores*, care au meritul de a fi contemporane cu faptele ce narează. În loc de introducția la această serie voi publica prețioasele disertațiuni, una nemțească de Thunmann și alta engleză de Martin Leake, asupra istoriei și limbei Românilor de peste Dunăre.

Actele și scriitorii, ce vor intra în această importantă serie, sînt în limbile greacă, latină, ebraică, slavă ecleziastică, bulgară, sîrbă, engleză, franceză, spaniolă, italiană, germană etc. Fiecare document va fi publicat în textul original, tradus și însoțit de un comentariu și de note, sau chiar, în unele cazuri, de articole explicative.

Seria va avea un titlu general: „*Arhiva Istorică a României*” pentru anul III, și un titlu special „*Arhiva Istorică a Românilor de peste Dunăre*.”

Nu mai îndoieste, Domnule ministru, că documentele cuprinse în această primă serie vor arunca o mare și nouă lumină asupra trecutului fraților noștri de peste Dunăre și vor ajuta, poate, la soluțiunea viitorului lor.

Primiți, Domnule ministru, încredințările celei mai distinse considerațiuni.

B. PETRĂSCU HĂJDEU
24 martie 1867

Domniei Sale,

Domnului ministru de Culte și Instrucțiune Publică.

[Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 470, 1867, f. 1 v.]

Nr. 3370/1867, uptime 11/23

Domnul meu,

Am primit programa ce ați binevoit a-mi trimite pentru publicațiunea cu care sînteți însărcinat. Spre a nu se aduce nici o întîrziere mă grăbesc a face oarecari observațiuni asupra programelor dvs. învîndu-vă a le avea de regulă și a vă conforma lor.

Adevăratul scop al publicațiunii „*Arhiva istorică a României*” a fost și este a publica documente care n-au apucat încă a ieși la lumină, care sînt necunoscute în arhive, și cu deosebire în arhiva noastră, documente vechi, manuscrise, în limba română, iar cele mai vechi în limba slavonă. Necunoașterea acestor documente este cauza lacunelor care există în istoria noastră.

Scopul acesta nu s-a putut ajunge pînă astăzi din următoarele cauze:

1. Documentele erau împărțite pe la deosebitele stabilimente mănăstirești unde se țineau chiar ascunse, astăzi însă, concentrîndu-se în Arhivă, ele sînt la dispozițiunea noastră.

2. Cele mai multe documente, mai vechi și mai interesante, erau scrise în limba slavonă care la puțină era cunoscută.

3. Particularii care s-ar fi interesat și s-ar interesa de aceste documente chiar în cazul cînd ar avea toate cunoștințele necesare spre a le publica, nu sînt în stare a întreprinde asemenea lucrare din lipsă de mijloace.

Pentru aceste cauze guvernul s-a hotărît a lua asupra sa cheltuielile tipăririi acestor documente și acesta este adevăratul scop pentru care s-a înființat publicațiunea „*Arhiva istorică a României*”

Această arhivă n-are a fi un tratat de istorie, căci acesta se putea face și de particulari. Arhiva trebuie să fie o colecțiune de documente, și anume o colecțiune de documente necunoscute, nepublicate cu greu a se publica de particulari, și mai cu seamă cele scrise în limba slavonă. Pentru aceasta, ministerul se va grăbi a lua toate măsurile curente spre a vă înlesni căutarea documentelor în Arhiva Statului.

Avînd în vedere acest scop principal, veți face o lucrare și mai folositoare dacă la documentele din Arhiva noastră veți și a adăuga și alte documente din arhive străine încă nepublicate, sau dacă veți explica și lumina cuprinsul documentelor din Arhiva noastră prin documente deja publicate în alte colecțiuni sau scriitori.

Ne-am abate însă cu totul de la scopul pentru care s-a înființat această Arhivă dacă în loc de a publica documente arhivale încă necunoscute, ea ar publica tratate istorice, sau ar recedita autori sau documente cunoscute și publicate. Negreșit că și acestea ar avea un merit real, însă nu este acesta scopul pentru care guvernul a inseris în buget suma pentru Arhivă. Autorii și documentele cunoscute nu pot să vă servească decît numai pentru note explicative la documentele nepublicate care numai acestea fac obiectul Arhivei.

Ideea d-voastră de a face un tratat istoric, cronologic, documentat, asupra Românilor de peste Dunăre este o idee prea frumoasă și guvernul n-ar putea decît să vă felicite dacă ați face d-voastră asemenea lucrare. A recedita însă pe toți scriitorii eiți au scris de la Aurelian despre Români de peste Dunăre, ar fi în parte a se face o lucrare deja făcută și în tot cazul ar fi o lucrare care nu și-ar avea locul în „*Arhiva istorică a României*”. Guvernul vă va fi recunoscător dacă veți culege din arhiva noastră documentele cele mai vechi ce s-ar fi găsit relative la Români de peste Dunăre.

precum și alte documente nepublicate care s-ar găsi oriunde, avînd toată libertatea de a le însoți cu note explicative după actele și autorii cunoscute, precum și cei doi autori pe care-i citați, germanul Thunmann și englezul Leake. Acești autori nu-și au neîndreptatul loc în „Arhiva istorică a României”; înțil pentru că ambii sînt moderni, cunoscute, și se găsesc în bibliotecile publice și private, și pot fi cu înlesnire citați sau traduși, și al doilea pentru că Thunmann este comentat și îndreptat de mai mulți din istorici, iar Leake este și tradus în limba română.

Spre a mă rezuma, ministerul vă invită:

1. A alege și publica din Arhiva Statului documentele cele mai vechi și pe care le veți găsi mai importante pentru istorie, cu deosebire cele scrise în limba slavonă, publicînd textul și traducțiunea.

2. De a publica, afară de documentele din arhiva noastră, și alte documente nepublicate ce cu stăruință dvs. veți ști să găsiți și alurea.

3. A explica și lumina documentele ce veți publica prin note și comentarii după scriitori și documente deja publicate.

4. A urma, după cum declarați, în publicarea documentelor, o ordine sistematică și cronologică.

Iată programa Ministerului; lăsîndu-vă toată latitudinea în alegerea documentelor nepublicate, ar dori să urmați această programă precum a văzut cu plăcere c-a fost urmată la începutul lucrării d-voastră.

Primiți . . .

[Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867 I. 2, 3 v, 8]

Registratura Ministerului
Instrucțiunii Publice
nr. 1776/14 aprilie 1867

Domnule ministru,

Primind programul, ce ați binevoit a mi-l pune în vedere la redactarea „*Arhivei Istorică*”, nu pociu a nu recunoaște justatea observațiilor, ce-mi faceți, și-mi voi pune toată stăruința pentru a realiza cu plăcere și cu scrupulozitate planul ce-mi propuneți.

Cu toate acestea, Domnule ministru, spre a putea pași pe o cale sigură și bine definită, citez a vă mai supune unele considerațiuni suplimentare, ce mi se par a avea o mare importanță și care mai posedă și avantajul de a nu ieși din limitele planului, ce Domnia voastră l-ați dori adoptat de „*Arhiva Istorică*”.

1. Un mare număr de documente slave, împrăștiate prin arhivele ruse, polone, serbe și dalmatine, și relative la istoria Românilor, au fost deja publicate în diferite colecțiuni locale, însă numai în limba textului, adică în felurite dialecte slave, din care cauză ele au rămas și rămîn cu totul necunoscute Românilor și autorilor occidentali, ce s-au ocupat cu istoria noastră națională; ba chiar între slavi sînt foarte rari acei bărbați, care să poată înțelege toate limbile slave, și în toate fazele dezvoltării lor lingvistice. A grupa și a reproduce unele atari documente, traducîndu-le în românește și comentîndu-le, este unul din serviciile cele mai esențiale ce poate aduce „*Arhiva Istorică*”, conform chiar cu programul primitiv al acestei publicațiuni, care au fericirea de a plăcea Domniei voastre.

2. Sub numele generic de documente se cuprind nu numai actele propriu-zise, ci încă și relațiuni scrise de bărbați contemporani evenimentelor, ce relatează: relațiuni de cele mai multe ori mult mai importante decît toate celelalte specii de documente. Îmi veți permite, Domnule ministru, a cita un exemplu sau două. Între manuscrisele postume ale istoricului polon Naruszewicz s-a găsit o cronică a Moldovei, scrisă polonește în anul 1566 de către unii poloni stabiliți în Moldova, mai veche decît cronică locală a vornicului Ureche și cuprinzînd mai multe detalii de o valoare nespusă. Subsemnatul posedă o copie după această prețiosă fîntînă istorică. Ei bine! n-ar fi oare o neglijență neiertată, ca să nu zic o crimă, de a n-o publica în „*Arhiva*”? Voi mai da încă un exemplu. După bătălia de la Teleajin celebrul preidi-

cator polon Skarga făcea o predică, tipărită tot atunci polonește la Cracovia, devenită astăzi un fenix de raritate și care depinge, într-un mod admirabil, groaza ce insufla Poloniei Mihai cel Viteaz, chiar în urma învingerii. A reproduce și a traduce o asemenea bucată în coloanele „*Archivei*”, n-ar fi oare a arunca o lumină nouă și plăcută asupra istoriei marelui erou al Românilor?

Așa dar, Domnule ministru, „*Archiva Istorică*”, înțelegea în spiritul programului propus de Domnia voastră, și în sensul dezbaterilor, ce au motivat votul onorabilei Camere, va cuprinde:

Documente române inedite, și tot felul de documente slave, nepublicate încă sau netraduse până acum în limba română; atit acte propriu-zise, precum și diferite genuri de relațiuni, importante pentru istoria Românilor; care toate vor fi ilustrate cu prefațiuni, comentarii sau note.

După ce am încercat a preciza caracterul „*Archivei Istorică*”, în conformitate cu programul schițat de Domnia voastră, imi mai rămîne a constata, Domnule ministru, că acest program nu se poate împăca cu ordinea cronologică sau sistematică, imposibile pentru o colecțiune adunată și publicată *au fur et à mesure*.

Sfîrșesc, Domnule ministru, rugîndu-vă a ordona *Archivei Statului* de a satisface toate cererile, ce-i voi putea adresa, iar pe de altă parte de a invita *Imprimeria Statului* de a-și comisiona cit mai curînd o proviziune de litere polone sub și supra-semnale, ce-i lipsesc cu desăvîrșire și care sînt neapărate pentru publicarea numeroaselor documente polone, ce se află în posesiunea subsemnatului. În fine, zelul de a corespunde cu exactitate la dorințele Domniei voastre, mă face a regreta că, *Imprimeria* nefiind pînă acum prevenită de a începe tipărirea „*Archivei Istorică*”, deși ne aflăm pe la mijlocul lunii aprilie, și în ajunul unor sărbători, publicațiunea mea va putea să apară într-un mod regulat numai de la 1 mai; mă voi sili însă, după putință, a completa mai în urmă cele patru coli, ce trebuiau să iasă în cursul lunii curente și din care timpul material nu mai permite a scoate decit numai două.

Binevoiți, Domnule ministru, a primi încredințările celei mai distinse considerațiuni.

B. P. HĂJDEU

13 aprilie 1867

[Rezoluție]

Direcțiunea Școlii

Se va scrie *Imprimeriei* spre a accepta tipărirea *Archivei*.

ss/ Radu Ionescu

[Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867, f. 7]

Direcțiunea Generală

a
Arhivei Statului

La Ministerul Cultelor
și Instrucțiunii Publice
1879 noiembrie 27/9, București
Nr. 403

Domnule ministru,

Mă grăbesc a răspunde la adresa Domniei voastre nr. 14401 din 20 noiembrie.

Toate arhivele mari din Europa dau la lumină publicațiuni istorico-filologice. La noi, onoarea de a fi înțeles cel dintîi necesitatea de a nu rămîne România îndărăt în această privință, aparține personalmente Domniei voastre. La 1865, tot în calitate de ministru al instrucțiunii publice¹, ați binevoit a-mi încredința sarcina de a

¹ B. P. Hasdeu în mod greșit menționează anul 1865. Față de Ministerul Instrucțiunii Publice se angajase încă din 1864 pentru a redacta revista „*Archiva Istorică a României*”. (Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 591, 1864, ff. 1-3.)

umple lacuna ce exista pînă atunci în organizarea Arhivelor Statului, și drept rezultat apăruse în cursul anilor 1865—1867 cele trei volume din „*Archiva Istorică*”. La 1867, din cauze pe care nu le voi atinge, postul de director special al „*Arhivelor Istorică*”, încredințat mie la 1865 de către Domnia voastră a fost desființat, rămînînd ca directorul general al Arhivelor să publice el singur cîte ceva, dacă va crede acesta de cuviință. În adevăr, s-au și publicat, în intervalul dintre 1867—1876, niște registruri fără cea mai mică valoare științifică și s-a reproduș așă numita *Condică brâncovenască* în care erorile se încep chiar de la frontispiciu, unde editorul probează că nu știe cînd trebuie să se sustragă 5508 și cînd 5509 din anul de creație.²

La 1877, domnul G. Chițu³, atunci ministru al instrucțiunii publice, a revenit la ideea Domniei voastre de la 1865, dar în alte condiții. În loc de a crea o direcție specială a publicațiilor, Domnia sa mi-a încredințat sarcina de a le da la lumină în calitatea generală de director al Arhivelor Statului, prevăzînd în acest scop în buget suma de 3.000 lei. La 1865 directorul general avea 740 lei pe lună și directorul special al publicațiilor, de asemenea 740, adică amîndoi la un loc primeau 1.480 lei, afară de costul intrinsec al tipăriturilor. De la 1877 pînă astăzi ambele sarcini, întrunite în persoana subsemnatului, costă pe stat numai 555 lei pe lună, abia a treia parte: și totuși astăzi, ceea ce nu s-a făcut altă dată, se bănuiește că directorul cu cele două sarcini ar fi putut să întrebuinteze rău vreun exemplar din publicațiile arhivelor, după cum rezultă într-un mod indirect din adresa sub nr. 1401, adresă care — emoțiunea, domnule ministru, mă silește a o spune —, m-a atins și mă doare.

La 19 aprilie 1877, fostul ministru, domnul G. Chițu, a abrogat programa ce-i prezentasem despre modul cum să se facă publicațiunile istorico-filologice ale arhivelor. Tipărirea s-a început pe la finea lui mai, după ce s-au adus din străinătate caracterele cirilice și orientale trebuincioase. Primul volum, pe care-l alătur pe lîngă acesta sub litera A, s-a terminat în august 1878, ieșind la lumină sub titlul de: *Limba română vorbită între anii 1550—1600*.

Pentru a se putea judeca despre valoarea acelui volum, ajunge a spune că:

1. Comisia Academiei Române, în care comisie eram fericit de a vedea și pe Domnia voastră, a decis în majoritate că este cea mai bună carte apărută în cursul anului 1877: și dacă nu i s-a dat Premiul Năsturel, să nu uităm că și [în] acea sesiune, printr-o dispoziție extraordinară, nu s-a acordat nimănui nici un premiu.

2. Celebrul lingvist german Hugo Schuchardt a scris asupra-i un tratat întreg plin de elogi, pe care-l alătur aici sub litera B.

3. Nu mai puțin renumitul filolog Gustav Meyer i-a consacrat un articol, foarte măgulitor pentru subscrisul, în cea mai răspîndită foaie germană, „*Augsburger Zeitung*”, *Beilage*, 1879, nr. 42, reproduș apoi în „*Românul*”, 6 februarie 1879, din care alătur aici un exemplar sub litera C.

4. Mai adaug opțiunea profesorului Jarnik de la Viena, expusă în ziarul „*Der Osten*” din 3 noiembrie 1878, alătur aici sub litera D.

5. Nu mai menționez laudele, aduse mai în trecut acestei publicații de către Miklosich, Gaston Paris, Angelo de Gubernatis și alții, care toate s-au răsfrînt asupra Arhivelor Statului făcîndu-ne a crede, Domnule ministru, că încrederea ce mi s-a acordat prin punerea mea în capul acestui important serviciu a fost meritată și pe deplin justificată.

Pînă la apariția tomului I am lucrat neîncetat la tomul volumului II, care va apare negreșit pînă la 1 ianuarie. El cuprinde aproape 800 pagini, fiind de două ori mai voluminos decît tomul I. Afară de *Limba română vorbită*, în două tomuri și un supli-

² Editate de C. D. Aricescu, director al Arhivelor Statului (1869—1870; 1871—1876) după suspendarea revistei „*Archiva Istorică a României*”. M. Regleanu, în *Figuri de arhiviști*, p. 195.

³ Gh. Chițu, ministru al instrucțiunii publice (1876 aprilie 27 — 1876 iulie 23; 24 iulie 1876 — 31 octombrie 1878; 23 iunie 1884 — 2 februarie 1885). Vezi M. Tudorică, Burlacu Ioana, *Guvernele României între anii 1866—1945*. Liste de miniștri, în „*Revista arhivelor*”, an. XXXII, 2, 1970, p. 429.

ment⁴, subscrisul a început totodată publicațiunea despre documentul inedit al lui Negru Vodă, și-n același timp s-a reprodus prin fotografii în cite 50 exemplare trei scrisori originale de la Miroea cel Mare, unde acest nemuritor străbun Domn principe se intitulează «Domn al Dobrogei», din care cite 25 exemplare au fost trimise la Congresul de la Berlin. Din această reproducțiune am onoarea de a vă alătura aici cite un exemplar sub literele E I, E II, E III.

În toate publicațiunile arhivelor subscrisul a purtat exclusivamente întreaga greutate a execuțiunii, căci personalul serviciului este atât de redus, încât abia ajunge pentru lucrările curente ale cancelariei, după cum vă veți încredința, Domnule ministru, din adresa mea nr. ...⁵ pe care o trimit o dată cu acesta. Am făcut singur pînă și toate corecturile, afară de prima corectură a volumului I, cu care crezusem de cuviință a însărcina, cu o mică indemnisație, pe D. I. C. Bianu, unul din cei mai distinși studenți al Facultății de Litere. Cele de mai sus ar trebui să fie de ajuns din punctul de vedere curat științific, pentru a răspunde la întrebarea ce s-a făcut cu banii dați pentru publicațiunile istorico-filologice ale arhivelor.

Ca un neajuns suplimentar — de o natură inferioară —, mai adaug, Domnule ministru, că de la 1 ianuarie 1878 pînă la noiembrie 1879, toate mandatele ce mi s-au eliberat din partea onor ministerului, au fost însoțite de piese justificative din parte-mi despre întrebuițarea banilor. Nu s-a dat socoteală numai pentru anul 1877, nu din uitare sau din neglijență, ci din următoarele cauze:

1. Prin adresa onor ministerului din 8 octombrie 1877 s-a cerut ca piesele justificative să se prezinte după terminarea întregului volum, care s-a terminat abia în august 1878;

2. Tipărirea începîndu-se în mai 1877, iar nu de la începutul anului, din suma totală de 3.000 lei mai rămăsese un oarecare rest, întrebuițat în cursul anului 1878 și chiar în 1879. Astfel că subscrisul nu putea prezenta un compt complet.

Acum însă socotelile fiind pe deplin terminate, am onoarea, Domnule ministru, de a alătura pe lîngă acestea toate piesele justificative în număr de ...⁶ pentru suma de 3.000 lei din anul 1877.

Ca a doua chestiune, sînt întrebat: ce s-a făcut cu publicațiunile arhivelor?

Este o nenorocire poate, dar un fapt generalmente recunoscut, că Statul nu va fi niciodată comerciant. Și mai puțin comercială este știința. Domnia voastră personalmente o știți mai bine ca oricine, și ca bărbat de stat, și ca om de știință.

Vederile comerciale cele mai juste în cercul lor propriu, sînt prea strîmte, ba chiar periculoase, cînd se aplică la Stat și la Știință. Onor ministerul cheltuiește nu 3.000, ci 15.000 lei pentru publicarea documentelor, reposatului Eudoxiu Hurmuzache. Din acea publicațiune vîndutu-s-au cel puțin 10 exemplare? Din îngustul punct de vedere al unui simplu comerciant este o ruină de a da cineva în curs de mai mulți ani cite 15.000 lei fără a scoate măcar jumătate la sută. Și totuși staturile o fac, o face știința, și sînt datoare a o face, căci scopul lor este lumina; luminează *quand même*, iar nu dobîndă. Publicațiunile Statului, în genere după cum s-a făcut și cu documentele lui Hurmuzache, se trimit, într-un mod gratuit, poate la diverse instituții savante, poate la autorități științifice, apoi se schimbă pe alte publicațiuni analoage, și-n fine un imperceptibil minimum se strecoară pe calea librăriei. Statul face numai cam ce nu poate face inițiativa particulară.

Publicațiunile istorico-filologice ale Arhivelor Statului apar în 480 exemplare. Din acestea, 100 sînt puse cu totul în rezervă pînă la ieșirea tomului II; 25 exemplare sînt depuse spre vînzare la librăria Ștefănescu et Barasch, iar două exemplare la librăria Gerold et Co de la Viena. În 1878, fiind însărcinat de către fostul mi-

⁴ Adăugat ca notă de subsol de Hasdeu: «pe lîngă care va mai ieși la lumină și un supliment în parte deja tipărit».

⁵ Loc alb în text.

⁶ *Idem*.

nistru, domnul G. Chițu, de a reprezenta oficialmente România la Congresul Orientaliștilor, ținut la Florența, subscrisul a distribuit membrilor Congresului 100 exemplare, după cum au făcut și reprezentanții oficiali ai celorlalte guverne. Impresiunea, produsă în Italia prin publicațiunile Arhivelor Statului, se poate vedea în cea mai importantă revistă italiană, „Nuova Antologia” din 1878, la pag. 723—724, pe care o alătur aici în extras sub litera F. 24 exemplare s-au dat membrilor Academiei Române, care au primit de asemenea gratuitamente documentele lui Hurmuzache și alte publicațiuni române oficiale, 10 exemplare s-au trimis profesorului Hugo Schuchardt pentru a le distribui la reviste speciale germane, afară de care s-a trimis cite un exemplar la somitățile istorico-filologice din Europa, ca Miklosich, Curtius, Max Müller, Sayce, Benfey etc. precum și la unii filo-români renumiți ca Picot, Gaston Paris, Ascoli și alții.

Cite două exemplare s-au trimis la Academiiile din Petersburg, Berlin, Viena, Pesta, Belgrad, Agram și Cracovia, urmînd a se mai trimite la alte cîteva Academii.

Fiind convins că-mi îndeplinesc prin aceasta o sacră datorie, am crezut de cuviință a mai trimite cite un exemplar la bibliotecile unor școli române mai alese, dintre care mă voi mărgini a menționa excelenta școală comercială din București.

Nu am trebuință de a adăuga că subscrisul în persoană a avut onoarea de a depune cite un exemplar, elegant legat, în miinile Altețelor lor regale Domnul și Doamna, care au binevoit cu acea ocazie a-și manifesta înalta lor satisfacțiune. Rezultatul general al acestui mod de procedere, pe care onor Ministerul l-a întrebuițat el însuși în privința Documentelor lui Hurmuzache, deși publicarea lor este fără comparațiune mai scumpă, astfel că numai corectorul este retribuit aproape ca directorul general al Arhivelor Statului, a fost, după cum am arătat mai sus, rădicarea Arhivelor Române în ochii științei europene la o înălțime, care în principiu este datorită, Domnule ministru, inițiativei Domniei voastre de la 1865.

Înainte de 1 ianuarie 1880, precum am mai spus, va ieși la lumină tomul II din publicațiunile Arhivelor, mult mai important prin volum și prin cuprins decît chiar tomul I. Aparițiunea lui se va face însă pe deplin supt auspiciile Domniei voastre, primul concepător al acestor publicațiuni. Tocmai de aceea însă, fiind convins că nimeni nu poate simți mai bine și mai cu căldură importanța unei asemenea opere, mă cred dator a propune aprecierii Domniei voastre următoarele cîteva considerațiuni:

1. Suma de 3.000 lei este suficientă, deși publicațiunile, după cum se vede deja din tomul I, necesită multe cheltuieli de xilografie și fototipie, afară de cele curente tipografice; dar nu e suficientă suma de 1.000 lei, prevăzută pentru Biblioteca Arhivelor, o bibliotecă din care, în mare parte, intrucit privește așa numitul aparat de erudițiune, se alimentează din acele publicațiuni.

2. După bugetele din anii 1864 și 1865 fondul special al Bibliotecii Arhivelor era de 4440 lei noi (12.000 lei vechi), iar în anul 1867 el s-a ridicat la suma de 9.250 lei noi (25.000 lei vechi) sub titlul comun de *Publicații în Bibliotecă*, pe cînd astăzi aceeași Bibliotecă și niște publicațiuni pe o scară mult mai întinsă nu posedă împreună decît 4.000 lei noi.

3. Unirea fondului Bibliotecii cu fondul Publicațiunilor ca la 1867, este foarte practică sub toate punctele de vedere căci întîmplîndu-se a se cheltui într-un an oarecare mai puțin pentru una din cele două ramuri, se îmbunătățește prin însăși aceasta ramura cealaltă, ambele fiind în cea mai strînsă legătură.

De aici subscrisul ar lua libertatea de a propune, ca în viitorul buget să se pună un singur fond comun de 6.000 lei pentru « Publicațiunile istorico-filologice, biblioteca și colecțiunile Arhivelor ».

Binevoii, Domnule ministru...

HASDEU

PASIUNEA ESEULUI

Eugeniu SPERANȚIA

Un tratat de estetică ignorat

FORMAȚIA ȘTIINȚIFICĂ DE PSIHOLOG, sociolog și filosof a lui Eugeniu Speranția se reflectă în spiritul metodic cu care a abordat câteva din problemele cardinale ale esteticii propriu-zise.

Este suficient să parcurgi impresionanta listă a articolelor și studiilor, risipite într-o puzderie de publicații ale timpului, sau a comunicărilor expuse la diferite congrese de filosofie, estetică sau psihologie (ținute la Berlin, Copenhaga, Praga sau Paris) de către mereu activul și fecundul profesor universitar de la Cluj, ca să-ți dai seama din ce perspectivă înaltă și larg cuprinzătoare, dar totodată cit de științific a înțeles să abordeze, în lucrările sale, câteva din conceptele esteticii, cum ar fi: tragicul și comicul, unitatea artei, realismul, contemplația și creația artistică, raportul dintre estetică și biologie.

Ceea ce izbește, din primul moment, în paginile sale dedicate *frumosului*, pe lângă puritatea elevată a stilului (notă dominantă, de altfel, în tot scrisul lui E. Speranția), este competența seriozitate academică, documentarea abundentă și temeinică, originalitatea vădită a punctului de vedere și ineditul asociațiilor sistematice de idei constituite într-o viziune cu marcat accent personal.

Pentru că, în pofida faptului că a tins continuu, dintr-o insașiabilă apetență cognitivă, spre asimilarea unor zone cât mai vaste ale existenței, autorul *Perspectivei istorice* nu a coborât niciodată la nivelul trivial al diletanțismului superfluu, ci a rămas, cu fermitate, în tot ce a întreprins, un gînditor sever, secondat de un riguros om de știință.

Format în spiritul școlii maioreștiene, E. Speranția nu și-a îngăduit nici la catedră, nici în

scrieri, vreo afirmație gratuită, refractară exigențelor rațiunii, nici un rînd neizvorit din cercetări îndelungi, pasionante și exhaustive.

Dacă prin frecventarea asiduă a literaturii franceze și-a însușit atributele eminente ale expresiei ațice, transparente, exacte și prin excelență concise, studiile de specializare în universitățile germane l-au deprins cu asprimele creatoare ale travaliului metodic și îndirjit, care refuză să facă concesii arabescurilor fanteziste, facilității sau teoriilor emise cu grație și suavă insolență, doar pentru a deruta sau epata. Cu toate acestea, balastul erudiției nu devine, așa cum s-ar presupune, în cugetarea lui E. Speranția, o prezentă tutelară și rebarbativă.

CONTEMPLAȚIE ȘI CREAȚIE ESTETICĂ

Orice contemplare a « frumosului » implică un început de reacție artistică, tot așa cum orice percepție este o pregătire de acțiune practică, presupunând un început (inhibat) de « mișcare ».

Într-adevăr, creația artistică nu poate avea loc fără să fi pornit de la o atitudine contemplativă. În această atitudine trebuie să se fi cuprinzind, în germene, întreaga operă viitoare, așa cum în sămință se cuprinde planta întreagă cu rădăcina, tulpina, frunzele, florile și fructele ei. Precum materialul din care se construiește ansamblul somatic al unei viețuitoare este împrumutat din ambianță, tot așa opera artistică va crește, se va dezvolta, se va amplifica prin asimilare de « elemente de construcție » împrumutate din ambianță. Dimpotrivă, « ideea » creatoare, « viziunea ei inițială », impresia declanșatoare, deținând rolul de impuls vital, trebuie să provină nu din afară, ci din interiorul subiectiv, dintr-un gest mintal care până atunci nu se produsese sau chiar dacă se mai schițase vreodată, va fi rămas sterp, fără consecințe.

Activitatea artistică, activitatea de creație a operei de artă este simultan expresie — și, ca atare, implică o doză de imitație, dar nu de imitație a « naturii » (obiective, exterioare) cum pretind cei vechi, ci o reproducere a impresiei subiective. De aceea trebuie s-o privim ca pe o expresie. Ceea ce urmărește activitatea artistică este, astfel, de la început, o încercare a subiectului de a se exterioriza pe sine, o încercare de a-și proiecta în real, un moment, o atitudine a sa intimă, sustrăgându-o din perpetua curgere a conștiinței, a vieții, a « Timpului » și fixind-o ca pe o valoare ce trebuie să se conserve indefinit, pentru eternitate. Ceea ce numim în mod curent « inspirație »

Frumosul ca înaltă suferință. Une conception vitaliste du beau. Lirismul immanent. Micul tratat despre valori sînt titluri doar ale citorva din lucrările în care E. Speranția își expune ideile estetice cu finețea și claritatea ce-i sînt proprii. De bună seamă că *Papillons de Schumann* le depășește ca importanță. Studiul însă în care se configurează, amplu și pregnant, concepția estetică a profesorului clujean, pînă în momentul de față inedit, este *Contemplație și creație estetică*, din care publicăm în acest număr din „Manuscriptum“ un fragment. Departele de a fi doar pretextul ludic al unor jocuri de artificii erudite, studiul se înscrie, ca latură necesară și întregitoare, într-un sistem de gândire masiv, din care, din păcate, o bună parte (în frunte cu *Eflorescența spirituală*, adevărat tratat de filosofia culturii) se găsesc încă în manuscris.

Dacă ar fi doar pentru a sugera un aspect al acestui sistem și spre a trezi interesul pentru cunoașterea lui în totalitate și încă publicarea

Creației și contemplației estetice se dovedește a fi din plin justificată.

Aportul regretatului profesor de la Universitatea din Cluj la dezvoltarea ideilor estetice în țara noastră a fost recunoscut la autentică lui valoare nu numai de specialiști în materie, ca Tudor Vianu și Al. Dima, dar și de oficialități, prin desemnarea sa în funcția de vicepreședinte al Comitetului Național Român de pregătire a celui de al VII-lea Congres internațional de estetică, ce a avut loc la București, în toamna anului 1972.

Lucrările sale, citate în rîndurile precedente, precum și articolele axate pe diferite probleme ale esteticii, se cer scoase la lumină și studiate cu luare aminte.

Într-o viitoare *Istorie a esteticii în România*, profesorul universitar Eugeniu Speranția își va avea locul său bine conturat, iar opera sa estetică va reprezenta un moment referențial.

Gheorghe IANCOVICI

Cimpla albastră — pdeal de I. TUOULESCU

este un proces inclus în acela al contemplației, înzestrat cu un plus de dinamism tot așa cum « hotărîrea » este o simplă judecată care include însă într-o masivă doză tendința de mișcare, voința realizatoare. Mai precis, așa cum « hotărîrea » este o judecată susceptibilă de a declanșa și orienta imediat acțiunea, contemplația fecundă numită inspirație declanșează și orientează în sensul ei — adică în direcția și în modalitățile pe care ea le inspiră — deci pe liniile ei de forță, un ansamblu de procese mintale conexe care o explicitează.

Astfel, activitatea de creație poate revărsa în conștiința artistului creator numeroase raporturi, idei, imagini care, de fapt, zăceau virtual și anticipativ în contemplarea inițială, dar pe care deplina conștiință le ignorase până atunci. Ele se înlanțuie, se întregesc organic, ca și cum ar fi fost mai înainte predestinate, ca și cum ar fi de mai înainte comandate și coordonate intenționat. Această intimă relație dintre elementele mintale izvorite din adâncurile subconștientului, această corespondență și adecvare a lor reciprocă și adecvarea lor la ansamblul care-l edifică, poate să surprindă pe artist, deoarece el, de obicei, nu a putut sesiza nici cînd nici cum s-a produs îmbinarea lor miraculoasă. Miracolul decurge din unitatea organică originară a actului contemplației. Cursul coerent și oarecum solidar al « invenției » unei opere de artă — prin desfășurarea unitară a inspirației — are aceeași explicație ca unitatea organică a unui metazoar. Metazoarul nu se formează dintr-o multiplicitate de celule care au fost inițial separate și care s-ar aduna și reuni între ele spre a compune, de la un moment oarecare, o singură ființă, ci el este de la început o unitate monocelulară, care se segmentează, diferențiindu-se și exprimindu-și sau afirmindu-și tot mai răspicat funcțiile și însușirile inițial contopite, confundate într-un tot continuu.

Actul contemplației este, ca și celula embrionară, purtător al întregii esențe a viitoare opere artistice. Dintr-insul trebuie să se desprindă, revelîndu-se, conturîndu-se, definindu-se, tot mai clar viitoarele articulații ale operei realizate, păstrînd însă corelația strictă a părților, comunicația intrinsecă a unei aceleiași vieți, comunicație și corelație care o mențin ca o unitate identică cu sine însăși.

În mod fatal, întreaga ontogeneză a unei opere artistice, de la actul contemplației estetice până la desăvârșita realizare, decurgând după aceleași linii generale ca și ontogeneza unei ființe organice vegetale sau animale, e determinată de constituția intimă, de elementele primare componente ale contemplației inițiale, cum și de tot ceea ce constituie virtualitățile sale dinamice.

Dacă am merge psihologiceste mai adânc, am putea descoperi că, la rîndul său, contemplația inițială conține rezumativ întreaga ființă psihică a autorului, structurată și dozată în clipa «inspirației» așa cum germenul reproductiv al unui animal conține rezumativ întreaga lui ființă, toate tendințele și dispozițiile funcționale, toate facultățile sale vitale, în proporțiile, intensitățile și conexiunile lor dinamice, care constituie ansamblul fiziologic și morfologic în clipa în care germenul s-a format. Clipa aceasta e unică în viața autorului și, desigur, unică, irepetabilă în întreaga istoria Universului — de aceea, același autor nu va putea concepe de două ori aceeași operă. Conținutul rezumativ al întregii ființe psihice e mereu altul, iar atitudinile contemplative sînt ca un caleidoscop de o diversitate infinită. Astfel, pe lângă contemplațiile fecunde sau «inspirațiile» care se încheagă efectiv în opere realizate, nenumărate altele, care își încep edificarea, cșuează înainte de a și-o termina sau mor în stare de proiect. Nenumărate sînt cele ce se schitează imperceptibil, scintei infinitesimale sau aproape extratemporale și dispar imediat, pentru totdeauna, în neînțelegere. Drama este aceeași ca și a miliardelor de fire de polen care așteaptă și aspiră să lege fruct, dar dintre care numai extrem de puține sînt privilegiate a parveni să dea loc la desfășurarea în jerbă completă a impacientului și avidului potențial de viață pe care-l vehiculează.

Clipa unică a inspirației sau «contemplației fecunde» conținînd formula ansamblului sufletească rezumativ a celui ce contemplă, este foarte just să afirmăm că «un paysage est un état d'âme» — dar nu în sensul pur directiv pe care-l dă Amiel cuvintelor sale — ca și cum peisajul ar putea cuprinde în sine un sentiment, chiar cînd nimeni dintre noi nu e de față pentru a contempla — și nici în sensul diametral opus care reiese din spusele lui Paulhan (ca și cînd peisajul e o stare sufletească numai cînd e redat într-o operă artistică).

Peisajul e o stare sufletească pentru cel care îl contemplă măcar o clipă, în sensul că, de fapt, actul contemplației el însuși creează peisajul din elemente interioare pe care percepția senzorială le pune în mișcare, le combină și le ordonează într-o unitate în care fuzionează mai mult sau mai puțin apăsate schitate, tendințe incipiente emoționale, asociative, imaginative, ori chiar ideativ-raționante. Actul tău de contemplație se confundă cu peisajul iar dacă pozezi obișnuința tehnică și voința de expresie picturală, penelul îl va putea exterioriza, pentru a reproduce datul pur senzorial, nu pentru a copia fotografic, neutru și indiferent liniile și culorile, ci traducînd și dezvoltînd conținutul contemplației tale prin mijloacele cele mai sugestive cu putință. Atunci peisajul devine operă artistică, pentru că a început a fi act de contemplație.

În domeniul muzical inspirația inițială, incititoare a creației, stă în impresia emoțională pe care o dă un mic motiv, un ansamblu minimal de cîteva sunete, care apare spiritului muzical ca plin de sens, plin de frumuseți posibile și implicite, dar care încă neesplicitate. Un acord, o succesiune de două, trei intervale poate să-i pară ca dezvoltînd minunate perspective, incitătoare adîncimi sufletești. E momentul de contemplație care uneori se mărginește să procure o delectare momentană, dar care alteori poate stimula procesul creator din care va izvorî un lied, o sonată sau o complicată simfonie. Piesa muzicală astfel dezvoltată embriologic și ajunsă la capătul îndeplinirii, ascultată fiind de un amator cu dispoziții muzicale normale, mijlocii îi va lăsa o anumită impresie globală. În aceasta intră și contribuțiile modului lui de a percepe, dar totodată și repercusiunile întregului sistem de sugestii de care este ea capabilă. Prin aceasta în special, ea va fi, într-o oarecare măsură, un fel de reeditare a actului «inspirației» din care opera a germinat.

adult, dacă nu cumva adultul proliferant este un simplu subterfugiu biologic, subordonat existenței germenilor și dacă opera de artă îndeplinită și încheată nu e cumva un mijloc biologic, un subterfugiu al vieții actelor de contemplație, menit să le servească pentru proliferarea și multiplicarea lor.

Orice contemplare estetică fiind prilejul și începutul unei creații artistice, impulsul expresiv și creator poate fi de durată și intensitate foarte variabilă. De aceea, datorită acestor două coordonate, volumul și expresivitatea produselor artistice poate varia la infinit: de la gestul abia schițat, până la torentul uriaș, de la cea mai vagă și săracă semnificație, până la conținutul de cea mai bogată și profundă expresivitate. După cum impresia va fi superficială, mărginită la o simplă tresărire, fără ecouri conceptuale sau, dimpotrivă, pregnantă și evocatoare, produsul artistic — adică reacția expresivă — va fi de un conținut pur sensibil și fugitiv sau, dimpotrivă, va antrena în albia sa numeroase și puternice concrețiuni ale reflexiunii și meditației. Bogăția și adâncimea spirituală a contemplației, treapta evolutivă pe care o ocupă constituie condiția principală a bogăției și adâncimii pe care le va putea atinge opera artistică. Ulterior creării și desăvârșirii acestei opere, contemplarea ei de către un eventual amator va constitui spiritualmente o hrană, cu atât mai « substanțială », cu cât mai avansată va fi fost treapta evolutivă a contemplației inițiale a artistului, cu cât inspirația declanșatoare va fi cuprins o mai amplă gamă a tipurilor sau etajelor de contemplație estetică și deci cu cât e mai înaltă și mai intensă spiritualitatea care a imprimat primul impuls creator. În exclamația vagă pe care [*sic* !] o minte redusă sau stearpă răspunde impresiei efemere produse de gustul unui fruct sau de un simplu foc de artificii, nu se poate să intre un sens, un conținut mai bogat decât însuși conținutul spiritual al acestor modeste fenomene incitatoare care se adresează

Dar chiar atunci când ea e memorată integral de un virtuos, care e în stare s-o execute în toate detaliile ei, « conceptul », piesei muzicale, așa cum apare el rapid în conștiință, ca simplă semnificație succintă (când, de pildă, i se pronunță titlul într-o convorbire, iar virtuosul fără să-și evoce concret succesiunea tonurilor și acordurilor, știe și înțelege despre ce piesă e vorba) conceptul ei, spuneam, nu este decît tot reeditarea acelei impresii globale inițiale, o reeditare a conținutului acelei contemplații inițiale. Iar când virtuosul întreprinde executarea ei, el dezvoltă acest germen, așa cum compozitorul și-a dezvoltat contemplația primitivă.

Emergînd dintr-o sinteză rezumativă, opera de artă, fie muzicală, fie de orice altă natură, generează, ca și planta, dar numai în spiritele noastre, emisiuni miniaturale, minimale, rezumative, care pot să dea loc unei proliferări, unei « reproduceri » în mare a tipului inițial.

Alternarea între germen și fruct se va petrece și aici în așa chip încît, dacă am voi să ne debarasăm de punctul de vedere prejudicial și preferențial al judecăților noastre, ar fi greu de spus dacă starea principală este cea de germen sau cea de

exclusiv sensibilității primare, pe cînd în *Cina cea de taină* a lui Leonardo, în *Après midi d'un faune* a lui Mallarmé, sau în poemul simfonic cu același nume al lui Debussy se cuprinde revărsarea masivă a unei uriașe achiziții de «trăiri» interioare, de sedimentări afectivo-mecanice, de construcții imaginative, de sublimări ale tendințelor și aspirațiilor, de elaborări conceptuale și de schițări aluzive ale absolutului, astfel încît toate frământările sufletești și spirituale sînt chemate și îmbrățișate într-o supremă delectare. Iar cel ce resimte copios o atît de cuprinzătoare zguduire estetică poate să ghicească, poate să întrevadă cu cele mai multe șanse de aproximație, cît de complexă a fost «inspirația», cîtă viață fecundă conținea contemplația primordială din care a izvorît una din aceste opere.

Hemsterhuis privea frumosul în funcție de mulțimea «ideilor» pe care un obiect ni le poate evoca și de concentrarea lor într-o cît mai redusă porțiune de timp (în *Lettre sur la sculpture*). Prin «idei» el înțelege, în conformitate cu uzul epocii: conținuturile mintale. Pentru el numărul, adică bogăția «ideilor» coexistente constituie măsura perfecționării intelectuale (în *Lettre sur l'homme et ses rapports...*). Punctul său de vedere este însă justificat numai atunci cînd abundența ideatiei, produs al unei intense activități mintale, coincide cu gradul de înălțime spirituală a conținuturilor. Simpla evocare a unui neobișnuit de mare volum de imagini pur senzoriale e departe de a fi un apanaj al superiorității intelectuale, ci poate constitui un simplu caz morbid al hipermezeiei constatabile în unele stări febrile, în unele intoxicații (opium) sau în unele boli mintale. De aceea, acea supraabundență prin care se caracterizează puterea de corelație a unui Goethe, presupune o putere de contemplație care nu se rezumă la o simplă senzitivitate superficială, oricît de vibrantă și evocatoare ar fi ea, ci pretinde spiritului de a riposta energie, prin toate funcțiunile sale, de a parcurge simultan toate etajele și de a se avînta mereu, ușor ca fulgul, spre culmile cele mai eterice ale meditației. Pentru el, orice prilej de contemplație este un prilej de a aspira, o clipă, vîntul imensităților abstracte, al eternității și al absolutului. Iar această aptitudine de zbor și îmbrățișare prometeică nu se poate să nu reflecte izbitor, luminos, în opera ce emerge dintr-o atare inspirație [...]

Creația artistică presupune două procese indispensabile:

1) *compoziția*, adică elaborarea și dezvoltarea conținutului embrionar al contemplației inițiale și

2) *expresia*, adică descoperirea și construcția mijloacelor adecvate pentru a pune în circulație interspirituală conținutul de conștiință astfel dezvoltat, integral și unitar.

Adoptînd termenii uzuali, consacrați în această materie, — deși destul de ingrați și echivoci — am putea distinge deci în procesul conținutului și acela al elaborării formei.

Oricît de rapid și de sărac ar fi primul proces, socotim ca incontestabil faptul că el trebuie să preceadă pe cel de al doilea. El este însă anterior numai logicește, pe cînd psihologicște poate să apară simultan, dacă nu cumva chiar survenind după o primă schițare a expresiei. Într-adevăr, nevoia de expresie este, se pare, coexistentă și intrinsecă oricărei «impresii», deci oricărei percepții, fie că acea percepție adoptă un caracter pur cognitiv, fie că devine un act de contemplație, fie că orientarea ei nu s-a pronunțat încă, ci păstrează nedeterminarea originară, poziția neutră deci mixtă. Orice percepție, ca orice altă atitudine a atenției dirijată spre un obiect exterior prezent, spre o evocare memorială sau spre un conținut conceptual, cuprinde un început de acțiune iar pentru «homo loquens» prima formă pe care acțiunea trebuie s-o îmbrace, înainte de oricare alta, și prima formă pe care viața conștientă tinde s-o imprime acțiunii, este aceea a actului expresiv. Orice excitație pretinde o reacție, indiferent ce proporții a luat procesul de elaborare mentală a conținutului mental al percepției. Reacția se impune cu atît mai prompt cu cît excitația rămîne mai puțin atinsă, mai puțin învăluită într-un aparat de evocări memoriale sau de surescenențe conceptuale. Fiecare sedimentare ideatională ce se adaugă pe fondul impresiei pur senzoriale, îndepărtează într-o oarecare măsură replica actului de mișcare, nu pentru a-l îndepărta

definitiv, nu pentru a-l exclude, ci pentru a-i permite o mai netă orientare teleologică și o superioară organizare, adecvată complexității pe care a primit-o motivul său, adică dezvoltarea și amplificarea impresiei. Aceasta înseamnă că cele două procese evoluează și se complică *pari passu*: evoluția impresiei pretinde o paralelă evoluție a căilor și mijloacelor de expresie.

Contemplația fiind prelungirea unei percepții, constituie și ea o pantă spre expresie și, la fel, în măsura în care conținutul ei mental se elaborează și se dezvoltă, nu mai poate fi suficient compensată expresiv printr-o reacție fugitivă, superficială, ci solicită o expresie organizată într-un grad proporțional cu gradul propriei sale elaborări. Aceasta nu exclude totuși ca, parcurgând diferitele subetape de elaborare, contemplația să continue a determina succesiv diferite tipuri de expresie, adecvate fiecărui nou stadiu realizat sau pentru unele dintre ele. O scurtă și puternică lumină de fulger în întunericul nopții poate determina o tresărire și o exclamație. Tresărirea e reacția fiziologică la excitația senzorială, pe cind exclamația e o expresie emotivă care presupune rapida convertire a excitației elementare într-un deplin act apercceptiv. Tonul, intensitatea și oarecum sensul semantic profund pe care-l trădează exclamația pot arăta dacă e vorba, de ex., de un moment de spaimă și deci de o tendință (evident: pragmatică) de apărare — ceea ce ar putea denota că apercepția a luat caracterul pur cognitiv — sau dacă e vorba de un moment de admirație a spectacolului luminos perceput — ceea ce ar presupune că percepția a primit caracterul pur contemplativ.

Să urmărim acum soarta posibilă a acestei imagini, în cazul cind ea a făcut obiectul unei contemplații. O primă alternativă este aceea în care imaginea spectacolului luminos al fulgerului nocturn, dînd prilejul unei trecătoare exclamații admirative, dispare apoi total din centrul atenției, alungată de alte conținuturi rivale, mai viu și mai stăruitor remorcate de presiunea tendințelor, finalităților, deci mai favorabil timbrate axiologic. În acest caz, contemplația fiind extrem de scurtă, extrem de labilă, conținutul ei nu a suferit o elaborare, o dezvoltare notabilă. Conținutul de conștiință, pentru a fi contemplat, a putut să se rezume la intensitatea și coloritul luminii — dar se poate totuși ca în scurtul răstimp al fulgerului să se fi oferit atenției un cîmp mai larg de achiziționări perceptive: surpriza nu numai a contrastat dar, de pildă, aspectul neobișnuit al cerului sau al întregului colț de lume sub o iluminare neașteptată și neobișnuită. Oricum, exigențele de expresie ale contemplației intempestive nu au putut să excedeze cadrele scurtei și concentratei exclamații, ci această exclamație a constituit o replică exhaustivă iar cu ea drama s-a încheiat, cortina a căzut. O altă alternativă însă este aceea în care sufletul « vibrează » mai îndelung. Dacă imaginea spectacolului luminos al cerului negru, brăzdat subit de fulger persistă cîtva timp, emoția pe care ea o alimentează, incită o activitate mentală mai insistentă. Atenția nu se mărginește să rețină vie în conștiință datele imediate ale percepției, impresia luminii, contrastului sau chiar ineditul peisajului ei, cum includerea obiectului într-un raport de ritm sau simetrie reală nu poate fi aci în cauză, elaborarea contemplativă sare la un etaj superior, provocînd, de pildă, evocarea unui decor de teatru, a unei picturi, a unor versuri cunoscute precum:

*Le vide obscur, des nuits tombeau silencieux;
 les foudres se croisant dans leur sphère tonnante*

sau

*Dans la pleine un éclair
 se promène vaste et clair.*

Pătrunzînd mai adînc în țesăturile și labirintele vieții mintale de pînă atunci, contemplația poate scormoni lanțuri întregi de asociații indirecte, poate înoda relații metaforice proaspete sau poate declanșa viziuni stranii și pune adînci probleme filosofice. În toate aceste împrejurări simpla expresie exclamativă emisă în primul moment rămîne în urmă, abandonată din fuga gîndului, prematură, insuficientă, superfluă. Simpla asociație, metafora încatenărilor rapide de concepte se revarsă

Padure de fagi vara (Ion ANDRÎEȘCU)

atunci sub forma verbală. Prin posibilitatea ei de a concretiza prin construcții ce crește și se suprapun succesiv după necesitate, verbirea e singurul mod expresiv care, până la un punct, poate satisface cerințele activității contemplative. Dar această replică verbală prezintă și ea gradele și fazele ei, după cum orice suport de concepte se cere să fie imediat comunicat efectiv. De multe ori intervine simpla « vorbire interioară ». Fiziologicește aceasta constă din inervațiuni ale centrilor vorbirii, rezumate numai la simple semnale incipiente, scurte și rapide, la schițe de mișcare labio-glossofaringiană ce rămân, de obicei, imperceptibile pentru parteneri dar care totuși implinesc funcția strict necesară de « revărsare în afară », de expansiune motrice. Vorbirea interioară nu e însă nici ea întotdeauna reacția exhaustivă ci, dacă intensitatea emoției depășește un anumit nivel, expresia verbală se efectuează prin exteriorizare efectivă. Dacă aduce o deplină și aproape definitivă vidare, fie că apar numai mici și repetate descărcări trecătoare ale unui « prea plin » sufleteșc, greu de suportat, în timp ce procesul de elaborare perseverează multă vreme — cu sau fără intermitențe — în intimitatea vieții lăuntrice. Produsul acestei elaborări poate avea un destin variat: el se poate depune, sedimentar, intrând în compoziția de ansamblu a constelației psihice subiective, fie în pături sau fascicule distincte, fie organizându-se, sudindu-se într-un tot solid, sistematic. Dacă și atunci când acesta, în special prin dezvoltarea sa succesivă, ajunge să se impună autoreflexiunii ca un obiect de sine stătător, el poate, la rindul său, să fie supus unei judecăți de valoare, unor considerații apreciative așa cum fusese evaluat obiectul care a declanșat contemplația primitivă. Cu alte cuvinte, *produsul elaborării unei contemplații se poate substitui de la o vreme obiectului ei inițial, comportând evaluări de același tip și autorizând reacții asemănătoare.*

Astfel, pentru a nu părăsi exemplul pe care l-am adoptat, dacă plecând de la contemplarea unei lumini de fulger, Hugo s-a inspirat poate imaginându-și-l hiperbolic, și raportând imaginea aceasta magnifică la legenda *Bibliei*, viziunea impresionantă pe care și-a construit-o în acest chip i-a dat imboldul unor complicate procese mintale și, paralel, pe acela de a făuri un aparat adecvat unei adecvate expresii verbale. Înche-

gat și executat, «aparatul» acesta (poemul) devine el însuși obiect de contemplație și de apreciere, provoacă autorului mai întâi, apoi partenerilor, reacții concentrice care revin, în genere, obiectelor contemplate estetic.

Am arătat cu altă ocazie că în fața obiectului frumos, ființa noastră impresionată simte impulsul de a reacționa iar reacțiile tipice care pot răspunde emoției sînt: voința de imitație, voința de expresie (de comunicare), voința de posesiune și — ca modalitate morbidă, inferioară, deviată: voința de distrugere. Poetul își va scrie și își va publica produsul elaborării sale poetice — adoptînd astfel modalitatea expresiei («comunicării»). Cîitorul, amatorul, face un fel de apropiere, de însușire posesivă, chiar numai cînd citește și încă și mai accentuat cînd recitește opera. Atunci apare tendința de a-și exprima aprecierea ori de a prospecta textul. Cînd aprecierea atinge anumită înălțime, el manifestă tendința de a poseda textul. Iar la o treaptă superioară a admirației, apare o altă modalitate a expresiei: tendința bibliofilă de a «împodobi» cartea favorită.

Construcția aparatului expresiv, a aparatului de comunicare absorb și rămîn procesele ultime și decisive ale creației. În ea se revarză și se repercutează totalitatea activității de «compoziție», în măsura în care prin continua selectare autocritică produsul lor a fost decretat ca valabil și incorporat în organismul operei (căci, cum se știe și cum e lesne de observat, nu toate produsele elaborării își păstrează un loc în ansamblul edificiului, ci multe intră într-însul numai temporar, ca simple «conjecturi» sau «propuneri» de moment, fiind suprimate cu vremea, așa cum în metamorfoza batracienilor bronhiile exterioare sînt o formație provizorie, destinată să dispară în fazele avansate). Nu trebuie însă să-și închipuie cineva că procesul construirii aparatului de expresie constituie în întregime o fază total distinctă. Sînt elemente ale sale care-și au originea încă din primele mijiri, din primele gesturi mintale ale elaborării. Vice-versa, sînt elemente ale «conținutului» operei care se nasc în extremis, în ultimul moment al gestației. Trebuie apoi să nu se uite că mijloacele de expresie și elementele conținutului unei opere se influențează și adeseori se determină mutual. Acțiunea aceasta reciprocă nu constituie un fenomen excepțional și este o reeditare: o variantă a raportului dintre fiziologie și anatomic. Sînt detalii anatomice care favorizează, împiedică sau modifică o funcție, după cum sînt funcții care determină transformări morfologice ale organelor. Astfel, cele două procese ale creației pot fi considerate ca încheindu-se simultan, abstracție făcînd de faptul că procesul contemplației, adică procesul de elaborare a conținutului se întîmplă foarte frecvent să mai dureze încă mult timp, subteran și oarecum «en pure perte», după ce aparatul expresiei a fost încheiat și oprit la stadiul «ne varietur». E un fel de continuare a mișcării în virtutea inerției: spiritul antrenat să activeze într-un anumit sens nu se poate opri oricînd, brusc. De multe ori artistul își exprimă sentimentul că dacă ar fi să reînceapă aceeași operă ar dezvolta-o altfel sau ar urma o altă «concepție».

Reconstituind acum întreaga evoluție ontologică a operei artistice, așa cum apare ea din desfășurarea aci arătată, putem să distingem că, în linii generale, *fazele ei embriologice urmează aproximativ o ordine care amintește ordinea fazelor evolutive ale contemplației*. Dacă replica expresivă a unei impresii trebuie să se producă imediat, exhaustiv și procesul elaborării ei să se oprească din primul moment, ea nu va putea fi decît corespondența unei impresii estetice elementare. Pentru a ajunge să îmbrace un caracter culminant cum este acela al esteticului suprem, îi trebuie o gestație de altă anvergură. Ca și în embriologia animală, timpul nu este decît una dintre condițiile prin care se poate realiza parcurgeren fazelor ortogenetice, dar el nu e singura condiție. Există și alți factori care intervin și pot lungi sau scurta durata gestației.

EPISTOLAR ■ LUCIAN BLAGA ■

*Cu roata Inaputea
Blaga*

**și diplomația
culturală
românească**

MESTERUL MANOLE DRAMA-ÎN-CINCI-ACTE

1927

RELĂȚIILE CULTURALE STABILITE CU străinătatea, după anul 1918, au constituit, în noul context istoric creat, unul din mijloacele cele mai eficace pentru afirmarea și impunerea valorilor spirituale autohtone în concertul european, contribuind astfel la întărirea actului politic al Marii Uniri. Legăturile culturale dezvoltate acum favorizează cunoașterea modului de viață și gândire al fiecărui popor în parte, precum și a contribuției sale la evoluția patrimoniului universal. Totul concurează la înstaurarea unei destinderi și înțelegeri devenite mai mult decât necesare într-o Europă marcată încă de traumatismele primei mari conflagrații.

Desemnarea unor reprezentanți ai științei și culturii românești în posturile diplomatice din străinătate, către mijlocul celui de-al treilea deceniu interbelic, a fost gândită, între altele, și în acest scop. Numiți atașați culturali sau de presă, un Iosif Șchiopul, Aron Cotruș, Petru Ilcuș, Aurel Buteanu, Lucian Blaga și mulți alții vor avea menirea de a impulsiona colaborarea internațională în plan cultural, dând un alt ritm schimbului reciproc de valori spirituale, în ideea preconizată și sprijinită de Nicolae Titulescu.

Correspondența dintre Lucian Blaga și Eugen Filotti relevă tocmai rolul pe care autorul *Poemelor luminii* l-a avut ca mesager de marcă al spiritualității românești în cadrul diplomației. Epistolarul are valoarea, în cazul de față, a unui act confesiv prin care se subliniază o existență cotidiană nu o dată tracasată de griji și nevoi. Precipitată, din lipsă de timp, corespondența celui tăcut «ca o lebădă» vădește, desigur, destul pragmatism din partea acestuia,

întrucât Lucian Blaga face și solicită adesea servicii, dar lasă să se întrezărească destul de limpede efortul și gîndul său mai înalt de creator, oferind suficiente sugestii pentru devenirea sa ca filosof și scriitor. Ea luminează, pe de altă parte, și o sumă de afinități electivă, adiacente profilului spiritual, vîrstei și atitudinii comune sau distincte în anumite probleme general-umane ale celor doi emitenți.

Prietenia dintre Lucian Blaga și Eugen Filotti datează din primii ani ai vieții culturale clujene de după Unire, cînd amîndoi activează, împreună cu Cezar Petrescu, Adrian Maniu, Gib. I. Mihăescu, Emil Isac și Emanoil Bucuța, în redacția periodicului «*Voința*». Scrisoarea cu care debutează epistolarul de față este răspunsul la cea trimisă de E. Filotti din București, la 21 iunie 1921, în care i s-au cerut lui Blaga cîteva poezii pentru antologia de poezie română contemporană, alcătuită și tradusă în germană de O. W. Cisek. Emitentul adăuga că, pentru amănuntele legate de volumul menționat, trebuia să ia legătura cu A. Maniu care strînsese, de asemenea, poezii. Discuțiile cu editorul

german au eşuat din motive necunoscute. Manuscrisul respectiv rămâne vreme de un deceniu în păstrarea traducătorului desemnat, O.W.Cisek (cf. „Cuvântul”, VI, nr. 1972, 27 oct. 1930, p. 1), fiind utilizat apoi pentru antologia preconizată să apară, totuși, în toamna anului 1930. Mesajul expediat de Blaga atestă continuitatea activității și multitudinea preocupărilor, exprimând totodată în mod explicit imbinarea rodnică a trudei poetului și filosofului.

Cum corespondența între cei doi prieteni înregistrează, după aceea, vreme de câțiva ani, un hiatus, este posibil ca relația abia înfiripată să fi cunoscut un moment de eclipsă, datorită, probabil, și faptului că nu mai aparțineau aceleiași grupări literare. Nu este, însă, exclus ca viitorul să ne rezerve o plăcută surpriză, aducând la lumină tocmai mărturiile epistolare a căror absență azi o mai putem invoca. Vin în sprijinul acestei supoziții cele patru mesaje păstrate din perioada poloneză a lui Blaga, care atestă de la bun început continuitatea dialogului scris cu Filotti, primele rânduri fiind așternute cu siguranță la numai câteva zile după stabilirea poetului într-o Varșovie neprielnică muncii și psihicului său frământat de întrebări privind starea condiției umane. Schimbările de opinii ce par să fi avut loc în corespondențe anterioare îi întăresc în ideea unei necesare intensificări a propagandei culturale și a impunerii valorilor spirituale românești în plan european. Este, dealtfel, epoca în care se poate constata și cristalizarea concepției lui Blaga asupra diplomației culturale. Misiunea sa în capitala Poloniei îi va da prilejul de a-și organiza serviciul de presă propriu; dintr-un înalt sentiment patriotic, el se transformă treptat într-un vajnic mesager al spiritualității românești. Legând relații cu scriitori și ziariști, participând la expoziții, dincolo de atribuțiile de serviciu, poetul va conexează unor probleme tehnice și protocolare o tot mai largă paletă de preocupări culturale, prin care se arată a fi nu un «funcționar-executor», ci un intelectual dornic să-și pună mintea și scrisul în slujba unei mai exacte cunoașteri a realităților românești în lume.

Rezultatele obținute în răstimpul menționat pe tărîmul difuzării cunoștințelor despre România sînt apreciate deopotrivă de opinia publică locală și de către conducerea ministerului de resort. Starea sănătății atașatului de presă Lucian Blaga, amintită în scrisori, îl determină, însă, să solicite o rocadă de post în consonanță

cu intenția exprimată de prietenul Filotti. Ultimul se găsea la Praga, loc pe care Blaga îl viza oarecum sentimental încă din studenție.

Cu privire la relația lui Blaga cu grupările literare din țară, credem că se impune să fie semnalat pasajul ultim al scrisorii din 21 ianuarie 1927. Activitatea scriitoricească se concretizează acum prin definitivarea textului piesei *Meșterul Manole*.

Stabilit în 7 noiembrie 1927 la Praga, «aproape de inima Europei», se acomodează cu ușurință realităților de aici. Îi facilitează, dealtminteri, șederea, alături acțiunile pe care le întreprinsese Filotti în plan diplomatic, cît și legăturile sale mai vechi cu viața literară cehoslovacă. Este cert faptul că transferul în orașul care îi produce încintare de la primul contact răspunde și unei necesități lăuntrice a poetului-filosof.

Față de volumul activității desfășurate pe parcursul unui an la Varșovia, cel din mai scurtul interval praghez se dovedește superior calitativ și cantitativ. Diplomatul L. Blaga intră în legătură cu reprezentanți ai ziarelor, agențiilor și organizațiilor de presă, elaborează și difuzează materiale documentare, întreține și extinde un climat favorabil receptării valorilor românești, iar scriitorul și glanditorul găsesc tihna necesară acumulării și creației. «Opera începută» promițător îi apare, însă, periclitată brusc odată cu aflarea transferării la Belgrad. Rîndurile către prietenul Filotti din scrisoarea ultimă a episodului praghez îi subliniază amărăciunea și deruta.

Dorința mai veche de a ajunge la Berna, începe să i se pară a fi realizabilă odată cu posibilitatea eliberării postului de atașat de presă în Elveția. În consecință va apela la sprijinul familiei și prietenilor. Retras la sanatoriul din stațiunea Gräfenberg, ca să evite prezentarea la Belgrad, așteaptă rezultatul demersurilor sale. Caius Brediceanu, trimis în misiune diplomatică în America de Sud, își întrerupe călătoria la Geneva ca să obțină acordul ministrului de externe, N. Titulescu, cu privire la transferarea lui Blaga la Berna. Din scrisori reiese vizibil că sentimentul siguranței de sine, optimismul tonic renasc pe măsură ce îi parvin vești favorabile, culminînd la data de 13 martie. Călătoria spre noua destinație diplomatică îi permite să efectueze un sejur mult visat la Paris.

După debutul activității la post, Lucian Blaga își exprimă speranța de a imbina fructuos

«această Pragă veche și poetică»

I

Cluj, 25 Iunie 1921

Iubite Filotti ¹,
ți-am cetit cu multă bucurie scrisoarea, ² din care-mi place să deduc că nu m-ai uitat. Am ales o serie din poeziile mele, pe care le cred mai caracteristice și mai mult « ale mele ». Am credința că Cisek își va alege cele care îi convin și le va traduce frumos. Poeziile mele se vor simți sigur foarte bine în Germania, ajungând din nou în atmosfera în care au fost create. Eu cu tinăra soție o ducem foarte bine. La 1 Iulie plecăm în munți. Lucrez la un poem dramatic ³. La toamnă îmi voi tipări lucrarea mea de filosofie ⁴ cuprinzând o nouă teorie îndreptată împotriva școalelor de azi: Kantianismul (Școala de Marburg), biologismul, pragmatismul, Durkheim etc. Sigur, marii noștri gânditori o să zică despre mine: « e poet », așa cum poezii noștri ratați și neratați zic « e gânditor ». Ce să fac dacă m-am născut monstru? Îți mulțumesc, dragă Filotti, că ești atât de bun să-mi expediezi poeziile. Alături pentru tine ultimul volumaș. ⁵ Cu frățescă dragoste

BLAGA

Scrisoare trimisă la București prin intermediar, conform adresei de pe plic.]

¹ Eugen Filotti (1896—1975), licențiat în drept, ziarist democrat și diplomat. Între anii 1920—1926, redactor la „*Voința*” și „*România*” din Cluj, apoi la „*Adevărul*” și „*Dimineața*”, și director la „*Cuvântul liber*”. Atașat de presă la Praga, director al Direcției Presei din Ministerul Afacerilor Externe, ministru plenipotențiar la Ankara, Atena, Sofia și Budapesta.

² Vezi la Muzeul Literaturii Române, cu nr. 18708, Berna, 21 iunie 1921.

³ Este vorba de *Zamolxe*, apărut la Cluj în 1921.

⁴ *Cultură și cunoștință*, Cluj, 1922.

⁵ *Pași Profetului*, Cluj, 1921.

acțiunea de mesager cultural al României cu osteneala proprie creatorului. Datele desprinse din scrisorile următoare certifică împlinirea acestui vis. Lectura variantei în limba germană a dramei *Meșterul Manole* în cadrul Pen-Clubului reprezintă un exemplu concludent. Din capul locului frapează grija deosebită a autorului pentru soarta operei sale. Punerea în scenă a pieselor la București îl frământă în asemenea măsură, încât solicită ajutorul prietenului Filotti și își exprimă dorința de a participa la repetițiile dinaintea premierelor. Concomitent, Blaga traduce din lirica populară și cultă românească, pe care o introduce în circuitul spiritual european. Turneul artistei Thea Maria Lenz, care susține recitaluri de poezie

românească în mai multe capitale, pledează pentru aceasta. Angrenat pînă în ipostaza dublă de scriitor și diplomat, renunță momentan la cariera universitară. Eșecurile anterioare îi clătinaseră, dealtfel, serios încrederea în obiectivitatea unor profesori de la Facultatea clujeană de litere și filosofie.

Există motive temeinice să credem că epistolarul din perioada elvețiană a fost cu mult mai bogat, însă nu ni s-au păstrat, din păcate, toate scrisorile. Timp de cinci ani de zile, L. Blaga a organizat conferințe și serate literare, turnee artistice, concerte radiofonice și expoziții, a strîns legături cu intelectualitatea elvețiană, a colaborat la presa locală cu articole despre România, ca și la cea din țară cu docu-

Iubite Filotti,

ți-am primit scrisoarea și-ți mulțumesc pentru prețioasele informațiuni. Întia mea scrisoare ți-am scris-o sub apăsarea negurilor de aici, așa se explică tăcerea asupra activității mele. Constatările tale în ce privește propaganda noastră în străinătate le iscălesc și eu. Polonii nu știu despre România alt, decât că are femei frumoase. Presa polonă a avut totuși o atitudine foarte rezervată în ultima campanie a evreilor din străinătate împotriva noastră. Ziarele, în afară de cele două curat sioniste, n-au publicat nimic din informațiile alarmante despre pogromuri etc.

Eu am început să public articole, îndeosebi despre literatura noastră, căutând ca prin calitatea stilistică a articolelor să dau o imagine despre calitatea literaturii, deoarece simplul material informativ nu impresionează pe nimenea. Până când s-or face traduceri bune din ce avem bun, cred că aceasta e singura cale să ne facem mai cunoscuți.

Viața artistică-teatrală e inferioară celei de la București. Singurul lucru bun e baletul.

În general, polonii nu sunt oameni simpatici. Sunt de-o îngimfare insuportabilă.

Toate ar merge cum ar merge, dar clima totuși cred că e și mai proastă decât cea descrisă de tine, de la Praga. În plus, Praga are, după cum singur spui, multe lucruri, cari nu se pot vedea aici. Prin urmare, dacă ești hotărât să părăsești postul tău,⁶ voi căuta să-l obțin eu. Îmi pun nădejdea și în tine, și în sprijinul ce mi-l poți da în privința aceasta.

Pentru la Praga am și anume planuri literare cari nu se pot realiza aici.

Cred că nu peste mult am să-ți fac o surpriză trimițându-ți în manuscris ceva din lucrările mele noi.⁷

Mă întrebi cum mă impac cu ministerul. Bine, și cred că și ei sunt mulțumiți cu activitatea mea de până acum. Deduc lucrul acesta dintr-o scrisoare a lui Dianu.⁸

Îți doresc însănătoșire grabnică, și fără urmări, și te îmbrățișez cu toată dragostea.

L. BLAGA

⁶ Eugen Filotti era atașat de presă la Legația din Praga de la 1 februarie 1926.

⁷ Probabil un fragment din *Meșterul Manole*.

⁸ Nicolae Dianu, diplomat de carieră, directorul serviciului de Presă și propagandă din M.A.E. la data respectivă.

mentare despre figuri marcante ale vieții culturale din patria cantoanelor, a sprijinit ziaristi străini dornici să cunoască realitățile autohtone.

La 1 noiembrie 1932 Lucian Blaga ocupă postul de atașat de presă la Viena. Din acest răstimp se păstrează un număr de șapte scrisori adresate de Eugen Filotti lui Blaga, una editată deja (*Almanahul „Flacăra”*, 1983, p. 249) și fragmentul dintr-un mesaj trimis de marele poet superiorului său direct din centrul ministerului, prezentat în încheierea suitei de scrisori.

Correspondența adaugă valențe noi personalității de excepție care a fost și rămâne Lucian Blaga. Drept surse de referință pentru editarea și completarea cu date a materialului de față

am utilizat următoarele lucrări: *Anuar diplomatic și consular...*, București, 1942; D. Vatamanuc, *Lucian Blaga: 1895–1961. Biobibliografie*, București, 1977; A. Alucăi, *Lucian Blaga: 1895–1961. Biobibliografie*, Iași, 1979.

P.S. După redactarea articolului nostru, au apărut și alte documente aflate în legătură cu acest epistolar, pe care M. N. Rusu și Fl. Tănăsescu le-au inserat în „Săptămîna”, 1985, nr. 18, pp. 2–3 și în „Amfiteatru”, 1985, nr. 6–9.

A se vedea și articolul semnat de Pavel Tușui, apărut în „Steaua”, nr. 3/1986, precum și serialul de scrisori publicat de C. I. Turcu în „Magazin istoric”, nr. 2–5/1986.

Stelian MÂNDRUȚ
Emil PĂUNESCU

P.S.

Știi că în timpul din urmă am avut multe deziluzii cu prietenii de la „Gândirea”. Nu e exclus să-mi mut casa la „Contemporanul”. Ne-am găsi iarăși în aceeași societate.

[Adresa pe plic:] Domnului Eugen FILOTTI
atașat de presă
Légation de Roumanie
Nerndová 5

Praha III
Cehoslovacia

[Datarea, în conformitate cu ștampila poștei: Varșovia, 21.I.1927]

III

Varșovia, 21.III.[1]927

Iubite Filotti,
am voit să-ți scriu încă de mult, dar totodată aș fi voit să-ți trimit și noua mea piesă⁹ (dar aceasta, trimisă prietenului Cisek la București, văd că întârzie), și de aceea îți scriu fără anexe.

Se apropie luna mai! Asta nu înseamnă că n-ai avea dreptul să-ți prelungești cât dorești șederea la Praga, dar mă gîndesc că tu însuși mi-ai spus că ai de gînd să te întorci la București la acea dată. Te rog deci, cu toată prietenia, să-mi răspunzi dacă a sosit momentul să facem întilnile demersuri la București, pentru ca oamenii de acolo să nu fîgăduiască altuia locul.

Cum zic, timpul începe să se facă frumos și pe aici, așa că nu m-aș supăra deloc dacă te-ai hotărî să mai stai cîtva timp la Praga!

Din monotonia de aici nimic nou!

Cu toată dragostea

BLAGA

P.S.

Dacă aș face un înconjur prin Cehoslovacia aș putea să obțin ceva reducere de călătorie (două persoane!)?

IV

Iubito Filotti,
am primit scrisoarea lui Dianu, în care mi-aduce la cunoștință vestea îmbucurătoare că Titulescu și-a dat învoirea la numirea mea ca succesor al său. Deoarece Dianu îmi scrie că tu mai rămii pînă la 1 noiembrie, nu voi veni la Praga, cum ți-am scris,¹⁰ între 1—10 oct., ci abia pe la 27 oct., ca să nu fac drumul de două ori. Probabil așa te-ai înțelege și tu cu Dianu.

Dacă nu e prea greu de obținut, te rog fă rost pentru mine și soția mea de-un bilet de tren de la graniță pînă la Praga. (Am auzit că cehii sunt destul de darnici cu gaze-tarii.)

La întilnirea noastră mă gîndesc cu multă plăcere, și o aștept cu nerăbdare.

BLAGA

[Adresa pe plic:] Domnului Eugen FILOTTI
atașat de presă
Légation de Roumanie

Praha
Cehoslovacia

[Scrisoarea datată, conform ștampilei poștale: Varșovia, 26.IX.1927.]

⁹ *Meșterul Manole*.

¹⁰ Scrisoare necunoscută nouă care răspundea mesajului trimis de Filotti și păstrat la Muzeul Literaturii Române, cu nr. 18709, Geneva, 4 septembrie 1927.

Imagiu din Varșovia, Praga și Berna.

V

Iubite Filotti,
la 7 noemvrie am sosit la Praga. Stăm la pension Karel IV (camera 8), și am necontenit
senzația că și Tu ești aici, la camera 10. Soției mele i-a făcut o impresie foarte bună
această Pragă veche și poetică. Către seară trecem totdeauna în grădina Kinsky.

E bine și frumos.

Mi-a spus Dianu la Varșovia că se va ține o întrunire a tuturor atașărilor noștri
de presă aici la Praga. Cred și sper că vei veni și Tu.

Cînd treci pe la Direcția contabilității interesează-te, te rog, dacă mi s-a trimis
diferența apartamentelor și cheltuielile de transferare.

Te îmbrățișez cu toată prietenia.

LUCIAN

[Adresa pe plic]: Domnului Eugen FILOTTI
consilier tehnic Direcțiunea presei
București
Ministerul Afacerilor Străine

VI

Iubite Filotti,
încep să mă « stabilesc ». Am convingerea că o să ne placă foarte mult aici, în Praga.
Efectele bune se și arată: soția mea se simte mai bine cu stomacul. Doctorii spun
chiar că nu mai e nevoie nici de Karlsbad.

După vizitele de rigoare, încep să fac cunoștință și cu gazetarii. Am fost la o
serată a lor. Și am ținut și o ședință cu comitetul P.E.P.¹¹ (Noul președinte: Svi-
hovsky). Voi căuta să-i cunosc pe ceilalți din lista ce mi-ai dat-o.

« Buletinul zilnic » îl fac cu ajutorul unui interpret (Gidalison de la Ceps)¹² care
vine la mine în fiecare zi. El îmi va fi de ajutor și în legăturile cu Ceps. (Prin Ceps
am dat deja un articol despre *Situația din România*, care a apărut în „*Ceske
Slovo*“, „*Ceskoslovenska Republika*“, „*Reforma*“, „*Narodni Listy*“¹³ etc. Am avut deja
ocazia să mă conving că se poate cu mult mai bine lucra aici, decît în Polonia.
(Desigur că aceasta Ți se datorește în mare parte Ție, felului cum ai pregătît terenul!)

¹¹ „Petite Entente de la Presse“ (Mica Înțelegere a Presei), constituită la Sinaia, în august 1925

¹² Agenția cehoslovacă de presă.

¹³ Nu am avut posibilitatea să consultăm aceste publicații.

1 Birou nu am, stau la aceeași masă la care ai stat și Tu. Buletinul îl dictez dactiografei. Cam aceasta ar fi situația, până acum. În ce privește cheltuielile de drum, mă mir că mi se fac greutăți. Caută să ieșim odată din această situație plină de echi-vocuri!! Cred că nădejdea tuturor atașailor de presă ești Tu!

Ieri, ieșind de la „*Ceske Slovo*“, pe piața Vențel, mă întâlnii cu d-șoara Marie. Am stat puțin de vorbă. E în adevăr foarte drăguță. Îmi zice tot « Herr Nachfolger » și după fiecare frază: « Bringen sie den Puiu Filotti zurück... Puiu Filotti. Puiu Filotti... Puiu Filotti, ich hab ihn so gern!!! Ich werde Ihnen einen Kuss geben, wenn Sie den Puiu Filotti zurück bringen!! »¹⁴ Puiu Filotti, Puiu Filotti!

E o adevărată obsesie!

Am să-ți mai scriu.

Îmbrățișări cu toată prietenia,

BLAGA

[Adresa pe plic:] Domniei Sale Domnului Eugen FILOTTI
Consilier tehnic Direcțiunea presei
București
Ministerul Afacerilor Străine

[Datarea de pe plic: Praga, 25.XI.1927]

VII

Praga, 15.XII.[1]927

Dragă Filotti,
am fost deosebit de plăcut surprins de resolvirea favorabilă a chestiunilor mele de leafă. Presupun că și Tu ai contribuit cu un cuvânt sau mai multe la această întorsătură a sortii (Direcția contabilității e pentru noi aproape mai mult decât fatalitatea), de aceea primește călduroasele mele mulțumiri.

De la Karel IV m-am mutat deja de vreo trei săptămîni, tot în Smichov, ul. Mala-tova. Am două camere, deocamdată destul de bune. În ce privește biroul să vedem ce-o mai fi cînd va sosi d. Filodor.¹⁵ Viața începe să mi se azeze, în cîteva ipostaze zilnice: dimineața înainte de a merge la legăție ipostaza de sfînt care hrănește păsările din grădina Kinsky, la legăție ipostaza de gazetar și diplomat, după amiază cea de filosof la Biblioteca Universității, către seară ipostaza de propagandist pe la redacții, seara poet, acasă sau la vreun teatru. În felul cum aduc în acord aceste ipostaze (cu vreo trei mai multe decît are D-zeu) am o disciplină de teolog încercat, în duble, triple și quadruple adevăruri.

Între zilele de săptămîină intercalează duminicile, cari promit a deveni tot mai

Praga 15/XII.927

Dragi Filotti,

am fost deosebit de plăcut surprins
de resolvirea favorabilă a chesti-
unilor mele de leafă. Presupun că
și Tu ai contribuit cu un cuvânt
sau mai multe la această întorsă-
tură a sortii (Direcția contabilității
e pentru noi ^{aproape} mai mult decît
fatalitatea), de aceea primește căld-

¹⁴ « Domnule Urmas... Aduceți-l înapoi pe Puiu Filotti... L-am îndrăgit atât de mult!!! Vă voi dăruî un sărut dacă îl veți aduce înapoi pe Puiu Filotti!... » — germ.

¹⁵ Nicolae Filodor, ministru plenipotențiar între 27 octombrie 1925 și 14 martie 1928.

frumoase: facem excursii cu Soreștii ¹⁶ în jurul orașului. Am fost la Revnice, unde am umblat vreo 20 km pe jos. Admirabil! De Crăciun o să plec (cu soția) la Johannesburg în Riesengebirge unde vom sta câteva zile. Mi-e direct sete și foame de munte!

De Praga încă nu m-am plictisit, ceea ce înseamnă că nu mă voi plictisi niciodată.

Pe Fr. Mary n-am mai întâlnit-o, m-a chemat de vreo două ori la telefon, se interesa de Tine! Hajek mi-a spus că pe la mijlocul lunii februarie se va ține probabil conferința de presă despre care știi. Cred, și sper, că o să vii și Tu!

De Crăciun și Anul Nou îți doresc tot ce-ți dorești și multe alte lucruri în plus. Te îmbrățișez cu toată dragostea

LUCIAN

*De Crăciun și anul nou îți
doresc tot ce-ți dorești și multe
alte lucruri în plus.*

Te îmbrățișez cu toată

dragostea
Lucian

[Adresa pe plic:] Domnului Eugen FILOTTI
consilier tehnic
Direcțiunea presei București
Ministerul Afacerilor Străine

[Praga, 15.XII.1927, după ștampila poștei.]

Iubite Filotti,
scrisoarea ta m-a mișcat mult, dar a avut darul să-mi dea noi speranțe. Ne simțeam așa de bine aici încât nu ne mai doream nimic, și ne temeam doar să vorbim despre acest « bine » ca să nu-l deochiem. Se pare însă că sunt în adevăr « ein Pechvogel ». ¹⁷ Am putut deja să constat acest lucru în multe rânduri. Mi se pun, cu voie și fără voie, bețe în roate la fiecare pas. Dacă ți-aș înșira multele lovituri ce a trebuit să le îndur, ai zice și tu că în adevăr nu prea am noroc.

Petru 1 februarie mi-am cerut un concediu de-o lună, pe care-l vom petrece undeva aici, în Cehoslovacia.

Să vedem ce va putea să mai facă în răstimp cumnatul meu. ¹⁸

Dacă nu se poate realiza noul plan, la 1 martie vom fi la Belgrad.

Mi se zădărnicește prin aceasta opera începută, în afară de celelalte neajunsuri. Dar în sfârșit: Domnul a dat, domnul a luat!

Îmi pun și pe mai departe nădejdea în sprijinul tău și al d-lui Dianu.

D. Filodor e nespus de drăguț cu mine. Singura mângiere!! E într-adevăr adorabil.

Soția mea? Începuse să-și revină. La primirea știrii de transferare a căzut la pat și acum e în același hal de nervi în care sosise aici. Stomacul nu mai primește mâncările. E trist, dar n-avem încotro.

Dragă Filotti, ce să-ți mai spun?

Nu mai știu.

BLAGA

[Adresa pe plic]: Legațiunea României la Praga

D-lui Eugen Filotti

consilier tehnic la Ministerul Afacerilor

Străine

București

str. Cobălcescu 22

[Pra: 18.I.1928]

¹⁶ Sabin Sorescu, cancelar la Consulatul general românesc de la Praga.

¹⁷ « Un ghinionist » — germ.

¹⁸ Caius Brediceanu, ministru plenipotențiar la Rio de Janeiro, Vatican, Viena, Helsinki.

Kurort Gräfenberg im Altvatergebirge
Priessnitz — Sanatorium

Iubite Filotti, pină la 1 martie suntem în Gräfenberg (Freiwaldau) în Priessnitz Sanatorium. Dacă este vreo știre bună pentru noi, nu mă îndoiesc că mi-o telegrafiezi aici.

Treci, Doamne, și paharul acesta de la mine!
Cu toată dragostea,

BLAGA

[Adresa pe ilustrată:] Domnului Eugen FILOTTI
consilier tehnic la Min[isterul] de Externe
București
str. Cobălcescu 22 Rumunsko
[Gräfenberg, 4.II.1928]

X

Priessnitz — Sanatorium
Gräfenberg bei Freiwaldau
Cecho-Slovakei

Gräfenberg, 6 Martie 1928

Iubite Filotti,
cele mai frumoase mulțumiri pentru prelungirea concediului! Nevasta se simte ceva-ceva mai bine. Timpul va ajuta mai mult. Doctorii s-au străduit să afle și originea necazurilor mele (ameteți de cari ți-am scris încă din Varșovia) și m-au trecut prin toate analizele ce se pot imagina. Au constatat în cele din urmă un mic icter foarte încăpăținat și m-au pus la regim și la apă de Karlsbad. Rezultatul e deja foarte satisfăcător: de vreo două săptămîni mă simt bine.

Astăzi am primit de la Sorescu știrea că ești numit director al presei. Cum însă tot Sorescu mi-a telegrafiat odată că am fost transferat la Berna, mă văd silit să primesc cu oarecare rezervă știrile de la el. Dacă știrea despre avansarea ta se confirmă, îți vei putea închipui nemărginita bucurie a subsemnatului. Ți-aș face și un imn!!! Cred că și nevastă-mea s-ar face sănătoasă « la minut » și aș lăuda pe D-zeu în șaptezeci și șapte de psalmi.

În ce mă privește, sunt tot în nesiguranță. Vasile Stoica¹⁹ mi-a scris de la Paris înainte cu vreo zece zile că Titulescu i-a spus că mă va numi sigur la Berna. Să-i fie gura de aur. Zilele acestea va trece și cumnatul meu pe la Geneva, și atunci voi ști precis încotro mi-e drumul.

Dacă cele despre tine sunt adevărate, vei fi așa de bun să-mi dai o scurtă știre telegrafică, ca să ne mai bucurăm și noi puținele zile ce vom mai sta pe aici.

Cu cea mai frățească dragoste,

LUCIAN

[Adresa pe plic]: Domnului Eugen FILOTTI
consilier tehnic la Ministerul de Externe

București
str. Cobălcescu 22

¹⁹ Născut în 1889, diplomat în centrul M.A.E. din anul 1921, Vasile Stoica îndeplinea funcția de secretar de legăție la Paris, iar ulterior de ministru plenipotențiar și ambasador.

Priessnitz — Sanatorium
Gräfenberg bei Freiwaldau
Cecho-Slovakei

Gräfenberg, 13.III.1928

Dragă Filotti,
ce păcat că n-am la dispoziție un aparat radiotelegrafic, să stau de vorbă cu tine în această zi: 13 martie. 13 mi-a fost numărul cu noroc în puținele noroace ce le-am avut. Astăzi mi-a sosit telegrama ta prin care îmi anunți transferarea la Berna, și tot azi citesc în „Prager Presse”²⁰ știrea că ești irevocabil directorul meu general. Dragă, scumpe, adorabile Director! Nu găsesc adevăratele cuvinte de felicitare! Notez doar aceste simptome ale bucuriei: fierea din singele meu s-a schimbat în aur și nevasta mea s-a îmbujorat toată la față. Ți-e destul?

Și acum în ținută de soldat la raport:

Domnule Director,
am onoarea a Vă aduce la cunoștință că am trimis Direcțiunii Presei o cerere pentru bani de transferare. Vă rog să binevoiți a dispune să mi se trimită cît mai grabnic cu putință suma acordată, deoarece sanatoriul mi-a devorat toți banii, și astfel mi-e cu neputință să plec la noul post. Dacă suma acordată nu s-a trimis deja la Praga, vă rog să binevoiți a dispune telegrafic să mi se dea necesarul din cassa Legațiunii. Pe la 20 voi fi la Praga, de unde mai departe... (o mică călătorie plină la 1 aprilie).

Primiți vă rog, Domnule Director, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Lucian BLAGA

P.S.

Sunt așa de îndrăgostit de tine în această nouă ipostază încît încep să aiurez ca domnișoara Marie Sl... Puiule, Puiule, Puiu Filotti, Puiu Filotti!

Nu te mira: sunt după o depresiune de două luni!

Cu toată dragostea,

LUCIAN

XII

Légation de Roumanie
[en] Suisse

Berna, 9 Aprilie 1928

Iubite Filotti,
iată-mă sosit de-o săptămînă la noul post. Berna e în adevăr orașul pe care în subconștient l-am visat pentru mine. Am nimerit-o și cu calendarul: e chiar începutul primăverii, un aer ca la Brașov, panorama Alpilor ireal de frumoasă. În asemenea condiții sper să-ți fiu de folos și Ție, și sper să pot lucra și pentru mine.

Un singur neajuns: viața e fantastic de scumpă. O să ies numai cu multă greutate cu leafa ce-o am (1458 fr., cît timp secretarul III are 2200 fr.!). Schiopu²¹ mai primea ajutoare din fondurile de presă! (El era unul și noi suntem doi!) Aș vrea să știu cum se face că aici am « cheltuielile lunare în legătură cu serviciul de presă »? La Varșovia, Praga, Belgrad, Berlin, pretutindeni se dă de la 30—40 dolari! Aici de ce nu?

Dacă mi-ai da unele lămuriri (particulare) în privința aceasta m-aș bucura. Zilele acestea vine la București d. Boerescu.²² Poate ar fi bine să vorbești cu el și asupra

²⁰ Nu am găsit numărul respectiv.

²¹ Iosif I. Schiopu (1876—1946), după toate probabilitățile a fost predecesorul lui Blaga la postul în cauză.

²² Mihail Boerescu, ministru plenipotențiar la Berna între 17 aprilie 1928 și 15 noiembrie 1928.

acestor lucruri: să mi se pună la dispoziție o sumă oarecare pentru legăturile mele cu gazetarii (invitații etc.), pentru călătoriile ce le voi face în interes de serviciu etc. din fondurile presei.

Cred că în calitate de director ai chiar dreptul de a lua măsuri speciale în privința aceasta.

Despre toate ale mele te voi ține la curent.

Astăzi inchei, fiindcă mă atrage magnetic panorama Alpilor despre care îmi vine să cred că e o simplă Potemkiniadă, atât e de ireală și de frumoasă.

Te îmbrățișez cu multă dragoste

LUCIAN

Varșovia 21-III-1928

[Adresa pe plic]: Lég[ation de Roumanie]
[en] Suisse
Domnului Eugen Filotti
Director al presei la Ministerul de Externe
București
str. Cobălcescu 22

Jubile Filotti;

*am voit să-ți scriu încă de mult, dar totodată și fi vult că-ți
trimit și noua mea presă - (dar recent, trimisă prietenului
Gheorghe la București, ved. că întârzie) - și de acest d. scriu
fără anexe. -*

XIII

Dragă Filotti,
aseară²³ s-a deschis ciclul de conferințe al Pen-Clubului de aici cu *Meșterul Manole*. A fost foarte frumos. Îți alătur o dare de seamă pe care te rog să o comunicîi Agenției Reader²⁴. Aș fi trimis-o eu direct dar fiind vorba chiar despre mine m-am jenat. Țin totuși să apară ceva în presa românească despre acest «eveniment». Mai ales, fiindcă Corneliu Moldovan²⁵ tot mai ezită să mă joace.

Directorul Teatrului²⁶ mi-a spus că a fost profund impresionat de piesă și că a dispus să o joace. Sunt încă unele mici dificultăți tehnice de înlăturat: chestiunea costumelor etc. Dar sper să le învingem. Cu toată dragostea și mersi!!!

BLAGA

Îți mulțumesc pentru fotografii, sunt deja lipite în album. Soția e foarte mulțumită de ele, nu tot așa de hotărîrea ta de a continua regimul cărnos. Ar fi voit să poată spune că are un discipol așa de strălucit ca tine! Astăzi plec la Zürich pentru inaugurarea conf[erinței] lui Welter.²⁷

[Adresa pe plic]: Légation de Roumanie
en Suisse
Domnului Eugen Filotti
director al presei la Ministerul Afacerilor
Străine
București
str. Cobălcescu 22

[Sfîrșitul lunii octombrie 1928]

²³ În data de 27 octombrie 1928 (cf. Al. Căprariu, în „Tribuna”, nr. 46, 1967).

²⁴ Vezi „Cuotidianul”, IV, 4 noiembrie 1928, p. 2.

²⁵ Director al Teatrului Național din București între anii 1924-1926 și 1927-1928.

²⁶ Nu am găsit indicii asupra persoanei.

²⁷ Idem.

XIV

Légation de Roumanie
en Suisse

Scumpe Puiule,
citesc în ziare că la 20 martie va fi premiera lui *Manole* la Teatrul Național. Vreau deci să te rog să-mi faci un mic serviciu ca unui bun prieten ce-ți sunt. Uite ce: aș vrea să viu pe vreo 15 zile în țară, ca să asist nu numai la premieră, ci și la cîteva repetiții. Timpul cît stau în țară l-aș întrebuința firește și pentru o serie de alte mărunte afaceri în legătură cu serviciul de presă. (N-am mai luat de doi ani contact cu țara.) Sunt multe de pus la cale și văd că pe calea corespondențelor nu se poate aranja totul. De altă parte n-aș vrea ca aceste 15 zile să mi se pună în socoteala concediului anual ce mi se cuvine. De aceea te rog să-mi trimiți îndată după primirea acestor rînduri o telegramă chemîndu-mă la București în interes de serviciu. (Drumul sunt dispus să mi-l plătesc singur.)

De asemenea să însărcinezi pe cineva de la legăție cu buletinul presei. (Eu nu mă amestec în chestiunea aceasta.)

Cu mult dor și drag

BLAGA

[Sigur, înainte de data de 20 martie 1929 cînd trebuia să aibă loc premiera piesei *Meșterul Manole*]

XV

Légation de Roumanie
en Suisse
L'attaché de presse

Berna, 30 Oct[ombrie] 1930

Dragă Puiu Filotti,
am primit telegrama în ce privește turneul Lenz.²⁸ I-am comunicat întreg conținutul. La București va citi și cîteva poezii românești spre a da o imagine despre calitatea seratelor românești ce le dă în străinătate.

Astăzi am primit o scrisoare de la un atașat de presă care voia să știe dacă e adevărat că intenționez să mă întorc la Cluj. Nu știu cine a inventat lucrul acesta. Țin să te pun la punct cu această lucrătură ce mi se face pe la spate. Să nu dați crezare acestui zvon. Berna e un post pe care-l ador și nu-l părăsesc nici mort.

Cu toată dragostea,

BLAGA

XVI

Dragă Puiu Filotti,
mi se scrie de la Cluj că acolo s-a zvonit că vreau să mă întorc în țară. Zvonul acesta n-a putut să aibă alt substrat decît faptul că s-a publicat un concurs pentru o catedră la Cluj. Țin să-ți comunic că nu intenționez deloc să mă prezint la un asemenea concurs deoarece profesorii de la Cluj sunt împotriva mea. Cu alte cuvinte nu mă gîndesc să părăsesc postul pe care-l am aici, la Berna. Aceasta pentru orientarea ta

Cu multă dragoste,

BLAGA

[Fără dată, scrisoarea a fost expedită probabil în noiembrie—decembrie 1930]

²⁸ Vezi „*La Nation roumaine*“, III, nr. 541, 546, octombrie 1930.

[Berna] 22.XII.[1]930

Dragă Puiu Filotti,
am scris Teatrului Național (casierie) să rezerve o lojă pentru Tine cu ocazia premierei mele *Cruciada [copiilor]*. Treci te rog pe la teatru și ia biletul (gratuit firește). Mi-ar face deosebită plăcere să te știu cu Doamna (o rog foarte să-mi facă această onoare!) în seara premierei, în sală! De Crăciun și de Anul Nou, toate dorințele. Sărut mîinile Doamnei, Ție toată dragostea

BLAGA

XVIII

Dragă Filotti, te rog primește pe d. Lehrer²⁹, care ne-a făcut în scurtul timp de cînd e în Elveția multe servicii. Despre activitatea sa Ți-am scris detaliat. Cu toată dragostea.

[Carte de vizită: Lucian BLAGA]

XIX

Dragă Filotti, te rog să fii așa de bun să primești pe Vederlin (?)³⁰ de la „*Neue Zürcher Zeitung*“, care dorește să vază România.

Imbrățișări

[Carte de vizită: Lucian BLAGA. Secrétaire de presse près la Légation Royale de Roumanie].
[Ambele cărți de vizită, nedatate, sînt sigure pentru intervalul elvețian al activității diplomatice desfășurate de L. Blaga.]

XX

am primit zilele acestea și alăturata scrisoare de la cunoscutul ziar parizian.³¹ Dacă găsești de bine să vă puneți în legătură cu acest ziar, te rog fă cele de cuviință dispunînd să se dea un răspuns scrisorii. Altfel, nimic deosebit. Fetița se dezvoltă admirabil, numai Cornelia suferă de-o inexplicabilă febră de cîteva luni. În timpul concediului (măi, că tare l-ați redus!) sper să dau gata o nouă carte.³²

Imbrățișări cu toată dragostea,

BLAGA³³

Adresa:] Mègère Hôtel Savoie, Poste restante, France.

[Fiă răzleață dintr-o scrisoare adresată aceluiasi Eugen Filotti, după 24 iulie 1934.]

²⁹ Probabil Milton Z. Lehrer (?), autorul cărții de mai tîrziu, intitulată *Ardealul — pămînt românesc*, București, 1944.

³⁰ Ziarist elvețian.

³¹ „*L'Action Française*“ (vezi în Muzeul Literaturii Române, scrisoarea cu nr. 18710, din 24 iulie 1934).

³² Probabil volumul prim din *Trilogia culturii*.

³³ Scrisorile de față fac parte din arhiva personală Eugen Filotti, achiziționată de Muzeul luptei pentru independența poporului român — Giurgiu; copii xerox la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, inv. nr. 1582/1985.

E trist, dar n'aveu încotro.

Dragă Filotti - ce să-ți mai spun ?

Nu mai știu —

Blaga

EPISTOLAR

Grigore C. MOISIL

Scrisori
din Turcia

[III]

DUPĂ CUM SE ȘTIE, MARELE MATEMATICIAN Grigore C. Moisil (1906—1973), animat nu numai de înalte preocupări științifice, dar și de un fierbinte patriotism, a fost ambasadorul României la Ankara, în anii 1946—1948. Erau ani de după război, ani de secetă și de profunde transformări revoluționare în țara noastră (alegerile de deputați, în noiembrie 1946; proclamarea Republicii, în 1947; fuziunea partidului comunist cu cel social-democrat, în februarie 1948; naționalizarea mijloacelor de producție, în iunie 1948), ani de încordare și neliniște în relațiile dintre state... Deși reprezenta un popor care pășise hotărît pe calea democrației, într-o țară unde se încreșeau încă diverse influențe străine, Grigore C. Moisil și-a păstrat calmul și încrederea în progresul națiunii române, patriotismul ereditar (era fiul istoricului Constantin Moisil, născut la Năsăud) și, desigur, inteligența, abilitatea sa diplomatică ajutându-l să depășească senin, cu bine, încercările prin care trecea. (Bunăoară, faptul că unii « diplomați » l-au părăsit, pierzându-se în mirajul Bosforului).

Scrisorile sale trimise în țară, părinților, degajă un tonic optimism, un humor care nu l-a părăsit niciodată; île și numai afecțiunea pentru cei dragi (părinți, rude apropiate — frați, cumnați, nepoți), indică puterea sa legătură cu țara, nevoia de a primi vești de aici și de a fi prezent, măcar cu gândul, de nu și cu fapta, la tot ce se petrece în patrie, pentru prestigiul căreia a acționat,

apoi, neobosit, până la ultima picătură de viață.

Puse la dispoziția noastră, prezentate și adnotate, inițial, de Viorica Moisil, soția matematicianului, căreia, atât pentru textele și pentru bogata iconografie oferită, îi mulțumim și pe această cale, scrisorile din anii 1946 și, respectiv, 1947, au văzut lumina tiparului în nr. 1(58)/1985 (pp. 127—142) și nr. 2(59)/1985 (pp. 111—119) ale revistei „Manuscriptum”. Cu scuze pentru reluarea cu întârziere a acestor corespondențe, publicăm acum partea a III-a («anul 1948») a acestor epistole. Pentru nume și apelative, conferim notele explicative ale Vioricăi Moisil la primul grupaj din 1985. (Red.)

Pe scările Ambasadei române din Ankara, mai 1947.

1

[e.p.]

Ankara
1 ianuarie 1948

Mico dragă, tată dragă,
Vă scriu de Anul Nou. Vă urez tuturor an nou fericit, viață lungă și bucurioasă,
sănătate multă, multă bucurie de la copii și nepoți.
Noi suntem bine sănătoși și stăm și lucrăm.
Pe-aici vremea e frumoasă și caldușă. Soare pe cer tot timpul, cam ca primăvara.
Iarnă excepțională.

Încerc să vă telefonez să vedem dacă merge.

Vă sărutăm mult

VIORICA și GRIGRI

2

[e.p. bătută la mașină]

Ankara
1 Ianuarie 1948

Vă urăm amândoi an nou fericit!
Vă scriem special în speranța unui răspuns special
Cu mult drag

VIORICA și GRIGRI

Doamnei și D-lui Ing. Moisil — str. Stupinei 39 București

3

[e.p. bătută la mașină]

Ankara 2 ian[uarie] 48

Mico dragă, tată dragă,
Am trecut și Anul Nou cu bine.
Am încercat să Vă telefonez de Anul Nou dar telefonul era, cum se zice aici,
« bozuc », adică « stricat ». Cred că ați înțeles că Vă urăm ani mulți fericiți, dacă nu
e voie altfel, măcar în gând.

Vă sărut pe toți de multe ori

GRIGRI

4

[e.p.]

Ankara
7 ianuarie 1948

Mico dragă, tată dragă,
Am primit azi scrisoarea colectivă de la Crăciun. Mă bucur că sunteți bine. Mama
să nu se emoționeze, ca să nu mai aibă aritmie și să bage de seamă ce mănincă.
Eu aș fi vrut să vă telefonez de câteva ori seara, dar mi-a fost tocmai teamă să
nu se emoționeze mama, să facă vreo însemnă. De asta am telefonat numai Julietei.
De ziua lui Ionel urăm amândoi toate cele bune. I-am scris și lui o carte poștală
tot azi.

Vă sărut

GRIGRI

[o.p. bătută la mașină]

Ankara, 10 ianuarie 1948

Dragii mei,
Aici e o primăvară adevărată! Soare, cald, lumea zice că niciodată nu a mai fost așa ceva.

Noi sîntem bine sănătoși. Viorica nu mai are temperatură deloc iar eu caut să-mi păstrez silueta.

De la voi am primit scrisoarea de la Crăciun. Am impresia că s-a făcut vremea s-o primim și pe cea de Anul Nou!

Vă sărut mult

GRIGRI

[o.p. bătută la mașină]

Ankara
17 ianuarie 1948

Dragii mei,
Am primit ieri o scrisoare de la tata din ziua de 7, așa că m-am bucurat mult că am vești noi.

Pe aici toate bune. Vremea se menține caldă.

Noi am rămas puțini la legăție, așa că e liniște și bine. Păcat că cei care au plecat au făcut mult târăboi, așa că am avut diverse bătăi de cap. Ca să mă liniștesc am mai făcut puțină matematică.

Vă sărut de multe ori

GRIGRI

[o.p.]

29.I.1948

Mico dragă, tată dragă,
Noi sîntem bine, sănătoși. Zizi ne-a spus azi la telefon că V-a văzut acum două zile și că V-a găsit bine, sănătoși.

Noi pe aici o ducem cum trebuie. Efectiv bine, dar din cînd în cînd cu mici amărăciuni, care de altfel nu ne privesc pe noi personal, dar nu înseamnă că nu ne sînt dezagreabile.

Altfel... vremea e frumoasă, noi cu sănătatea bine, bine și cu bună înțelegere și cu tot ce numai pe noi ne privește.

Vă sărut mult

GRIGRI

Ankara
1 februarie 1948

Vă scriu cu unul din oamenii de serviciu care au fost la Ankara la Ambasadă și care se întoarce acum în țară.

Pe aici toate bune, liniște și vreme frumoasă. Anul ăsta sîntem foarte casnici: stăm mult timp în casă, căci invitațiile se fac exclusiv în sinul unuia din grupuri: deci relațiile noastre sînt exclusiv cu țările vecine nouă.

Eu am mai lucrat puțin. Viorica în schimb e foarte ocupată: ia lecții de canto, dar are un profesor excelent, care nu-i dă voie să facă exerciții și vocalize singură și acasă. Așa că în acest mod obișnuită larmă a celor cu aptitudini de cîntăreți, nu are loc la noi. Găsesc această formă de pedagogie muzicală foarte înțeleaptă.

Mai ia și lecții de engleză. Face exerciții, mai și scrie compoziții ș.a.

Marea ei bucurie însă e alta. Precum știți unii din funcționarii noștri au plecat: fuseseră rechemati în țară și au refuzat în genere să se întoarcă. Așa că acum suntem la Ankara numai Magheru și cu o D-nă Vasiliu.

Viorica, drăguță, harnică și săritoare, și-a oferit serviciile și de două săptămîni vine regulat la birou, bate la mașină, face lucrările și e mulțumită că se face utilă. Azi a declarat că e incintată că e duminică și că de mult nu mai simțea cînd e duminică. De asta avea nevoie ca să se simtă bine: să aibă o grijă. Dealtfel a pus ordine în o grămadă de hirtii, de care vechea funcționară nu se ocupa, răspunde rapid la ce e nevoie, grijește și supraveghează, era cit pe cit să facă și ore suplimentare.

Vă sărut de multe ori pe toți.

GRIGRI

P.S. Citiți — D-nei Constante scrisoarea, să se bucure de odorul D-Sale.

9

Ankara, 2 februarie 1948

Mico dragă, tată dragă,

V-am scris ieri o scrisoare cu omul de serviciu care a plecat de aci. El mi-a promis și că o să vină să Vă vadă, să Vă povestească cum e la Ankara, cum ne simțim etc.

Pe aici lucrurile sunt normale. Noi lucrăm și din cînd în cînd mergem la un concert sau chiar și la un cinema. Rar la cinema căci filmele nu prea sunt grozave.

Peste cîteva zile e vorba să se deschidă Opera din Ankara.

Ceea ce e foarte curios e timpul: e cald tot timpul, soare și luminează, parcă ar fi cea mai curată primăvară. Nici nu plouă, nici nu se scoboară termometrul. Așa ceva se pare că n-a mai fost pe aici de vreo 12 ani. Binelnteles n-a fost pic de ninsoare, dar nici nu e vreme cu noroi, cu moină. Nu. Uscat și luminos.

Noi anul ăsta am stat frumos la Ankara. Vreau să mergem la Istanbul pe la sfîrșitul lui februarie, să stăm vreo săptămînă, două. Plănuim atunci stăm aici.

Vă sărut de foarte multe ori pe toți

GRIGRI

10

[e.p.]

Ankara, 20 februarie 1948

Mico dragă, tată dragă,

Nu e exclus ca această e.p. să Vă sosească după venirea Vioricii în București.

Ea pleacă de aici peste vreo săptămînă, cu vaporul.

La Ankara — cu ambasadorul sovietic, prof. Lavricov și consulul polonez Ochodusko.

Eu mă gîndesc să viu și eu în București în cursul lunii martie, mai prin mijloc. Dacă s-o putea.

Pe aici toate bune. Ninge și a venit iarna.

Noi avem de gînd să plecăm peste vreo cîteva zile la Istanbul, s-o îmbarc pe Viorica.

Altceva, nimic nou. Aștept vești de la Voi.

Vă sărut pe toți de multe ori

GRIGORI

11

[c.p.]

Istanbul 4 martie 1948

Mico dragă, tată dragă,

Cred că Viorica v-a pus în curent cu veștile de pe acasă. Mi-a spus azi la telefon că a fost pe la Dv. și a vorbit mult și detaliat.

Eu sunt de vreo săptămînă la Istanbul unde e frumos și bine.

Azi a venit vaporul cu ziare din țară; am luat masa pe vapor.

Pe aici mai lucrez din cînd în cînd nițică matematică și mă mai plimb prin acest oraș.

Vă sărut pe toți de multe ori.

GRIGORI

*Ankara
25 martie 1948*

Mico dragă, tată dragă,

Am primit acum scrisoarea tatii din 16 c. Mă bucur că sînteți bine, mă bucur că Viorica v-a ținut la curent cu cele de pe aici.

M-a impresionat fraza tatii că sînteți decepționați că eu nu vin la București. Nu e încă sigur, depinde de cum aranjez aici cu funcționarii mei, căci mi-au venit funcționarii noi care trebuie să se pună în curent cu serviciul. După asta poate vin.

Vă sărut mult de tot

GRIGORI

13

Istanbul 16 mai 1948

Mico dragă, tată dragă,

Ieri am sosit cu bine la Istanbul, unde vom rămîne cîteva zile, pînă prin mijlocul săptămînii ce vine.

Drumul a fost bun. Am sosit la Sofia marți dimineața, cu oarecare întîrziere, căci cu cîteva zile mai înainte se surpase un mal și am avut de făcut o mică transbordare. Lucrurile erau foarte bine organizate, hamali, locuri reținute în noua garnitură de tren, așa că am avut de făcut o mică plimbare de vreo 300 m pe o vreme de altfel frumoasă.

La Sofia am făcut trei conferințe, marți, miercuri și joi după-amiază. Am fost foarte bine primit și sînt acolo mai mulți tineri matematicieni care lucrează foarte serios.

Am vizitat și pe arheologi care toți au întrebat de tata și de Florica — pe care au cunoscut-o de demult — și de Emil care e foarte bine cunoscut, ceea ce mi-a făcut multă plăcere.

Joi la amiază a avut loc un banchet dat în onoarea mea de către Universitate.

De la Sofia am avut vagon cu paturi și în Bulgaria și în Turcia, așa că am călătorit excelent. Drumul cu autobuzul l-am făcut pe o vreme de primăvară, la Adrianopol am mai vizitat o moschee și am băut o cafea neagră.

Aici azi e o vreme foarte frumoasă și însorită. E în Istanbul până diseară un matematician francez, Montel. A ținut conferințe la Universitate, dar nu eram încă aici. [1]eri nu era în Istanbul, ci în excursie, prin vecinătăți.

Altfel toate cum le știți.

Noi avem de gând să ne plimbăm nițel pe aici și apoi ne îndreptăm spre Ankara, unde ne așteaptă treaba.

Cam asta e tot.

Vă sărut de foarte multe ori pe toți

GRIGRI

14

Ankara, 7 iunie 1948

Mico dragă, tată dragă,

N-am primit nimic de la voi. Deși suntem plecați de o lună, n-am primit încă nici o veste.

Afară de telefonul care ne-a făcut să știm că sunteți bine.

Noi știm că ați fost cam ocupați cu noua ediție a familiei. Să dea D-zeu să-i fie bine.

Vă sărutăm de foarte multe ori.

GRIGRI

15

Ankara, 13 iunie 1948

Mico dragă, tată dragă,

Vă scriu cu un curier care pleacă de aici.

Trimit alăturat câteva doctorii: penicilina e pentru Ionel, eu sper că n-o să aibă nevoie de ea și dacă trece operația cu bine și nu are ce face s-o facă cadou la un spital. Doctorul de aici, un mare chirurg neamț venit de vreo 15 ani, zice că aceste 2.000.000 unități ajung.

Grains de Vals e pentru soacra mea.

Insulina e pentru Florica.

Calciumul e pentru Annie, iar cămășuțele și fașa pentru cea mică, Ioana, pe care s-o sărutați.

Noutățile arheologice și numismatice pentru tata; afișul pentru mama.

Noi sintem bine sănătoși.

Cred că o să stăm o mare parte din timp la Ankara.

Așteptăm să ne scrieți mai des, să știm ce mai faceți.

Vă sărut pe toți de foarte multe ori.

GRIGRI

16

[c.p.]

Ankara, 8 iulie 1948

Mico dragă, tată dragă,

Azi am avut mosafiri mari și agreabili.

Vă scriem că noi știm că nu putem să vă telefonăm. Nu știm cine (știu!) a stricat telefonul.

Și telefonul nu funcționează.

Așteptăm o veste.

Vă sărutăm de foarte multe ori.

GRIGRI

Istanbul
8 iulie 1948

Mico dragă, tată dragă,

Vă scriu azi și sper să ajungă scrisoarea numai bine de comemorarea căsătoriei D-Voastră. Așa că Vă urăm, Viorica și eu mine, multe, multe lucruri bune și frumoase, mai întâi sănătate și viață lungă, bucurie de la copii, ginere și nurori, nepoțele.

Noi am sosit astăzi pentru vreo 10 zile în Istanbul, să vedem cum mai e pe aici. Azi ne-am și dus la plajă, am stat puțin la soare și ne-am scăldat în apa mării — e aici destul de comod o plajă frumoasă cu nisip bun, Florya; se poate ajunge și cu un tren care merge la fiecare jumătate de oră, nu e înghesuit, ci chiar răcoros.

Altceva mai nimic.

Sîntem necăjiți că telefonul cu Bucureștii nu merge de două săptămîni, așa că n-avem vești noi. Poșta merge foarte curios; odată repede, 6—7 zile, altădată două, chiar trei săptămîni. Așa că Viorica e cam enervată din aceste cauze. Eu, care știu că-mi scrieți foarte rar, nu aștept scrisorile, dar mă bucur cînd primesc ceva.

Vă sărut de foarte multe ori.

GRIGRI

(c.p.)

Ankara, 26 iulie 1948

Mico dragă, tată dragă,

Azi plec din Ankara la Istanbul, unde ne-am decis să stăm, cu voia Domnului, peste vară.

Am chibzuit pe de larg și am comparat și am constatat că tot acolo e mai plăcut.

Sper că Vă pot scrie și din Istanbul tot atît de des ca și pînă acum.

Multe, multe sărutări.

GRIGRI

Istanbul 15 august
1948

Mico dragă, tată dragă,

Azi e zi de odihnă. Ca atare m-am sculat tîrziu, m-am îmbrăcat încet, am mincat bine și am chef să stau de vorbă. Ca acasă, lung după masă. Așa că m-am apucat să scriu scrisori. I-am scris Florichii — un lung răspuns la o scrisoare de la ea pe care am primit-o chiar azi dimineată. Găsesc că ideea lui Rosetti și a lui Vasilichii de a avea o casă pentru universitari la Sinaia e excelentă.

I-am scris și lui Ionel, fiindcă toate scrisorile familiei nu vorbesc decît de mica minune Ioana și de părinții săi, iubitorii și exagerații săi părinți. I-am scris Etei, și soțului ei Gică, că vrem să-i vedem. I-am scris și lui N.

Cum vedeți am poftă de vorbă.

Conform tradiției venim în odaia mamei. Și deci Vă scriu.

Florica zice că nu poate să scrie cărți poștale. Foarte bine. Eu însă sînt încîntat că sistemul cărților poștale mi-a permis să am, în anul acesta, dese vești de la voi. Stăm și ne minunăm chiar — observația e a Viorichii — cît de multe lucruri poate să scrie tata într-o carte poștală, mărunț și citeț scrisă.

Sintem necăjiți cu boala Luciei. Eu sper că ea o să se facă bine, dar trebuie îngrijită. Bineînțeles cu un doctor de specialitate. Bietul Emil are bătaie de cap. Ea e o fată tânără care, poate, a avut necazuri din dragoste. N-a avut noroc, încă. De-acum încolo. Să caute însă un specialist să-i dea medicamente de refacere nervoasă.

Noi pe aici ne simțim bine. Sintem în dirdora lui 23 August: listă de invitați, scrisul invitațiilor, primirea răspunsurilor, pregătirea recepției, curățitul casei, pregătirea bufetului, toate astea iau ceva timp.

Mergem aproape în fiecare zi la plajă. Eu stau la umbră, în costum de baie, și fac matematică. Viorica face progrese la înot...

Eu lucrez și la redijarea conferințelor ce le-am ținut la Sofia. O să iasă un articol mare. Eu zic că e și frumos.

Viorica are de gînd să vină în țară pe la sfîrșitul lui august. Vă va aduce vești cu «cachet»-ul original.

Eu aș vrea să viu pe la sfîrșitul lui octombrie — începutul lui noiembrie, cînd începe și activitatea universitară, să mai fac ceva conferințe și cursuri. Pînă atunci în toate clipele libere bat la mașină chestii de matematică.

Vă sărut de multe ori

GRIGRI

20

Istanbul 29 august 1948

Mico dragă, tată dragă,

Vă scriu în preajma plecării Viorichii. Toate lucrurile s-au adunat, numără bagajele și suntem gata s-o conducem la vapor.

Despre mine, despre ce-am făcut vara asta, despre cum stau cu sănătatea, despre plajă și despre altele, Viorica Vă va povesti pe de larg.

Important e că suntem bine, că am stat vreo lună jumătate, aproape două, la Istanbul, ne-am plimbat, ne-am scăldat, ne-am înnegrit. Eu am scris un articol de matematică de aproape 100 pagini. Am dat un 23 August frumos și elegant.

Mai stau aici cîteva zile și mă duc la Ankara.

Sper să viu în țară mai tîrziu, prin noiembrie, după începerea stagiunii universitare.

Aș vrea s-o văd pe Ioana.

Vă sărut pe toți de multe ori și mi-i dor de voi

GRIGRI

21

1 septembrie 1948

Doamnă dragă,

Să nu te superi că nu ți-am scris primele două zile: am stat în casă și n-aveam cărți poștale.

Azi, în fine, telefonul s-a învrednicit să funcționeze. Sunt foarte vesel că te-am auzit.

Am primit telegrama lui Emil, dar cam tîrziu. Voi încerca.

Am lucrat ieri și alaltăieri toată ziua. Am și bătut la mașină și am și lucrat de-a-devărat. Am și citit niște cărți pe care le-am primit de la omul cu barbă: matematică.

Te sărut de multe ori

GRIGRI

La Pergamon...

...lungă fântina cu «apă bună de băut și azi»

c.p.1

2 septembrie 1948

Doamnă dragă,
Azi am vorbit cu tine la telefon. Sunt vesel toată ziua.
Am lucrat toată dimineața.
Puțin după amiază.
Am fost pe seară la *cocktail*-ul de plecarea lui Ardalan. Pe Ardalan l-a mușcat tare un cîine turbat. Acum se îngrijește.
La *cocktail* toată lumea a întrebat de tine. Eram vesel că vorbisem cu tine la telefon și mîndru că m-ai chemat tu. (În același timp te chemasem eu.)
Pe urmă m-am dus la masă.
Asta e tot.
Nici nu știu dacă această c[arte] p[oștală] e destul de clară ca să ajungă repede.
E aproape mîine 2 sep[tembrie]. Am lucrat. E abia 12 și puțin.
Te sărut mult, mult, mult.

GRIGRI

Istanbul, 2 sep[tembrie] 1948

Mico dragă, tată dragă,
Acum că Viorica e la București am impresia că ea o să Vă dea mereu toate noutățile, chiar și cele de după plecarea ei.
Adevărul e că multe noutăți nu sunt.
Eu mai stau aici în Istanbul și mă reped la Ankara pentru cîteva zile apoi mă întorc din nou aici. Pe urmă să vedem cît mai stau.

Pe aici a început să nu mai fie căldură tropicală. Nu e însă încă răcoare. Nu.
Am aflat de botezul Ioanei și-i trimit felicitări.
Vă sărut mult

GRIGRI

24

a.p.]

Istanbul 3 septembrie 1948

Doamnă dragă,
Cum bagi de seamă mi-am schimbat pamblica la mașina de scris.
Ieri au venit curierii așa că suntem cu toții în mare treabă. Eu cred că ei să fie în București pe la 15. O să-ți scriu o vorbă.
Ieri a plecat Crișan la Ankara, Anita însă am reținut-o să ne bată la mașină.
Ieri am primit trei cărți de logică (ceea ce mi-a făcut mare plăcere) din cele comandate.
E vorba ca toată lumea să aibă o lună de concediu și Crișan și Anita (ea 20 zile). Nu știu cum să le împărțim mai bine. Ei?
Cam asta e tot. Eu plec miercuri la Ankara și mă-ntorc imediat să expediez pe curieri.

Te sărut mult

GRIGRI

25

*Istanbul
3 bis septembrie 1948*

Doamnă dragă,
E ora 9. M-am întors de la recepția de la Yildiz.
Parcul e foarte frumos și vederea spre mare e splendidă. Imi pare rău că nu erai și tu. Lumea toată întreba de tine. E foarte curios. Toți cei care alaltăieri au întrebat de ce n-ai venit și au aflat că ești în București, azi au întrebat din nou. Și au aflat din nou.
Eu am reînceput să lucrez de dis-de-dimineață, dar nu matematică. P-ormă.
Te sărut de multe ori,

GRIGRI

26

4 septembrie Istanbul seara

Doamnă dragă,
Astă seară am mâncat o masă de copil cuminte: supă și rasol de găină și compot de vișine. Poți concepe ceva mai pur?
La amiază n-am mâncat nici un regim. Am lucrat toată ziua de la '8 dim[ineata] la 7 seara.
Alteceva nimic nou. Cred că ți-am scris ieri că au venit curierii, în drum spre Cairo și că se vor reîntoarce în drum spre țară. Așa că eu plec miercuri seara la Ankara pentru vreo două zile și apoi mă-ntorc la <București> * Istanbul. (Vezi ce am scris din nebăgare de seamă? Vezi la ce mă gîndesc?)

Mine poate vorbim la telefon.

Te sărut mult

GRIGRI

* Taiat în text.

[o.p.]

Istanbul 5 sept[embrie] 1948

Doamnă dragă,
Azi am stat toată ziua acasă și am lucrat. Acum mă pregătesc să mă duc la masă.
Am așteptat să pot vorbi cu tine la telefon. Am cerut de mai multe ori și cred
că și tu ai cerut, dar nici un rezultat!

*Bozuk, bozuk, bozuk**.*

Bineînțeles că în aceste condiții e greu să am noutăți pentru tine.

Am citit, am pregătit diverse chestii.

Asta e tot.

Poate mine om avea mai mult noroc telefonic.

Sărutări de mlini pentru a ta mamă, sărutări pentru al tău tată, Zizi etc.

Te sărut mult

GRIGRI

Istanbul 8 sept[embrie] 1948

Doamnă dragă,
Astă seară plec spre Ankara. În ultimele zile am avut multă treabă.
La Ankara cred că stau joi și vineri. Trebuie să mă întorc aici, căci pleacă curierii
spre țară.

Am încercat într-o seară să-ți telefoniez dar era *bozuk*.

Cam asta e tot.

Mă duc la masă, mă-ntorc să-mi fac valiza și gata.

Te sărut mult de tot

GRIGRI

Ankara 9 sept[embrie] 1948

Mico dragă, tată dragă,
Sunt pentru două zile la Ankara, cum o să Vă explice Viorica.
Am plecat aseară din Istanbul. E un tren care pleacă seara, la 8 1/2, din Istanbul
și sosește dimineața la 9 la Ankara. Tren de vară, numai din vagoane cu paturi,
fiindcă sunt vara deseori oameni care fac drumul acesta. E foarte practic, fiindcă nu-ți
mănincă deloc din zi: dormi mergând, mergi dormind.

Tot așa e un tren care pleacă seara din Ankara și ajunge a doua zi la Istanbul dimi-
neața. Avantagiile: vezi mai sus.

Eu, bineînțeles, mă simt cam singur, de la plecarea Viorichii. Și mi-i dor de voi
toți. Abia aștept să viu, dar acum am treabă.

Azi am încercat să Vă telefoniez, să Vă felicit. În timp nu puteam, că aveam și eu
treabă. Acum seara, dar nu l-am putut obține.

Deci Vă trimit așa toate, toate urările pentru Ioana, pentru părinții ei, pentru
bunicii ei și chiar pentru unchi-mătuși.

Vă sărut de multe, multe ori pe toți și mai ales pe mama și tata.

GRIGRI

** Stricat (turo.)

Ankara 9 septembrie 1948

Doamnă dragă,

Îți scriu din singura mea seară de Ankara. Într-adevăr sosit azi dimineață, plec mâine seară.

Am venit pentru recepția lui Angheloff. A fost foarte bine, bufet foarte bogat și ales. Lume destul de multă pentru anotimp. Cred că noi am avut foarte mare drep-tate s-o facem la Istanbul.

Am călătorit împreună cu D., care e foarte agreabil la stat de vorbă. Am luat masa împreună.

Sașa a venit și el.

Mline seară plecăm, și Crișanii și eu către Istanbul, că D-na Crișan își așteaptă vaporul, care trebuie să treacă luni.

Eu încerc să-ți telefonez mâine dimineață. Dacă ar vrea să-mi dea Bucureștiul. Am încercat într-o seară și mi-au spus *bozuk*.

Am găsit inventarul tău și am fost foarte vesel de conștiinciozitatea ta, care e unică.

Am găsit și briceagul, dar nu știu ce să fac cu el. Îl las tot în sertar.

Ceasul l-am luat și nu știu care era al treilea lucru, dar știu că l-am făcut.

Îți scriu o scrisoare simplă că nu sunt în formă.

Te sărut mult, mult, mult.

GRIGRI

Am încercat telefonul, dar nu merge. Poate mâine.

31

Istanbul 12 septembrie 1948

Doamnă dragă,

M-am întors la Istanbul după 2 zile de Ankara. Am fost foarte ocupat așa că abia am avut timpul să mă uit la casă și să constat ce bine mă simt în casa de acolo. Și mi-a fost foarte dor de tine acolo (Și aici!)

Stau aici și aștept să vie curierii din Cairo și să plece spre țară.

N-am mai făcut matematică de 10 zile, dar nici n-am stat. Crișan a venit și el să-și conducă nevasta la vapor. Așteptăm vaporul care trebuie să vină poate mâine.

Mline ne vine un nou funcționar la Istanbul.

Te sărut de multe ori.

Cînd vii? Sunt 2 săptămîni?

GRIGRI

32

Istanbul
22 septembrie 1948

Doamnă dragă,

Azi așteptam telefonul tău de pe munte, dar azi linia a fost întreruptă, după expresia telefonistei de aici.

Eu am făcut multă matematică în ultimele zile. Bat la mașină un curs pentru Institutul lui N. (nu cel de anul trecut, ci cel de anul viitor).

Am primit cartea ta poștală din 14 septembrie și m-am bucurat mult.

De altfel de cîte ori primesc o veste de la tine sînt vesel. Sînt totuși destul de rare.

Te sărut de foarte multe ori

GRIGRI

(Texte alese și îngrijite de Viorica MOISIL)

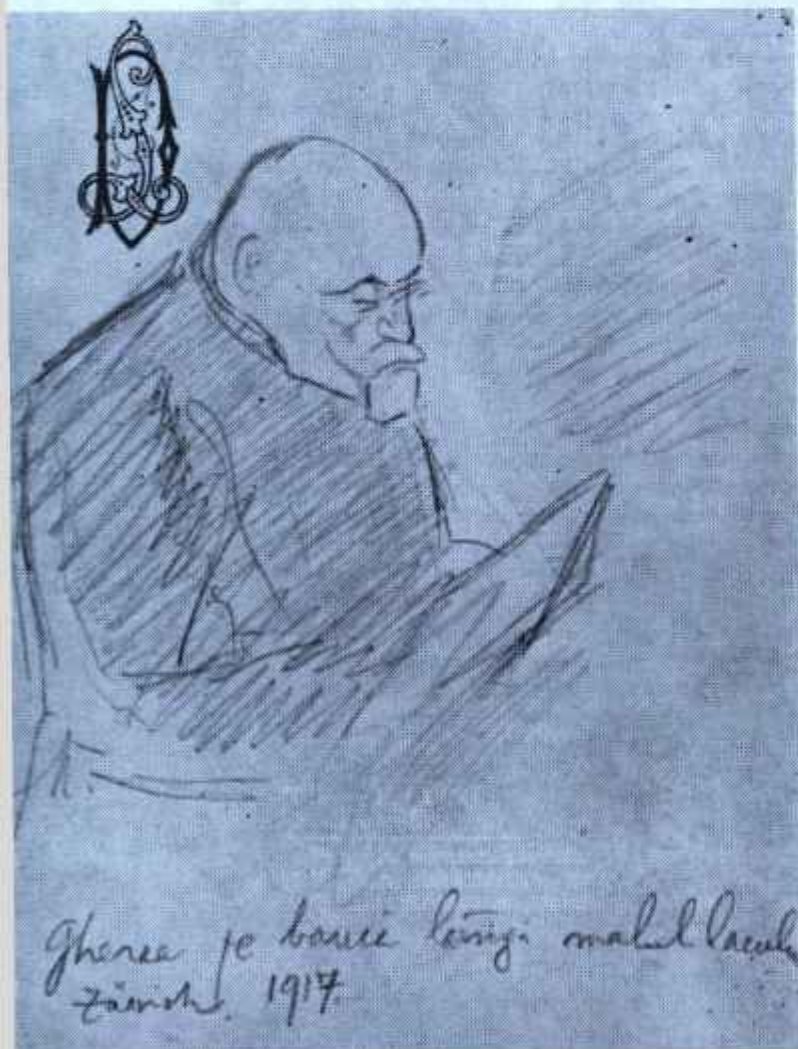
C. DOBROGEANU-GHEREA

în dialog cu
V. G. KOROLENKO

II

ANII 1909-1910 SÎNT, CU DEOSEBIRE, fructuoși în viața chinutului Gherea. De prin 1897 renunțase cu totul la critica literară și grava neurastenie îl împiedeca să lucreze.

Se zbatuse mult să depășească șocul, foarte greu, pe care îl suportase, în 1899-1900, prin părăsirea mișcării socialiste de către generoși plecați, în grup, în partidul liberal. Aceștia (C. Stere, V. G. Morțun, I. Nădejde, Al. și I. Radovici și încă destui alții) îi fuseseră bun prieteni și investise în ei mult din afectivitatea sa. Pentru sentimentalul care a fost, structural, Gherea, această despărțire a căpătat proporțiile unei amputări sufletești. O asemenea lovitură i-a accentuat neurastenia, aducându-l în stări de nedescris. Și-a revenit lent, învingându-se pe sine, cu eforturi infinite. Iar revenirea s-a datorat tot muncii. După apariția în martie 1906, și, mai ales, după publicarea de către C. Stere, în „Viața Românească” din 1907-1908, a studiului *Socialdemocratism sau poporanism*, în care doctrina poporanistă propunea o alternativă la concepția marxistă, Gherea s-a decis să răspundă. După trei mici eseuri (*Judecata posterității și judecata contemporanilor*, *Un mic răspuns la o mică recenzie* și *Post-scriptum la cuvinte uitate*), el a pornit la elaborarea unui studiu de amploare. Am fixat în monografiile noastre, *Viața lui C. Dobrogeanu-Ghera* (1982) și *Opera lui C. Dobrogeanu-Ghera* (1983), etapele acestei reintrări în activitate. Scrierea, pentru care se pregătea încă din 1907, va fi *Neoiobăgia*, subintitulată «studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare», care va apărea în 1910. A lucrat mult pentru elaborarea acestei lucrări de care își va lega numele și care se va demonstra a fi nu numai opera sa de căpătîi în domeniul socio-economic, dar și o lucrare fundamentală, de referință, în lite-

Ghera pe boala lungi malul lucra
Zăvoiu. 1917

ratura sociologică și economică din România acelei vremi — peste trei ani. Au fost anii unei lupte încordate, uneori eroice, cu sine. Boala, rebelă, se acutiza în răstimpuri, oprindu-l din lucru și provocându-l — paradoxal — suferințe și mai mari. (Etapă ale alternanței dintre chinul lucrului și suferința nelucrării sînt mărturisite în două dintre scrisorile către V. G. Korolenko, dintre care două au fost publicate în numărul trecut al revistei „Manuscriptum”, iar cealaltă se află în acest număr.) Cînd, probabil prin octombrie 1910, cartea a apărut, ea a semnalizat un triumf al lui Gherca asupra lui însuși, trezind mare interes în viața spirituală a țării, comentată fiind — pro și contra — în presa vremii și mult după aceea. Sociologul oferise, în sfîrșit, răspunsul — la care cugeta de multă vreme — poporanismului, înfățișînd, remarcabil, calea necesară de evoluție a structurilor românești. Prestigiul lui Gherca — și așa foarte mare — a crescut și mai mult, impunîndu-l ca unul dintre cei mai însemnați cugetători ai spiritualității românești din acea vreme.

Cum se vede din această importantă corespondență, Gherca era bun prieten cu scriitorul rus (de fapt ucrainean) V. G. Korolenko. Se cunoscuseră, probabil, datorită prieteniei amîndurora cu medicul Petru Alexandrov, revoluționar rus exilat la noi și stabilit la Tulcea, unde își făcuse din profesiune un apostolat aproape narodnic. Petru Alexandrov era cunoscut cu Korolenko și scriitorul venea adesea, împreună cu familia, în România, petrecîndu-și aici vacanțele. De fiecare dată poposea la Gherca (la Ploiești sau Sinaia), pleca uneori și la Iași, pentru a-l înfrîna pe Stere. Iar dr. Petru Alexandrov era, atunci, mereu alături de rudele sale și prietenii săi. Ar trebui adăugat că autorul *Muzicantului orb*, atunci un scriitor de reală faimă, tot vizitîndu-ne fără și legat sufletește de cîțiva intelectuali români de marcă era efectiv preocupat de fenomenul românesc. (Așa se explică informațiile oferite — la cerere — de Gherca în scrisoarea din 3 octombrie 1909). Ionel Gherca, fiul mezin al scriitorului, își amintea că scriitorul Korolenko «învățase binișor românește, tradusese rusește mai multe din *Momentele* lui Caragiale, Boborul și alte cîteva. Țin minte cum îi explica tată-meu ce greu e să redai în altă limbă atmosfera românească cu specificul umorului lui Caragiale» (Ioan D. Gherca, *Amintiri*, E.P.L., 1968, pp. 107—108). Cei doi buni prieteni — Korolenko și Gherca — s-au întîlnit, probabil, ultima

ori, se vede că Gherca și Korolenko s-au cunoscut în anul 1910, cînd Korolenko a scris în *Manuscriptum* o scrisoare către Gherca, în care vorbește despre *Momentele* lui Caragiale, despre *Boborul* și despre *Muzicantul orb*. În această scrisoare, Korolenko vorbește despre Gherca ca despre un om care a scris o carte foarte interesantă, despre o viață foarte interesantă, despre o viață care a fost plină de suferințe, dar care a scris o carte foarte bună. În această scrisoare, Korolenko vorbește despre Gherca ca despre un om care a scris o carte foarte bună, despre o viață foarte interesantă, despre o viață care a fost plină de suferințe, dar care a scris o carte foarte bună.

K. Rodzinskiy.

oară în 1913, într-o localitate din sudul Franței. Apoi, prin 1917, familia Paul și Sonia Zarifopol (ginerile și fiica lui Gherca), refugiindu-se în Rusia, s-au stabilit la Poltava, în casa lui Korolenko. Apoi viața și vîrsta i-au despărțit pe cei doi buni prieteni. Prietenia de idei și sentimente cu V. G. Korolenko a fost, așadar, una dintre marile prietenii scriitoricești de care s-a bucurat generosul, bunul la suflet și mult îngăduitorul Gherca. Caragiale, Delavrancea, o vreme Vlahuță, Dimitrie Anghel, Șt. Petică, Anton Bacalbașa, Izabela Sadoveanu, Traian Demetrescu, frații Raul și Artur Stavri pînă prin 1905—1906, Ibrăileanu și Stere, sînt numai cîteva dintre personalitățile scriitoricești care i-au fost aproape, stimulîndu-l și preluîndu-l. Iar Gherca îi iubea, îi respecta și îi protegea financiar — cu discreție și delicate menajamente.

Suflet rar, săurit din plămada răzvrătiților mesianici, Gherca a fost, în epocă, un apostol și un cugetător, de o generozitate a inimii care a impresionat profund și continuu să emoționeze pe cei care îi contemplă — azi — din scrieri și documente, silueta meditativă și chinuit neliniștită.

Z. ORNEA

6 aprilie 1909

[Scris de Korolenko: «răspuns»]

Dragul și scumpul meu Vladimir Galactionovici!

Cînd ne-am văzut ultima dată la Bad Nauheim, m-ați dojenit că nu-s punctual în ale corespondenței. Ce să-i faci? Probabil că și aceasta e o urmare a neurasteniei. Și apoi despre ce aș scrie? Despre mine nu-i chiar atît de interesant, cît despre România; apoi n-o cunoașteți și ar fi bine să scriu despre ea articole și nu scrisori. După cum v-a scris Petro, nu mă simt tocmă bine, adică e aceeași neurastenie. Cele mai mici fleacuri capătă o mare amploare, iar lucrurile serioase, care de asemenea și ele nu-s puține, capătă dimensiuni mizere. Meditații diferite — cum că toate acestea sînt fleacuri etc. nu-mi ajută deloc, ba din contra, chiar mă împiedică în lucru. Dar aceasta e tot ce poate fi mai rău.

Printre altele, în ultimul timp am mai scris cîte ceva. Ceilalți sînt sănătoși. Feciorul mai mare ¹ e inginer la Ploiești, are doi copii. Fiică-mea ² e la Leipzig cu copiii. Ionel ³ a crescut, aproape că m-a întrecut, cu toate că n-a împlinit nici 14 ani. Ultimii doi ani am fost peste hotare, anul acesta, însă, vom rămîne cu toată familia la Sinaia, fiica împreună cu soțul și copiii vor veni și ei.

Eu, dealtfel, dacă nervii vor continua să mă neliniștească tot așa, voi pleca peste hotare. Posibil ca aceasta să se întîmple cu mult mai repede decît presupun. Dar Dumneavoastră cum o duceți, Vladimir Galactionovici? Îmi imaginez cam cum ar trebui să vă simțiți în timpurile de azi. Bine că toți ai voștri sînt sănătoși.

Necătînd la aceea că nu v-am scris, de amintit, însă, îmi amintesc mai des, cu mult mai des decît vă închipuiți și îmi amintesc eu de Dumneavoastră, printre altele, din simplu egoism: cum numai în clipele grele ale vieții mă gîndesc la Dumneavoastră mi se pare mai ușor.

Adio, dragul și scumpul meu Vladimir Galactionovici, vă îmbrățișez fierbînte pe Dumneavoastră, pe Avdotia Semionovna, Sonea și Natașa.

Al vostru Costică.

Toți ai noștri vă îmbrățișează puternic.

II

3 octombrie 1909

Dragul și scumpul meu Vladimir Galactionovici!

Probabil că-mi este scris să încep orice scrisoare cu scuze din cauza tăcerii mele îndelungate, de astă dată de neiertat, mai ales că mi-ați trimis cartea Dumneavoastră pentru care vă mulțumesc din suflet.

Însă am o scuză, pe care sper că veți lua-o în considerație: în afară de mirșava neurastenie, care mă torturează, toată vara am lucrat fără încetare și mai continui să muncesc asupra cărții *Problema agrară în România* ⁴, pe care vreau s-o public iarna aceasta. Munca aceasta este îngreunată mai ales din cauza că n-am scris demult, m-am dezobișnuit și apoi nervii din cînd în cînd nu mă lasă în pace, cu toate că mă simt mai bine decît înainte.

De altminteri, aceasta vine de la sine, dacă m-aș simți tot așa cum mă simțeam primăvara, cînd a fost Petro ⁵ aici, n-aș fi fost în stare să scriu măcar trei rînduri.

Acum profit de fiecare clipă de luciditate și calm nervos, pentru a scrie mereu, dar mă îndoiesc că această liniște ar mai putea continua. Desigur, am scris foarte mult, dar nu-s mulțumit de ceea ce am scris, ce va urma din toate acestea vom vedea.

¹ Alexandru Dobrogeanu-Gherea (1879—1937).

² Sonia Gherea, căsătorită în 1903, cu Paul Zarifopol. Au avut doi copii: Sonia și Paul.

³ Ion Dobrogeanu-Gherea, mezinul marelui critic.

⁴ E vorba de *Neobișnuita*, cartea fundamentală a lui Gherea, apărută în 1910.

⁵ Dr. Petru Alexandroff.

Petro a avut o lună de concediu pe care l-a petrecut la noi. Acum e în Turcia. A devenit robust, a întinerit, s-a îndreptat — un logodnic în toată legea!

S-a făcut medic de zemstvă și e destul de satisfăcut de situația sa. Sofia Grigorievna e puțin bolnavă — inima o deranjează; după spusele medicilor, nu e nimic serios, suferă de o insuficiență organică și din nou totul se reduce la nervi. Fiică-mea a avut și ea o depresiune destul de gravă, a cărei cauză au fost tot nervii, acum merge mai bine. Copiii ei și soțul, care au sosit la Sinaia cu sănătatea zdruncinată, se simt mult mai bine. Ionel crește nu cu anii, ci cu zilele, e mai înalt decât mine, și, probabil, pînă nu-l va întrece și pe Petro nu se va opri. Citește mult, cu studiile merge minunat, dar nervii chiar de pe acum nu mai sînt buni de nimic. Fiul mai mare e acum inginer la București. Este șeful unui atelier și profesor la școala reală superioară.

Stere e pesimist, cu toate că toată lumea îi prezice postul ministrului de finanțe sau de domenii; după cum anunță ziarele, toamna aceasta va intra negreșit în minister. După părerea mea, va comite o mare greșeală, ar putea să se compromită pentru o nimica toată. Acum nu e timpul de altădată.

Iată, pare-mi-se, tot ce ar putea să vă intereseze.

Iar acum să revenim la ale noastre. Schițele Dumneavoastră din viața României, ca de altminteri tot ce se scrie despre România de către scriitori cunoscuți din străinătate, vor reține, fără nici o îndoială, atenția cititorilor noștri. Iar acum voi încerca pe cît va fi posibil (sînt cuvinte intraductibile în rusește) să vă dau informația necesară. Сельский мэр (primar, primarul) este ales de către țărani, iar în Dobrogea e numit de guvern.

Свобода (libertate) cuvîntul slobod, slobodă; свободная/свободный e de proveniență plebeiană.

Граждане (cetățeni); жалоба (petiție); Протокол (Proces verbal); моши (Moăștele); Сборщик податей (Perceptor); Жандарм (Jandarmul).

Господа, тише, петь в этот час запрещено

(Domnilor, mai încet, la ora asta e interzis să cîntați).

Зачем привез к доктору моши? Вези на кладбище.

(De ce ai adus moăștele la medic, du-le la cîmîntir.); Собака (Cîine); Учитель сельский (Învățător); Ходатай по делам (jalbar); Закон (Lege); Классовая борьба (Lupta de clasă); Разбойник (hoț) ori (tilhar).

Aici, la noi, sînt patru instanțe judecătorești: judecător de pace (мировой судья), tribunal (округной суд) următorul — Curtea de apel și instanța supremă — Curtea de casație.

Sentința instanței superioare poate fi apelată cu excepția chestiunilor celor mai mărunte [indescifrabil], unde sentința ajunge pînă la Tribunal.

Curtea de casație e o instituție aparte. Срок обжалования (Termen de apel); Отказ (Refuz); Право собраний (Dreptul de întrunire); молокосос (Mucos); юноша (un tînăr); старик (un bătrîn); паспорт (Pașaport); Прости ты меня ради бога (Iartă-mă, pentru Dumnezeu). Vă amintiți, probabil, că Dumnezeu înseamnă Бог.

Marafet nu e un cuvînt românesc, ci turcesc, și înseamnă ceva în felul unui mecanism, o mașinație etc., dar pentru Petro acest cuvînt înlocuiește tot lexicul românesc, turcesc și grecesc. De altfel, mi se pare că nu se traduce în rusește. Vă atrag atenția asupra următorului fapt: ц — este ț românesc, â = ы; л — de asemenea ы, așa încît, « cînele » se citește кыкеле, « tînăr » (юноша) se citește тынэр. Așa de exemplu: maire în românește înseamnă « primar », Le maire — primarul.

Mă grăbesc să vă expediez această scrisoare. M-am reținut cîteva zile, dar de data aceasta nu e vina mea: am fost în diferite deplasări și cînd m-am întors, am găsit ambele scrisori de la Dumneavoastră. Pentru moment locuim la Sinaia și o să mai rămînem aici pînă la mijlocul lui noiembrie, cînd, sper, că voi termina bruionul lucrării.

Adio, dragul meu, vă îmbrățișez și vă sărut.

C. DOBROGEANU

Toți ai noștri vă transmit Dumneavoastră și familiei un salut fierbinte și plecăciuni adânci. Vă rog să-mi răspundeți imediat ca să știu că ați primit scrisoarea mea, pe care o trimit recomandată.

III

11 noiembrie 1910

Scumpul, dragul meu Vladimir Galactionovici!

Se vede că mi-a fost scris să încep fiecare scrisoare cu rugămintea să mă iertați pentru lunga mea tăcere. Însă de data aceasta nu sînt de vină sau, mai bine zis, sînt nevinovatul vinovat. Știți că primăvara trecută am căzut din nou bolnav și de data aceasta mai grav decît oricînd. Cînd am ajuns la Viena, unde am petrecut cîteva zile, publicul din restaurantele de la vamă începuse să mă privească ca pe un semi-alienat: vorbeam cu mine însumi, gesticulam... Chiar îmi e și neplăcut să-mi amintesc. Este cel de-al treilea acces, cea de a treia criză de neurastenii din ultimii zece ani. Sper că nu se vor mai repeta, dar unul Dumnezeu știe.

După două luni de odihnă peste hotare mi-am revenit puțin și la Sinaia m-am apucat din nou de lucru. Am început să revăd și să cercetez cartea^a, care a fost parțial cauza maladiei mele, dar din diferite motive, necîtînd la toate străduințele mele, lucrul mergea prost, nu puteam munci. În august m-am transferat la București, am început să tipăresc cartea și în același timp s-o completez, s-o corectez, așa încît timp de două luni am muncit ca un rob. Tot timpul acesta nu m-am gîndit decît la carte. Acum, în sfîrșit, cartea a apărut și Dumneavoastră v-am expediat unul din primele exemplare. Nu știu, însă, dacă ați primit-o. Dacă ați primit-o, atunci să știți că se intitulează *Neoibăgia* (Неоибăгия) — un studiu economico-social referitor la problema agrară din România. «Neoibăgia» în limba noastră înseamnă «*Несовершенство*». În această neoibăgie și constă problema agrară a României, din punctul acesta de vedere reies toate relațiile funciare ale României, situația ei politică, juridică, economică, morală și spirituală a țărănimii românești. Partea a doua a cărții, ultimul ei capitol e intitulat *Probleme vitale ale țării*. Regret grozav de mult, dragă Vladimir Galactionovici, că n-o să puteți citi această carte. E o adevărată grozăvie să muncești și să publici într-o limbă pe care nici unul din popoarele civilizate n-o cunoaște. Pentru moment, succesul cărții e destul de considerabil. Cu toate că n-a trecut decît o lună de la apariția ei, dușmanii și adversarii mei o critică, dar e o critică onorabilă: vedeți, cartea ar fi foarte interesantă și scrisă cu talent, dar concepțiile socialiste și afirmațiile autorului nu scot la iveală problema etc. etc.

Cît privește prietenii mei, ei găsesc că apariția acestei cărți este un adevărat eveniment, de primă importanță pentru țară și din nou etc. etc.

În România cărțile de sociologie se publică de obicei într-un tiraj de la 1000 pînă la 2000 exemplare și după cîteva ani ediția nu e epuizată. Cartea mea a apărut într-un tiraj de 5000 exemplare, în cursul primelor 3 săptămîni au fost vindute trei mii, și editorul meu din cînd în cînd îmi zice că ar fi bine ca în această iarnă s-o reediteze. După cum vedeți, amorul propriu de autor ar trebui să fie satisfăcut, și, în genere, ar trebui să simt o satisfacție morală.

Din nefericire, nu-i nici una, nu-i nici alta, mai ales satisfacția morală, care îmi lipsește.

Nu-i și nu-i și nimic n-o să-i faci. De ce? — înă întreb. Dumnezeu știe. Căci ceea ce știu eu, chiar mai bine decît Dumnezeu e greu de redat într-o scrisoare. Aș putea, însă, să relatez totul în timpul unei întîlniri, care, sper, că nu e departe. A trecut atîta timp de cînd nu ne-am văzut, dragul meu, Vladimir Galactionovici, s-au scurs cîteva ani; la anul, sper să ne vedem.

Cum o mai duceți, dragul meu? Am citit ultima scrisoare a Dumneavoastră adresată lui Petro.

Din nou sinteți luați sub strajă! Ce mai viață și în Rusia! Moartea lui Tolstoi-Gigantul, atmosfera tragică în care a avut loc — iată un adevărat simbol al vieții

^a Referire, firește, tot la *Neoibăgia*.

din Rusia. Tolstoi decedat! Nu-mi vine să cred, că o asemenea văpaie de lumină s-a stins. Dispariția lui trebuie să fi produs asupra Rusiei același efect, ca și cum ai adormi la poalele Himalaiei, și trezindu-te ai vedea în loc de munți o vale nesfârșită de nisipuri mișcătoare. Tolstoi n-a fost un simplu munte, ci un lanț gigantic... și cind colo — o simplă colină rămasă de nisipuri mișcătoare!

Vă mulțumesc, dragul meu, din toată inima pentru minunata carte pe care mi-ați trimis-o. Nu mă miră de loc faptul că Tolstoi a plins citind-o. E de plins, desigur! Cum mă voi odihni numai puțin și-mi voi veni în fire, mă voi strădui să apară și în limba română și, dacă voi putea, îi voi scrie un cuvânt înainte.

C. DOBROGEANU

IV

6 octombrie 1908

Dragă Vl. Galactionovici,

Toți vă sntem recunoscători că nu ne uitați. Mulțumiri pentru cartea trimisă. Ca răspuns la întrebarea Dumneavoastră, Costea mă roagă să vă transmit următoarele: "Progresiștii" tot mai snt la putere cu toate că se simte tot mai mult influența reacționarilor, datorită căreia „Tinerimea generoasă" e nevoită să lupte pentru a-și păstra influența. Totuși avem motive să sperăm într-o apropiată victorie a ei deplină. În folosul țăranilor s-au luat următoarele măsuri mai importante:

1) Prin lege toate moșiile statului și moșiile tuturor instituțiilor obștești au fost predate în folosința țăranilor, ceea ce a mărit suprafața gospodăriilor țărănești cu 50%.

2) A fost într-o mare măsură limitat dreptul de arendare a proprietăților particulare pentru a-i sili pe moșieri să predea pământurile în primul rînd obștilor satești.

3) A fost organizată o bancă satească, pentru a ajutama atît cumpărarea, cît și arendarea proprietăților particulare de către obștile satești.

4) Au fost luate o serie de măsuri pentru dezvoltarea cooperativelor în sfera gospodăriei satești.

5) Legea obligă obștile satești să organizeze pășuni obștești pentru vitele țăranilor.

6) A fost promulgată legea pentru plata argaților spre a-i apăra de o exploatare prea crudă. Principiul conținut al acestei legi e înființarea unor comisii speciale de mediere în componența cărora intră doi reprezentanți aleși de moșierime și doi de către argați. Aceste comisii sub conducerea unui inspector agrar (numit după tipul inspectorilor la întreprinderile din Apus) fixează nivelul plăților fie sub formă de bani, fie sub formă de pămînt, pășune ș.a.m.d., care aici se practică des.

În ceea ce privește în general problema țărănească și situația României, Costea⁹ are de gînd să scrie un articol pentru „*Russkoe bogatstvo*", din care vei afla toate amănuntele.

Costea e tot deputat și președinte al clubului ieșean, dar vrea să se lase de toate, și de politică și să se ocupe exclusiv de revistă și de Universitate.

Nu știu dacă are să reușească. Eu din tot sufletul i-o doresc, deoarece fiind nevoit să se ocupe cu atîtea lucruri nu poate duce nici unul din ele la bun sfîrșit și e totdeauna agitat, ajungînd chiar la disperare.

Revista⁹ apare al patrulea an. Numărul abonaților crește, dar colaboratorii sînt puțini. Principalii snt Costea și Ibrăileanu. Dar Costea aproape că n-are timp să se ocupe de revistă, iar Ibrăileanu e foarte bolnav și muncește peste puteri.

De copii snt foarte mulțumită. Roman¹⁰ a terminat școala, acum e agronom. Zilele astea s-a angajat la un moșier care are o gospodărie mare. S-a dus la el ca să acumuleze experiență. Gică¹¹ a trecut în clasa a șasea, Lili în a cincea.

La 30 septembrie a plecat de aici doctorul Petru¹². A fost aici cîteva zile. Arăța bine, a întinerit și e bun și bine dispus. Se vede că e mulțumit de slujbă. Are 9 sate, țăranii îi iubesc.

⁹ E vorba de aripa de stînga din P.N.L., în inimiciție esențială cu aripa moșierească, de dreapta, din acest partid.

¹⁰ E vorba de soțul Mariei Stere, Constantin. Se pare că acest promis articol nu a fost scris de C. Stere.

¹¹ Se referă la revista „*Viața Românească*".

¹² Fiul cel mai mare al soților Stere.

¹³ Gheorghe, al doilea fiu al soților Stere.

¹⁴ Referire la dr. Petru Alexandroff.

A promis să vină la Grăciun, dacă îi voi procura un concediu. Cum se mai simte Avrora Semionovna? Probabil îi e dor de fetițe. Doctorul ne-a spus că vara viitoare veți veni în România. Bine ar fi să veniți pe toată vara la mănăstire. E atât de bine acolo și nervii se liniștesc. Tare m-aș bucura să veniți pe toată vara. Noi ne-am întors de la mănăstire numai la 28 septembrie.

Doctorul spunea că Gherea s-a făcut bine. A fost la el două săptămâni. Gherea e și acum la Sinaia. Cartea Orouegrae (cei ce s-au dat la o parte?) n-am primit-o. Nici nu știam că a apărut.

Kiser, dacă nu l-ați uitat — vă roagă mult să-i faceți un serviciu. El spune că aveți legături cu Siberia, cu Tatiana Andreevna Afanasieva sau cu altcineva. Vă roagă să le scrieți și să-i rugați să caute fotografia decedatei lui soții Alexandra Alexeevna Kiser. Ea a murit și copii n-au nici o fotografie. Kiser spune că fotografia trebuie să fie la Irkutsk, la cunoscuții lor.

Dacă nu vă e greu, faceți-i serviciul — prea nefericit e omul ăsta.

Adresa noastră: Iazî, Str. Sărării 55

Vă îmbrățișez pe toți

Maria STERE

(Scriitori comunicate și traduse de Bucur CHIRIAC)

оказавте ему эту услугу, что
было ~~необходимо~~ необходимо для
Челобовко.

Адреса наша: Язъ, Стара
Сărării 55.

Кривоу умуго басо бонто

Maria Stere

Liudmila MAIAKOVSKAIA

«Fratele meu Vladimir-Vladimirovici MAIAKOVSKI ...»

ESENȚIAL

«M-am născut la 7 iulie 1894/sau 93 — părărea mamei și însemnarea din registru a tatălui se deosebesc. În orice caz nu mai devreme. Patria (*locul natal* — n.n.) — comuna Bagdadi, gubernia Kutaissi, Gruzia.

V.V. MAIAKOVSKI — *Eu însumi*

Fratele meu — Vladimir Vladimirovici Maiakovski — s-a născut la 7 (19) iulie anul 1893, în ziua nașterii tatălui, de aceea l-au și numit Vladimir.

Mama și întreaga noastră familie își aminteau bine această zi. Mi-a rămas și mie în memorie.

Era soare, zăpușeală. Eu mă pregăteam să intru în prima clasă a școlii cu internat din Tbilisi și plecasem la învățătoare.

În acea zi tata s-a ocupat de mine: mi-a servit micul dejun, mi-a controlat cărțile și m-a trimis cu un brigadier la ora 9. Mi-amintesc starea lui de neliniște. La întoarcerea acasă am aflat că la ora 10, dimineata, se născuse Volodia.

Tatăl împlinea în acea zi treizeci și șase de ani. Împotriva obișnuințelor, pregătiri

Mai întâi, obișnuita fișă a familiei Maiakovski: tatăl, Vladimir Konstantinovič (1857—1906); mama, Alexandra Alexeevna (1857—1954); surorile Liudmila Maiakovskaia (1884—1972) și Olga Maiakovskaia (1890—1949).

CEL MAI LONGEVIV MEMBRU AL FAMILIEI Maiakovski, de la care provine și manuscrisul de față, obținut prin anii '60, prin intermediul Muzeului „V. V. Maiakovski” din Moscova, manuscris unic în fapt, grație mării generozități

Poetul în 1910.

tăți a sorei ilustrului poet, care n-a ezitat, a pus mîna pe condei și mi-a relatat nașterea lui Vladimir Vladimirovici Maiakovski, marele tribun al Revoluției din Octombrie și unul din cei mai mari poeți ai secolului XX, care a și revoluționat în mare măsură poezia modernă.

Să precizăm, într-o paranteză, că Liudmila Maiakovskaia a scris și o carte, *Copilaria lui Vladimir Maiakovski*, din care nu face parte relatarea autografă de față.

Nicolae STOIAN

Титул

Родился в семье 1894 года (или 93-миллион)
Мамы и папы моего отца моего отца
са. По фамилии Вера по фамилии Родина - село
Багдади, Кутаисская губерния, Грузия.
В. В. Малаховский, 3 сол.

Мой брат - Владимир Владимирович Малаховский
родился 7 (19 июля) 1893 года, в день рождения отца,
потому что папа Владимир.

Мама и все наша семья хорошо помнили этот
день. Отца звали он и в день рождения.

Более серьезно, зная, что готовился поступить
в первый класс тбилисского закрытого учебного
заведения и зная, что папа будет в это время
в отъезде, не забывал о своем будущем. Папа
приготовил завтрак, проверил книги и отправил
меня в школу с одноклассниками. Там же
наш отец. По возвращении домой, узнав, что в
десять утра родился папа.
Отцу исполнилось в этот день тридцать лет.
Против обыкновения, приходящий к нему
нашу квартиру не был. Пришли некоторые одноклассники
поздравить отца и одноклассники поздравили
его с рождением сына. (В Грузии тогда принято
было рождение мальчика).

Родился мальчик мама, после утраты двух сыновей
Саша и Никита, которые умерли в раннем детстве.
Мать и папа были очень рады рождению
младшего Володи.

В формулярном списке отца верно указан 1894 год,
так же родился Володя. Этот формулярный
список был в Управление Государственных Имуществ
губернии Кутаиса и составлен, исходя из сведений
родных данных отца. Возможно, что произошла
ошибка. Мама тогда не обратила внимания
и сказала об этом отцу. Отец ответил: "Как
может показаться, этот паспортный список?
У меня есть метрические свидетельства, а это
самое главное".

Составился метрический документ Володи и
он был записан, в рождение и крещение "в Багдад-
ский церковь".

В семье родились 7-маленький Владимир и
Владимир Малаховский.

Село Багдади находилось в Закавказье Грузии, в
пяти километрах от города Кутаиса, на
шоссейной дороге, ведущей из Кутаиса в Абхазия
в 15 километрах от Рустави. В начале 1900-х годов село
Багдади перенесено в Кутаис.

В доме, где родился В. В. Малаховский (дядя Кутаисский)
19 июля 1941 года был открыт мемориальный и
литературный музей.

Володя родился раньше дяди Володи - с 1893 года по 1900 год
в Багдадском Мемориальном доме (дядя Володи) и
потом переехал из Кутаиса в Кутаис -
до 1905 года.

Дядя Кутаисский, в котором он имел квартиру
с 1893 по 1900 год, находился в центре Кутаиса
от центра Багдади, и дома дяди реки Занга.
От дома дяди село Кутаис, а дядя
дома в село Кутаис.

У папы Володи звали, на кутаисском языке

поздравляя семью - не было.
р. Au venit citiva brigadieri să-l felicite
pe tata, deopotrivă pentru nașterea fiului.
(În Gruzia este salutăată în mod deosebit
nașterea unui băiat.)

Паринții, îndeosebi mama — după pier-
derea celor doi fii, Sasa și Kostia, care
au murit de fragezi — se întristaseră foarte.
Cu atât mai bucurăși au întâmpinat naș-
terea lui Volodia.

În registrul tatălui este indicat inexact
1894, ca an al nașterii lui Volodia. Această
însemnare din registru a fost dată Admi-
nistrației de stat a proprietăților din orașul
Kutaissi și s-au consemnat cele date de
tata. Poate s-ar fi strecurat această con-
semnare greșită. Mama atunci a descoperit
eroarea și i-a spus-o tatălui. Tatăl a răs-
pus: «Cui îi poate servi o asemenea
însemnare? Copiii au foi matricole, și
asta e important.»

S-a păstrat foaia matricolă și registrul
de nașcuți și botezați la biserică din
Bagdadî.

Printre cei născuți pe 7 iulie se numără
și Vladimir Maiakovski (evident e vorba
de stilul vechi — n.n.).

Comuna Bagdadî se află în Gruzia de
vest, la douăzeci și cinci de kilometri de
orașul Kutaissi, pe șoseaua ce duce la
Abastulani, la kilometrul 17 de Rion. Prin-
tr-un decret al Prezidiului Sovietului Su-
prem al U.R.S.S., din 13 aprilie 1940,
comunei Bagdadî i s-a schimbat numele
în „Maiakovski“.

În casa unde s-a născut V. V. Maia-
kovski (casa Kuciuhidze) la 19 iulie 1941
s-a deschis muzeul literar și memorial.

Volodia a petrecut primii ani ai copilă-
riei — din 1893 în 1900 — la ocolul silvic
din Bagdadî (locul serviciului tatălui), iar
după aceea venea la Kutaissi în vacanțe
până în 1906.

Casa Kuciuhidze, în care noi am ocupat
un apartament din 1889 până în 1898, se
afla la jumătate de kilometru de centrul
comunal Bagdadî, lângă podul peste râul
Hanis-Thali. De la pod la dreapta, comuna
Nerghieti, iar la stînga — drumul ce dă în
curtea muzeului.

La picioarele unui munte înalt, pe piloni
de cărămidă, se ridică o casă întunecată,
din lemn de castan, cu un balcon lung,
către care duceau scări din două colțuri.

Partea din spate a casei dădea în munte. Apartamentul avea trei camere. Într-una din ele, cea mai mică, se găsea cancelaria tatălui, unde s-a născut Volodia. După aceea acest apartament l-au preluat stăpînii din mijlocul curții aflată în apropierea șoselei. Mai târziu ei au adăugat apartamentului încă două camere și au montat o scară spre fațada balconului.

O natură grandioasă și bogată, cu «stînci de o sută de verste», cu clocotitoare riuri și cascade, grădini roditoare și podgorii, întindere și libertate — acestea au fost primele impresii ale lui Volodia.

Despre Gruzia păstra cele mai frumoase amintiri.

Maiakovski a scris în poezia Vladikafkaz-Tiflis:

Știu

e-o prostie — edenuri și rai!

Dar dacă despre aceasta se cîntă ce țî-i,
Trebuie să fie

Gruzia al bucuriei plai,
au subînțeles poezii.

Muzeul memorial ocupă două camere mici. Într-una mare și în două reunite prin construcție — muzeul literar. Curtea în prezent a fost restrînsă serios și s-au ridicat grădii și porți. Farmecul curții — curgerea prin fața ei a râului Hanisthali și piriul de munte rece, cristalin din mijlocul acestei curți.

L. MAIAKOVSKAJA

составом, вставками, из каменнотравертинского пола, с гранитными балконами, к которому был с своей стороны пристроен. Последняя сторона дома углубилась в горы. В доме было три комнаты. В одной из них, самой маленькой, размещались записки отца, родившегося в Грузии. Второе отделение дома отстояло от первого коридором из лабиринта дверей, лестниц и т.д. Третье отделение пристроено к дому еще до каменотравертинского пола, пристроено к пристроенному двору. Вставками.

Вставками и вставками пристроено, пристроено к пристроенному двору, пристроено к пристроенному двору, пристроено к пристроенному двору, пристроено к пристроенному двору.

О Грузии он сохранил самые лучшие воспоминания. Маяковский писал в сочинении своем, «Владикавказ-Тифлис».

Я знаю,

заблуждены — эдемы и рай!

Но там

старое село есть,

Деломе есть,

Грузию

работорговцев край,

подражающим поэтам.

Мемориальный музей занимает две маленькие комнаты. В последней комнате и был пристроенный коридор. Вставками и вставками пристроено, пристроено к пристроенному двору, пристроено к пристроенному двору, пристроено к пристроенному двору, пристроено к пристроенному двору.

Л. Маяковский

T. MAIORESCU și debutul editorial

al poetei

Alice CĂLUGĂRU

DECENII DE-A RÎNDUL ISTORIILE LITERARE, antologiile și dicționarele literar-culturale au înregistrat puține fapte din viața și activitatea literară a scriitoarei Alice Călugăru sau când cercetătorii au menționat anumite date, de cele mai multe ori ele s-au dovedit a fi eronate. Nu întâmplător, G. Călinescu, cu circumspecția și acribia lui unanim recunoscute, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, din 1941, scria că viața acestei poete este «foarte puțin cunoscută...» (p. 603), iar peste trei decenii, în anul 1970, Dumitru Micu este și mai explicit, afirmînd că totul se știe cu aproximație, astfel că «existența acestei scriitoare, și cea literară, și cea omenească, începe și se încheie în mister».¹

În ultimii 15 ani s-au publicat cîteva lucrări de istorie literară care pun în lumină multe fapte și informații inedite despre viața și activitatea poetei Alice Călugăru, alții în anii petrecuți în țară, alții și după ce a emigrat cu familia în Franța, dar numai pînă la apariția romanului său *La tunique verte* (1924).²

În cele ce urmează, vom prezenta unele aspecte necunoscute încă despre circumstanțele în care s-a produs *debutul editorial* al scriitoarei și relațiile ei literare cu Titu Maiorescu.

În toamna anului 1904, Alice Călugăru era elevă în clasa a VIII-a de liceu, după ce trecuse ca elevă în particular toate examenele de clasa a VII-a. Dacă ținem seamă de datele notate de autoare la poeziile incluse în placheta *Viorele*, ea avea «în sertar» vreo 29 de compuneri, astfel că decide să tipărească un volum de versuri. În primele luni ale anului 1905, Alice Călugăru publică în revistele bucureștene: „*Analele literare, politice, științifice*” și „*Dumineca*”, vreo șapte poezii, ceea ce înseamnă că manuscrisul era deja pregătit pentru tipar. Înainte însă de a depune textele la tipografie, eleva se consultă cu redactorii de la „*Dumineca*”, astfel că aceștia publică în revistă scurte date biografice despre autoare un desen-litografie cu chipul ei și aprecieri despre versuri.³

La cei 18 ani și jumătate, Alice Călugăru nu se lasă furată de cuvinte și evită să cadă

¹ Dumitru Micu, *Început de secol 1900—1916. Curente și scriitori*, Editura „Minerva”, 1970, p. 299.

² Vasile Netea, *Din cronică unei existențe. Alice Călugăru — o enigmă biografică*, „*Manuscriptum*”, anul IV, nr. 4 (13), 1973, pp. 112—118; Pavel Tugui, *Dosarul unei existențe. Alice Călugăru. Din nou despre o enigmă biografică*, *Idem*, anul IX, nr. 2 (31), 1978, pp. 135—144; Const. Popescu-Cadem, *Alice Călugăru în documente pariziene*, *Idem*, anul XV, nr. 3 (56), 1984, pp. 167—169; *Scriitori către G. Ibrăileanu. Documente literare*, Ediție îngrijită de Mihai Bordenanu, vol. IV, Editura „Minerva”, 1982, pp. 39—42 (4 scriitori ale A.C. către Ibrăileanu) și pp. 284—304 (16 scriitori ale A.C. către G. Topliceanu).

³ Vezi „*Dumineca*”, revistă populară, București, I, nr. 9, 27 februarie 1905, p. 1: Alice Călugăru.

...Actualmente elevă în clasa 8-a liceală, copilă încă, domnișoara Alice Călugăru a atins în versurile d-sale o frumusețe și o perfecțiune cari fac desigur deliciul tuturor cititorilor revistei noastre. O limpezime extraordinară a ideilor, o bogăție uimitoare de imagini, un vers tăiat cu dalta, un epitet de o pregnanță virilă, iată cîteva calități la cari de multe ori nu duce nici o întreagă viață de muncă, și cari totuși te surprind în fiecare strofă a tinerei inspirate... Dacă nu va suferi mai tîrziu influențele rele ale mediului nostru, ci va continua să se dezvolte în direcția ei firească, va înscris desigur un mare nume în literatura noastră națională.

În capcana infatuării de pe urma unor asemenea elogii publice. Vădind multă precauție și discernământ și fiind conștientă de pasul ce vrea să-l facă, ea hotărăște să-l consulte pe Titu Maiorescu, considerat de generația ei conștiința critică a epocii, «marele judecător imparțial» al valorilor literare. Interesant e că tinăra poetă nu s-a adresat lui N. Iorga care, în 1903, o încurajase și-i asigurase debutul literar în „Sămănătorul” cu poezia *În grădină*, și nici lui Mihail Dragomirescu sau altor critici din generația nouă, ci profesorului Titu Maiorescu, a cărui autoritate literară era neumbrită, inclusiv în rândurile debutanților.

La 5 aprilie 1905, eleva-poetă îi trimite Magistrului scrisoarea însoțită de volumul «în corectură al versurilor» ei. Din scrisoare aflăm că, în 1903, după apariția în paginile „Sămănătorului” a poeziei *În grădină*, Titu Maiorescu a apreciat cu bunăvoință poemul respectiv și s-a interesat, probabil, și de autoare. Acum, eleva din clasa a VIII-a îi solicită marelui critic și profesor «opinia» despre versurile ei și, dacă e favorabilă, să-i dea și un «cuvânt înainte», «o recomandare». Titu Maiorescu îi răspunde cu maximă promptitudine că este în contra notiței de recomandare la începutul volumului, în poezii «găsește de altminteri talent», dar are și unele «rezerve în privința multor amănunte» și o invită acasă, în strada Mercur 1, într-o duminică sau luni. Pe ultima pagină a scrisorii tinerei poete, Titu Maiorescu notează cu creionul observații asupra poeziilor *Pastel*, *Noaptea*, *Răsăritul* și altele cîteva, ce nu pot fi stabilite cu precizie, deoarece nu avem la îndemână manuscrisul, iar criticul nu scrie titlul poeziilor, pentru care propune modificări sau face aprecieri, ci le indică fie pagina, fie numărul de ordine.

Discuția criticului „Convorbirilor literare” cu eleva Alice Călugăru a avut loc și autoarea a modificat unele din versurile sale.⁴

În toamna aceluiași an, după ce volumul *Vioarele* devenise cunoscut publicului, iar critica literară prin cronicile semnate de Nicolae Iorga, Ion Gorun, Ov. Densusianu și Adrian Buzoianu recunoaște talentul autoarei și formulează, în general, judecăți pozitive despre versuri, Alice Călugăru îi solicită, din nou, lui Titu Maiorescu opinia despre altele cîteva mic-

bucăți», evident versuri inedite, pe care intenționa să le depună la redacțiile unor reviste. Cu aceeași grijă, profesorul îi scrie că stă «cu plăcere la dispoziția ei» după 21 ianuarie 1906. Nu știm care au fost poeziile inedite, pe care poeta i le-a citit lui Titu Maiorescu, însă urmasa a fost că în „Convorbiri literare” din februarie 1906, apar traduceri din Lenau (*Crucea* și *Cei trei*) semnate de Alice Călugăru. Colaborarea în paginile revistei junimiste va continua pînă la sfîrșitul anului 1906, cînd familia Călugăru se expatriază, stabilindu-se în Belgia, iar poeta în Franța, la Paris. În 1907—1908 ea continuă să expedieze versuri la revistele:

„Viața literară și artistică”, „Ramuri”, „Provincia literară” (Tecuci), „Țara noastră” (Sibiu), însă întrerupe colaborarea la „Convorbiri literare”, precum și corespondența cu Titu Maiorescu. Abia în ianuarie 1911, cînd trecea prin momente dificile, poeta își reamintește de marele critic literar, spirit generos și atent cu tinerele talente, și-i expediază la București o lungă epistolă. Acum, Titu Maiorescu devenise ministru în guvernul conservator, în frunte cu P. P. Carp. Scrisoarea aduce noi precizări despre poziția lui Maiorescu cu privire la acea prefață, pe care eleva Alice Călugăru i-o solicitase pentru placheta *Vioarele*, dar ea este importantă prin informațiile concrete despre condițiile de viață ale poetei, preocupările ei și situația familiei sale. Aflăm că plecarea poetei la Paris, în 1906, s-a datorat și «intenției» de a se «perfecționa» și de aceea a locuit în metropola de pe Sena «într-un mijloc de intelectualitate de gust de o mare dezvoltare». N-a putut însă să învingă «dificultăți de ordine practică», adică să-și asigure o situație materială rezonabilă. «Unele personalități, de mai mulți ani încoace» i-au promis «o bursă din partea statului [român], dar fie indiferența, fie protecția fără eficacitate, această idee nu și-a avut execuția».

După patru ani de intervenții și promisiuni fără nici un rezultat concret, poeta apelează acum, din nou, la Titu Maiorescu. Pe lângă colaborările retribuite de la „Luceafărul” și „Viața Românească”, poeta a încercat să reînnoiască colaborarea la „Convorbiri literare”, solicitîndu-i lămuriri lui Simion Mehedinți dacă și revista junimistă ar putea să-i remunereze versurile publicate, dar răspunsul a fost negativ și i s-a recomandat, totodată, să se adreseze lui Titu Maiorescu, spre a primi «o indicațiune

⁴ Chestiunea este analizată pe larg în ediția Alice Călugăru, *Scrisori*, Editura „Minerva”, 1986, la capitolul *Note și variante*.

5 Aprilie 1905
București
36, Șoseaua Bonaparte

Onorate Domnule Maiorescu,

Cunoscind atenția pe care o dați încercărilor literare, precum și auzind acum doi ani de bunăvoința cu care ați apreciat niște versuri de ale mele din „Semănătorul”¹ îmi permit a abuza de această prea multă atenție din partea D[umnea]voastră și a vă adresa un volum în corectură al versurilor mele ce am pus sub tipar, și vă rog respect[u]los să binevoiți a mă onora cu răspunsul D[umnea]voastră asupra opiniei ce aveți despre ele. Îmi veți permite, sper, dacă aceasta e favorabilă, să-l pui la începutul cărții și astfel cu acest sprijin din partea D[umnea]voastră să-mi încep cariera literară. Iar dacă nu e favorabilă, să profit de sfaturile D[umnea]voastră pentru a-mi termina cariera literară aici¹.

Binevoiți vă rog, onorate D-le Maiorescu, a primi asigurarea prea multei mele stime ce vă păstrez.

Alice CĂLUGĂRU

(Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscrise, S 6 (1) XII. Hîrtie vellină, format mic dublu, în pite alb, caligrafiată cu cerneală neagră.)

¹ Iată răspunsul primit:

* 8/21 Aprilie 1905

D-rei Alice Călugăru

T<ITU> M<AIORESCU> este în contra notiței de recomandare la începutul volumelor, găsește dealtminteri talent <în multe din> în poeziile trimise, <ar avea> însă <observări de făcut> cu rezerve în privința <asupra> multor amănunte. Dacă <ar> mai e timp pentru corectură <și dacă autoarea accesibilă ar fi dispusă la unele schimbări va găsi atunci să...> autoarea poate veni cu seara în strada Mercur 1, poimline, Duminică sau Luni între orele 10 și 12 a.m. <unde D., D-na Maiorescu dispuși pentru asemenea cercetare literară> cînd va găsi pe d<omnul> și d-na Maiorescu acasă.

(*Ibidem*, S 19/XV, cîrmă la cerneală, cu multe ștersături. Am reținut în paranteze mari unghiu-lare < > sintagmele șterse de Titu Maiorescu.)

mai precisă în această privință». Deci, aceeași stare de indigență a determinat-o să țină corespondență și cu Simion Mehedinți. Această epistolă clarifică definitiv aserțiunile eronate din unele studii de istorie literară, după care Alice Călugăru, la Paris, ar fi fost studentă la Universitate. Despre «vagabondajul» poetei în Paris, Victor Eftimiu îi scria profesorului Gh. Agavri-oaei, la Iași, (la 3 ianuarie 1944) următoarele: «...am întîlnit-o apoi prin 1909—1910 la Paris, unde ducea o viață de cea mai lamentabilă speță boemă. Aveam, uneori, impresia că e într-o ureche. De atunci, n-am mai văzut-o...»²

Pentru a-și asigura mijloacele de trai și a fi alături de familia sa, poeta a primit, probabil

în 1910, «în Belgia un post de dactilografă». Dar postul respectiv «n-avea serios decît aparențele», astfel că la începutul anului 1911 rămîne pe drumuri și cum nu dispunea nici de banii necesari ca să se poată întoarce la Paris, poeta îi cere ministrului român, Titu Maiorescu, un ajutor bănesc.

În sfîrșit, din scrisoare aflăm că tatăl poetei, Ștefan Stănescu Călugăru, a decedat în anul 1910 («am pierdut pe tatăl meu anul trecut» — notează ea), încît Alice vorbește despre «izolarea» ei în acel «mic oraș» belgian. Aceasta înseamnă că restul familiei Călugăru, mama poetei, Maria Carabella, și celelalte două fiice ale ei, Syomara și Eugenia, probabil căsătorite, după moartea lui Ștefan Călugăru, au plecat din Belgia într-o țară din America de Sud, iar

² Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, asl, Arhiva „G. Ibrăileanu”, dosar D. 159, filă neenotată.

Onorată Doamnă și D-le Maiorescu ²

Bazată pe binevoitorul sfat ce mi-ați dat la primele mele încercări de versificare, respectuos vă comunic că, mai scriind încă câteva mici bucăți, aș dori să le supui din nou aprecierii Domniei Voastre și în acest scop vă rog a-mi răspunde dacă vi le pot prezenta sau trimite.

Binevoiți vă rog, mult onorată Doamnă și Domnule Maiorescu, a primi încredințarea deosebitului respect ce vă păstrez.

Alice CĂLUGĂRU

16 Decembrie 1905, București

(Ibidem, (2). Hîrtie velină gălbuie, format mic, dublă, în pite mie, caligrafiată cu cerneală neagră.)

III

Ypres, 16-1-[19]11

Mult onorate Domnule Maiorescu ³

Aș vrea să sper că n-am să vă inoportunez aducîndu-vă aminte de mine. Sînt aproape șase ani, dînd să se tipărească un mic volum pentru debutarea mea în literatură, m-am adresat D[umnea]voastră pentru a vă cere onoarea unei prefețe. Mi-ați explicat că nu erați partizan al unui asemenea mod de prezentare a unei cărți, dar cu această ocazie mi-ați dat sfaturi pe care le-am urmat cu atît mai bine cît erau eminente. Gustul meu pentru litere m-a îndrumat să mă ocup de ele din ce în ce mai exclusiv și, cu intenția de a mă perfecționa, am venit la Paris acum patru ani și am locuit pînă acum [în] acest oraș. Deși o asemenea hotărîre m-a făcut să trăiesc într-un mijloc de intelectualitate și de gust de o mare dezvoltare, am avut să lupt împotriva unor dificultăți de ordine practică pe care m-am silit zadarnic să le înving.

² Pe scrisoare sus, în stînga, Titu Maiorescu notează cu creionul: « Răspuns la întoarcere, 14/21 Ian[uarie] 1906, că suntem cu plăcere la dispoziția ei. »

³ Pe scrisoare, sus la stînga, T. Maiorescu scrie cu creionul: « De vreo 5 ani nu mi-a dat semn de viață, a urmat de capul nu știu cui, și acum, că sunt Ministru, cere bani! Fără răspuns. »

Alice rămîne singură la Ypres și încearcă, din răspuțeri, să se mute la Paris.

Epistola, scrisă în disperare, dar demnă, deosebit de respectuoasă și admirativă la adresa lui Titu Maiorescu și a soției sale, n-a avut ecoul așteptat, căci Titu Maiorescu, acum incredibil de rece și pe un ton vindicativ notează pe scrisoare:

« De vreo 5 ani nu mi-a dat semn de viață, a urmat de capul nu știu cui, și acum, că sunt Ministru, cere bani! Fără răspuns ».

În aceste condiții, Alice Călugăru a înțeles eșecul ei și s-a adresat lui G. Ibrăileanu care, mai grijuliu și constant generos și iertător cu scriitorii, îi trimite banii așteptați și se pare că, la îndemnul mentorului „*Vieții Românești*”, amîna mutarea la Paris pînă în octombrie 1911. Din Belgia expediază redacțiilor „*Lucașărului*” și „*Vieții Românești*” câteva poeme originale, pre-

cum *Cîntec de greier*, *Cîntec de fus*, *Copacul*, *Barcarolă* (III), *Strofe pentru omurg*, *Cîntec urciurului*, *Munca* (II), *Altă seară*, *Tăcere* (II) și *Pe drum* etc. În acesta din urmă revellîndu-se poate, tot dramatismul existenței scriitoarei Alice Călugăru: « În veci, deasupra zărilor schimbate,/ Perdeaua sorții mele cea fugară/ Se-nlătură pe cer ca să-mi arate/ Alt țarm, altă cetate, altă țară... // Ca să mă-nvețe iarăși sfîșierea/ Plecării mele veșnic mai departe,/ Nemaînfățișîndu-mi nicăierea/ Pe-acei de care viața mă desparte! ».

Despărțită de familia iubită, plecată în « lumea largă », de tatăl trecut în neființă și pe care-l iubise cu ardore, poeta gustă din otrava singurătății între străini, departe de oamenii și locurile patriei sale.

Pavel ȚUGUI

Acum în urmă, neputînd să găsesc o colaborare retribuită decît la „Luceafărul” și la „Viața Românească” (și încă fără mult avantaj, cel mult 20 de lei de poezie și a căror primire foarte încheată n-are dată fixă) m-am gîndit să obțin ceva mai mult, adresîndu-mă Domnului Mehedinți de la „Convorbiri” și întrebîndu-l cari sînt condițiunile revistei; mi-a răspuns că sînt aceleași ca în trecut, ceea ce material nu m-ar înainta mult, căci am colaborat gratuit la epoca debutului meu. Aș fi voit totuși să fiu în numărul colaboratorilor „Convorbirilor”, căci ar fi în același timp o plăcere și o onoare. De altfel Domnul Mehedinți mi-a scris să mă adresez D[umnea]voastră, și poate D[umnea]voastră puteți să-mi dați o indicațiune mai precisă în această privință.

Trebuie să vă spun sincer că este mai mult decît un ajutor moral ceea ce aș vrea să vă cer. Unele personalități, de mai mulți ani încoace, îmi promisesea să mă facă să obțin o bursă din partea statului, dar fie indiferența, fie protecția fără eficacitate, această idee nu și-a avut execuția. N-ar fi, desigur, același lucru dacă aprecierea D[umnea]voastră personală mi-ar fi favorabilă. Oricum, eu nu pot uita cît ați fost de bun și de binevoitor pentru mine și voi păstra întotdeauna amintirea atît de amabilei primiri, pe care Doamna Maiorescu și D[umnea]voastră mi-ați făcut-o, și ce încurajare morală a fost pentru mine. Îndrăznesc să dau solicitării mele un caracter grabnic, căci mă găsesc într-o situație din cele mai neplăcute. Bineînțeles am fost obligată pentru ca să trăiesc, să primesc locuri de dactilografă, dar era între împlinirea acestei funcțiuni și vocația mea o atît de mare incompatibilitate, încît am înțeles bine că nu-mi va fi niciodată cu putință să-mi fac o carieră din birocrație, atît pentru satisfacerea celor ce mă plăteau, cît pentru scopul meu în viață. În cele din urmă, am ajuns să primesc aici, în Belgia, un post de dactilografă care n-avea serios decît aparențele, pe care n-am putut să-l iau, și care mă lasă astăzi fără cel puțin mijlocul de a mă relintra la Paris, căci mi-am sfîrșit toate fondurile. Nu numai n-am absolut pe nimeni căruia să mă pot adresa (am pierdut pe tatăl meu anul trecut), dar încă prelungirea stării mele pe loc aici, în izolarea acestui mic oraș, îmi cauzează cheltuieli nefolositoare pe cari încă le plătesc spre marea mea consternare. A trebuit un caz cu totul urgent pentru ca să vă vorbesc de aceste lucruri, altfel ar fi fost încă mult pentru mine ca să solicit numai o recomandare din partea D[umnea]voastră.

Sfîrșesc, asigurîndu-vă dinainte de recunoștința mea adîncă pentru ceea ce veți binevoi să faceți pentru mine, și vă rog să credeți precum și Doamna Maiorescu, la prea respectuoasele și devotatele mele sentimente.

Alice CĂLUGĂRU

P.S. Fiind mereu în speranța plecării mele de aici, adresa mea provizorie este: Alice Călugăru. Poste Restante, Ypres⁴ (Belgique).

(Ibidem, (3), file format mare, scriso cu cernelă neagră.)

⁴ Ypres (în flamandă Teper), localitate cu peste 17000 de locuitori din Flandra Occidentală (Belgia). În anii primului război mondial, orașul a fost distrus și devastat, celebrele hale, catedrale, cartierele fiind reconstruite după terminarea războiului și încheierea păcii. Părinții mamei poetei, Petre și Alexandrina Carabella, au moștenit ceva avere în Belgia, astfel că familia lui Ștefan Călugăru s-a instalat la Ypres. În anul 1910, cînd tatăl său era în grea suferință, Alice Călugăru a părăsit Parisul și s-a stabilit în Belgia, împreună cu familia sa și, de bună seamă, a asistat la pregătirile acesteia pentru lunga călătorie spre America de Sud.

G. IBRĂILEANU

S-A VORBIT MULT, ȘI MAI ALES ÎN MOD negativ, despre receptivitatea lui Ibrăileanu față de poezia și proza românească de după 1920. Din rațiuni greu de explicat, criticul a scris și a publicat puține pagini despre literatura din această perioadă, cu excepția, se înțelege, a aceleia datorată scriitorilor (dar nu în toate cazurile!) afiliați cercului revistei „Viata Românească”.

Această situație, în principiu adevărată, nu mai poate fi privită astăzi fără o seamă de precizări ce-i modifică sensibil configurația. Despre Argezi, de pildă, Ibrăileanu a scris, succint, în mai multe rânduri în publicația de la Iași (este adevărat, textele nu sînt semnate) și a lăsat în manuscris note și impresii prețioase despre poezia marelui creator, alături de altele, la fel de importante, despre Rebreanu, Minulescu sau Hogaș (aceste texte sînt acum cuprinse în volumul G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ediția îngrijită de Lenuța Drăgan și Mihai Drăgan, Editura „Junimea”, 1986).

Este drept să susținem, cu argumente ete mai pot fi încă furnizate de Arhiva „G. Ibrăileanu” de la B.C.U. „M. Eminescu”, Iași, că sînt și alte cazuri în stare să probeze faptul că Ibrăileanu a comentat sau avea de gînd să comenteze cărți importante ale contemporanilor săi, mulți dintre ei autori ai unei literaturi ce nu intra întotdeauna în vederile sale critice. Aceste texte (abia începute) au rămas în manuscris sau au fost, nu se știe în ce împrejurări, pierdute. Este cazul, în primul rînd, cu o cronică literară la volumul de debut al poetului Al. Philippide, *Aur sterp*, apărut în anul 1920.

Din acest text, scris în creion, foarte clar și fără nici un fel de ștersătură (este de bănuț că e o transcriere pentru a fi dată așa în tipografie), s-a păstrat doar prima filă! Ar fi fost, desigur, foarte instructiv să cunoaștem opiniile lui Ibrăileanu despre lirica unui creator ce aducea, la „Viata Românească”, o orientare poetică sensibil diferită de aceea susținută de principalii ei colaboratori.

Nu mai puțin semnificativă este încercarea criticului de a scrie despre poezia lui Ion Pillat. Din însemnările păstrate (5 file mici), destul de neglijent redactate, în creion, și foarte greu lizibile, din cauza multor ștersături și supri-

despre scriitori contemporani

Al. A. Philippide

- Aur Sterp -

*A dovede frumusețea sau urîtul,
este cu neputință. Cîm crede
poate face acest lucru, este un*

mări, nu se poate deduce cu siguranță care anume volum al lui Ion Pillat reținuse atenția lui Ibrăileanu. Volumul pe care l-a „cetit cu plăcere” este încadrat la „rubrica poeziei sado-veniene”, adică o poezie a satului, a naturii rustice, a oamenilor vechi.

În fondul Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu” din Iași se află două cărți de poezie ale lui Ion Pillat cu autografe pentru Ibrăileanu. Una dintre ele, *Biserica de altădată. Poezii*, București, Editura „Cartea Românească”, ș.a. (are următoarea dedicație: „Domnului profesor G. Ibrăileanu — respectuos omagiu — Ion Pillat — 1926”) atrage atenția printr-o însemnare, în creion, greu lizibilă, pe ultima pagină: „O fi în mulți profunditate, idei, concepții, analiză, asociații și disociații, „artă”, — dar nu e poezie.”

În d. Pillat am găsit des poezie (poezia este încordarea sufletului, imaginației, simțurilor cetitorului. Definiția e banală, simplă, simplistă, dar e adevărată și alta nu e!).

Cum textul (pe care am reușit să-l descifrăm) din proiectatul articol despre Ion Pillat cuprinde câteva idei (de mare frumusețe) tocmai despre poezie, este de bănuț că punctul de plecare pentru acest articol a fost chiar volumul *Biserica de altădată. Poezii*, [1926].

Textele pe care le publicăm alăturat, deși foarte scurte și incomplete, pot constitui încă un argument în favoarea ideii că Ibrăileanu n-a fost indiferent față de „poezia nouă” de după 1920 și nici față de aceea datorată scriitorilor ce nu aveau legături cu revista și cercul „Viata Românească”. Este și acesta un semn al comprehensiunii pe care Ibrăileanu o cerea criticului literar.

Lenuța DRĂGAN

Al. A. Philippide: *Aur Sterp*

A *dovedi* frumosul sau uritul, este cu neputință. Cine crede că poate face acest lucru este un om fericit. Și am invidiat din toată inima pe un critic de la noi, care, acum cîțiva ani, a scris această propoziție extraordinară: «Am dovedit că X.Y. e un poet de talent».

Eu aș vrea să-mi dovedească cineva talentul lui Eminescu. Despre acest poet, au scris mulți oameni, de la ilustrul Maiorescu până la modestul d-voastră servitor, dar tot ce s-a spus, — firește nu despre ideile, sentimentele, versificația și limba literară a lui Eminescu, — ci despre frumusețea versurilor sale, altcineva, un răutăcios, un *taqueneur* poate spune despre Carol Scrob, fără să-i...

Ion Pillat

...poetic e tot ceea ce vorbește sentimentului ori incită imaginația și sună frumos. Tot ceea ce ne scoate din cugetarea adaptată direct la lupta vieții ori din cugetarea reflexivă, rece, tot ceea ce ne predispune la visare, la imaginare și ne incită, tot ceea ce ne întoarce la cugetarea copilăriei, la mit. Chiar și atunci cînd poezia e filosofică, pentru că atunci nu e *poezie* decît numai, între altele, întrucît scriitorul e mișcat de idei, le exprimă sonor, se adresează sensibilului, imaginației noastre.

La origine, poezia este ceea ce se cîntă, adică ceea ce se cheamă muzică ori e chemat de muzică. Și orice poezie conține într-un grad oarecare acest *fond*, — chiar și poezia unui Paul Valéry. Altfel nu este poezie.

D. I. Pillat are poezie și nu e nici una din bucățile acestui volum care să nu aibă versuri care conțin poezie...

[G. IBRĂILEANU]

M. BLECHER și condiția aforismului

M. BLECHER REPREZINTĂ ÎN LITERATURA română efigia scriitorului tînr ce-și sfidează condiția biologică, precară, în numele unei condiții umane ce-și regăsește identitatea în artă. E o sfidare simbolică prin demnitate și perseverență, care obligă cercetătorul literar să renunțe la moderna fenomenologie de punere în paranteză a biografiei autorului, impunînd indestructibila îngemănare a vieții cu opera.

Prizonier al sanatoriilor de la vîrsta de 19 ani, Blecher debutează la 22 de ani și cei opt ani, cit va mai trăi, din 1930 pînă în 1938, viața sa este, de fapt, viața operei sale. Anchilozat fiind, pentru Blecher scrisul devine formula de existență, modalitate de asumare a realității — a «irealității» — și abia apoi formulă de artă.

Într-o activitate literară atît de scurtă, scrisul său are, uneori, nu o valoare în sine, ci o valoare corelată cu circumstanțele generatoare. Ne gîndim mai ales la fragmentele de debut — două schițe și niște aforisme, publicate de Tudor Arghezi în „*Bilete de papagal*” (1930) sau la aforismele de mai jos, inedite, datînd tot din

perioada începuturilor. Manuscrisul lor, împreună cu o scrisoare expediată lui I. Valerian din Berck, la 16 iulie 1931, a fost găsit în arhiva „*Vieții literare*”. Se intitulează sugestiv *Limite*, marcînd o primă treaptă a operei sale, de ce nu, esența spirituală, sustrasă lucid condiției tragice, a unei situații limită din viața artistului. Surprinzător, în aparență, e faptul că un scriitor de acuitatea subiectivă a lui M. Blecher își pregătește uneltele prin cultivarea aforismului, specie clasicizantă prin obiectivitate și forță generalizatoare. Citindu-le atent, descifrăm reminiscențe subiective în preferința pentru pluralul inclusiv al persoanei întîi și cîteva teme ale scrierilor sale ulterioare: căutarea identității în alteritate, evaziunea din real, egocentrismul iubirii, receptarea subiectivă a frumosului.

În aceste aforisme, Blecher e departe de a fi un moralist, e doar un observator fin, ce-și caligrafiază din puncte concentrate linia — orizontul de așteptare al operei ulterioare.

Ecaterina VAUM

LIMITE

Imperfecția pe care o cizelăm zi cu zi — căci evoluăm — nu este atât de periculoasă pe cât este de necesară.

Cel ce ne ascultă vorbind, ne fascinează: răspundem mai mult la ceea ce credem că gîndește despre noi decît spunem ceea ce gîndim despre el.

Toată atenția oamenilor se îndreaptă spre « celălalt ». Trăiesc astfel cu toții într-o reciprocitate ce nu aparține nimănui.

În dragoste nu ne regăsim niciodată, căci ceea ce căutăm este ceea ce ni se pare că ne-a furat celălalt. Iată ce regăsim.

O inferioritate spirituală foarte frecventă este aceea care ia logica drept metafizică.

Printr-un paradox curios generalizările par cu atât mai valabile cu cât, în fond, obiectul lor este mai diversificat. În acest caz, găsim cu ușurință câteva exemple ce le pot susține.

A fi original nu înseamnă a fi liber.

Foarte des ne consolăm de mediocritatea unui fapt, gîndindu-ne că e unic. De altfel, în timpul de față originalitatea tinde din ce în ce mai mult să devină calitate „prin ea însăși” și lucrul se întîmplă pentru întîia oară în istoria ideilor.

Pentru fricoși. Nici facultatea de a concepe, nici existența descoperită în mod simplu n-au devenit încă autonome, astfel încît evidența lor să le poată cel puțin egaliza. Intrarea în lumea minții sau a existenței e păzită de înțelesuri absolut inofensive.

Fiecare din noi are nevole de un alt univers: un univers de mituri.

Oamenii înnebunesc pentru că, după ce au făcut o nebunie, nu mai găsesc nici un gust înțelepciunii.

Dacă femeile nu s-ar prostitua, banii ar juca un rol destul de șters în viața socială.

Unii oameni îndată ce-și cer scuze pentru vreo greșală a lor încep a crede că le datorești ceva.

Destinul frumosului este să dispară, căci singurul sentiment capabil de a-i da naștere este regretul. Entuziasmul care se pare că-l creează ne conservă; în fond, pe noi înșine: NOI înșine, CONSIDERÎND FRUMOSUL și acest argument înțeles clar de „amatorii de artă” ar trebui să le fie dureros.

Toată lumea reclamă sinceritatea ca și cum ar fi posibil să fie cineva o singură clipă nesincer.

Oamenii nu se sinucid; cînd ajung la acest act atunci nu poate fi vorba decît de un asasinat.

M. BLECHER

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(iulie—septembrie 1987)

A

AGÂRBICEANU, Ion

Iova, Victor — *Vremuri și oameni* — fragment de roman. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, pp. 30—38.

ARGHEZI, Tudor

* * * *Inimii* — [poem]. „*Luceafărul*”, XXX, nr. 27(1312), 4 iulie 1987, p. 1.

* * * *Horă de nuntă* — [poem]. „*Luceafărul*”, XXX, nr. 31(1316), 1 august 1987, p. 1.

B

BACOVIA GRIGORESCU (Agatha)

Șeitan, Ioan George — Convorbiri cu poeta Agatha Grigorescu Bacovia — [interviu]. „*Orizont*”, nr. 27(1062), iulie 1987, serie nouă, anul XXXVIII, p. 2.

BARNOSCHI, D. V.

Scurtu, Nicolae — În dialog cu savantul francez Charles Robert Richet — [Scrisoare nedată]. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, pp. 174—176.

BLAGA, Lucian

Cioculescu, Simona — Autobiografie, memorii de activitate. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, pp. 146—153.

BLECHER, M.

Scurtu, Nicolae — M. Blecher și confracții săi. [2 scrisori către Pompiliu Constantinescu: 16 martie 1936; 27 ianuarie 1937]. „*România literară*”, 20, nr. 38, 17 septembrie 1987, p. 19.

C

CARAGIALE, Ion Luca

Bucur, Marin — Noi documente în legătură cu procesul Mumuloaiei — [acte juridice]. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, pp. 154—160.

CAZIMIR, Otilia

Anghel, Rodica Eugenia — Otilia Cazimir în corespondență cu Petru Comarnescu [Două scrisori datate: 9 martie 1942 și 30 mai 1948]. „*Convorbiri literare*”, XCIII, nr. 9(1213), septembrie 1987, p. 6.

CERNA, Panait

Toader, Aurel — Panait Cerna — inedit. [Treis poezii din 1910; 4 Ianuarie; Februarie; Aprilie]. „*Tomis*”, XXXII, nr. 9(211), septembrie 1987, p. 7.

CODREANU, Mihai

Scurtu, Nicolae — Încă o scrisoare a lui Mihai Codreanu. [O scrisoare către Ignea Floru, 22 ianuarie 1922]. „*Suplimentul literar artistic al Școlii tineretului*”, 7, nr. 32 (307), 8 august 1987, p. 10.

COTRUȘ, Aron

Avram, Mircea — Manuscric cotrușiene. *Veghează ceasul de aur* — [poem]. „*Transilvania*”, serie nouă, XVI (XCIII), nr. 7/1987, iulie, p. 55.

D

DRAGOMIR, Mihai

*** *Pace provincială* [poem]. „*Luceafărul*”, XXX, nr. 39(1324), 26 septembrie 1987, p. 1.

E

ELIADE, Mircea

Handoca, Mircea — « *Visam să scriu cel puțin o sută de volume...* »; *Evoluția romanului românesc* — eseu de licean; *Taina*; *Mărturisire* — proză scurtă; *Problema morții naturale și semnificația ei ontologică* — lucrarea de examen la Enciclopedia filosofiei; *Romanul adolescentului miop* (capitolele: *Drumul către mine însumi*; *Incipit vita nova*; *Notații fugare din India* — pagini de jurnal. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, pp. 67—102.

EMINESCU, Mihai

Negrilă, Iulian — *Un posibil autograf inedit: Mihai Eminescu* [autograf (posibil) pe o Carte de închinăciuni aflată la Biblioteca Județeană Arad]. „*Orizont*”, serie nouă, XXXVIII, nr. 35(1070), august 1987, p. 14.

F

FLORU, Igena

Scurtu, Nicolae — *Igena Floru și contemporanii ei* [Două scrisori G. T. Kirileanu către I. Floru; Petru Comarnescu către I. Floru]. „*Suplimentul literar artistic al Sctnei tineretului*”, 7, nr. 31 (306), 1 august 1987, p. 10.

G

GHIBU, Onisifor

Moisuc, Viorica — *O adevărată lecție de istorie. Pacea de la București*. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, p. 39—49.

I

ISTRATI, Panait

*** *Panait Istrati sau despre generozitate*. [Două scrisori către Gheorghe Bălănică: 27 aprilie 1934 și 23 iunie 1934]. „*Luceafărul*”, XXX, nr. 31(1316), 1 august 1987, p. 6, supliment „*Dunărea*”.

M

MARINO-MOSCU, Constanța

Prin viață — fragment de jurnal. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, pp. 138—143.

P

PAVELESCU, Cincinat

Scurtu, Nicolae — *Cincinat Pavelescu* [O scrisoare a lui Cincinat Pavelescu către Lia Hirșu, Constanța 1911]. „*Suplimentul literar artistic al Sctnei tineretului*”, 7, nr. 29(304), 18 iulie 1987, p. 4.

PERPESSICIUS

Ene, Ileana — *La început de drum*. [Dare de seamă asupra activității Muzeului Literaturii Române din primii săi trei ani]. „*Manuscriptum*”, XVIII, nr. 3(68)/1987, pp. 165—168.

PETROVEANU, Mihail

Jebeleanu, Alexandru — *Epistolaru* [4 scrisori către Al. Jebeleanu]. „*Orizont*”, serie nouă, XXXVIII, nr. 31(1066), iulie 1987, p. 11.

PORUMBACU, Veronica

Jebeleanu, Alexandru — *Epistolaru* [Correspondență cu Al. Jebeleanu. Șase scrisori: 26 decembrie 1963; 17 ianuarie 1964; 1 august 1965; 2 iulie 1969; 9 octombrie 1968 și o scrisoare nedată]. „*Orizont*”, serie nouă, XXXVIII, nr. 31(1066), iulie 1987, p. 11.

R

RALEA, Mihai

Scurtu, Nicolae — *Mihai Ralea și debutanții*. [2 scrisori ale lui Mihai Ralea către Constantin Pelmuș; 3 decembrie 1924; 10 octombrie 1925]. „*Suplimentul literar artistic al Științei tinereții*”, 7, nr. 27(302), 4 iulie 1987, p. 4.

S

SEBASTIAN, Mihail

Goci, Aureliu — *Mihail Sebastian la cumpăna otrstelor*. Correspondență cu Martha Bibescu. [Două scrisori: 6 septembrie 1942 și 23 mai 1943]. „*Contemporanul*”, nr. 38 (2131), 18 septembrie 1987, p. 10.

SORBUL, Mihail

*** *Fără Liviu Rebreanu romanul românesc ar fi întârziat cu mulți ani* — 1965. „*Contemporanul*”, nr. 38(2131), 18 septembrie 1987, p. 9.

STĂNESCU, Nichita

*** [poem] — text din 1981, comunicat de Mircea Raicopol, căruia îi este dedicat. „*Steaua*”, XXXVIII, nr. 7/1987, iulie (482), p. 23.

SUCHIANU, D. I.

Modorcea, Grid — *Despre tinerețe* — [interviu cu D. I. Suchianu]. „*Astra*”, XI, nr. 7(190 iulie 1987, p. 11.

T

TITEL, Sorin

*** *Din filmul amintirilor de film* — [confesiune]. „*Orizont*”, serie nouă, XXXVIII, nr. 32 (1067), august 1987, p. 6.

Ofelia CONDEESCU

Iconografie

AUTOGRAFE: Lucian Blaga (142, 148, 149, 151, 154); Mihail Cruceanu (78); C. Dobrogeanu-Gherea (168); M. Eminescu (13, 14, 15, 16, 17, 26); B. P. Hasdeu (122, 125, 126); Panait Istrati (113); Liudmila Maiakovskaia (175, 176); Zaharia Stancu (102, 106); Maria Stere (173).
FOTOGRAFI: Tudor Arghezi (38, 39, 40); Toma Caragiu (53); Ignatie Darabant (87); Nicolae Labiş (97, 99); August Treboniu Laurian (29); Vladimir Maiakovski (171); Grigore Maior (84); Inochentie Micu-Klein (82); Grigore C. Moisil (155, 158, 163); Eugeniu Speranția (133); Zaharia Stancu (100, 101, 107); Dragoș Vicol (109).

DESENE, PICTURĂ: Ion ANDREESCU — *Pădurea de fagi* (137, 140); Vladimir MAIAKOVSKI — portretul Liudmilei Maiakovskaia (176); Camil RESSU — *M. Eminescu* (13); SILVAN — Nicolae Ciobanu (42); Alexandru George (43); Ștefan Cazimir (46); Uleana Berloga (49); Alexa Visarion (52); Eugen TĂUTU — *Mihai Viteazul* (Detaliu printr-un proiect de artă monumentală — (11); Ion ȚUCULESCU — *Cîmpia albastră* (136).

Fotografiile Cellei Delavrancea și ale lui Mihail Cruceanu, reproduse la rubrica Centenar, ne-au fost puse la dispoziție, cu amabilitate, de Emilia St. MILICESCU și de familia CRUCEANU. Le mulțumim și pe această cale.

• **Dimensions of the Romanian People History in Nicolae CEAUȘESCU's Work** — editorial by Ion ARDELEANU • 70 — tablet by Al. ANDRIȚOIU • **M. EMINESCU**: I. *Fragmentarium*: A version of the poem *The Twins* (Oxana BUSUIOCEANU) II. *German Pages: Love is Gone* and *At the Window towards the Sea* in the poet's translation: [About the Kantian philosophy] — by Eduard von HARTMANN (Commentaries, transliteration and translation by G. PINTEA); III. *Corrigenda*: Eminescu's first letter (Explanations by Mihai DRĂGAN) • **Literature and the Revolution** — August Treboniu LAURIAN: An 1848 poem (introduction by Ioan CHINDRIȘ); *To Emancipation!* — a poem in German (Translation by Ulvina and Ioan ALEXANDRU) • **Poeta faber** — Tudor ARGHEZI: *Poem*: [The bees; with cold eyes is following me]; [I know you will keep the secret for me] — verses (Editorial note by Mișura ARGHEZI); Tudor VIANU — PERPESSICIUS: Tudor ARGHEZI — report at the awarding of the State Prize (Argument by Virgiliu ENE) • **Akademias' Garden** — Caragiale's Universality. Symposium organized at the Romanian Literature Museum, with the participation of the critics and literary historians; Alexandru GEORGE, Ștefan CAZIMIR, Nicolae CIOBANU, the theatre critic Ioana BERLOGEA and the stage director Alexa VISARION • **Centenary** — Cella DELAVRANCEA: An 'Accountable Phenomenon' (Biographical Itinerary by Emilia Șt. MILICESCU); The Art of Living a Hundred Years (Explanations by Viorel COSMA) — «... an unmovable place to its Country...» — pseudo-essay about CHOPIN; A Musical Friendship — letters to Veturia GHIBU (Preface by Fănuș BĂILEȘTEANU); Mihail CRUCEANU — Ode to Life (Literary-historical reference-points by Constantin MOHANU) — Cazimir's Cigarettes; [Matache Cristu] — literary prose • **Ideas, People, Deeds**: Gherontie COTOREA, Grigore MAIOR, Ignatie DARABANT, Samuil MICU, Aron BUDAI — representatives of the „Ardeleana School”: «... in one thought and deed with the people» — correspondence in Latin (Preface, transliteration, translation and notes by I. CHINDRIȘ) • **Contemporary Archive** — Nicolae LABIȘ: *Meeting; Dance; Plains* — poems (Foreword by Gheorghe TOMOZEI; text established by Nicolae CARLAN); Zaharia STANCU: *The Spoon* — novel, chapter I (Preface by Diana CRISTEV); Dragoș VICOL: «... the soul of the homeland...» — memorialistic pages about Bucovina (Preamble by Radu VAIDA) • **Album Leaves** — Portraits of writers in the vision of the pupils of the general School nr. 1 from Petrila (Presentation by Tudor OCTAVIAN) • **Notebooks of Creation** — Panait ISTRATI: *A Night in Swamps* — epic fragments (Annotations by Constandina BREZU) • **Restitutions** — B. P. HASDEU at the State Archives — correspondence (Preface and notes by Lidia MIHĂILESCU-BRĂNCEANU) • **The Passion for the Essay** — Eugeniu SPERANȚIA: *Contemplation and Aesthetic Creation* (Introductory note by Gheorghe IANCOVICI) • **Epistolary** — Luelan BLAGA and the Romanian cultural diplomacy (Annotations by Stelian MÂNDRUȚ and Emil PAUNESCU); Grigore C. MOISIL: Letters from Turkey, III (Texts established by Viorica MOISIL) • **Romanian Writers in Foreign Archives** — C. DOBROGEANU-GHEREA in dialogue with V. G. KOROLENKO, II (Preface and notes by Z. ORNEA; translations by Bucur CHIIRIAC) • **Foreign Writers in Romanian Archives** — Liudmila MAIAKOVS KAIA: «My Brother — Vladimir Vladimirovici Maiakovski» — biographical notes (Translation and note by Nicolae STOIAN) • **Courier** — T. MAIORESCU and poetess Alice CĂLUGĂRU's editorial debut (Pavel TUGUI); G. IBRĂILEANU: Critical notes about Al. A. PHILIPPIDE and Ion PILLAT (Notes by Lenuta DRĂGAN); M. BLECHER — Aphorisms (Preface by Ecaterina VAUM) • **Bibliographical Index** • **Iconography** • **Summary** (in English, French, German, Russian) •

- **Dimensions de l'histoire du peuple roumain dans l'œuvre du camarade Nicolae CEAUȘESCU** — éditorial de Ion ARDELEANU • 70 — note par Al. ANDRIȚOIU • M. EMINESCU — I. *Fragmentarium*: Une variante du poème *Les Gémoux* (Orana BUSUIOCLEANU); II. *Pages allemandes*: *L'amour c'est envolé* et *À la fenêtre qui donne sur la mer* dans la traduction du poète; [*Sur la philosophie kantienne*] par Edouard von HARTMANN (Commentaires, translittération et traduction par G. PINTEA); III. *Corrigenda*: La première lettre d'Eminescu (Précisions par Mihai DRĂGAN) • *La littérature et la révolution* — August Treboniu LAURIAN: Un poème de 1848 (Introduction de Ioan CHINDRIȘ); Pour *L'Emancipation!* — poème en allemand (Traduction de Uloine et Ioan ALEXANDRU) • *Poeta faber* — Tudor ARGHEZI: Poème; [*Le fauce sauvage au regard froid me poursuit*]; [*Tu garderas mon secret aussi, biensûr*] — Vers (Note de Mișura ARGHEZI) • Tudor VIANU — PERPESSICIUS: Tudor ARGHEZI — Comte rendu en vue du Prix d'État (Argument de Virgiliu ENE) • *Jardin d'Akademias* — Le caractère universel de l'œuvre de CARAGIALE. Symposium organisé au Musée de la Littérature Roumaine. Participants: Alexandru GEORGE, Ștefan CAZIMIR, Ileana BERLOGEA, Alexa VISARION et Nicolae CIOBANU • *Centenaire* — Cella DELA-VRANCEA: Un « phénomène » explicable (Itinéraire biographique par Emilia Șt. MILI-CESCU); L'art de vivre un siècle (Précisions de Viorel COSMA); «... un place inébranlable à la Patrie...» pseudo-essai sur CHOPIN; Une amitié... musicale — lettres à Veturia GHIBU (Préface par Fănuș BĂILEȘTEANU); Mihail CRUCEANU — Ode à la vie (Repères historiques et littéraires par Constantin MOHANU); *La cigarette de Cazimir*, [*Matache Cristu*] — proses littéraires • *Idées, hommes, faites* — Représentants de Școala Ardeleană: Gheronț COTOREA, Grigore MAIOR, Ignatie DARABANT, Samuil MICU, Aron BUDAI; «... en une seule et même pensée et œuvre avec son peuple...» — correspondance en latin (Préface, translittération, traduction et note de Ioan CHINDRIȘ) • *Archive contemporaine* — Nicolae LABIȘ: *Rencontre, Dans, Champs* — poésies (Avant-propos par Gheorghe TOMOZEI; texte établi par Nicolae CARLAN); Zaharia STANCU: *La cuillère* — roman, chapitre I (Préface par Diana CRISTEV); Dragoș VICOL: «... l'âme de la contrée natale...» — souvenirs sur Bucovina (Préambule par Radu VAIDA) • *Pages d'album*. Portraits d'écrivains dans la vision des élèves de l'École générale nr. 1 de Petrița (Présentation par Tudor OCTAVIAN)
- *Cahiers de création* — Panait ISTRATI: *Une nuit dans les Marais* — fragments épiques (Annotations par Constandina BREZU) • *Restitutions* — B. P. HASDEU aux Archives de l'État — correspondance (Préface et notes par Lidia MIHĂILESCU-BRĂNCEANU)
- *La passion de l'essai* — Eugeniu SPERANȚIA: *Contemplation et création esthétique* (Avant-propos de Gheorghe IANCOVICI) • *Epistolaire* — Lucian BLAGA et la [diplomatie culturelle roumaine (Annotations par Ștefan MĂNDRUȚ et Emil PĂUNESCU); Grigore C. MOISIL: *Lettres de Turquie*, III (Textes soignés par Viorica MOISIL) • *Ecrivains roumains dans des archives étrangères* — C. DOBROGEANU GHEREA en dialogue avec V. G. KOROLENKO, II (Préface et notes par Z. ORNEA; traduction par Bucur CHIRIAC) • *Ecrivains étrangers dans des archives roumaines* — Liudmila MAIAKOVSKAIA: «*Mon frère* — Vladimir Vladimirovič Maïakovski» — précisions biographiques (Traduction et note par Nicușor STOIAN) • *Currier* — T. MAIORESCU et le débat littéraire d'Alice CĂLUȚĂRU (Pavel ȚUGUI); G. IBRĂILEANU; Notes critiques sur Al. A. PHILIPPIDE et Ion PILLAT (Notes par Lenuța DRĂGAN); M. BLECHER — Aphorismes (Préface d'Ecatarina VAUM)
- *Fichier bibliographique* • *Iconographie* • *Sommaire* (en anglais, français, allemand, russe) •

• Dimensionen der Geschichte des rumänischen Volks in das Werk des Genossen Nicolae CEAUȘESCU — Leitartikel von Ion ARDELEANU • 70 — Tablette von Al. ANDRI-TOIU • M. EMINESCU — I. Fragmentarium: Eine Variante des Poems *Zwillingsbrüder* (Oxana BUSUIOCEANU); II. Deutsche Blätter: *Die Liebe ist gegangen* und *In das Fenster gegen Meer* in Dichters Übersetzung; *Zur kantischen Philosophie* von Eduard von HARTMANN (Kommentar, Transkription und Übersetzung von G. PINTEA); III. *Corrigenda*: Der erste Eminescus Brief (Präzisierungen von Mihai DRĂGAN) • Literatur und Revolution — August Treboniu LAURIAN: Ein Poem seit 1848 (Einleitung von Ioan CHINDRIȘ); *Emancipation!* — Poem in deutsche Sprache (Übersetzung von Uweine und Ioan ALEXANDRU) • Poeta faber — Tudor ARGHEZI Poem; [*Das Tier mit den kalten Augen verfolgt mich*]; [*Du wirst, natürlich, auch mein Geheimnis erhalten*] — Verse (Verlagnotiz von Mitzura ARGHEZI); Tudor VIANU — PERPESSICIUS: Tudor ARGHEZI — Referat für die Gewährung des Staatspremiens (Argument von Virgiliu ENE) • Der Garten von Akademos — Die Universalität von CARAGIALE. Simposion organisiert von Museum der rumänischen Literatur. Teilnehmer: die Kritiker und Geschichter der Literatur: Alexandru GEORGE, Ștefan CAZIMIR, Nicolae CIOBANU; der Theatrologer Ileana BERLOGEA und der Regisseur Alexa VISARION • Centenarium — Cella DELAVRANCEA: Ein erklärliches «Phänomen» (Biographisches Itinerar von Emilia Șt. MILICESCU); Die Art ein Jahrhundert zu leben (Präzisierungen von Viorel COSMA); «... ein unbewegliches Platz für seine Heimat...» — Pseudo-essai über CHOPIN; Eine musikalische Freundschaft — Briefe an Veturia GHIBU (Vorwort von Fănuș BĂILEȘTEANU); Mihail CRUCEANU — *Lob der Lebe* (Historisch-literarische Merkzeichen von Constantin MOHANU); *Casimiers Zigarette*, [Matache Cristu] — literarische Prosa • Ideen, Menschen, Tatsachen — Gherontie COTOREA, Grigore MAIOR, Ignatie DĂRABANT, Samuil MICU, Aron BUDAI — Vorträtern der Siebenbürgische Schule: «... in einer Gedanke und einer Arbeit mit der Nation» — Korrespondenz in der lateinischen Sprache (Vorwort, Transkription, Übersetzung und Anmerkungen von I. CHINDRIȘ) • Kontemporanisches Archiv — Nicolae LABIȘ; *Begegnung*; *Tanz*; *Weide* — Gedichte (Vorwort von Gheorghe TOMOZEI; Transkription von Nicolae CARLAN); Zaharia STANCU; *Lingura* — Roman, I. Kapitel (Vorwort von Diana CRISTEV); Dragoș VICOL: «... der Seele der Geburts-umgegend» — Memorialistische Blätter von Bacovina (Vorwort von Radu VAIDA); • Albumblätter — Bilder von Schriftsteler in Vision der Schuler von allgemeine Schule nr. 1 aus Petrila (Vorstellung von Tudor OCTAVIAN) • Kreationshefte — Panait ISTRATI: *Eine Nacht in Teiche* — epische Fragmente (Anmerkungen von Constanțina BREZU) • Wiederherstellung — B. P. HASDEU bei Staatsarchive — Korrespondenz (Vorwort und Anmerkungen von Lidia MIHĂILESCU-BRĂNCEANU) • Die Leidenschaft des Essai — Eugeniu SPERANȚIA: *Kontemplation und esthetische Kreation* (Vorwort von Gheorghe IANCOVICI) • Briefwechsel — Lucian BLAGA und die rumänische Kulturdiplomatie (Anmerkungen von Stelian MĂNDRUȚ und Emil PAUNESCU); Grigore C. MOISIL: Briefe aus Türkei, III (Textfeststellung von Viorica MOISIL) • Rumänische Schrifsteler in fremde Archive — C. DOBROGEANU-GHEREA in Gespräch mit V. G. KOROLENKO, II (Vorwort und Anmerkungen von Z. ORNEA; Übersetzungen von Bucur CHIRIAC) • Fremde Schrifsteler in rumänische Archive — Liudmila MAIAKOVSKAIA: *Mein Bruder* — Vladimir Vladimirovici Maiakovski — biographische Präzisierungen (Übersetzung und Anmerkung von Nicolae STOAIAN) • Kurier — T. MAIORESCU und das Verlagdebüt der Dichterin Alice CĂLUGĂRU (Pavel TUGUI); G. IBRĂILEANU: Kritische Anmerkungen von Al. A. PHILIPPIDE und Ion PILLAT (Verzeichnungen von Lenuța DRĂGAN); M. BLECHER — *Aforisms* (Ecatarina VAUM) • Bibliographische Zettelkartei • Ikonographie • Inhalt (in englisch, deutsch, französisch, russisch) •

● **Размеры истории румынского народа в произведениях товарища Николае ЧАУШЕСКУ** — редакционная статья **Ион АРДЕЛЯНУ** ● **70 лет** — таблетка **Ал. АНДРИЦОЮ** ● **М. ЭМИНЕСКУ** — I. *Фрагментаризм*: Вариант поэмы *Блестницы* (**Оксана БУСУИОЧАНУ**); II. *Немецкие страницы*: *Прошла любовь и в окне к морю* в переводе поэта; [*Новый реализм в философии*] **Эдуард ГАРТМАНН** (Комментарии, транслитерация и перевод **Г. ПИНТЯ**); III. *Corrigenda*: Первое письмо Эминеску (Уточнения **Михай ДРЭГАН**) ● **Литература и революция** — **Аугуст Требоиу ЛАУРИАН**; Поэма 1848 года (Введение **Иоан КИНДРИШ**); *За Экантатаццо!* — поэма на немецком языке (Перевод **Улине и Иоан АЛЕКСАНДРУ**) ● *Poeta Faber* — **Тудор АРГЕЗИ**; Поэма; [*Зверь с красными глазами преследует меня*]; [*Ты конечно, сохранишь и тайну мою*] — стихи (издательское примечание **Мишура АРГЕЗИ**); **Тудор ВИАЛУ** — **ПЕРПЕССИЧИУС**; **Тудор АРГЕЗИ** — доклад по случаю удостоения Государственной награды (Аргумент *Вирджилу ЭНЕ*) ● **Сад Академоса** — Универсальность Караджапе. Симпозиум организованный Музеем Румынской Литературы. Участвуют литературные критики и историки **Александру ДЖЕОРДЖЕ**, **Штефан КАЗИМИР**, **Николае ЧОБАЛУ**, театровед **Илина БЭРЛОДЖА** и режиссёр **Алекса ВИСАРИОН** ● **Столетие** — **Челло ДЕЛАВРАНЧА**: Объяснимое «явление» (Биографическая справка **Эмилия Щт. МИЛИЧЕСКУ**); Искусство прожить сто лет (Уточнения **Виорел КОСМА**): «...неустойчивое место своей Родины...» — псевдожест о **ШОПЕНЕ**; Музыкальная... дружба — письма к **Ветурия ГИБУ** (Предисловие **Финуш БЭЙЛЕШТЯНУ**); **Михаил КРУЧАНУ** — Слава жизни (историко-литературные ориентиры **Константин МОХАНУ**); *Патираса Казимира*; [*Матаке Криту*] — литературная проза ● *Идеи, люди, дела* — Геронтие **КОТОРЯ**, **Григоре МАИОР**, **Игнатие ДАРАБАНТ**, **Самуил МИКУ**, **Арон БУДАЙ** — представители Арделянской школы: «... в единой мысли и действии с народом» — переписка на латинском языке (Предисловие, транслитерация, перевод и примечания **И. КИНДРИШ**) ● **Современный архив** — **Николае ЛАБИШ**; *Встреча*; *Танец*; *Равнины* — стихи (Вводное слово **Георге ТОМОЗЕЙ**; текст установил **Николае КЫРЛАН**); **Захария СТАНКУ**; *Ложка* — роман, глава I (Предисловие **Диана КРИСТЕВ**); **Драгош ВИКОЛ**: «... душа родного края» — мемуарные страницы о Буковине (Введение **Раду ВАЙДА**) ● **Страницы альбама** — портреты писателей во взглядах учеников Генеральной школы № 1 в Петриле (Представляет **Тудор ОКТАВИАН**) ● **Творческие труды** — **Паваит ИСТРАТИ**; *Ночь в болотах* — эпические отрывки (Аннотации **Константина БРЭЗУ**) ● **Возвращения** — **Б. П. ХАСДЕУ** в Государственных архивах — переписка (Предисловие и примечания **Лидия МИХЭИЛЕСКУ-БРЭНЧАНУ**) ● *Страсть эссе* — **Еуджену СПЕРАНЦИЯ**; *Мечта и эстетическое творчество* (Вводное слово **Георге ЯНКОВИЧ**) ● *Письма* — **Лучиан БЛАГА** и румынская культурная дипломатия (Аннотации **Стелиан МЫНДРУЦ** и **Эмил ПЭУНЕСКУ**); **Григоре К. МОЙСИЛ**; Письма из Турции, III (Тексты под редакцией **Виорика МОЙСИЛ**) ● **Румынские писатели в иностранных архивах** — **К. ДОБРОДЖАНУ-ГЕРЯ** в диалоге с **В. Г. КОРОЛЕНКО**, II (Предисловие и примечания **Э. ОРНЯ**; переводы **Букур КИРИАК**) ● **Иностранные писатели в румынских архивах** — **Людмила МАЯКОВСКАЯ**: «Мой брат — Владимир Владимирович Маяковский» — биографические уточнения (Перевод и примечания **Николае СТОЯН**) ● **Вестник** — **Т. МАЙОРЕСКУ** и издательский дебют поэтессы **Алис КЭЛУГЭРУ** (**Павел ПУГУЙ**); **Г. ИБРЭИЛЯНУ**; критические примечания о **Ал. А. ФИЛИППИДЕ** и **Ион ПИЛЛАТ** (Примечания **Ленуца ДРЭГАН**); **М. БЛЕКЕР** — Афоризмы (предисловие **Екатерины ВАУМ**) ● **Библиографическая карточка** ● **Иконография** ● **Содержание** (на английском, французском, немецком, русском языках) ●

Cînd veți fi întrebați:

- Ce este LINUM USITATISSIMUM?
- Cum arată o piesă (vestimentară) de LINUM USITATISSIMUM?
- Unde o puteți descoperi?

Răspundeți:

- In — plantă erbacee textilă și oleaginoasă, cu tulpina fibroasă, cu frunze mici, înguste și cu flori albastre sau albe.

- O piesă vestimentară din IN — bluză, fustă, rochie, costume, sacouri, articole de plajă — are un tușeu plăcut care îi conferă acesteia un plus de confort, fiind ușoară și răcoroasă în sezonul cald.
- Cu o variată paletă coloristică, beneficiind de tratamente speciale, gama sortimentală a țesăturilor tip IN vă stă la dispoziție în toate magazinele specializate ale comerțului de stat!

Pentru orice ocazie, modernă,
frumoasă, elegantă, practică

**Îmbrăcămintea din țesături
de in și in în amestec!**

Imagini din Casa memorială „Tudor Arghezi” de la Mărtişor
(Diapozitive color de Al. COMANESCU — Laboratorul foto al C. P. C. S.)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuş foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor:

- EMINESCU — fragmente poetice
- G. CALINESCU — portret în actualitate
- *Criticul ideal* — eseu de Pompiliu CONSTANTINESCU
- T. MAIORESCU — autor şi subiect de *Însemnări zilnice*
- E. LOVINESCU evocat de Tudor TEODOR-RESCU-BRANIŞTE
- Nicolae LABIŞ — traducător
- Centenar: Victor PAPILIAN — director de teatru.

„MANUSCRIPTUM”

Revistă editată de
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE
FANUŞ BAILEŞTEANU

COLECTIV REDACŢIONAL

ADRIAN BOTA
DIANA CRISTEV
(responsabil de număr)
RUXANDRA MIHAILA
MANUELA TANASESCU

SECRETARIAT DE REDACŢIE
FLOREA VLAD

«Cînd vii, pășește slobod, rizi și cîntă.
Necazul tău îl uită-ntreg pe prag.
Căci neamul trebuie să-ți fie drag
Și casa ta să-ți fie zilnic sfîntă.»

(Tudor Arghezi — *Inscripție pe o ușă*)

[illegible]

MAKING